

เนื้อเรื่องและบทปริทัศน์คาวชอบางตอน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะเล่าเนื้อเรื่องของคาวชอ 22 เรื่อง อันมีคาวชอ เจ้าสุวัตร
วรรณพราหม พญาพรหม หงส์หิน ช่างสะตัน ช่างโพงนางฉมหอม เจ้าแสงเมืองหลงคำ
อายรอยชอด ป่าตะเฝียบทอง สุวรรณหอยสังข์ มุลละกิติ เจ้าโสทนาและนางปะถะวี
บัวระวงศ์หงส์อำมาตย์ สุวรรณเมกมะหมาชนคำ ชิวหาลินคำ กำกาคำ ช่างงาเคียว
วงศ์สุวรรณ นกกระจาบ นางอุททะดา กำพร้าบัวทอง และจันตะฆา ผู้วิจัยจะได้อธิบาย
ในแง่ โครงเรื่อง ตัวละคร การดำเนินเรื่อง สำนวนภาษา วัฒนธรรมประเพณี
สภาพความเป็นอยู่ของชาวภาคเหนือที่ปรากฏในคาวชอ และคติธรรมที่แฝงอยู่ ในการยก
ตัวอย่างคำประพันธ์คาวชอนั้น ผู้วิจัยได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ทุกตอน

1. เจ้าสุวัตร

คำขอเรื่องนี้ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ทราบกันแต่เพียงว่าเป็นคำขอที่เก่าที่สุด มีอายุประมาณ 200 ปี จากปากคำของนางตีบ ปิงบุญ ปัจจุบันอายุ 100 ปี เป็นชาวบ้านทุ่งคอม ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เดิมนางตีบยังเป็นเด็ก ก็ทราบว่ามีการขอเรื่องนี้แล้ว

เกี่ยวกับผู้แต่งเรื่องนี้ สงวน โชติสุวัตร¹ ได้จัดคำขอเรื่องนี้เป็นผลงานของพญาพรหมโวหาร

แต่ ประคอง นิมมานเหมินท์² ได้สันนิษฐานว่า คำขอเรื่องเจ้าสุวัตรนี้เป็นงานของพญาโลมะวิสัย ผู้เป็นกวีมีชื่อคนหนึ่งในวังหลวงลำปาง เมื่อประมาณ 170 ปีมาแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาสำนวนโวหารของคำขอเจ้าสุวัตร เทียบกับคำพญาพรหมแล้ว เห็นว่าสำนวนโวหารทางไกลกันมาก คำขอเจ้าสุวัตรใช้ภาษาเก่ากว่าคำพญาพรหม การใช้ฉันทลักษณ์ไม่ราบรื่นสละสลวยเท่าคำพญาพรหม สำนวนโวหารก็คมคายเทียบคำพญาพรหมไม่ได้ คำขอเจ้าสุวัตรจึงน่าจะไม่ใช่ผลงานของพญาพรหมแน่นอน ผู้วิจัยจึงเห็นพ้องกับประคอง นิมมานเหมินท์ ว่าคำขอเจ้าสุวัตรน่าจะเป็นฝีปากของพญาโลมะวิสัย เพราะพญาโลมะวิสัยเป็นกวีรุ่นก่อนพญาพรหม

¹ สงวน โชติสุวัตร, ชีวิตและงานของพญาพรหม (เชียงใหม่ : สงวนการพิมพ์) หน้า 11

² ประคอง นิมมานเหมินท์, "ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ" (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2509) หน้า 134

เนื้อเรื่อง

มีเมืองๆหนึ่งชื่อเมืองพาราณสี เจ้าเมืองชื่อท้าวอาทิตย์ มีเชื้อชื่อนางจันทะเทวี (จันทเทวี) นางอยากได้โอรสจึงถือศีลอย่างเคร่งครัด คั้นหนึ่งนางฝันว่าพระอินทร์ให้หมากกับทอง (มะพลับทอง) แทนางกินเข้าไปแล้วเอาเมล็ดทิ้งลงดิน แม่นาก็กินเมล็ดนั้น แล้วนางก็ตั้งครรภ์ใครราชโอรสชื่อว่าเจ้าสุวัตร แม่นาก็ตั้งทองตลอดลูกเป็นมากับฐัก ส่วนเจ้าสุวัตรนั้นมีลักษณะคือมีลายเท้าเป็นรูปจักรวาล รูปกงจักร รูปสัตว์กษัตริย์ และรูปคอกบัว ในวันที่เจ้าสุวัตรคลอดก็ปรากฏว่ามีกุมารอื่น ๆ ตลอดวันเดียวกันถึงแสนคน กุมารพวกนี้จึงเป็นเพื่อนเล่นของเจ้าสุวัตร จนกระทั่งเจ้าสุวัตรอายุได้ 16 ปี ซึ่งเป็นปีที่โหรทำนายว่าเจ้าสุวัตรจะพลัดพรากจากมานเมือง ท้าวอาทิตย์จึงให้เสนาไปเกณฑ์สาวในเมืองมาให้เจ้าสุวัตรเลือกคู่ แต่เจ้าสุวัตรก็ไม่ได้เลือกหญิงสาวเหล่านั้นเป็นคู่ครอง

กล่าวถึงฤษีคนหนึ่งจำที่ลอยู่ในป่าหิมะวัน ได้เด็กหญิงในคอกบัวจึงเลี้ยงไว้ ตั้งชื่อว่าบัวคำ ฤษีก็เลี้ยงมาจนเติบโตใหญ่โตสร้างศาลาใหญ่คางหาก วันหนึ่งนางบัวคำร้อยคอกไม้เป็นพวงมาลัยแล้วอธิษฐานขอให้มาลัยล่อยไปหาเนื้อคู่ของนาง มาลัยล่อยไปสวมมือเจ้าสุวัตรซึ่งเล่นน้ำอยู่ เจ้าสุวัตรจึงลาพระราชบิดาและพระราชมารดาเข้ามาถึงรัก ตามหานางเจ้าของมาลัย ได้พบนางบัวคำ และฤษียกนางบัวคำให้เป็นคู่ครองของเจ้าสุวัตร เจ้าสุวัตรก็อาศัยอยู่ในป่านี้ ส่วนแม่นักนึ่งก็เหาะไปบนอากาศ ศยานเมืองยักษ์ซึ่งมีเจ้าเมืองชื่อยักษ์เวรามติ ยักษ์เวรามติโกรธจึงจับมาขังไว้

เจ้าสุวัตร และนางบัวคำซึ่งปรนนิบัติฤษีอยู่ทุกวัน วันหนึ่งทั้งสองคนไปหาผลไม้ ขณะนั้นมีพรานป่าคนหนึ่งได้เห็นนางบัวคำก็อยากได้นาง จึงไขขมูยึงเจ้าสุวัตร ๆ ก็สลับไปพรานก็พานางบัวคำเดินทางไปถึงที่แห่งหนึ่ง พรานนอนหลับ นางบัวคำจึงฉาพรานเสียแล้วนางก็เดินตามหาเจ้าสุวัตร ส่วนเจ้าสุวัตรนั้นพระฤษีบิดานางบัวคำมาพบเขาได้รักษาให้ฟื้นขึ้น แล้วฤษีก็สอนมนต์คาถามากมาย สอนยิงธนู และให้คาบกล้วยแก่เจ้าสุวัตร

เจ้าสุวัตรลาถาญีเดินทางไปพบนางสมุคตะจา (สมุทสา) ซึ่งตายเพราะนางได้
แปลงตัวเป็นจระเข้แล้วถูกพรานยิงตาย เจ้าสุวัตรรักนางระเทกัลกลายเป็นนางงาม เจ้า
สุวัตรจึงไค่นางสมุทสาเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง นางสมุทสา พาเจ้าสุวัตรขามนำไปจนถึง
เมืองยักษเวรามคิที่รับมากัณฐักตั้งไว้ เจ้าสุวัตรไค้ไปพบนางงามหลายคนกำลังเล่นน้ำอยู่
นางหนึ่งชื่อส่วคิ เป็นทาสีของนางศุกลักษณลูกสาวยักษ นางส่วคิเชิญเจ้าสุวัตรเข้าปราสาท
นางศุกลักษณ เจ้าสุวัตรจึงไค่นางศุกลักษณเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง และวันหนึ่งเจ้าสุวัตร
ไค้ไปพบมากัณฐักจึงความมาหมี พญายักษตามมาพร้อมทั้งบริวารมากมาย เจ้าสุวัตรจึงขายยักษ
และพญายักษตาย แล้วหนีไปไค้

กล่าวถึงนางบัวคำตามทหาเจ้าสุวัตรจนไปพบพอคาส่าเกา พวกพอคายากไค่นาง
จึงเอาตัวนางบัวคำไปอยู่ในสำเกาควย เมื่อพวกพอคานอนหลับกันหมดนางก็ลงเรือพายหนี
ไป ไค้พบนางศุกลักษณซึ่งติดตามทหาเจ้าสุวัตรจนเหนื่อยอ่อนและตกลงกลางทะเล นางบัวคำ
ช่วยไว้ นางทั้งสองจึงรู้จักกันและขึ้นฝั่งนำ นางบัวคำซึ่งตั้งครรภักแกลอคคูกเป็นชายและ
มีงูคืบตาน (งูพิษชนิดหนึ่ง) กัดนางบัวคำตาย นางศุกลักษณจึงเลี้ยงลูกของนางบัวคำไว้
และเดินทางต่อไป

ยังมีเจ้าเมืองหนึ่งพบบริวารมาลาเนื้อ เห็นนางบัวคำตายอยู่กลางทางก็สั่งหมอ-
ยารักษานางจนฟื้นขึ้น แล้วพานางบัวคำไปอาศัยอยู่ในเมือง เจ้าเมืองเลี้ยงดูนางบัวคำ
เหมือนลูก นางให้สร้างศาลาโรงทานให้ขวางวาคูรูปประวัติของนางแล้วให้ทานแก่คนที่เขา
มาอาศัย ถ้าใครมีกิริยาผิดปกคิให้พาไปทานาง

นางศุกลักษณฝันเหวคาเนรมิตปราสาทใหญ่มีเทพธิดาคอยปรนนิบัติรับใช้ และ
เหวคากัเนรมิตบ้านเมืองให้นางศุกลักษณเป็นเจ้าเมือง นางก็ลอคคูกเป็นชายตั้งชื่อว่าไคยา
และตั้งชื่อลูกของนางบัวคำว่าทุกชะกุมาร

เจ้าสุวัตรกับมากัดรักเดินทางมาพักไทรร่มไม้ เห็นครุฑคาบนาคนาคมา เจ้าสุวัตรจึงบึงครุฑ
 นาคก็ตกลงมา เจ้าสุวัตรรักษานาคให้ฟื้นขึ้นกลายเป็นคน นาคนั้นคือพญานาค และพญานาค
 ก็ชวนเจ้าสุวัตรไปเมืองนาคหังยังยกลูกสาว ชื่อสุคันธาให้เจ้าสุวัตรอีกด้วย ครั้นอยู่เมืองนาค
 นานพอสมควร เจ้าสุวัตรก็ออกตามหานางบัวคำต่อไป จนมาถึงเกาะทรายแห่งหนึ่งซึ่งเป็น
 ที่อยู่ของนางกินรี ไคนางกินรีเป็นภรรยาอีก เดินทางต่อไปพบช่างเผือกชื่อมงคลหัตถ์นอน
 ตายอยู่ เจ้าสุวัตรรักษาให้คืนชีวิต ช่างเผือกเล่าเรื่องให้ฟังว่ามีพลาญนิลคำ ชื่อคีรีหว่ายฟ้า
 มาชนกันจึงถูกพลาญคีรีหว่ายฟ้าแทงถึงตาย เจ้าสุวัตรให้พลาญมงคลหัตถ์ไปสู่กับพลาญคีรีหว่าย
 ฟ้าใหม่ คราวนี้พลาญมงคลหัตถ์ชนะ ช่างเผือกถวายนางเพชริศา (เพชริศา) แก่เจ้าสุวัตร
 นางเพชริศานี้คือผู้ที่อยู่รักษานางศุภลักษณ์นั่นเอง แล้วเจ้าสุวัตรก็ตามหานางบัวคำต่อไป จน
 ถึงเมืองจำปาโคพบนางบัวคำ พานางบัวคำมารับนางเพชริศา นางศุภลักษณ์ กุมารทั้งสอง
 แล้วไปรับนางสมุทสา นางสุคันธา นางกินรี แล้วพระฤๅษีที่อยู่ใกล้เมืองนางเพชริศา ก็
 สรางมาวิเศษ ทำจากมาใหเหาะได้ ทั้งหมดจึงกลับเข้าเมืองพาราณสีสุขสืบมา

2. ตัวละคร

ฝ่ายผู้เป็นมิตรกับพระเอก

เทวดา นางเพชริศา
มนุษย์ ฤๅษี นางเอก
อมมนุษย์ ๘ ลูกสาวยักษ์ นาค
 ลูกสาวนาค กินรี
สัตว์ มา

ฝ่ายศัตรูพระเอก

มนุษย์ นายพราณ
อมมนุษย์ เจ้าเมืองยักษ์

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกเสด็จพางมาลัย
2. พระเอกแต่งงานกับนางเอก
3. พลัดพราก
4. พระเอกออกตาม
5. พระเอกได้ผู้เป็นภรรยา
6. พระเอกออกตามอีก
7. พระเอกได้ลูกสาวอีกเป็นภรรยา
8. พระเอกออกตามอีก
9. พระเอกได้ลูกสาวนาคเป็นภรรยา
10. พระเอกออกตามอีก
11. พระเอกได้นางกินรีเป็นภรรยา
12. พระเอกออกตามอีก
13. พระเอกได้นางเทพธิดาเป็นภรรยา
14. พระเอกพบนางเอก พานางเอกและภรรยาทั้งหมดกลับบ้านเมือง

4. การดำเนินเรื่อง

เมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องของท้าวเจ้าสุวัตร จะเห็นว่าปมของเรื่องคือความรัก และการติดตามหาคนรักของตัวละครเอกคือเจ้าสุวัตร ระหว่างการติดตามหาคนรักก็ได้ภรรยาอีกหลายคนซึ่งจัดว่าเป็นปมเรื่องย่อย โดยผู้แต่งได้สร้างเหตุการณ์ให้เจ้าสุวัตร พบแต่ละนางอยู่ต่างบ้านต่างเมือง บางเป็นนางที่เกิดจากคอกบัว บางเป็นผู้ บางเป็น

ลูกสาวยักษ์ บ้างเป็นนางเทพธิดา บ้างเป็นนางกนิรี และบ้างก็เป็นลูกสาวนาค เจ้า
 สู้ตรีเดินทางคั่นคั่นไปพบนางเหล่านั้น โดยอาศัยมากับรักซึ่งเป็นน้ำมีฤทธิ์เหาะได้เป็นผู้
 พาไปเป็นส่วนใหญ่ ผู้แต่งโคโรกสิวิธให้เจ้าสู้ตรีพบนาง แต่ละคนดังนี้

พบนางบัวคำ นางบัวคำเป็นนางที่เกิดจากคอกบัวในป่าลึก พระฤาษีนาม
 เลี้ยงไว้จนเติบโตใหญ่ นางบัวคำจึงเสียดายหายหาคูครอง ปรากฏว่าเจ้าสู้ตรีเป็นผู้ที่ได้รับ
 มาลัยเสียดายของนาง ควบบทเพสันนิวาส เจ้าสู้ตรีก็บังเกิดความรักนางผู้เป็นเจ้าของ
 มาลัย แต่เจ้าสู้ตรีอยู่ในเมือง นางอยู่ในป่าลึกซึ่งเจ้าสู้ตรีไม่อาจทราบได้ว่า อยู่
 ณ แห่งไหนไหน ความทุกข์อันนี้ผู้แต่งหาทางออกไว้โดยให้มากับรักเป็นผู้พาเจ้าสู้ตรีไปพบ
 กับนางบัวคำ จนกระทั่งโคแกลงงานกันในบ้านนั้นเอง ระหว่างนั้นมากับรักได้หายไป และ
 เจ้าสู้ตรีกับนางบัวคำต้องพลัดพรากจากกัน นางบัวคำต้องไปกับพราน นางฆานายพราน
 แล้วจึงตามหาเจ้าสู้ตรีต่อไป เจ้าสู้ตรีนั้น ฤาษีได้รักษาให้ฟื้นขึ้น ตอนนี้เป็นปมของ
 เรื่องที่ทำให้เจ้าสู้ตรีต้องออกเดินทางติดตามหานางบัวคำต่อไป

โคร่งเรื่องย่อย ปรากฏขึ้นในตอนนี้ โดยให้เจ้าสู้ตรีพบผู้หญิงอีกหลายคน และ
 แต่ละคนก็อยู่ต่างบ้านต่างเมืองดังนี้

พบนางสมุทธา เมื่อเจ้าสู้ตรีเดินทางเพื่อติดตามหานางบัวคำได้พบนาง
 สมุทธา ซึ่งเป็นผู้แปลงกายมาถูกพรานฆาตยา เจ้าสู้ตรีรักษานางจนคืนชีวิตและไคนาง
 เป็นภรรยา นางพาเจ้าสู้ตรีข้ามแม่น้ำใหญ่เพื่อติดตามหานางบัวคำซึ่งเป็นจุดหมายของ
 การเดินทางของเจ้าสู้ตรี

พบนางศุภลักษณ์ลูกสาวยักษ์ นางศุภลักษณ์เป็นลูกสาวยักษ์ที่จับมากับรักไว้ เจ้า
 สู้ตรีมาไคนางศุภลักษณ์และพบมาจึงพานำหนีไป เพื่อตามหานางบัวคำ

พบนางสุคันธา ลูกสาวนาค เจ้าสู้ตรีช่วยเหลือพญานาค พญานาคจึงพา
 เจ้าสู้ตรีไปเมืองนาคและยกลูกสาวให้ แล้วเจ้าสู้ตรีก็จากเมืองนาคเดินทางต่อไป

พบนางกนิรี เจ้าสุวัตรไค่นางกนิรีเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง

พบนางเทพธิดา นางคนนั้นพญาช่างถวายให้แก่เจ้าสุวัตรเป็นการตอบแทนที่เจ้าสุวัตรไค่ช่วยเหลือพญาช่าง ตอนนี้เองเจ้าสุวัตรไค่พบนางศุภลักษณ์และลูกทั้งสอง

การจบเรื่องเมื่อพบนางบัวคำ เจ้าสุวัตรไปพบนางบัวคำซึ่งเป็นนางเอกของเรื่อง เมื่อพบนางเอกแล้วก็มีความผู้แต่งโคกคลี่คลายปมของเรื่อง ซึ่งผูกไว้แต่ต้น โดยการให้พระเอกติดตามหานางเอกจนแทบพลิกแผ่นดิน กรันสมปรารถนาแล้วการเดินทางก็สิ้นสุดลง พร้อมกับเรื่องก็จบลงโดยเจ้าสุวัตรรับนางบัวคำและนางทั้งห้ากลับบ้านเมืองของเจ้าสุวัตร

เจ้าสุวัตรท่องเที่ยวเพื่อติดตามหานางบัวคำด้วยความอุตสาหะเป็นอย่างมากยิ่ง แสดงให้เห็นความรักของเจ้าสุวัตรที่มีต่อนางบัวคำว่ารักมากเพียงใด และเหตุที่เจ้าสุวัตรรักนางบัวคำมากมายก็เพราะนางบัวคำเป็นผู้หญิงที่เจ้าสุวัตรเสาะแสวงหาด้วยความปรารถนาอย่างแท้จริง ถึงกับละทิ้งบ้านเมืองมาหานางในป่าดึก เท่ากับสละความสุขสบายภายในปราสาทราชฐานมาอยู่ในป่า นางอื่น ๆ เจ้าสุวัตรไค่มาได้เพราะความบังเอิญไปพบ หรือมีผู้ยกให้ นับว่าเจ้าสุวัตรไค่ไค่ไม่ไค่ไปแสวงหาเหมือนนางบัวคำ

5. ส่วนวนภาษา

ในคาวเรื่องนี้มีส่วนวนภาษาที่นำสังเกตอยู่ 2 ประการคือ การใช้ภาษาเก่า และภาษาเชิงเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ส่วนวนภาษาเก่า

คาวเรื่องนี้มีอายุประมาณ 200 ปีแล้ว จึงมีภาษาเก่าที่ใช้อยู่ในสมัยหนึ่ง ปัจจุบันภาษาเก่าเหล่านี้ชาวภาคเหนือแทบไม่รู้จักแล้ว เช่น

โศก เงินเค หลาย ถ่าน

เงินเค = มากมาย

เทียบ พัก อยู่ สัก เป็น นอ

เทียบ = เทียบ

ชะ ปุม มือ ไหว

ชะปุม = กระทบ

สั้น นี้ อยู่ เลิ ง ๆ

เลิง ๆ = เรื่อย ๆ

เค ็ง เค ็ง ค ง นี้

เค็งเค็ง = มั่นคัง

วา พ อ เ ื่อ ช าน อย บ ี ที่ ท าง โ จ า

เื่อ = สรรพนามแทนตนเอง

จ ก กา แ ห ง ไ ห

แหงไห = ร่องไห

ปร ะ เห ียน ค ง ธา

ประเหียน = พาเหียร

สำนวนเปรียบเทียบ

เปรียบเทียบของสองสิ่งที่เป็นอันตรายแก่กันเมื่ออยู่ใกล้กัน เช่น อังอ่างกับแมงเม่า
เนื้อเนากับหนอน งูเห่ากับพังพอน ชายคากับไฟ ของทั้งสองดังกล่าวจะมีฝ่าย
หนึ่งทำอันตรายอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น อังอ่างกินเม่า หนอนกินเนื้อ งูเห่ากับพังพอนเห็นกันก็
ตองตอสูกัน และชายคาที่ทำจากหญ้าคากับไฟใกล้กันเมื่อไรไฟก็จะไหม้ชายคาทันที ความ
เปรียบเทียบทั้งหมดนี้เป็นคำรำพึงของฤๅษี เมื่อมีลูกเลี้ยงเป็นหญิงสาว ฤๅษีเป็นชายก็เป็น

อันตรายแก่หญิงสาว และหญิงสาวก็เป็นอันตรายแก่ญาติ ถึงแม้จะนับถือกันเป็นพอลูกกันก็
ยังไว้วางใจไม่ได้

อึ่งอ่างแมงเม่า	จิ้งเหลนกับหนอน
งูเห่ากับงูปลอน	บกรวลินใกล้
จายกาเรื้อน	กับไฟไม้ไต้
บกรวลีสวน	ลินซิค

(อึ่งอ่างกับแมงเม่า เนื้อเนากับหนอน งูเห่ากับงูปลอนไม่ควรให้ใกล้กัน
จายกาเรื้อน กับไฟ ไม้ไต้ไม่ควรประมาณให้ใกล้ซิคกัน)

เปรียบเทียบหญิงชายเหมือนครึ่งกับไฟ

หญิงเปรียบเหมือนครึ่ง ชายเปรียบเหมือนไฟ เมื่อไฟลดครึ่ง ไฟกับครึ่งก็
จะคิดเป็นเนื้อเดียวกัน เหมือนหญิงและชายเมื่อถูกเนื้อต้องตัวกัน

หญิงกับจาย	กันไค้ถูกเนื้อ
เหมือนคั้งคาง	หิงไฟ

(หญิงกับชาย เมื่อไค้ถูกต้องตัวกัน เหมือนครึ่งที่แข็งกระด้างลงไฟ)

6. คติธรรม

คำว่าขอเจ้าสุวัตรนี้ว่ามีคติธรรมแฝงอยู่หลายตอน คติธรรมเหล่านั้นมีส่วนช่วย
อบรมจิตใจชาวภาคเหนือไค้มาก ถ้าผู้อ่านควาไค้อ่านตอนที่คติธรรมก็จะซาบซึ้งในคติธรรม
เหล่านั้นโดยไม่รู้ตัว เพราะผู้อ่านไค้เห็นอุทาหรณ์ในเรื่องอยู่แล้ว คั้งตัวอย่าง

ความกตัญญู

ตอนนางสมุทชาดูกยงตาย เจ้าสุวัตรไต่ช่วยรักษาให้กลับมีชีวิตขึ้นมา นางจึงแสดงความกตัญญูโดยปวารณาตัวขอเป็นเมียเจ้าสุวัตร หรือถ้าไม่ยอมรับเป็นเมียก็ขอเป็นทาสรับใช้

แผนบเอาเป็นเมีย	จักเอาเป็นข้าใจ
ก็ตามใจเจ้า	จอน
(แผนบเอาเป็นเมีย จักเอาเป็นข้าใจ ก็ตามใจเจ้าทุกอย่าง)	

ความประพฤติที่เพาะสม

ตอนที่พ่อบอกของนางบัวคำสอนนางบัวคำหลายเรื่อง ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ดี ดังนี้

การฝีมือทอผ้า

ในนางบัวคำหัดทอผ้า ทอผ้าเป็นลวดลาย ตลอดจนการข้อมผ้าก็ให้หัดทำ คำสอนนี้เพาะสมมาก เพราะงานฝีมือโดยเฉพาะการทอผ้าจัดว่าเป็นงานของผู้หญิงโดยแท้

คำทอซัดฟาด	แผนผ้าผันจัน
คำอวยขวางจัน	แน่นขันเลียนเกลี้ยง
ลายแสวสน	ก็ทอจางเลี้ยง
การลวงลาย	ขุบยอม

(การฝีมือทอผ้า ทำลวดลายขวางจัน แน่นขันเลียนเกลี้ยง ลายแสวสน ก็ให้เป็นทุกอย่าง ทั้งการขุบยอมผ้า)

ข้อปฏิบัติของภรรยาที่ดี

ใหญ่แลที่นั่งหนอน น้ำอนน้ำเย็น น้ำคัม น้ำดังหนา ควรตระเตรียมไว้

พร้อม

อันไคมจาง	หือทานฝักสอน
ที่นั่งนอน	เจือหลบตบฉา
นำอุนน้ำเย็น	นำกินชวยหนา
หือคกแกงคา	คยไว

(อันไคไม่เป็น ไหทานฝักสอนเอา ที่นั่งนอน ปูที่นอนพับฉาหม นำอุน
น้ำเย็น นำคัมนำล้างหนา ไหคกแกงเตรียมไว)

อีกประการหนึ่ง ภรรยาควรรอนคักกินเช้า ให้กินก่อนและนอนที่หลังสาม
หลับคักกินเช้า อยาไคลูกชวย
ลูกก่อนเจาเจาย หอนอนลนเจา
(หลับคักกินเช้า อยาไคคนสาย ให้กินก่อนเจาชวย ให้นอนที่หลังเจา)

การมีปิยะวาจา

ให้พูดไพเราะอ่อนหวานคังออยเมืองเซียงคาน
จากำไค อยาห้อมีพิษ
หือหวานคังออย เจียงคาน
(พูดคำไค อยาห้อมีพิษ ให้หวานคังออยเซียงคาน)

เสนหฺปลายจวัก

ภรรยาควรทำอาหารให้เป็นหลาย ๆ อย่าง ของกินประเภทไหนที่สามชอบก็
ให้ตามใจ

การโภชนะ	คยเขาหฺยบถือ
สันไคจักสำ	จาวจินออมคม
นา ๆ รัสสา	ชมหวานฝาคสม
ผ่านปากชอย	ลาบฟัก

ของกินอันใด

เจ้าผู้หากมัก

ตกแดงหือ

คิงาม

(การโกษณะ มือขาวใหม่ปฏิบัติทำ ฉันทจักอรอย จะทอดอ้อมนม นา ๆ
 รัสสา ชมหวานฝาดเปรี้ยว ผ่านเดือนชอยลอบพิก ของกินอันใด เจ้าผู้หากชอบ ก็
 ตกแดงให้คิงาม)

6. วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างของคนภาคเหนือ

วรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ มักจะแสดงถึงวัฒนธรรมของประชาชน วรรณกรรม
 ภาคกลางแสดงวัฒนธรรมภาคกลาง วรรณกรรมภาคอีสานแสดงวัฒนธรรมภาคอีสาน วรรณ-
 กรรมคาบชอกก็แสดงวัฒนธรรมของภาคเหนือ แม้วัฒนธรรมส่วนใหญ่จะเหมือนกับวัฒนธรรม
 ภาคกลาง แต่มีบางอย่างที่เป็นลักษณะเฉพาะของคนภาคเหนือ การศึกษาวรรณกรรมจึง
 ทำให้เราเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละภูมิภาคได้ดีขึ้น ในคาบชอเรื่องเจ้าสุวัตร แสดง
 วัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนี้

ความนิยมพันคำ ในสมัยราว 200 ปีมานี้ ผู้แต่งได้กล่าวถึงผู้หญิงว่ามีพันคำ

มอนไข่มัน

แม่พันคำมี

+ คาวคาวเจีย

ในธรรม

(ข้าพเจ้าไข่มอก แม่พันคำ ตามคาวที่เล่าในธรรม)

ประเพ็ญแฉวงของภาคเหนือ ในสมัยก่อนหนุ่มสาวมีโอกาสพบกันในเวลา กลางคืนหลังจากรับประทานข้าวเย็นแล้ว สาวจะหางานมาทำเช่น ปั่นต่าย ทอผ้า และ เย็บปักถักร้อย หนุ่มที่มาเที่ยวบ้านสาว สาวก็จะต้อนรับโดยยกหมากพลู และน้ำให้หนุ่มได้ รับประทาน ตอนนั้นหนุ่มสาวก็จะคุยกันด้วยถ้อยคำสำนวนที่คล้องจองกัน ในคาวเจ้าสุวัตร ตอนเจ้าสุวัตรไปหานางบัวคำก็ได้เกี่ยวนางบัวคำตามประเพณีแฉวงสาว

การทำนายเหตุการณ์โดยการปักกระดูกไก่

การพยากรณ์แบบโบราณสำหรับมาจากพวกกะเหรี่ยง เรียกว่า กะจอดี¹ กะจอดี เป็นภาษากะเหรี่ยงแปลเป็นไทยว่าปักกระดูกไก่ พวกกะเหรี่ยงในภาคเหนือนิยมการพยากรณ์ แบบนี้ นอกจากนี้พวกฮ่อและแซ่เขาก็นิยมกัน เวลาพวกกะเหรี่ยงฆ่าไก่กิน เขาจะ เก็บกระดูกขาไก่ไว้ทั้งสองขาเพื่อเอาไว้ใช้ดูหมอบักกระดูกไก่ วิธีดูเขาจะทำดังนี้คือ เหล้าไม้อันเล็ก ๆ สั้น ๆ สัก 2-3 นิ้วหลาย ๆ อัน แล้วเอากระดูกขาไก่สองขาที่เก็บไว้ มาใช้มีดขูดรอบ ๆ กระดูกนั้นเพื่อหากระดูก ถ้าไม่พบกระดูกก็ทิ้งเสีย แล้วเอาขาไก่คู่นั้นมาขูดดู อีก ถ้าพบกระดูกก็เอาไม้ที่เหล่านนั้นปักลงไปทั้งสองขา แล้วนำมาเปรียบเทียบกันใหม่ปลายกระดูก ไก่ซึ่งไปทางเดียวกัน เมื่อเทียบเคียงกันดี ก็อธิบายว่าอยากรู้เรื่องอะไรเสียก่อน จากนั้นจึงดูที่ปักไว้ว่ามันไหวกันหรือแอมะออกหรือโน้มเอียงไปอย่างไร ตอนนี้จะทำนายตามเคล็ด ที่รู้เฉพาะจากตำราของเขา ในคาวเจ้าสุวัตรท้าวอาทิตย์ไหมอบักกระดูกไก่มาพยากรณ์ ถ้ามชวคราวของเจ้าสุวัตร

¹ จัก ฤทธิไธสง, ยุทธ เศษคำรณ และ สังคม รัฐนิยม, นิทานพื้นเมือง ของไทย. (พระนคร: คุรุศึกษา, 2503.) หน้า 445 - 446

2. วรรณพราหม

ผู้แต่งเรื่องนบอภิวาที น้อยอายุ คงแต่งเรื่องนี้ในสมัยหลังการขอเรื่องเจ้าสุวัตร
และสมัยก่อนการขอ พญาพรหม เพราะความตอนหนึ่งในคำพญาพรหมโคกลาวไวว่า ถ้ามี
ปีกหางบินได้เหมือนวรรณพราหมแล้ว พี่จะพานองรักเหาะมาเช่นกัน

ก็มีปีกหาง	บินชานไปไค
จักเห็นบินทวย	บละ
เหมือนวรรณพราหม	หนอเนาองค์พระ
กับเมียมิงแก้ว	ปิมปา
จักเอนองรัก	รวมแปงขวัญตา
เหาะเหินมา	ผาดัดเมฆผา

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองปันจะระ กษัตริย์ครองเมืองชื่อพรหมตะตัก (พรหมทัต) มีมเหสีชื่อ ญีสสะวัตติ ทั้งสองมีธิดาชื่อ ปิมปา (พิมพา) นางพิมพามีรูปงามมาก ท้าวพรหมทัตจึงให้สร้างปราสาทเพื่อให้นางพิมพายุutangหาก เพราะกิตติศัพท์ความงามของนางพิมพาเป็นที่เลื่องลือไปไกลมาก ท้าวพรหมทัตจึงหวังยิ่งนัก ในเมืองเดียวกันนี้มีครอบครัวพราหมณ์ครอบครัวหนึ่ง หัวหน้ครอบครัวชื่อพราหมณ์มหาสาละ ภรรยาชื่อนางพราหมณี มีลูกชายชื่อวรรณพราหม วรรณพราหมได้ยื่นคำเลื่องลือเกี่ยวกับความงามของนางพิมพา ก็อยากไคนาง ขอรองให้พอไปขอนาง แต่พราหมณ์มหาสาละไม่ได้ไปขอเพราะเห็นว่าเป็นการอาจเอื่อมเกินไป วรรณพราหมจึงคิดทำหงส์ เรียกหงส์ยนต์ มีเชือกชักให้บินไปได้ แล้วชักยนต์ไปหานางพิมพาที่ปราสาท และอยู่ในปราสาทกับนางพิมพา ต่อมาท้าวพรหมทัตทราบเรื่องจึงรับสั่งให้ประหารชีวิตวรรณพราหมเสีย แต่วรรณพราหมทำอุบายอาสาเอาหงส์ยนต์ลงจากยกอย่างให้ แล้วก็ชักยนต์ไปรับนางพิมพาหนีออกจากเมืองปันจะระ มาถึง

ฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่ง นางพิมพาจะคลอดบุตรจึงหยุดพักริมฝั่งน้ำ ตอนกลางคืนอากาศหนาวมาก
 วรรณพรหมไปขอไฟจากพ่อค้าสำเภาซึ่งอยู่คนละฝั่ง วรรณพรหมได้ไฟแล้วก็พามาไฟไหม้
 หงส์ตกลงกลางน้ำ หงส์ก็ฆรวรรณพรหมลอยไปคนละทาง วรรณพรหมไปค้างอยู่ที่เกาะ
 แห่งหนึ่ง นางพิมพาคลอดบุตรชาย แล้วนางก็ผูกผ้าสไบเป็นเปลแขวนบุตรชายไว้กับกิ่งไม้
 แล้วตนเองก็ออกตามหาวรรณพรหมแต่ไม่พบ ขณะนั้นเจ้าเมืองกาฬิโทธิสารและข้าราชการ
 บริหารมาดาสัตว์ พบกุมารเดยนำไปเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม และตั้งชื่อกุมารว่า สุวรรณ
 ส่วนนางพิมพาตามหาลูกจนดวงเช้าเมืองกาฬิโทธิสารก็ไปอาศัยอยู่กับยายซึ่งมีอาชีพปลูกดอกไม้ เมื่อ
 สุวรรณมีอายุได้ 16 ปี ท้าวโทธิสารทำพิธีมอบสมบัติให้ และไปขอนางพิมพาจะให้มาเป็น
 คู่อภิเษก ของสุวรรณ พระอินทรอยากให้เห็นนางพิมพาและสุวรรณรู้ว่า เป็นแม่ลูกกัน จึงคลอใจ
 ให้มาคุยกัน และในที่สุดสุวรรณก็ได้รู้ว่านางพิมพาเป็นแม่ของตน

กล่าวถึงหงส์ย่นต์ของวรรณพรหมนั้นมีพอลามาพบ เข้าจึงนำไปถวายท้าวโทธิสาร
 และมีพ่อค้าอีกพวกหนึ่งช่วยพาวรรณพรหมออกจากเกาะแล้วพามาถวายตัวให้เป็นคนใช้ของ
 ท้าวโทธิสาร วรรณพรหมได้พบหงส์ย่นต์ของตนก็ร้องไห้ ท้าวโทธิสารจึงซักถามประวัติ
 ของวรรณพรหม แล้วทั้งวรรณพรหม พิมพา และสุวรรณก็จึงใคร่จักกัน ท้าวโทธิสาร
 ได้จัดพิธีวิวาห์ให้วรรณพรหมกับนางพิมพา ต่อมาก็ได้ขอนางประทุมมาชิดาเจ้าชายคำ
 มาเป็นคู่อภิเษกของสุวรรณและสุวรรณ ครองเมืองกาฬิโทธิสาร วรรณพรหมกับนางพิมพาดำ
 ท้าวโทธิสารกลับไปยังเมืองบันจะระโคพบแต่พระมารดาของนางพิมพาเท่านั้น ส่วนท้าว
 พรหมที่คลืนชีวิตแล้ว พ่อแม่ของวรรณพรหมก็ตายหมด ทั้งสองคนพักอยู่ในเมืองบันจะระ
 เพียงเจ็ดเดือนก็กลับไปอยู่ยังเมืองกาฬิ

2. ตัวละคร

	<u>ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>			<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>	
<u>মনুষ্য</u>	นางเอก	พ่อและแม่ของพระเอก	<u>মনুষ্য</u>	พ่อของนางเอก	
	พ่อค้า				

3. โครงเรื่อง

1. นางเอกเป็นลูกสาวเจ้าเมือง
2. พระเอกเป็นลูกพราหมณ์ยากจน
3. พระเอกปลอมเป็นชู้กับนางเอก
4. พระเอกพานางเอกซึ่งหนีไป
5. พระเอกนางเอกพลัดกัน
6. นางเอกคลอดลูกชาย
7. นางเอกพลัดกับลูกชาย
8. ลูกชายได้เป็นลูกบุญธรรมของเจ้าเมืองฯ หนึ่ง
9. เจ้าเมืองให้นางเอกแต่งงานกับลูกชาย
10. นางเอกและลูกชายจำกันได้ จึงไม่ตองแต่งงานกัน
11. พระเอก นางเอกและลูกชายพบกัน

4. การดำเนินเรื่อง

พระเอกเป็นลูกของพราหมณ์แต่หลงรักนางเอกซึ่งเป็นลูกสาวกษัตริย์ พระเอก
 อ่อนวอนพ่อกับแม่ให้ไปสูxonนางเอก แต่พ่อแม่ไม่ยอมทำตามคำขอร้องเพราะตระหนักดีว่าลูกชายของ
 ตนไม่เหมาะสมกับนางเอกด้วยประการทั้งปวง เมื่อความปรารถนาของพระเอกไม่ได้รับ
 การช่วยเหลือจากพ่อแม่ พระเอกจึงประคินหึงสยันทชน หงสยันทนมีความสำคัญต่อเนื้อเรื่อง
 มาก ได้พาพระเอกบินไปหานางเอกซึ่งอยู่ในปราสาทหลังหนึ่งอย่างโดดเดี่ยว ไม่มีบุรุษใด
 จะได้พบเห็นนาง ทั้งนี้เป็นเพราะพ่อแม่ของนางเอกหวงแหนนางเอกมาก พระเอกกับนางเอก

จึงได้สมปรารถนาในความรัก แต่เป็นความรักที่ต้องลอบรักกัน เมื่อพ่อของนางเอกจับได้ว่าลูกสาวตั้งครรถ์จึงรับสั่งให้คนฆ่าพระเอกเสีย พระเอกจึงพานางเอกซึ่งหนีไปอยู่ด้วยความลำบากในป่าจนต้องพลัดพรากจากกันทั้งพระเอก นางเอก และลูกชายที่คลอดในป่านั้น อีกหลายปีต่อมาคนทั้งสามจึงได้พบกัน

ปมของเรื่องนี้คือ ความรักของหนุ่มสาวต่างชั้นวรรณะ เป็นความรักที่มีอำนาจรุนแรงจนฝ่ายชายก็ไม่ฟังคำทัดทานของพ่อ แต่กลับมีความอุตสาหะประคองหญิงผู้สูงชั้น เป็นพาหนะไปหาฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงเป็นลูกสาวกษัตริย์มียศศักดิ์สูงส่งก็ไม่ได้คิดถึงความสุขสูงส่งของตนเอง กลับสมัครใจรักพระเอก เพราะเห็นว่าพระเอกเป็นผู้ที่มีความอุตสาหะ และมีปัญญาจึงมาหานางได้ ประกอบกับพระเอกมีรูปร่างเป็นที่พอใจนาง เมื่อพระเอกมาหานางเอกเพื่อจะหนีออกจากเมือง นางเอกก็ขอติดตามไปด้วยโดยไม่ลังเล ไม่อาลัยความสุขสบายที่เคยได้รับเมื่ออยู่ในเมือง ครั้นไปตกกระทำลำบากต้องพลัดพรากจากสามีและลูกนั้น นางคร่ำครวญถึงแต่สามีและลูกเท่านั้น ไม่ได้คิดถึงพ่อแม่ที่เคยเลี้ยงดูมาเลย นางพิมพ์จึงเป็นผู้มีบุคลิกเข้มแข็ง เด็ดขาด ตัดสินใจทำอะไรแล้วก็ไม่ลังเลที่จะทำ เมื่อการกระทำนั้นให้ความทุกข์ลำบากแกewnาง นางก็ไม่โทษใคร หากยอมรับความทุกข์ลำบากอย่างเด็ดเดี่ยว

พระเอกในเรื่องนี้ก็เป็นพระเอกตัวอย่าง เพราะได้ใช้สติปัญญาประคองหญิงพาหนะเพื่อไปหานางเอก และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้เมื่อเพศฉัตรจะฆาตคน พระเอกก็ออกอุบายว่าจะนำหญิงส่งกลับจากคนไม่ และจะมอบให้พวกเพศฉัตร พระเอกจึงรอดชีวิตไปได้

คำขอเรื่องนี้มีอุทาหรณ์ให้เห็นว่าผู้ปกครองที่หวังลูกสาวเกินไป ถึงกับสร้างปราสาทให้ลูกอยู่โดดเดี่ยวเพื่อไม่ให้ใครได้พบเห็นลูกสาว แต่การกระทำเช่นนั้นกลับเป็นการประมาท เพราะชาคการดูแลลูกสาวอย่างใกล้ชิด ทำให้ลูกสาวต้องตกเป็นของผู้ชายที่มี

ความพยายามอย่างวรรณคดี

เรื่องวรรณคดีเป็นเรื่องคล้ายชาดก จึงได้แสดงถึงผลกรรมว่าใครทำกรรม
อย่างไร ก็ได้รับกรรมนั้นสนอง ดังวรรณคดี นางพิมพ์ และลูกชายทองพลัดพราก
จากกัน เป็นเพราะชาติก่อนสองเมียได้พรากลูกนกจากแม่ ลูกนกตกใจบินออกจากรังจน
ตกลงไปในแม่น้ำ และทั้งสองได้ช่วยเหลืออุ้มลูกนกไปคืนไว้ในรังตามเดิม ผลกรรมอันนี้
จึงมาสนองให้คนทั้งสองจากกัน การอธิบายเหตุการณ์ของเรื่องในรูปผลกรรมเช่นนี้เป็น
กลวิธีที่ผู้แต่งมุ่งจะสอนผู้อ่านให้เกรงกลัวบาปโดยทางอ้อมนั่นเอง

3. ส่วนภาษาในคานทรนาโฆทร

ในคำขอเรื่องวรรณคดีครบครัน กล่าวคือมีบทเสาวรจนี นารี
ปราโมทย์ พิโรชาหัง สัลลาบังคหิสัย และอัฏฐกรส

บทเสาวรจนี

โคแกมทชฌ เชนชมความงามของนางพิมพ์ว่าเป็นคนร่างน้อย ทรงอกกลม
สวย ผมเกล้ามวยใหญ่ ทาสสวย คิวโก่งคังเรียวยไผ่ ริมฝีปาก ใบหน้า คาง สวย
รับกันหมด ยามที่เสนของนางแกวงไกวดูราวกับแผ่นดินจะอ่อนคอมไปด้วย ดังนี้

กิงบางควม	สองถานานม
อกกลมแผอา	
เกาผมกัหอง	เซียงงามสมหนา
ตาเซียงมันใน	เมียงมอย
คินผมนางเจือ	นุเนือเรียบรอย
กิวกลมกงสอย	เรียวยง

ริมปากก็แยม	หน้าสวยกางกลม
มาสมุกอื่น	เขียวพันแหงเจ้า
สองแขนก็ไกว	ยามไปทองเตา
เหมือนแผ่นดินเือง	ออนกอม

(รูปรางกลมกึ่ง สองถันกลมสดาง เกลาผมหใหญ่ สีมเขียวงามสมหน้า
 นัยน์ตาเป็นมันมีสีเขียว ตันผมนางสวย เนื้อเรียบ คิ้วกลมโก่งดังเรือไผ่ ริมฝีปาก
 แยม ใบหน้าเรียวคางกลมมน ขางสมทุกอัน พันเจ้ามีสีเขียว สองแขนไกวยามนาง
 เดินไป เหมือนแผ่นดินออนกอมไปควย)

บทนารีปราโมทย์

ไต่แกบทเกี่ยวหาราศีระหว่างวรรณพราหมกับนางพิมพา วรรณพราหมลอบมาหา
 นางพิมพา แล้วพูดกับนางเมื่อแรกพบกันว่า พี่เป็นไพร่มีบุญน้อยและมีกรรมจึงมาพบกับน้อง
 โดยไม่กลัวอันตราย ขอลองผู้มียศศักดิ์สูงส่งไปรดสงสารเก็บคนอย่างพี่ไว้เป็นคูครอง

พี่เป็นไพร่บอย	บุญหมอย เข้มผาน
เป็นก้มสิ่งใด	บันดลใจชา
ขอเจ้าบุญสูง	ป่ออินดูหนา
ตั้งใจจะมา	พูนอง
ป่อเก็บคนเมา	เอาเป็นคูซอน
อย่าตัดหนีนกอม	สินเปียง

(พี่เป็นไพร่บอย บุญน้อยเหลือเกิน เป็นกรรมอันใด บันดลใจชา ขอลองผู้มี
 บุญมาก ไปรดเอ็นดูหนา เพราะพี่ได้ยงมาพบกับน้อง ช่วยเก็บคนหลงรักน้อง ไว้เป็น
 คูครอง อย่าตัดไม้ตรีเลย)

นางพิมพาได้คบกับวรรณพราหมณ์นางขอปลูกดอกสิดิ (ดอกขจร) ติดต้นสะรัก
(ต้นไม้ชนิดหนึ่งมีดอกสีขาว ในต้นสะรักมีความหมายว่ารัก) ไทตนขจรเลื้อยพันต้นสะรักไว้
กลัวแต่ที่จะไม่รักน้องจริงเท่านั้น

ขอปลูกสิดิ

ติดต้นสะรัก

ห่อเป็นเนืองอัน

พันทั่ว

แกงแคพื้ไท

จួយเสี้ยว

กัวจักบเอา

น้องแต่เป็นหมัน

(ขอปลูกดอกขจร ติดต้นสะรัก ให้เลื้อยพันกันไว้ เกรงแต่ตัวที่ จะหลอกให้อาย
ไทเสี้ยว กลัวจะไม่เอา น้องจริงเป็นแน่)

บทพิโรชวาทัง

คอนท้าวพรหมทัตรับสั่งให้หาตัวชายธูของนางพิมพา และจับได้ตัววรรณพราหมณ์
พราหมณ์มหาศาลจะไปขอภัยโทษใหญ่ แต่ท้าวพรหมทัตโกรธมากจึงพูดว่า ฎไม่สนใจเงิน
ทองคำใดที่มึงจะให้ เพราะมึงทำสิ่งรอนร้ายจักหนากู จะต้องประหารชีวิตให้ตายไป

พญาใหญ่ยศ

โชคกล้าหมางใจ

กูปทำไม

เงินค่าโกฏีต่อ

เคมสามเท่าตัว

กูตั้งบหือ

จักมันเมืองลือ

เลาไว

ลูกรักของมึง

เยี่ยะสังรอนร้าย

มาล้างสีกหมา

อายคน

กูจักคาบปีค

ตัดคอตายโหง

อยาหวังเป็นคน

เนอพราหมญูเถา

(พญาผู้มียศ โกรธกริ้วหมายใจ บอกว่ากูไม่ทำไม กับเงินทองโกฏีต่อ
 ถึงสามเท่าตัว กูก็ไม่ให้ จะให้คนซื้อเอาไป ดูกรักของมึง ทำสิ่งรอนร้าย มาฉีกหน้า
 ให้กูอายคน กูจักเอาคายน กัดคอตายโหง ออย่าหวังเป็นคน นะพราหมณ์ผู้เฒ่า)

บทสัลลาปังคพิสัย

ไค้แกบโทสก กร่ำกรวย กอนนางพิมพาคลอบบุตรแล้วก็ไม่ได้เห็นหน้าวรรณ -
 พราหม จึ่งรำพันว่า ไค้เห็นหน้าลูก แล้วกลับไม่ได้เห็นตัว ตัวไปไหนหนอทำไมจึงไม่
 กลับมา นานจะคิดถึงเมื่อยข้าง หรือว่าตัวไปหลงทางไปถึงแดนยักษ์ ยักษ์จึงจับตัวไปกิน

หันหน้าลูกแล้ว

ซ้ำหันตัว

นางเทาเมามัว

เววนหมนเส้า

ว่าตัวกูขอ

เดินไปไต่เต่า

แต่หัวค่ำมา

รอดเจ้า

สั่งวามกลับ

คืนมารอดเอา

ไปดักขามคาน

ตั้งโค

กลางวามปอดคิด

ใจคิดจิตตหมาย

หวังแผนอาลัย

เมี่ยงแปงนองเนา

กาว่าตัวกู

หลงหนไต่เต่า

เสียลืมหลับมา

คานยักษ์

กาตัวกูนาง

หลงหนคานยักษ์

เขาจับขวามจว่า

เอาไป

(เห็นหน้าลูกแล้ว กลับไม่เห็นตัว นางจึงโศกเศร้า ว่าตัวกูหนอ เดินไป
 ไต่เต้า แต่หัวค่ำจบนรุ่งเช้า ทำไมไม่กลับ คืนมาเล่า ไปแอบอยู่ที่ใด น่าจะไต่คิด ใน
 จิตใจ เป็นห่วงอาลัยเมื่อยรัก หรือว่าตัวกู หลงทาง จนลืมกลับมาที่พัก หรือตัวกูนาง
 หลงทางผานคานยักษิ ยักจับตัวเอาไป)

อัปทฺรศ

หรือรศแห่งความเกลียดกลัว ตอนนางพิมพ์ตามหาลูกในป่า บางครั้งพบเสื้อ
 ทำให้ใจสันชุลลุ บางครั้ง หมู หมี นอนอยู่หรือยานหนานางไป แรค กระชู ขาง
 สะบัดตัว นางก็ตกใจยิ่งนัก

เตอปะเดื่อสาง

ใจนางสันเสียง

ชนหัวกิ่งคำ

เยือกลุก

เตอหมูและหมี

นอนชกมชุก

เตอกายผานหนเอา

นางไป

แรคสูหมูวาง

สันคิงเสียงไหว

นางเวนเหล็กไป

ตกใจเบเหลน

(บางครั้งหมูและหมี นอนชกตัวชุกซอน บางครั้งกรายผานหนานางไป
 แรค กระชู หมูขาง สะบัดตัวเสียงคัง นางเวนเหล็กไป ตกใจเบน้อย)

3. ค่าวศัพท์ หรือคาวอ่านางจม หรือคาวพญาพรหม

คาวขอเรื่องนี้เห็นว่าแปลกกว่าคาวขอทั้งหลาย ตรงเนื้อเรื่องไม่ได้นำมาจากชาตก เป็นคาวที่มีคนรู้จักมาก ส่วนนวนโวหารในเรื่องก็มีผู้จดจำนำมาพูดกันอย่างแพร่หลาย นับว่าเป็นวรรณกรรมที่เกิดจากความสะเทือนใจของกวีที่ถูกภรรยาทอดทิ้ง ผู้แต่งคือพญาพรหมซึ่งเป็นกวีที่มีชื่อเสียงของภาคเหนือ ถ้าจะเปรียบกับกวีภาคกลางก็คงเปรียบได้กับสุนทรภู่ นั่นเอง

1. ประวัติผู้แต่ง

จากหนังสือชีวิตและงานของพญาพรหม¹ ของสงวน โชติสุขรัตน์ ได้เล่าประวัติของพญาพรหมไว้ว่า พญาพรหมมีนามเดิมว่า "พญาพรหมโวหาร" ชื่อเดิมว่า "พรหมินทร์" เป็นกวีเอกในราชสำนักลำปาง แพร่ และเชียงใหม่ โดยกำเนิดพรหมินทร์เป็นชาวจังหวัดลำปาง เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2345 ปีจอ จักรวรรดิ จุลศักราช 1164 บิดามีเชื้อสายเป็นราชตระกูลเจ้าเจ็ดคน ชื่อแสนเมืองมา มีตำแหน่งเป็นูรักรักษาภูเขาลังหลวงของเจ้าหลวงลำปาง มารดาชื่อเบิ่ง มีน้องชายคนหนึ่งชื่อบุญยัง การศึกษาในวัยเยาว์พรหมินทร์ได้เรียนอักษรวิเชียร (ตัวเมือง) ในสำนักวัดสิงห์ชัย ได้บรรพชาเป็นสามเณรในวัดนั้นเมื่ออายุได้ 17 ปี จำพรรษาอยู่ 3 พรรษา จึงย้ายไปศึกษาในวัดสุขุมิน เชียงใหม่ อยู่วัดนี้ประมาณ 2-3 ปีก็กลับไปยังนครลำปาง และได้ลาสิกขาจากสมณเพศ ก่อนจะลาสิกขาครั้งนี้ได้แต่งคาว "โคลง" (อยากลึง) ไว้นับหนึ่ง ต่อมาได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก

¹ สงวน โชติสุขรัตน์, ชีวิตและงานของพญาพรหม (เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, หน้า 1 - 12

ในราชสำนักของเจ้าหลวงวรวงษาธิบดีในลำปาง เจ้าหลวงโปรคให้พรหมินทร์ไปฝึกงานใน
แผนกอาลักษณ์กับพญาโอมะวิสัย ซึ่งพญาโอมะวิสัยดำรงตำแหน่งอาลักษณ์อยู่

ครั้งนั้นพญาโอมะวิสัยได้แต่งควาหงส์ขึ้นและนำขึ้นถวายเจ้าเหนือหัว
นครลำปาง โปรคให้ตรวจชำระใหม่และได้ให้พรหมินทร์เขารวมตรวจชำระด้วยผู้หนึ่งกล่าว
กันว่าพรหมินทร์ได้ช่วยตรวจชำระตั้งแต่บทที่ 1 ถึงบทที่ 5 ในระยะนี้พรหมินทร์ได้แสดง
ปฏิภาณวิออกมาโดยกราบทูลและกล่าวโต้ตอบที่นิ่งควยกระง (โคลง) และควาสัน
ทำให้เจ้าเหนือหัวโปรคปราณเป็นอันมาก ถึงกับตั้งให้เป็นชื่อ "พญาพรหมโวหาร" มีตำแหน่ง
เป็นกวีประจำราชสำนัก

พญาพรหมโวหารได้สมรสกับ เจ้าสุณา ณ ลำปาง ซึ่งเป็นภรรยาคนแรก พญา
พรหมโวหารยังมีความรู้ในทางคชศาสตร์อีกด้วย ครั้งหนึ่งเจ้าหลวงวรวงษาธิบดีให้พญาพรหม
ไปดูแลขณะช้างเชือกหนึ่งจังหวัดแพร่ ถ้าช้างลักษณะดีก็ให้พญาพรหมซื้อมาโดยเจ้าหลวง
มอบเงิน 2000 ทอก (ทอก มีค่าเท่ากับเงินรูป) ให้พญาพรหมนำไปควย พญาพรหมไป
ถึงเมืองแพร่ พักอยู่ที่บ้านป่าแมค ที่เมืองพญาพรหมได้เอาเงินไปเล่นการพนันจนหมด พอ
เงินหมดพญาพรหมจึงแต่งควา "ช่างซิด" (ช่างลักษณะไม้ดี) ส่งไปถวายเจ้าหลวงวรวงษา-
ธิบดี ทำให้เจ้าหลวงโกรธมาก

ระหว่างที่พักอยู่บ้านป่าแมค พญาพรหมได้พบหญิงคนหนึ่งชื่อจุม เป็นภรรยา
ของหมองคาง หมองคาง เป็นนักการพนันเมื่อหมดตัวจากการพนันก็ขอยืมเงินจากพญาอินทร์
โดยให้จุมภรรยาอาศัยอยู่กับพญาอินทร์เป็นตัวประกัน พญาอินทร์ให้จุมไปเป็นคนรับใช้ใน
โรงครัวของพ่อเจ้าวิชัยราชาซึ่งเป็นเจ้าหลวงแห่งเมืองแพร่ พญาพรหมก็ได้ฝากตัวเข้า
รับราชการในราชสำนักของเจ้าหลวงวิชัยราชา ทำให้พญาพรหมและจุมได้ใกล้ชิดกัน แต่
ระหว่างนั้นพญาพรหมได้ไปสำนักอาศัยที่บ้านของหมอมจันทร นางสนมคนหนึ่งของเจ้าหลวง
เมืองแพร่ เจ้าหลวงไม่พอใจพญาพรหมเพราะความหึงหวงที่มีต่อหมอมจันทร จึงสั่งให้

จับพญาพรหมซึ่งไว้ในคุกและให้ประหารชีวิตเสีย ขณะที่ถูกคุมขังพญาพรหมได้แต่ง "คำจมน"
ไว้ฉบับหนึ่ง แล้วก็หลบหนีออกจากที่คุมขังไปอยู่ที่ดัลแล จังหวัดคอรูทริคต์ จมก็ติดตามไป
อยู่ควย

พญาพรหมกับจมอยู่ที่ดัลแล และได้ประกอบอาชีพค้าขาย จมทอนำ วันหนึ่ง
พญาพรหมไปทวงหนี้ จมเฝ้าบ้านก็มีคนเอาหนังสือของพญาอินทร์ไปให้จมบอกให้จมกลับแพร
ควย มิฉะนั้นจะถูกลงโทษ พรหมไปทวงหนี้ได้ 11 วัน กลับมาไม่พบจมก็เสียใจมาก
ได้คร่ำครวญถึงจมโดยแต่งเป็นกาพย์เรียกว่า "กาพย์สืบท" หรือ "กาพย์อ่านางจม"

จากดัลแลพญาพรหมก็ขึ้นมาเชียงใหม่ และรับราชการในราชสำนักพระเจ้า
กาวิโรรสूरियวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. 2404 ต่อมาปี พ.ศ. 2405 พญาพรหมก็ได้สมรสกับเจ้า
บัวจันทร์ ซึ่งเป็นภรรยาคนสุดท้าย พญาพรหมถึงแก่มรณกรรมเมื่อ วันเสาร์ ขึ้น 13 ค่ำ
เดือน 7 เดือน พ.ศ. 2430

งานของพญาพรหมโวหาร

1. กาพย์ข้างซัด
2. กาพย์สืบท หรือกาพย์อ่านางจม หรือกาพย์พญาพรหม
3. คำจมน
4. ปู่สอนหลาน
5. หงส์หิน เป็นบางตอน
6. พระอภัยมณีเป็นบางตอน
7. คำสรรพสอน

2. เนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องของกวางอำนาจจอม เป็นการพรรณนาความในใจของพญาพรหมทมต่อภรรยาที่ชื่อจอม พรรณานำถึงความสุขเมื่อครั้งเคยอยู่ด้วยกัน และความทุกข์เมื่อถึงคราวต้องพลัดพรากจากกัน

3. การดำเนินเรื่อง

เปิดเรื่องด้วยความโกรธที่นางจอมหนีจากไป เมื่อโกรธแล้วก็น้อยใจตัดพ้อต่อว่า และเกิดความทุกข์โศกอย่างใหญ่หลวง จากนั้นพญาพรหมก็เล่าเหตุการณ์ว่าพญาพรหมจากนางจอมไปช้ระหว่างการตายนี้ว่าไปทวงหนี้ พอเสร็จธุระแล้วกลับมาก ก็ใคร่ทราบว่านางจอมหนีไปเมืองแพร์เพราะมีคำสั่งจากเจ้านายในนางจอมไป พญาพรหมไม่สามารถติดตามไปได้ เพราะตนเองเป็นนักโทษที่ออกมาจากเมืองแพร์ เมื่ออับจนปัญญาเช่นนั้นพญาพรหมก็เสียขวัญ เสียกำลังใจ ยิ่งได้เห็นสถานที่และของใช้ที่นางจอมเคยอยู่ เคยใช้ก็ทำให้โศกเศร้า และมองเห็นภาพความหลังครั้งเคยรักกัน นางจอมเคยออกอ้อนด้วยคำหวาน และปรนนิบัติเอาใจ พญาพรหมยิ่งคิดก็ยิ่งอาวรณ์ถึงนางจอมยิ่งนัก ในที่สุดก็ตัดใจได้ว่า คงเป็นเวรกรรมที่ตนเองทำมาในชาติปางก่อน อาจจะพรากลูกนก ลูกวัวจากแม่ กรรมนั้นจึงมาสนองในชาตินี้ เมื่อไม่ได้เป็นสวามีนางจอมอีกต่อไป ก็ขอให้เป็นที่นอนกัน พญาพรหมยังคิดถึงบุญคุณของนางจอมที่ได้เคยปรนนิบัติให้ตนมีความสุข จึงได้แต่งควาซอนี้ไว้ให้นางจอมได้อ่าน

4. ส่วนวนภาษา

คำว่านางจมน หรือคำพญาพรหมเป็นคำขอที่ตื้นเค้นเรื่องหนึ่ง เพราะผู้แต่ง เป็นกวีฝีปากเอก พญาพรหมเองก็รู้ว่าตนเป็นผู้มีชื่อเสียง จึงกล่าวถึงตนเองไว้ในหนังสือคำจมน² ว่า "ชาติคนลือสามแควน ก็หากโคแมนตัวพรหม" หมายความว่าที่เล่าลือกันถึงสามแควน (คงหมายถึงสามจังหวัด) นั่นก็คือตัวพรหม ส่วนวนโวหารในคำขอเรื่องนี้ จึงเป็นเลิศในกระบวนการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย และการพรรณนาอารมณ์ โวหารของผู้แต่งก็ลึกซึ้ง คมคาย สละสลวยราบรื่นไปตลอดเรื่อง

4.1 กระบวนการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย

เปรียบเทียบหญิงเหมือนต้นไม้ และชายเหมือนลม ต้นไม้ขึ้นเมื่อลมตีก็จะไหวสั่น ถ้าหากนางจมนเป็นต้นไม้แล้วไหวสั่นไหวเพียงใบไม้ไหวทั้งก้านก็พอทำเนา แต่ต้นไม้ไหวสั่นตั้งแต่วางขึ้นถึงใบ ทำให้พญาพรหมเสียใจยิ่งนัก อุปมานี้ทำให้เห็นว่านางจมนนั้นไหวสั่นเกินไป

เหมือนหมไ้	เมื่อลมตีไ้
มาไหวหวั่นเพื่อน	กะเทือนจูดาน
หลอนไหวแต่ใบ	บไหวกิงกาน
ก็ปอยังแควน	บฮาย
บปอเสียใจ	สะคุงฟุงยาย
นี้ไหวรากขึ้น	เดิงใบ

² คำขอเรื่องพญาพรหมพร้อมด้วยคำจมน, (เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา,

(เหมือนหมูไม้ เมื่อลมตีไกว มาไหวหวั่น สะเทือนทุกคาน หากไหวแต่ใบ
ไม้ไหวกิ่งก้าน ก็พอทำเนา ไม่นคอยเสียใจ สะดุ้งขึ้นเพื่อน นี้กลับไหวตั้งแต่วางขึ้นถึง
ใบ)

เปรียบเทียบความไม่อดภัยใด เหมือนคนเคี้ยวหมากแล้วคายทิ้ง พญาพรหม
เป็นเหมือนหมากที่นางจุมภักย์ทิ้ง

ทอดคุมจาย	ไฟวเสียด้อย
เหมือนเป็นคุมคาย	หมากเคี้ยว
(ทอดทิ้งชาย ไฟวเสียดแล้ว	เหมือนคนคายหมากที่เคี้ยวแล้วทิ้งไป)

<u>เปรียบเทียบสิ่งที่เป็นคู่กัน</u>	เช่น	พระจันทร์คู่กับดวงดาว	ดอกไม้คู่กับภมร
พระจันทร์ทออุษา		สองแฉ่งกลางหาว	
ฝูงหมู่เคื่อนดาว		ยอมนแฉ่งแอบอ้อม	
บุปผาเฉย		ที่เกยทิศส้อม	
หอมดวงบาน		ชวานรศ	
ภุมรา		ยอมนบินมาซค	
กวนเก็ลือกกลิ้ง		กันขัง	

(พระจันทร์ทออุษา สองแฉ่งกลางหาว ฝูงหมู่เคื่อนดาว ยอมนแฉ่งแอบอ้อม
บุปผาเฉย ที่เกยทิศเคยรอย หอมดวงบานชวานรศ ภุมรา ยอมนบินมาซค กวนเก็ลือก
กลิ้งกันขัง)

เปรียบเทียบวานาคุปลา นาคูขาว

ชาติวานา	บหลางเข็มปลา
ชาติวานา	บลอนไรเขา
(ชาติวานา กงไม่ไรปลา ชาติวานา กงไม่ไรขาว)	

เปรียบเทียบ คำพูดที่เชื่อไม่ได้เหมือนผูกใจแล้วหัว ไซยอมหลุดหล่นโดยง่าย
อุปมานี้ แสดงว่าคำพูดนั้นเชื่อได้น้อยมาก เพราะการผูกใจแล้วหัวไป เป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน
ไม่มั่นคง ใจไม่ใ้ใจว่าไซจะอยู่ในสภาพเดิม ไซยอมจะหล่นแตกคำพูดของจมกัเช่นกันไว้
ใจไม่ได้เลย

กำเขาล้าน	กุดังจักสม
ฟังคำพูดจม	เหมือนมัดไซหัว
(กำเขาล้าน กุดังจักสม ฟังคำพูดจม เหมือนผูกไซหัว)	

เปรียบเทียบ ต้นกับดอกไม้ไม่มีค่า เช่น ดอกยาง ดอกมัน และดอกกดย ซึ่ง
เป็นดอกไม้ที่ขึ้นเรียกดิน กลิ่นไม่หอม จึงไม่มีใครเด็ดไปตัดดมหรือนำไปร้อย อย่างดีก็
เพียงแถมองดูแล้วก็ผ่านไปเลย

ปวงดอกยาง	ดอกมันดอกกดย
ไม้ออกกดย	บัทคยสอม
ยอนมันหอม	ระเมาเอิบออม
+ ตากอยคอม	บัทค

(ปวงดอกยาง ดอกมันดอกกดย ใครไม่เหลียวแล ไม่เอาไปตัดไปร้อย
เพราะมันไม่หอม ขจรขจาย เพียงแถมองดูเท่านั้น)

เปรียบเทียบของขมกับใจขม เปรียบสะเคา มะแวง ที่ว่าขมมากนั้น ใจของ
จมกลีบขมกว่าเสียอีก ทำให้เกิดความใจของจมขมและใจคำที่สุด เพราะขมกว่าสะเคาที่ว่า
แสนขมแล้ว

ตะเลียมมะแวง	เป็อนเล้าลือขม
หัวใจแห่งจม	ปอยขมกว่าอัน
(สะเคามะแวง เขาเล้าลือขม หัวใจแห่งจม กลีบขมกว่านั้น)	

เปรียบเทียบความเจ็บปวดเหมือนอกมีไม้ปักคาอยู่ แล้วถูกปืนยิงซ้ำเข้าอีก
 เป็นอุปมาที่ลึกซึ้งกินใจเหลือเกิน ความเจ็บปวดที่เหมือนมีไม้ปักคาอยู่นั้น ผู้อ่านคงนึก
 ภาพว่าไม้ที่หักคาอยู่ยอมตีมาอกให้ยอกแสบไม่ว่าจะฉับตัวไปทางไหนก็หนีไม่พ้น ต้อง
 ทุกข์ทรมานแล้วยังไม่พอ กลับถูกปืนยิงซ้ำอีก โกรธที่เคราะห์ร้ายเช่นนั้น คงเจ็บปวด
 อย่างสุดจะพรรณนาเป็นแน่

หัวอกพีไท	เปิดไม้หักซ้ำ
เหมือนปืนยาว	ซ้ำยิงสอดเข้า
(หัวอกพีไท เหมือนไม้หักคาอยู่ เหมือนปืนยาว ซ้ำยิงเข้าไปอีก)	

เปรียบเทียบว่าเจ้าเมืองแพรเหมือนช่างสาร พญาพรหมเหมือนนกไส้ ถ้า
 เตาช่างสารเหยียบเตานกไส้เมื่อไร นกไส้ก็จะจมดินไปทันที เป็นความเปรียบเทียบว่า
 ระหว่างเจ้าเมืองแพรผู้มีอำนาจสูงส่ง กับพญาพรหมผู้เป็นนักโทษของเจ้าเมืองแพรนั้นต่าง
 กันมากเหลือเกิน นกไส้เกรงกลัวช่างสารเพราะไม่มีทางสู้ได้ฉันใด พญาพรหมก็เกรง
 กลัวเจ้าเมืองแพรฉันนั้น

หลอนคืนช่างสาร	ควมคืนนกไส้
จมดินไป	บคาง
(หากคืนช่างสาร ครอบคืนนกไส้ นกไส้ยอมจมดินไปไม่รอดชีวิต)	

4.2 การพรรณนาอารมณ์

ความคิดเค้นประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้ควาฮ้างจวม หรือควาพญาพรหม ได้รับความ
 นิยมจากผู้อ่านก็คือการพรรณนาอารมณ์ที่ลึกซึ้งกินใจ ผู้อ่านอ่านแล้วเกิดความรู้สึก
 สะท้อนใจไปกับพญาพรหมควาย นับว่าพญาพรหมมีศิลป์ในการเขียนถ่ายทอดอารมณ์ และ

แจกแจงความรู้สึกรัก โกรธ โศกเศร้า ประชดประชัน และอาลัยอาวรณ์ได้อย่างน่า
พิศวง

ความรู้สึกเมื่อพญาพรหมเหลือบไปเห็นที่ ๆ จมเคยนอน พรรณนาว่าพญาพรหม
เกือบล้มลงหมกสติเมื่อเห็นที่ ๆ จมเคยนอน พญาพรหมนอนข้างเหนือ นางจมนอนข้างใต้
ใจก็คิดไปถึงจม แต่ไม่ไคยยินเสียงอะไรเลย พญาพรหมตองนำตาไหลร่องไห้ยูคนเคี้ยว

ชัคคาหัน	พันอนเกาเจ้า
กว้างมีวเมา	เกือบล้ม
นำตาไหล	ไฟโห่งงม
ใจสอคคั้น	ยามแยง
คคคคค	พิเกยนอนแฉง
ส่วนสายรอมแฉง	บหันอยูไกล
พันอนฝายเหนือ	นายนอนปางใต้
ชำใจคนี้ง	สอคคค
บไคยยินเสียง	สำเนียงวอคมค
คักเงียบจอย	สูญไป

(เหลือบไปเห็น พันอนเกาเจ้า ไหม้วเมาเกือบล้ม นำตาไหล ไฟร่องไห้
นั่งกม ใจประหวัคไปเมื่อพิศูพันอน ที่ตรงนี้ พิเคยนอนแฉง ส่วนสายใจที่รัก ไมเห็น
อยูไกล พันอนฝายเหนือ นายนอนปางใต้ ใจก็คะนังคคไป ไมไคยยินเสียง สำเนียง
เงียบงัน ยิงเงียบลงไปอีก)

พรรณนาดึงผ้าที่จมเคยกใหพญาพรหม ผ้านี้มีสีม่วง เขียว แกรมแดง พญา
พรหมหยิบผ้าผืนนี้มาควันละสิบยีสิบหน คคคคและทบใสถุงไว้อย่างคคจนไมยอมเอานุงหมเพราะ
กลัวสีผาจะหมองไป เพียงแต่เห็นผ้าที่เป็นผีมอของจมหคยอมมีชีวิตชีวาขึ้น หากไมมีผานคง
แพศนใจ

พื [่] มา [่] เอง [่] เห็น [่]	แผน [่] พร [่] ณ [่] เสื่อ [่] ผา [่]
อัน [่] ตัว [่] ช [่] า [่] ย [่] า [่]	แต [่] ง [่] ไ [่] ว [่]
อับ [่] ม [่] อบ [่] บ [่] ัน [่]	หือ [่] ช [่] า [่] ฟ [่] ไ [่] ท [่]
สิ [่] ม [่] ย [่] อ [่] ัน [่]	ช [่] อน [่] ค [่] แ [่] ง [่]
เจ [่] า [่] น [่] อง [่] ร [่] ัก [่]	ช [่] าง [่] ท [่] อ [่] จ [่] ัด [่] แ [่] ง [่]
ฟ [่] ี [่] เอ [่] า [่] มา [่] แ [่] ง [่]	ผ [่] อก [่] อ [่] ย [่] ท [่] าง [่] ท [่] น [่] า [่]
แ [่] ะ [่] ว [่] ัน [่] ไ [่] ท [่] น [่]	ฟ [่] ี [่] ช [่] อ [่] ผ [่] อ [่] ผ [่] า [่]
สิ [่] บ [่] ช [่] า [่] ว [่] ที่ [่]	อ [่] า [่] น [่] ค [่] ร [่] บ [่]
ก [่] ัน [่] เอ [่] า [่] มา [่] ท [่] ัน [่]	แ [่] ล [่] ว [่] ค [่] น [่] จ [่] ีบ [่] ท [่] บ [่]
ท [่] บ [่] ล [่] ู [่] บ [่] ไ [่] ก [่] ย [่] ง [่]	แ [่] บ [่] ง [่] ค [่] ี [่]
บ [่] ท [่] น [่] า [่] น [่] ง [่] ค [่] บ [่]	ก [่] ั [่] ว [่] ท [่] ม [่] น [่] ห [่] ม [่] อง [่] ส [่]
ท [่] บ [่] บ [่] ัน [่] ค [่] ี [่]	ไ [่] ส [่] ด [่] ง [่] ม [่] ัก [่] ห [่] อย [่]

(พืมาแลเห็น แผนพรณเสื่อผา อันตัวชชายาแตงไวมอบให้
 ฟืไท สีมวงเขียวแรมแดง เจ้านองรัก ชางทอจัดแง ฟืเอามาฟิศูตางทนา แะ
 วันไทน ฟืชอผา สิบยีสิบกรังไค ถ้าเอามาคลี่ แลจืบทบ ทบลูปให้เรียบคี่ ไมยอม
 นุง กั้วสิทมนทมอง ทบพันคี่แลวไสดงหอยไว)

พร[่]ร[่]ณ[่]า[่]ถึง[่]ผ[่]า[่]ค[่]ล[่]ม[่]ไ[่]หล[่]ของ[่]จ[่]ม[่]ที่[่]ต[่]ก[่]ค[่]าง[่]อ[่]ย[่]ก[่]ับ[่]พ[่]ญ[่]า[่]พ[่]ร[่]ห[่]ม[่] ผ[่]า[่]ผ[่]ัน[่]น[่]ี[่]พ[่]ญ[่]า[่]พ[่]ร[่]ห[่]ม[่]
 เก็บ[่]ไ[่]ส[่]ด[่]ง[่]แ[่]ว[่]น[่]ไ[่]ว[่]ไ[่]ม[่]ย[่]อม[่]ร[่]ัก[่]ล[่]ย[่] เพราะ[่]ก[่]ล[่]ว[่]ก[่]ล[่]ิน[่]ก[่]าย[่]ของ[่]จ[่]ม[่]จะ[่]ห[่]าย[่]ไป[่]
 ผ[่]า[่]ห[่]ม[่]ค[่]ม[่] แม[่]ค[่]ว[่]ง[่]บ[่]บ[่]ผ[่]ัง[่]
 ช[่]ะ[่]แ[่]น[่]ว[่]า[่]ย[่]ง[่] ก[่]ี[่]ค[่]าง[่]จ[่]ิม[่]ช[่]า[่]
 ฟ[่]ี[่]ช[่]อ[่]ร[่]ัก[่]ช[่]า[่] ไ[่]ว[่]ก[่]อ[่]ย[่]ท[่]าง[่]ท[่]น[่]า[่]
 อ[่]น[่]จ[่]า[่] น[่]อง[่]ร[่]ัก[่]
 ไ[่]ส[่]ด[่]ง[่]แ[่]ว[่]น[่] บ[่]แ[่]น[่]ม[่]ช[่]ว[่]ก[่]ซ[่]ัก[่]
 ก[่]ั[่]ว[่]ก[่]ล[่]ิน[่]เจ[่]า[่] ห[่]าย[่]ไป[่]

(ผาคุดมไหล ของแมควงบุปผิง หากแมนวายัง คางอญกับซา พี่ชอรักษา
ไวดูต่างหน้า อนุชานองรัก ใสดูงแชนน ไมยอมซัก กัดวกลิ่นเจ้าหายไป)

พรรณนามบทรักของพญาพรหมและจุม เป็นความรักที่อ่อนหวาน พรรณนาว่า
เคยได้อิงแอบแนบเนื้อ พุดจาหยอกเอน เคยจูบแก้มและไรผมของจุม ยามคึกคักคนคอนกัน
หมอกนำคางตกพรำกนกลวยในหน้าหนาวราวเดือนยี่เดือนสามเดือนสี่ พญาพรหมเคยเบียด-
กายกับจุม แขนของพญาพรหมและจุมซ้อนกัน ทั้งสองต่างออกออดอนนอนพิงกัน

เมาะมอยเนื้อ	เจยจุมกมเกี้ยว
+ จาหยอกเคี้ยว	ชามชบจูบแก้ม
+ พิชคคว	เซาปิงเออมแอม
ถานามือ	นวดนิ้ว
+ พิจูบคินผม	นายคมหวางกิว
+ บจาโชคกิว	ยีนดี
+ เค็กเตยงฟ้า	ซอนรุงรวายถิ
หมอกเหมยชาน	คกกลงยอยกกลวย
+ เดือนยี่สี่สาม	ทะเลามหนาวควาย
+ พิแบ่งกิงควาย	เบียดคยัค
เอาแขนซ้อนแขน	ตะแกงรววรัต
สองอ็อคอน	นอนบิง

(อิงแอมเนื้อ เซยชมกลมเกลียว พุดหยอกเอน กระจับจูบแก้ม พิเลอนตัว
เซาพิงนอง มีอกนิ้วนิ้ว พิจูบคินผม นายคมหวางกิว ไมพุดโกรชซึ่งยีนดี คึกเตยง-
ฟ้า ซอนรุงรังดี หมอกนำคาง ตกกลงยอยกกลวย เดือนยี่สี่สาม ก้างหนาวควาย พิ
แทรกวางเบียดคยัค เอาแขนซ้อนแขน ตะแกงรววรัต สองออกออดอนนอนพิง)

บทคัดพ้อตลววจมเป็นคนรักไม่จริง รักพญาพรหมเพียงปลายใจ รักฉิวเดิน
ไม่รักซึ่งถึงจิตใจจริง รักอย่างไรกันถึงหนีจากไป ใจของจมเบาเหมือนนุ่น หรือจมเห็น
ว่าพญาพรหมจนไม่มีเสื่อผืนเงินทอง พญาพรหมยังหวังววจมจะไม่เห็นแกขาวของเงินทอง
จมคงเห็นแกพญาพรหมบาง

นายวาร์ก	หากรักปลายใจ
บรักแต่ใน	จิตใจและไส้
รักเจือโค	หนีไกลจากโค
ใจในเบียง	นุ่นจิว
นายเห็นพจน	เป็นคนขี้ริ้ว
เชี่ยมแผนผา	เงินทอง
หวังวานอง	บเห็นแกของ
หวังจิวทอง	นองเห็นแกขา

(นายวาร์ก หากรักปลายใจ ไม่รักแต่ใน จิตใจ รักชนิดโค ถึงหนีไกล
จากโค ใจน้องเปรียบเหมือนนุ่น นายเห็นพจน เป็นคนขี้ริ้ว ไรแผนผาเงินทอง
หวังวานอง ไม่เห็นแกของ หวังยอควัวทอง น้องเห็นแกพี่)

บทคัดพ้อตลววจมนี้แฝงไว้ด้วย ความดูถูกจม ตรงที่พญาพรหมววจมไม่รักตนและหนี
ไปเพราะพญาพรหมยากจน ซึ่งความจริงนั้นจมติดตามพญาพรหมมาอยู่ลับแลและอย่างเสียด-
สละยิ่ง จมยอมรู้ควาพญาพรหมเป็นนักโทษที่หนีออกจากคุกในสภาพที่ยากจนและชะตาตก
แต่จมก็ตามมาจากพญาพรหมด้วยความรัก ความตอนนี้จึงกล่าวหาจมมากเกินไป

พรรณณาความโศกเพราะความคิดถึงจม พญาพรหมถึงนอนร้องไห้ น้ำตาไหล
เปี่ยมหมอน ในหัวอกกระวนกระวายรอนเรา จะหลับนอนก็หลับไม่ลง ร้องไห้คัดอกไป
หมด ใจก็คิดไปว่าปานนี้จมจะนอนหลับไม่คิดถึงฉิวหรือยังไม่นอน แดกกำลังทำงานกักไทม

ปั้นคาย หรือหนองอยู่กับเคียว หรือมีคูเคียวใหม่แล้ว

หนองเนตรขอย	ชุมเสียงตั้งหมอน
หัวอกเอาคอน	หลับนอนไม่ได้
นำตาตก	กั๊กกอนิ่งไห
ใจเดียวใจ	โกลวคิด
วาปางนี้เอย	นายหลับแทบนิค
บคิกขุนทอง	ผิวอ่อน
หรือวานอง	เจ้ากามไกสร
บหลับนอน	กั๊กใหม่ปั้นคาย
หรืออยู่สงวน	มานงันจะกวาย
อยู่เคียวกาย	แต่นอง
หรือมีคูแฝง	กูแปงเปื้อนป่อง
เรียงรวมทอง	ปึงเป่า

(นำเนตรนอง ชุมหมดตั้งหมอน หัวอกคลอนรอนเรา หลับนอนไม่ได้ นำตาตก กั๊กกอนิ่งไห ใจลงสอยคิดไป วาปางนี้เอย นายหลับสนิท ไม่กิกขุนทองถึงผิว หรือวานอง เจ้ากามไกสร ไม่หลับไม่นอน กั๊กใหม่ปั้นคาย หรืออยู่สงวน สบูกสนาน อย่างเคียวกายแต่นอง หรือมีคูแฝง คูรักเพื่อนพ้อง เรียงรวมทองพักพิง)

พญาพรหมโศก่าได้กินใจและมีความรู้สึกเหลือเกิน เสนพรรณาวา หัวอกเอาคอน เอา หมายถึงรอนเรา คอน หมายถึง คลอน คำว่า หัวอกเอาคลอนจึงเป็นคำที่มีความรู้สึกเหลือเกิน

พรรณาเมื่อแรก ชาววาจมน หนีไปแล้ว พญาพรหม เกือบ หมดสติ ไป มีความ รู้สึก
 เหมือน ตก จาก ห้วย สูง สัก พัน วา ใน หัว อก ยัง สง สัย ตก ตะ ลิ่ง แ น ค ิ น ที่ ข น อยู่ เหมือน จะ พล ิก
 ปอก ก็ ค อก ฝ ิง สิม ง กำ ตุ ก
 เหมือน ป าว ต าค ห ว ย บั น ว า
 หัว อก ป าค ม ี ง ส ล ิง ส ิง ก า
 แ น พ ระ สุ ท ธา เหมือน จ ัก ป ีก บ ิ น

(ให้ ค ค อก แ น พ ระ สุ ท ธา เพราะ ค ว าม ท ุ ก ษ เหมือน ต ก จ า ก ห ว ย ส ู ง พ ั น ว า ห ว อ ก พล าด พล ั่ง ก ก ตะ ล ิง ส ง ส ัย แ น พ ระ สุ ท ธา เหมือน จ ัก พล ิก)

นับ ว า พ ญ า พ ร ห ม มี โ ว า ร ที่ โล ค เ น ย ิ ง ที่ พ ร ร ณ า ค ว าม ร ู้ ส ึก เม ื่อ ต ก ใจ ส ง ส ัย ใน
ข าว ร าย ที่ ไ ค ย ิ น ทำ ใ ห ว า ม ห ว าม ห ว ัน ห ว า ค เหมือน ต ก จ า ก ห ว ย ส ู ง ด ี ง พ ั น ว า แ ล ะ ข า ว ั น
ย ัง ข ว น มี น ง ง จ น ดู เหมือน ว า แ น ค ิ น จะ พล ิก เพ ระ ค ว าม ร ู้ ส ึก ของ พ ญ า พ ร ห ม มี น ง ง เ ค ็ มี ที่

พ ร ร ณ า ด ี ง ค ว าม ป ร า ร ร ณ า ที่ จะ มี ป ีก บ ิ น ถ้า มี ป ีก ห าง บ ิ น ไ ค ็ เหมือน ว ร ร ณ พ ร า ห ม
พ าน าง พ ิ ม พ า³ บ ิ น ไ ค ็ เพ ระ มี ห ง ส ย น ค ร พ ญ า พ ร ห ม ก็ จะ บ ิ น มา ค า ม จ ม จะ พ า จ ม ห ะ
เ ฝ า เม ฆ มา

กั <u>น</u> <u>มี</u> <u>ป</u> <u>ีก</u> <u>ห</u> <u>าง</u>	บิ <u>น</u> <u>ช</u> <u>าน</u> <u>ไ</u> <u>ค</u> <u>็</u>
จ <u>ัก</u> <u>เ</u> <u>ิ</u> <u>น</u> <u>บ</u> <u>ิ</u> <u>น</u> <u>ค</u> <u>ว</u> <u>ย</u>	บ <u>ล</u> <u>ะ</u>
เหมือน <u>ว</u> <u>ร</u> <u>ร</u> <u>ณ</u> <u>พ</u> <u>ร</u> <u>า</u> <u>ห</u> <u>ม</u>	หน <u>อ</u> <u>เ</u> <u>น</u> <u>า</u> <u>อง</u> <u>ค</u> <u>พ</u> <u>ระ</u>
กั <u>บ</u> <u>เ</u> <u>็</u> <u>ม</u> <u>ี</u> <u>ม</u> <u>ิ</u> <u>ง</u> <u>แ</u> <u>ก</u> <u>ว</u>	ป <u>ิ</u> <u>ม</u> <u>ป</u> <u>า</u>
จ <u>ัก</u> <u>เ</u> <u>า</u> <u>น</u> <u>อง</u> <u>ร</u> <u>ัก</u>	ร <u>อม</u> <u>แ</u> <u>บ</u> <u>ง</u> <u>ข</u> <u>ว</u> <u>ัญ</u> <u>ค</u> <u>า</u>
ห <u>ะ</u> <u>เ</u> <u>ิ</u> <u>น</u> <u>มา</u>	เ <u>ฝ</u> <u>า</u> <u>ค</u> <u>ัด</u> <u>เม</u> <u>ฆ</u> <u>เ</u> <u>ฝ</u> <u>า</u>

³ ว ร ร ณ พ ร า ห ม แ ล ะ พ ิ ม พ า เป็น ร ื่ อ ก ั ว ล ะ ค ร ใน ค า ว อ ร เ อ ง ว ร ร ณ พ ร า ห ม

(ถ้ามีปีกหาง บินเหาะไปได้ จักเห็นบินตามไม่ลดละ เหมือนวรรณพราหม
 หนอเฝ้าองค์พระ กับเสี้ยมึงแก้วพิมพา จักเฝ้าองค์รัก ผู้เป็นขวัญตา เหาะเห็นมา
 ผาตัดก่อนเมฆ)

6. คติธรรม

คติธรรมที่ว่ากับที่อยู่ใดกับใจอยู่ยาก พญาพรหมให้คตินี้ว่า ถึงที่กินที่อยู่จะคับแคบ
 ก็ยังอยู่ได้ แต่ถากกับอกกับใจจะทนอยู่ไม่ได้

เต็มวาที่กิน	ที่นอนก็คับ
ก็ยังอยู่ได้	ยื่นไป
ก็คักจ่อม	หัวอกหัวใจ
จักถนออยู่ไป	หัวใจบิ่นบาง

(ถึงหากที่กิน ที่นอนคับแคบ ก็ยังอยู่ได้ยืนยาว คับแคบใน หัวอกหัวใจ
 จักถนออยู่ไป หัวใจบิ่น)

คติที่ว่าเขาคาอย่าคาตอบ จะทำให้เกิดความโกรธแล้วคาตอกันเป็นที่อับอาย
 ชาวบ้าน

เต็มวาเขาจา	หยาบกลางจมฟอง
อย่าบึงตอมถอย	เนอนาย
ก็เกิดโกรธะ	คาตอกันหลาย
เป็นที่อับอาย	พี่น้องจาวบ้าน

(ถึงหากเขาพูดจา หยาบกลางบ่นฟอง อย่าพูดตอมถอยเนอนาย ก็เกิดโกรธ
 คาตอกันมาก เป็นที่อับอาย พี่น้องชาวบ้าน)

กคิ^๑ท^๑ว^๑า^๑พ^๑น^๑ง^๑ท^๑ะ^๑เล^๑าะ^๑ก^๑ัน^๑น^๑เ^๑็น^๑ร^๑เ^๑ง^๑ธ^๑ร^๑ร^๑ม^๑ค^๑า^๑ เ^๑ร^๑เ^๑ย^๑บ^๑เ^๑ย^๑ว^๑า^๑พ^๑น^๑ง^๑ท^๑ะ^๑เล^๑าะ^๑ก^๑ัน^๑
 ก^๑เ^๑ม^๑เ^๑น^๑ม^๑ี^๑ค^๑พ^๑ัน^๑น^๑ำ^๑ ย^๑อ^๑ม^๑เ^๑น^๑เ^๑ร^๑อ^๑ย^๑ ข^๑อ^๑แ^๑ท^๑อ^๑ย^๑า^๑ช^๑ู^๑ก^๑เว^๑ร^๑ก^๑ร^๑ม^๑ก^๑ัน^๑ โ^๑ค^๑ล^๑น^๑ค^๑ม^๑น^๑ั^๑น^๑เ^๑ก^๑เ^๑ร^๑ว^๑ะ^๑น^๑ำ^๑
 ถ^๑า^๑เ^๑อ^๑น^๑ำ^๑ใ^๑ส^๑เ^๑ย^๑เ^๑ล^๑าง^๑โ^๑ค^๑ล^๑น^๑ โ^๑ค^๑ล^๑น^๑ก^๑เ^๑ห^๑าย^๑ไป^๑ พ^๑น^๑ง^๑เ^๑ก^๑เ^๑อ^๑ง^๑ก^๑ัน^๑เ^๑ม^๑เ^๑น^๑ส^๑น^๑ิ^๑ม^๑เ^๑ล^๑็ก^๑ ถ^๑ึง^๑จะ^๑
 ล^๑ับ^๑เ^๑ล^๑็ก^๑แ^๑ล^๑ว^๑ ส^๑น^๑ิ^๑ม^๑ก^๑เ^๑ก^๑เ^๑ม^๑เ^๑จ^๑น^๑ไ^๑ค^๑ ข^๑อ^๑เ^๑ห^๑อ^๑ค^๑ท^๑น^๑เ^๑อ^๑ช^๑น^๑ติ^๑แ^๑ะ^๑ท^๑ำ^๑เ^๑จ^๑เ^๑เ^๑ม^๑เ^๑น^๑น^๑ำ^๑ท^๑ง^๑ท^๑ำ^๑น^๑เ^๑ล^๑็ก^๑

พ ^๑ น ^๑ ง ^๑ เ ^๑ ก ^๑ กัน ^๑	เ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ น ^๑ พ ^๑ า ^๑ พ ^๑ ัน ^๑ น ^๑ ำ ^๑
อ ^๑ ย ^๑ า ^๑ ก ^๑ ำ ^๑ ช ^๑ ู ^๑ ก ^๑ ท ^๑ ม ^๑ ัน ^๑	เ ^๑ อ ^๑ เว ^๑ ร
เ ^๑ เ ^๑ อะ ^๑ เ ^๑ ป ^๑ ิ ^๑ ก ^๑ น ^๑ ั ^๑ น ^๑	น ^๑ ำ ^๑ ท ^๑ า ^๑ ก ^๑ ช ^๑ ำ ^๑ เ ^๑ ป ^๑ เ ^๑ น ^๑
เ ^๑ อ ^๑ น ^๑ ำ ^๑ ใ ^๑ ส ^๑ เ ^๑ ย ^๑ เ ^๑ น ^๑	ช ^๑ ว ^๑ ย ^๑ เ ^๑ เ ^๑ อะ ^๑ จ ^๑ ึง ^๑ เ ^๑ เ ^๑ ย ^๑ เ ^๑ ย ^๑
พ ^๑ น ^๑ ง ^๑ เ ^๑ ก ^๑ กัน ^๑	เ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ น ^๑ เ ^๑ ล ^๑ ็ก ^๑ ช ^๑ เ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ ย ^๑ เ ^๑
เ ^๑ เ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ น ^๑ แ ^๑ ล ^๑ ว ^๑ ท ^๑ า ^๑ ก ^๑	ถ ^๑ ึง ^๑ ม ^๑ ี
เ ^๑ จ ^๑ า ^๑ น ^๑ ง ^๑ ร ^๑ ัก ^๑	จ ^๑ ุง ^๑ อ ^๑ ค ^๑ ท ^๑ น ^๑ เ ^๑ อ ^๑ ช ^๑ น ^๑ ติ ^๑
เ ^๑ ห ^๑ อ ^๑ แ ^๑ ง ^๑ เ ^๑ จ ^๑ เ ^๑ เ ^๑ จ ^๑ เ ^๑	เ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ น ^๑ น ^๑ ำ ^๑ ท ^๑ ง ^๑ ท ^๑ ำ ^๑

(พ^๑น^๑ง^๑ท^๑ะ^๑เล^๑าะ^๑ก^๑ัน^๑ เ^๑ม^๑เ^๑น^๑ม^๑ี^๑ค^๑พ^๑ัน^๑น^๑ำ^๑ อ^๑ย^๑า^๑อ^๑เ^๑ป^๑เ^๑น^๑เว^๑ร^๑ก^๑ร^๑ม^๑ โ^๑ค^๑ล^๑น^๑ค^๑ม^๑น^๑ั^๑น^๑
 น^๑ำ^๑ท^๑ำ^๑เ^๑ก^๑เ^๑ก^๑เ^๑ช^๑น^๑ เ^๑อ^๑น^๑ำ^๑ใ^๑ส^๑เ^๑ย^๑เ^๑น^๑ ล^๑าง^๑โ^๑ค^๑ล^๑น^๑จ^๑ึง^๑จะ^๑ห^๑ม^๑ค^๑ พ^๑น^๑ง^๑ท^๑ะ^๑เล^๑าะ^๑ก^๑ัน^๑ เ^๑ม^๑เ^๑น^๑ส^๑น^๑ิ^๑ม^๑
 เ^๑ล^๑็ก^๑ ถ^๑ึง^๑ล^๑ับ^๑แ^๑ล^๑ว^๑ท^๑า^๑ก^๑ย^๑ัง^๑ม^๑ี เ^๑จ^๑า^๑น^๑ง^๑ร^๑ัก^๑ จ^๑ุง^๑อ^๑ค^๑ท^๑น^๑เ^๑อ^๑ช^๑น^๑ติ^๑ เ^๑ห^๑อ^๑เ^๑จ^๑เ^๑เ^๑จ^๑เ^๑ เ^๑ม^๑เ^๑น^๑น^๑ำ^๑ท^๑ง^๑ท^๑ำ^๑)

คคิ^๑ท^๑ว^๑า^๑ก^๑ำ^๑เ^๑ย^๑เ^๑น^๑ค^๑ำ^๑พ^๑ุ^๑ค^๑ไ^๑น^๑ก^๑ุ^๑ห^๑ู^๑ ย^๑อ^๑ม^๑เ^๑ม^๑อ^๑ย^๑ุ^๑ท^๑ก^๑ิ^๑ท^๑ี^๑ แม^๑แ^๑ค^๑ด^๑ว^๑ย^๑ ช^๑อ^๑น^๑ เ^๑ร^๑เ^๑อ^๑ง^๑เ^๑ใ^๑ใน^๑
 ก^๑ร^๑ว^๑ เ^๑ม^๑ี^๑ช^๑ี^๑ว^๑ิ^๑ท^๑ว^๑ิ^๑ญ^๑า^๑ณ^๑ ย^๑ัง^๑ก^๑ร^๑ะ^๑ท^๑บ^๑ก^๑ัน^๑ไ^๑ค^๑

ก ^๑ ำ ^๑ เ ^๑ ย ^๑ เ ^๑ น ^๑	ส ^๑ ำ ^๑ เ ^๑ น ^๑ เ ^๑ ย ^๑ จ ^๑ ม ^๑ ส ^๑ ำ ^๑ ม ^๑
ย ^๑ อ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ ก ^๑ เ ^๑ ย ^๑ ม ^๑	ท ^๑ ว ^๑ ท ^๑ ี ^๑
ก ^๑ ำ ^๑ เ ^๑ ย ^๑ ค ^๑ ห ^๑	บ ^๑ ส ^๑ ว ^๑ อ ^๑ น ^๑ ม ^๑ ิ ^๑ ค ^๑
ย ^๑ อ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ ท ^๑ ว ^๑ ห ^๑ อ ^๑ ง ^๑	ส ^๑ ัน ^๑ ค ^๑ า ^๑ น ^๑
ด ^๑ ว ^๑ ย ^๑ แ ^๑ ะ ^๑ จ ^๑ อ ^๑ น ^๑	เ ^๑ ร ^๑ เ ^๑ อ ^๑ ง ^๑ ค ^๑ ร ^๑ ว ^๑ ส ^๑ ง ^๑ ส ^๑ า ^๑ ร ^๑

ไม่มีวิญญาณ	ยังรูดูกตอง
พิศฟอกกัน	เสียงคังซิ่งของ
แหงแตกใน	สินจค

(คำคติเถียน สำเนียงบน ยอมเคยมีท้าวทิศ คำพูดไม่ถูกหู ไม่นูนาฟัง
 ยอมมีท้าวทองสันดาน กวยและซอน เครื่องครัวสงสาร ไม่มีวิญญาณ ยังรูดูกตอง
 กระทบกัน เสียงคังซิ่งของ รวแตกข้างในเป็นรอย)

คติที่ว่า จิตมโนมยีนยากจะหยั่งได้ หยั่งไคแต่แมน่า ที่ลึกสักสิบยี่สิบวารก็รู้ได้
 แต่ใจมโนมยโลกไม่มีไครหยั่งไค

มโนมยลุมฟ้า	โลกหล่าใจเห็นยา
เล็กขอมือเตียว	ไผรอนหยั่งไค
สาครรา	กงกาเหนือไต
จาเตียมไป	เชียวเล็ก
สิบขาววา	หยั่งลงไคเต็ก
กำกอนี้	โบราณ

(มโนมยลุมฟ้า โลกหล่า ใจลึกแต่ขอมือ ไครจักหยั่งไค สาครรา กงกา
 เห็นไต พุดเปรียบไปเชียวเล็ก สิบยี่สิบวา หยั่งลงไคแน คำโบราณกลาวไว้เช่นนี้)

คติที่ว่า เมื่อระตาคกจะหันหน้าไปฟังพี่น้องก็ไม่ได้ เขาทำนองฟังพี่เจ็บทอง
 พี่นองเจ็บใจ จะคิดความทำสิ่งไคให้คืบกันไปหมด ญาติพี่น้องก็ไม่เหลียวแลเลย

จากาลง	พันรพงศัพท์นา
บเหลียวยอหนา	มาใจ
เบิ่งพี่เจ็บทอง	เบิ่งนองเจ็บใจ
กิดสังอันไค	ใจตันตียบเสียง

(ระทากก พันธุ์หงกพิเนา ไม่เหลี้ยวหน้ามาตุ ฟิงพีเจ็บทอง ฟิงนองเจ็บใจ
คึดทำอันใด ใจคึดกันหมค)

คึดท้าวยามรักกันน้ำสมควาหวาน ยามหนายน้ำตาลวาเปรี้ยว

ยามเมื่อนองรัก น้ำสมควาหวาน

ใจเมเจຍมาน น้ำตาลวาสม

(ยามเมื่อนองรัก น้ำสมควาหวาน ใจเมเจຍมาน น้ำตาลวาเปรี้ยว)

คึดทีก่เกี่ยวกับกรรมที่ตนไ้รับในชาตินี้คงเป็นเพราะชาติก่อนไ้ไ้พรากลูกนกจาก

อกแม่ ชาตินี้พญาพรหมจึงตองพลัดพรากจากจม

หรือวามบเป . ป้างหลังภาวะ

ระยวาชา ทำมา

ไ้เอาลูกนก พรากแมมาตา

หือเจียนจากกา ริงนอนบอนเหลน

(หรือวามบเป ป้างหลัง ระยวาชาทำมา ไ้เอาลูกนก พรากแมมาตา

ไ้จากริงนอน)

4. หงส์หิน

คาวขอเรื่องนี้ มีผู้แต่งไว้หลายสำนวนดังนี้

1. พญาโลมะวิสัย แต่งคาวหงส์หินไว้ 1 สำนวน ปัจจุบันไม่สามารถหาต้นฉบับได้
2. พญาพรหมโวหาร แต่งคาวขอเรื่องหงส์หินสำนวนหนึ่ง แต่แต่งเป็นบางตอนเท่านั้น ปัจจุบันหาต้นฉบับคาวขอหงส์หินสำนวนพญาพรหมโวหารไม่ได้
3. เจ้าสุริยวงศ์ แต่งคาวหงส์หินไว้ 1 สำนวน ผู้วิจัยได้ต้นฉบับคาวขอหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์ จึงนำสำนวนของท่านผู้นี้มาศึกษาคนคาว

เวลาที่แต่งคาวขอหงส์หิน

คาวขอหงส์หินสำนวนของเจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สีโรรส) แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2444 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในคำปรารภของผู้พิมพ์คือ นายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์¹ กล่าวไว้ว่า

"ข้าพเจ้าขอเล่าแจ้งที่แต่ความจริงของผผู้แต่งดังนี้ คาวขอหงส์หินผผู้นี้ ข้าพเจ้าได้รับซื้อต้นฉบับจากผผู้แต่งตัวจริงไว้เป็นกรรมสิทธิ์ เมื่อประมาณ 30 ปีเศษมาแล้ว ยังได้คุยและสนทนากับผผู้แต่งตัวจริงเป็นเวลาหลายชั่วโมง เพราะผผู้แต่งกับข้าพเจ้าคุ้นเคยกันดี ผผู้แต่งได้เล่าให้ฟังว่า ได้แต่งคาวขอเล่มนี้ขณะเมื่อล่องไปกรุงเทพฯ ๗ ไปกับขบวนเรือเพื่อไปราชการของพ่อเจ้าอินทวิโรธ ประมาณ 30 กวาลำ ในปี ร.ศ. 120 หรือ พ.ศ. 2444 ในรัชกาลที่ 5 "

¹ ประกอง นิรมานเหมินท์ "ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ", วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510 หน้า 80

ประวัติของเจ้าสุริยวงศ

เกี่ยวกับประวัติของเจ้าสุริยวงศ ปรากฏ ศิริธร ณ พัทลุง² ได้ศึกษา ค้นคว้าไว้ดังนี้ เจ้าสุริยวงศ (คำตัน สีโรรส) เป็นโอรสเจ้าน้อยกาวิละ ซึ่งเป็นเจ้า ในราชสกุลเชียงตุง (เขมรัฐ) ที่บรรพบุรุษได้อพยพพาครอบครัวเข้ามาอยู่ในลานนาไทย กับเจ้าหญิงจันทร์หอม ณ เชียงใหม่ เจ้าสุริยวงศได้รับราชการในสมัยพ่อเจ้าอินทวโรรส สุริยวงศ เป็นผู้มีความสามารถหลายด้าน เป็นกวีฝีปากดีเยี่ยมคนหนึ่ง ได้แต่งคำขอ ฟันเมืองไว้หลายเรื่อง ที่มีชื่อได้แก่คำขอเรื่องหงส์หิน และมหาชาตินครกันท์ เจ้าสุริยวงศได้สมรสกับเจ้าหญิงสุคันธา ณ เชียงใหม่ ธิดาเจ้าราชบุตร (เจ้านานสุริยวงศ โอรสของพระเจ้ามโหตรประเทศ) และภรรยาอีกคนหนึ่งคือ นางเกียงคำ เจ้าสุริยวงศถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2478

1. เนื้อเรื่อง

ที่เมืองพาราณสี พระมารดาของเจ้าเมืองถูกยักษ์ลักไป เจ้าเมืองนี้มีภรรยา เจ็ดคน ทุกคนต่างก็ตั้งครภักดิ์ ต่อมาทนางที่เป็นเมียน้อยก็คลอดบุตรเป็นชายทั้งหมด ส่วนเมียหลวงยังไม่คลอดบุตร พญาพาราณสีให้โหรทำนายบุตรในครภักดิ์ โหรทำนายว่า พระโพธิสัตว์มาเกิด เมียน้อยทั้งหกจึงอิจฉาเมียหลวงที่จะมีบุตรเป็นพระโพธิสัตว์ จึงรวม มือกันกลั่นแกล้ง เมื่อนางวิมาลาซึ่งเป็นเมียหลวงคลอดบุตรชายนั้น ทนางก็เอาเด็กทิ้ง

² ปรากฏ ศิริธร ณ พัทลุง , เพชรลานนา : (เชียงใหม่)

ไปไต่ถามปราสาท และเอาหมามาเปลี่ยนแทน พระอินทร์จึงมารับบุตรของนางวิมาลาไป
 เลี้ยงไว้บนสวรรค์ ท้าวพราณสีโกรชนางวิมาลามักมีรับสั่งให้ชัยไลนาง นางวิมาลา
 ไล่ไปอาศัยอยู่กับตายายที่สวนแห่งหนึ่ง เมื่อกุมารทั้งหกเติบโตขึ้นมีสหายมากมาย แม่ทั้ง
 หกก็ทำหมากนิมกำ (สิ่งที่ทำควยทองคำ) ไซเลนสะบายควยกัน ส่วนพระโพธิสัตว์ที่อยู่บน
 สวรรค์ขอลงมาหาแม่ พระอินทร์จึงเสกนางสีห์จากหินให้เป็นพาหนะ พร้อมทั้งมอบคาบ
 กัญชูปให้เป็นอาวุธ แล้วกุมารก็ลงมาหาแม่ในสวนของตายาย เจ้ากุมารองคนอยนี้อยาก
 เล่นสะบายกับหกกุมาร นางวิมาลาจึงหาหมากนิมแดง (ลูกไม้ชนิดหนึ่ง) ให้นำมาเล่นกับ
 หกกุมาร เจ้ากุมารองคนอยก็ชนะไต่ทองไปในนางวิมาลาเสมอมา

ในเมืองนี้มียักษ์กินคนมาอยู่ตรงทางแห่งหนึ่ง ถ้าครบเจ็ดวันยักษ์จะมากินคน
 ครั้งหนึ่ง วันหนึ่งเป็นวันกำหนดที่ยักษ์จะมา เจ้ากุมารนอยกับหกกุมารเล่นสะบายกันแล้ว
 หกกุมารก็ห้ามเจ้ากุมารนอยว่าอย่าเพิ่งกลับไปจะถูกยักษ์กิน เจ้ากุมารนอยก็ไม่ฟัง ซีนกลับ
 ไปและไต่หมากนิมตาย หกกุมารก็โศกจาจนแก่เจ้ากุมารนอยเพื่อรับสมอ้างว่าพวกตนฆ่ายักษ์
 ตายเอง ท้าวพราณสีจึงจัดงานทำขวัญกุมารทั้งหก แล้วก็ให้ไปตามหายาซึ่งถูกยักษ์ลักไป
 หกกุมารจึงไปจ้างเจ้ากุมารนอยให้ไปตามยาให้

คืนแล้วชบวนทัพก็ยกไปถึงฝั่งแม่น้ำกว้างแห่งหนึ่ง หกกุมารขอรออยู่ฝั่งน้ำ
 ให้เจ้ากุมารนอยไปคนเดียว เจ้ากุมารนอยก็ซิ่งสินไปถึงเมืองยักษ์แห่งหนึ่ง พญายักษ์
 ชื่อวิสสะโวโรรู้ว่าเจ้ากุมารเป็นพระโพธิสัตว์จึงยกลูกสาวให้คนหนึ่ง ชื่อนางมุกชวดี แล้ว
 เจ้ากุมารก็ลาไปถึงเมืองกุมภกันต์ไต่ลูกสาวกุมภกันต์ ชื่อจุลคันทา (จุลคันทา) อีกคนหนึ่ง
 กุมารนอยลาไปถึงเมืองยักษ์อีกเมืองหนึ่ง พญายักษ์ชื่อนามมาไต่ลูกสาวชื่อสะหัดจินตา
 (ศรีจินตรา) แล้วกุมารก็ลาไปถึงที่อยู่ของยาโคพายามาตามทางใครรบกับยักษ์มากมาย
 ยักษ์แพเจ้ากุมาร กุมารนอยก็พยามาถึงปราสาทนางศรีจินตรา นางจุลคันทา นาง
 มุกชวดี ตามล้าคืบ นางทั้งสามอธิษฐานขอให้ปราสาทเหาะตามหงส์สินมาถึงฝั่งน้ำที่หกกุมาร

รออยู่ กุมารน้อยก็สั่งให้นางทั้งสามคอยอยู่ยังฝั่งน้ำพักหนึ่ง ส่วนเจ้ากุมารพาไปหา
 หกกุมาร หกกุมารจับกุมารน้อยฆ่าเสียแล้วพาไปเมืองพาราณสี นางทั้งสามก็พาปราสาท
 เหาะตามหากุมารพบว่านอนตายอยู่ นางทั้งสามจึงโศกเศร้ารำพันถึงเจ้ากุมาร พระอินทร์
 แปลงกายเป็นกุมารหนุ่มรูปงามมาล่องใจ โดยชักชวนนางทั้งสามให้ไปอยู่ด้วยกัน นาง
 ทั้งสามก็ไม่ยอมไป พระอินทร์แปลงกายใหม่ คราวนี้เป็นยักษ์มาขอกินศพเจ้ากุมาร นาง
 ทั้งสามไม่ยอมให้กิน และจะอุทิศร่างกายของตนให้ยักษ์กิน พระอินทร์จึงแปลงกายเป็น
 พราหมณ์เอายาทิพย์มาชโลมเจ้ากุมารจนฟื้นขึ้น เจ้ากุมารจึงพานางทั้งสามมาหานางวิมาลา
 ส่วนทางเมืองพาราณสีก็มั่งงานสมโภชรับขวัญพระมารดาของท้าวพาราณสี พระมารดาเล่า
 เรื่องกุมารที่ขังหังสนิโหท้าวพาราณสีฟัง ท้าวพาราณสีจึงสั่งให้ทำประตูเข้าออกในงาน
 สมโภชเพียงประตูเดียว แล้วให้คนไปประกาศให้คนมาเที่ยวงาน ยากกับกุมารน้อยจึงได้
 พบกัน ท้าวพาราณสีสั่งชำระโทษประหารชีวิตแม่มดลูกสิบสองคน แล้วแผ่นดินก็สูบเอาร่างคน
 ทั้งสิบสองนั้น และเชิญนางวิมาลากับนางมุกชวดี จุลคันธา และศรีจันทร์มา เข้าเมือง
 พาราณสี พร้อมทั้งจัดงานอภิเษกเจ้ากุมารกับนางทั้งสามเป็นคู่ครองกัน และรับตายนายมา
 อยู่ในวังด้วย

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายผู้ที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>		<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>	
<u>เทวดา</u>	พระอินทร์	<u>มนุษย์</u>	เจ้าเมืองพองพระเอก เมียน้อยเจ้าเมือง ลูกชายของเมียน้อย
<u>มนุษย์</u>	แม่พระเอก ยา		
<u>อมมนุษย์</u>	ลูกสาวยักษ์		

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกเป็นลูกชายเจ้าเมืองกับเมียหลวง
2. เมียหลวงถูกข่มใจ
3. พระอินทร์เอาพระเอกไปเลี้ยง
4. พระเอกกลับมาอยู่กับแม่
5. ยาของพระเอกถูกยักขลักตัวไป
6. เจ้าเมืองให้ลูกชายของเมียน้อยไปตามตัวยา
7. ลูกเมียน้อยจางพระเอกไปตามตัวยา
8. พระเอกตามตัวยา
9. พระเอกไถ่ภรรยาสามคน
10. ยาเปิดเผยความจริง
11. เจ้าเมืองรับเมียหลวงและพระเอกพร้อมทั้งภรรยาเข้าในวัง

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องก็คือ ความอิจฉาริษยาของเมียน้อยที่มีต่อเมียหลวง จึงหาหนทางก่อกวนแกล้งไม่ให้เมียหลวงและลูกเมียหลวงได้มีความสุข เพราะเจ้าเมืองมีเมียหลายคน เมื่อน้อยทุกคนคลอดลูกชายแล้วก็ไปพึ่งคำทำนายจากโหรว่าลูกของเมียหลวงที่ใกล้จะคลอดนั้นเป็นผู้มีบุญญาธิการมาก เมียน้อยทั้งหลายจึงร่วมมือกันกำจัดเมียหลวง และลูกเมียหลวงโดยทำอุบายนำลูกสุนัขมาเกลือกโลหิตเปลี่ยนตัวลูกชายของเมียหลวง แล้วกล่าวใส่ร้ายเมียหลวงต่อท้าวพาราณสีว่า เมียหลวงสมสู่กับสุนัขทำให้มีลูกเป็นท้อบอวยชายหน้า ท้าว

พาราณสีจึงขับไล่เมียหลวงออกจากเมืองไป ส่วนลูกชายของเมียหลวงนั้นถูกทิ้งไ้ถูกนปราชยา
 พระอินทร์ก็ได้รับลูกชายของเมียหลวงไปเลี้ยงไว้บนสวรรค์ ตอนนั้นเป็นกัลวิชัยที่แสดง
 ใหญ่อาณเห็นวาคณคั้นแหเวลาขอมไม่ทอดทิ้ง ต่อมาลูกเมียหลวงก็ลงจากสวรรค์มาอยู่ กับ
 แม่ พระอินทร์ก็มอบวาสุชและพาหนะวิเศษคือหงส์ทำจากหินแทบีนได้ การลงมาเมือง
 มนุษย์ของพระเอกนี้เพื่อจะแสดงความเก่งกล้า และผู้แต่งก็ได้เปิดโอกาสให้พระเอกแสดง
 ตัวเป็นวีรบุรุษโดยสร้างเหตุการณ์ขึ้นสองครั้งดังนี้

ครั้งที่หนึ่ง พระเอกปราบยักษ์ที่กินคนได้ แต่ความดีความชอบเ็นของลูก เมีย
 น้อย เพราะพระเอกไม่แสดงวาทนเองเป็นผู้ฆ่ายักษ์

ครั้งที่สอง ติดตามหายาที่อยู่ในเมืองยักษ์ ยักษ์ลักตัวไปก่อนพระเอกจะเกิด
 ระหว่างทางที่ติดตามหายากมีเรื่องความรักเข้ามาแทรกเป็นปมเรื่องย่อย คือพระเอกได้
 ลูกสาวยักษ์เป็นภรรยาถึงสามคน นางทั้งสามคนเป็นลูกสาวยักษ์ต่างเมืองกัน และในที่สุด
 พระเอกก็พ่ายมาไ้ น่ายามอมบให้ลูกเมียน้อยที่เป็นผู้จางพระเอกให้ไปเอาตัวยามา
 แก้วสี่ของฝ่ายชั่ว ขอมมีความคิดจิตใจชั่วจึงพร้อมใจกันฆ่าพระเอกเสีย เพราะกลัวว่า
 ความลับจะถูกเปิดเผยว่าฝ่ายตนไม่ไ้เป็นผู้ล่าหาญไปเอาตัวยามาไ้ เมื่อพระเอกตาย
 ก็รอนถึงพระอินทร์ตกลงมาแก้ไขจนคืนชีวิตขึ้นมา

บุคคลที่ไ้ความจริงในเรื่องที่จะแสดงให้เห็นว่าฝ่ายใดดี ฝ่ายใดชั่ว คือ ยา
 ของพระเอกนั่นเอง ยาเป็นบุคคลสำคัญของเรื่องเพราะเป็นทั้งปมและเป็นไ้ไขความกระจ่าง
 ของปมเรื่อง ว่าฝ่ายใดดี ฝ่ายใดชั่ว และทำให้พระเอกไ้แสดงฝีมือทางการรบ ปราบ
 ยักษ์ที่ขโมยตัวยามาไป ในที่สุดเมียหลวงก็ไ้กลับเข้าในเมือง พร้อมกับพระเอกและภรรยา
 ทั้งสาม และฝ่ายชั่วทั้งหมดก็ถูกประหารชีวิตเรื่องก็จบลงเ็น

ความอิจฉาริษยาของเมียนอยนั้น ถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้จะเห็นว่าสาเหตุที่นำ
 สนใจไม่นอย เพราะผู้ที่อยู่ในสภาพเมียนอยมีความไม่มั่นใจในสถานภาพของตนเองอยู่แล้ว
 ครั้นมาได้ยินคำทำนายว่าลูกของเมียหลวงจะมีบุญวาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เมียนอยทั้งหกคนก็คิดถึง
 ลูกของตนเองว่าจะไม่ได้รับความเอาใจใส่จากสามี ลูกของเมียนอยจะตกต่ำในขณะที่ลูก
 เมียหลวงจะเฟื่องฟู ความรู้สึกคำตอขยอันนี้เองทำให้เมียนอยทั้งหกรวมมือกันทำชั่ว เพราะ
 ความปรารถนาจะให้ตนเองและลูกชายมีสถานภาพที่มั่นคงในวันข้างหน้า โดยไม่คำนึงว่า
 เมียหลวงและลูกเมียหลวงจะได้รับความลำบากอย่างไร

บุคคลที่นำพิจารณาอีกคนหนึ่งคือ เจ้าเมืองพาราณสีผู้มีเมียหลายคน เมื่อฝ่าย
 เมียนอยใส่ร้ายเมียหลวงว่าสนสูกับสุนัข เจ้าเมืองก็เชื่อตามโดยไม่พยายามสืบหาข้อเท็จ
 จริงแต่ประการใด นับว่าเป็นเจ้าเมืองที่ขาดความยุติธรรม ฟังความฝ่ายเดียวแล้วก็ตัดสิน
 ลงโทษฝ่ายที่ถูกกล่าวหาทันที ถ้าหากเจ้าเมืองใช้ปัญญาและตัดสินความโดยยุติธรรมแล้ว
 เมียหลวงก็ไม่ต้องตกยาก ฝ่ายคนชั่วก็จะได้รับโทษทัณฑ์ แต่ความผิดพลาดของเจ้าเมือง
 ครั้งนี้ก็เป็นอุทาหรณ์ใหญ่อานเห็นว่าความหุนหันนั้นไม่ใช่อะไร

เนื้อเรื่องของดาวหงส์ที่มีลักษณะเกินจริงเป็นอันมาก เช่นพระอินทร์รับพระเอก
 ไปเลี้ยงไว้บนสวรรค์ และปราสาทของลูกสาวยักษ์ทั้ง 3 ห้างเหาะได้ นับว่าเป็นเรื่อง
 โกลีชีวิตจริง แต่ในที่นี้เราอาจตีความได้ว่าพระอินทร์เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งแทนคนดี มี
 คุณธรรม ทนเห็นเด็กเล็กถูกทิ้งลงไปใต้ลุนปราสาทไม่ได้ จึงนำไปเลี้ยงไว้ ครั้นถึงวัย
 อันสมควรก็ให้เด็กนั้นไปอยู่กับแม่ที่แท้จริง และที่ปราสาทเหาะได้นั้นก็อาจเป็นสัญลักษณ์ชื่อนาง
 นางทั้งสามตามพระเอกมาด้วยความรวดเร็วยิ่ง จึงทันได้เห็นพระเอกถูกฆาตกรยิงฟัน
 สัญลักษณ์เช่นนี้จะเห็นได้ในนิยายปรัมปราของไทยหลายเรื่อง

5. ส่วนวลภาษา

คำขอเรื่องนี้ได้รับความนิยมในหมู่นักอ่านมากเรื่องหนึ่ง ส่วนวลโวหารราบรื่น
 สละสลวย เช่นตอนชมความงาม พรรณนาความรัก และบทเปรียบเทียบต่าง ๆ
ชมความงามของนางจตุคณา ว่านางงามเหมือนกนิรีที่ร้ายรำอยู่ข้างเกาะ
 ทราย นิวขาวเขียวเหมือนหอยมุกชอน พันมีสีคำเป็นเงา คิ้วโก่ง ตาคำชำ งามคำ
 เหมือนแสงแก้ว และริมฝีปากเป็นสีชมพูเหมือนเนื้อในแดงโมที่สุกแดงงาม

เหมือนกนิรี	อันเคินเลียบข้าง
เกาะทรายธาร	แอนพอน
นิวขาวเขียว	เหมือนหอยมุกชอน
ยวะยวาคเขียว	พันคำ
กิ้วโก่งกอม	วาควงตาชำ
เกษาคำ	เหมือนแสงแก้วเช่า
ริมปากออบ	เหมือนมอนมะเตา
สุกแดงงาม	เลิศคำ

(เหมือนกนิรี ที่เคินเลียบข้าง เกาะทรายธารแล้วรำว่า นิวขาวเขียว
 เหมือนหอยมุกชอน พันสีคำเป็นประกาย คิ้วโก่งค้อม นัยน์ตาคำชำ เกษาคำ เหมือน
 แสงแก้ว ริมฝีปากสีชมพู เหมือนเนื้อในแดงโม ที่สุกแดงงามเลิศคำ)

ผู้แต่งได้ใช้คำเปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์ และใช้คำได้เหมาะเจาะอย่างยิ่ง
 โดยเฉพาะที่ชมว่านิวเหมือนหอยมุก ทำให้นึกถึงหอยมุกที่ขาวอมเขียวเรือง ๆ และใช้คำ
 "ยวะยวาค" เมื่อชมพันสีคำ ยวะยวาคมีความหมายว่าเป็นประกายแวววับ พันของนาง

จึงมีสีดำเป็นประกายแวววับ และริมฝีปากของนางเป็นสีชมพูปนแดงระเรื่อเหมือนเนื้อแดงโมสุก ก็ทำให้เนื้อแดงโมสุกแดงฉ่ำไปคายน้ำ ริมฝีปากของนางก็คงแดงงามเหลือเกิน

การเปรียบเทียบว่าชายเหมือนปลา หญิงเหมือนน้ำ เมื่อปลาจากน้ำไปพบน้ำในที่ใหม่ ปลาก็คงชื่นชมน้ำใหม่และทอดทิ้งน้ำในที่เก่านั้น เป็นการเปรียบเทียบที่แฝงการตัดพ้ออย่างกลมคาย

อันนิ่งวาปลา	กับมีน้ำ
จักอยู่ใด	สันใด
กันไปเห็นน้ำ	น้ำที่ฟองใส
คงตอคอาลัย	น้ำน้อยบวกล้น

(อันวาปลา ถ้าไม่มีน้ำ จักอยู่ใดฉันใด ถ้าไปเห็นน้ำ น้ำฟองใส(ในที่ใหม่) ก็คงทิ้ง น้ำน้อยในปลัดคันที่เก่า)

การเปรียบเทียบ คนโกรธกันว่าฝ่ายหนึ่งเป็นเรือ ฝ่ายหนึ่งเป็นเพลิง เรือก็จะมีรอยราว เพราะถูกเพลิงกินไม้ หมายถึงรอยราวในใจของคนที่โกรธกัน เมื่อเรือไปชนหินหรือตอไม้ก็จะแตกหักที่ เหมือนรอยราวในใจนั้นไม่ทันจากครันโกรธกันอีกก็คงถึงขั้นแตกหักทำลาย

เหมือนคั้งเรือ	ระเกียนซากเพียง
เต็มซึกซुकเกลี้ยง	มันตา
กังวามนอกเนื้อ	เมื่อหันกับคำ
กันถูทินจา	หลักตอ ตั้งดิม
ที่ไหนดจักทน	กันโคนถูทลิม
ก็จักเปบั้ง	ทะเล

(เหมือนคั้งเรือ ไม่ตะเคียนถูกเพี้ยกิน ถึงจะซัดซुकให้เกลี้ยงทาน้ำมัน ก็
จามเพียงภายนอก เพื่อเห็นกับตา ถ้าถูกหิน ตอไม้ทิม ที่ไหนจะหน ถ้าโดนที่มันยุ ก็
จะทะลุ)

เปรียบเทียบความโกรธของผู้หญิงเหมือนเอามีคพื้นน้ำ จะปรากฏรอยอยู่
ประเดี้ยวเดียว ความโกรธของผู้หญิงก็มีระยะเวลาเท่ากับรอยของมีคที่พื้นน้ำ

ถ้าเกี้ยคผู้หญิง เหมือนมีคพื้นน้ำ

ปรากฏเห็น ที่เดียว

(ความโกรธผู้หญิง โกรธไม่นาน เหมือนมีคพื้นน้ำ ปรากฏรอยอยู่ประ
เดี้ยวเดียว)

เปรียบเทียบความเจ็บปวดเหมือนถูกแทงทวยเหล็กเผาไฟ เป็นการเปรียบ-
เทียบที่ให้ความรู้สึกเจ็บปวดไคมากมายเหลือเกิน

เหมือนเผาเหล็กแดง มาแทงควันเข้า

โศคชวาณ เสียบไว้

(เหมือนเผาเหล็กแดง มาแทงป็นเข้าไป เสียบไว้ในหู)

5. วัฒนธรรมประเพณีในคาวชอเรื่องหงส์หิน

ปรากฏว่ามีวัฒนธรรมของชาวภาคเหนือแฉงอยู่บางเป็นบางตอน คั้งนี้
ประเพณีแต่งงาน มีการผูกข้อมือคู่บ่าวสาวซึ่งเป็นสัญลักษณ์จะอยู่กันเป็น
บุคคลคนเดียวกัน ผู้ที่ผูกข้อมือไคคือพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของเจ้าบ่าวเจ้าสาว ในคาวชอ

หงส์หินทองคำงานแต่งงานของ เจ้ากุมารกับนางศรีจันทร์ที่มีการผูกข้อมือ
 เอาคายนูกรัด มือเจ้าหินหงส์
 กับข้อมือองค โฉมยงลูกเต่า

การเล่นในงานมหรสพของชาวภาคเหนือ กล่าวไว้ตอนงานสมโภชพระมารดา
 ของท้าวพราณสีที่กลับจากเมืองยักษ์ มีเพื่อนมาน พ่อนเงี้ยว และขอ เป็นต้น

ธรรมเนียมการตกแต่งถนนหนทางเมื่อมีงานสมโภช เช่นงานฉลองโบสถ์ วิหาร
 ในคำขอเรื่องนี้ตกแต่งหนทางเพื่อไปรับนางวิมาลามาอยู่ในวัง สิ่งที่ใช้ประดับมีธงทางยาว
 กลวย อ้อย ฝรั่งไว้ข้างทางและติดธงราชวัตร

ประเพณีของขวัญ (เรียกขวัญ) เมื่อพระมารดาของท้าวพราณสี เจ้ากุมาร
 และสามนางเข้าไปในเมืองพราณสี ประเพณีนี้มักปฏิบัติเมื่อผู้ใดได้จากบ้านเมืองไปนานๆ
 แล้วกลับมาจึงมีการเรียกขวัญ เพื่อให้ขวัญทั้ง 32 ขวัญที่อยู่ในตัวกลับมาอยู่กับตัวควยเพราะ
 มีความเชื่อว่าขวัญอาจจะตกหายกลางทางก็ได้ คำเรียกขวัญนั้นจะเรียกท่านองว่า ขอให้
 ขวัญที่ตกหาย ณ เมืองยักษ์ หรือในป่าไม้นั้นจงกลับมา อย่าไปหลงเที่ยวอยู่กลางป่าดงเลย
 ขอเชิญมาพักคอกไม้่านาพันธุ์ เชิญมารับประทานอาหารหวานคาวที่อร่อย เชิญขวัญมาอยู่
 ยังเมืองนี้เถิด

6. คติธรรม

ในคำขอเรื่องหงส์หินมีคติธรรมแฝงอยู่บาง เช่น คติธรรมเกี่ยวกับอนิจจังและ
 ความทุกข์ของกษัตริย์

คิดว่าไมควรโศกเศร้าเกินไปเมื่อมีผู้ตายจาก เพราะความตายนั้นไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยง
 ฝน ถึงโศกเศรารองไหมากมาย คนตายก็ไม่อาจฟื้นขึ้นได้

อนิจจะกัม	ตายไปแมนหมั้น
บั้งกร	โศกทุกข์
เต็มไหยานใจ	ที่ไหนจักลูก
กลับฟื้นได้	คืนมา
แต่จะลวามเนื้อ	เปื่อยหลอนอิตตา
กันมรณ	ชีวิตขาดสิ้น

(อนิจกรรม ตายไปแน่นอนแล้ว ก็ไม่บังควรโศกเศรามากนัก ถึงร้องไห้
 เพียงใด ก็ไม่อาจทำให้คนตาย ฟื้นคืนมาได้ มีแต่จะเนาเปื่อย และเหะ ถ้าหากตาย
 ไปแล้ว)

คิดว่าเป็นกษัตริย์ควรพิจารณาคำฟ้องร้องเสียก่อนตัดสินความ ไม่ควรหุเมา

เป็นเด็จพระมินทร์	หุเมาไซ้หน้อย
นิกร็กรอย	บพิตร
กำเข่าหุ	ใจกรรว่าบีด
จึงจักถูกทอง	บัวราณ

(เป็นถึงกษัตริย์ แต่หุเมา จึงนิคจารีต เมื่อไคยินเรื่องราวอะไร จาร
 พิจารณาก่อน จึงจะถูกทอง)

5. ข้างสะตัน (ข้างฉันทันต์)

คำเรื่องนี้อยู่ในรามายณะ มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับอรรถกถาชาดกเรื่อง
พญานัททันต์¹ มีความยาว 73 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

ยังมีพญาง้างชื่อหนึ่งชื่อ สะตัน (ฉันทันต์) มีเมียข้างสองนาง คือ นาง
สุภัทธรเป็นเมียหลวง นางสุภาคา (สุภาคา) เป็นเมียน้อย วันหนึ่งพญาง้างพาบริวาร
ไปหากิน พญาง้างได้เคี้ยมมะเคื่อยันให้นางสุภาคา ในกึ่งมะเคื่อนั้นมีรังมดแดง
มดแดงตกใส่หัวนางสุภาคา นางก็น้อยใจ ครั้งหนึ่งพญาง้างคลุกโคลนตม นางสุภัทธร
ได้ชำระล้างให้ พวกบริวารก็ยกของนางสุภัทธร เมื่อได้รากบัวก็ถวายแก่นางสุภัทธร
ส่วนนางสุภาคานั้นไม่มีใครเอาใจใส่ นางก็น้อยใจถึงไต่ถอนดอกบัว 2 ดอก ไปถวายพระ
ปัจเจก นางอธิษฐานว่าหากนางตายไป ขอให้เกิดเป็นคน นางจะจองเวรกรรมกับพญา
ข้างให้พรานมายิงเองาพญาง้างให้ได้ เมื่ออธิษฐานแล้วนางสุภาคาก็สิ้นใจ ไปเกิด
เป็นราชธิดาของท้าวมัตตะราชาชื่อว่าสุภาคาเหมือนเดิม เมื่ออายุได้ 16 ปี ก็ได้เป็น
มเหสีของพญาพาราณสี วันหนึ่งนางไถกรามทูลพญาพาราณสีเรื่องอยากไถงาของพญาง้าง
ฉันทันต์ พญาพาราณสีจึงรับสั่งให้พรานคนหนึ่งชื่อโสนุตตะรา ไปเฝ้าพญาง้างมาให้นาง
พรานมเหสีเดินทางไปใช้เวลา 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ก็ถึงที่อยู่ของพญาง้างฉันทันต์ พรานมเหสี
ไถงาของพญาง้าง พญาง้างขอร้องพรานมเหสีให้ไปบอกนางสุภาคาว่าขอให้โสนุตตะรา ส่วน
พรานมเหสีไถงาข้างแล้วก็ชิงข้างเหาะมาถึงเมืองพาราณสีได้เล่าเรื่องของพญาง้างให้นาง
สุภาคาทัง นางก็เสียใจที่ไถทำร้ายสามีในชาติปางก่อน จึงไต่อกแตกตายไปเกิดในนรก

¹ จอม บุษุตตาเพศ , นิตานชาดกพระเจ้า 500 ชาติ เล่ม 2 (พระนคร:
เลียงเชียง, 2501), หน้า 425

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายผู้ที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>	<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>
<u>สัตว์</u> นางช่างสุกัทธิธรา	<u>มณเฑียร</u> มเหสีเจ้าเมือง พราหมณ์
	<u>สัตว์</u> นางช่างสุภาตา

3. โครงเรื่อง

1. พญาช่างฉันทันตมิเมียนหลวง เมียนน้อย
2. เมียนน้อยจองเวรพญาช่าง
3. เมียนน้อยตาย
4. เมียนน้อยเกิดเป็นมเหสีเจ้าเมือง
5. มเหสีเจ้าเมืองให้พราหมณ์ไปเฝ้าของพญาช่าง
6. พญาช่างตาย
7. มเหสีเจ้าเมืองตายตาม

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องเกิดขึ้นเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของพญาช่าง เมื่อส่งกิ่งมะเคื่อให้เมียนน้อยแล้วไม่ตรวจตราว่ามีมดแดงแฝงอยู่ มดแดงทำร้ายเมียนน้อยทำให้นางโกรธเมื่อนางไปเกิดเป็นคนจึงคิดแค้นพญาช่างโดยให้พราหมณ์มาเฝ้าของพญาช่าง พญาช่างก็ได้รับความเจ็บปวดเหมือนกับเมียนน้อยเคยเจ็บปวดเมื่อครั้งถูกมดแดงกัด

5. ส่วนวนภาษา

คำขอเรื่องไปถึงแม่ไม่ทราบว่าคุณแต่งเป็นใคร แต่ก็จัดว่าเป็นคำขอที่แต่งดี
มากเรื่องหนึ่ง ผู้แต่งมีส่วนวนภาษาคือ การพรรณนาให้เห็นภาพพจน์ เช่น การพรรณนา
ลักษณะของคน พรรณนาสภาพป่า คนไม้ และธรรมชาติสัตว์ เป็นต้น

พรรณนาลักษณะของพราหมณ์ที่ไปเองาซาง ว่ามีรูปร่างสูงถึงเจ็ดศอก ใ
หนวคยาวรุงรัง มีขนที่หนาอก ตาเหลือกโปน กำปั้นเท่าลูกมะพร้าว คางยาว

+
เป็นพราหมณ์ใหญ่สูง

สูงเจ็ดศอกโต

หนวคยาวรุงขวาง

+ + +
ตาปนปุกมณ

กิ่งใหญ่กิ่งสูง

+
กันกำลูกกุก

+
โตงกางกัยาว

หมุยกางหุบหูล

+
ตาเหลื่อมมานนาน

เมือบน

อกกมีขน

+ + +
เหมือนหมกกองอู

บป้าปึตย

+
เทาปาว

+
สองตาเหลือกลาว

+
เป็นคัน

(เป็นพราหมณ์สูงใหญ่ ตามันปลาย สูงเจ็ดศอก หนวคยาวรุงขวาง อกมี
ขนขึ้น ตาโปน เหมือนปุกมณ รูปร่างทั้งใหญ่ทั้งสูง ทั้งอ้วน กำกำหนักก็เท่ามะพร้าว
คางยาว สองตาเหลือก เกราะหุบหูลเป็นทาง)

คำที่ไขขยายหนวคยาวว่า "รุงขวาง" ให้ความรู้สึกถึงหนวคยาวไม่เป็นระเบียบ
คือเหลือเกิน ถ้าจะเทียบกับคาวายาวรุงรายก็ยังไม่ให้ความรู้สึกเทายาวรุงขวางที่ผู้แต่งใช้

พรรณาสภาปลาเล็ก ผู้แต่งโคพรรณนาให้เห็นสภาพของพราหมณ์ที่เดินโคเคี้ยว
 ในปลาเล็ก ทองผานหาย ผานแหว ทองขึ้นบกสลบกับลงน้ำ บางแห่งเป็นภูเขาสูง พราหมณ์
 ทองป็นขึ้นตามทอยครึ่ง บางแห่งทองไซ้เชือกหนังเกี่ยวกับต้นไม้แล้วโรยตัวลงตามเชือก
 เวลาอนกลางคืนก็ก่อกองไฟไว้รอบตัวกันภัยจากสัตว์ร้าย แสดงถึงผู้แต่งมีความรู้เรื่องปลา
 และการเดินป่าว่าทองดำบอกอย่างไร วิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าใช้วิธีไหน ดังนี้

กลางที่ตนไม้	ตั้งใบเป็นชน
แต่ตัวพราหมณ์ตน	เที่ยวคงปากกว้าง
หาคหายเหวหิน	เงิบเงิมไขว่ขวาง
พราหมณ์ช็อคกอกาง	รำทุกช
กันคำเสียไหน	คังไฟกอลูก
ห้วงแวกอ้อม	คำมัน
บหอสัตว์ร้าย	สิ่งใดมาทัน
แจงแฉกยัน	คำไหนยังทัน
เหารับเกี่ยวจอน	สอดครอน! ทองคั้น
เทาตัวเคียวมัน	งอมล่ำ
กลางวันขึ้นบก	ซ้ำวันลงน้ำ
เป็นกอยใหญ่กล่ำ	สูงจัน
บมีตางลัค	ไตเดียวผายมัน
โสนุตะระบัน	คึกคอยครึ่งขึ้น
ปนหลังคอยจัน	เลิกลงบทัน
สุดตาจิวพิว	ผอพน
บมีพิลา	ทป็นปีกพัน
เป็นผาแผนกว้าง	ลงไป

ชำเลืองคนไม่	มีหางมีไถล
ปูพรหมจกไป	ก็ลงบโค
มายืนกั้งใจ	รอนบเปไน
ตาวันก็ไป	กาศแกว
จกคาไกลตก	ไถลคามาแล้ว
พรหมจกจวบโค	มีมา
เอาเชือกหนึ่งตบ	เกี่ยวคนรูกษา
กำเงอนหนึ่งมา	หยอนลงเตอนอย
ชำเถ็กถหลวง	ชะปายมาทอย
ผอแขนถอยคอย	ก็จิง
กำเงอนเชือกหนึ่ง	บวางกวางทิง
ถอยยานหยอนทอย	ลงคอย

(บางแห่งคนไม่ ไบไม่มีชน พรหมจกเดินปាកวาง ผ่านหาดห้วยเหวหิน
ชะงอนผา พรหมจกคหวายุขวาง เพราะความทุกข์ ถ้าคำตรงไหน ก็ก่อไฟขึ้น แวดล้อม
ตัวมัน เพื่อไม่ให้สัตว์ร้ายมาเห็น พอสว่างแล้วก็ไป พอคำไหนก็หยุดพักที่นั่น แล้วรีบ
เดินจร คันคัน ไปอย่างตัวคนเถียว บางวันขึ้นบก บางวันลงน้ำ บางครั้งพบคอยสูงชัน
พรหมจกไม่มีหางลัด ต้องป็นทอยครั้งขึ้น พอขึ้นคอยชันได้มองลงไป ก็เห็นลึกสุดตา ไม่มี
ที่จับ ถ้าจะลง เพราะเป็นแผนผากวาง มองดูคนไม่ ก็หางไถล พรหมจกจะลงไป ก็
ลงไม่ได้ พรหมจกจับใจเหลือเกินจนต้องรอนบให้ ตะวันก็ไปเรื่อย ๆ เกือบจะไกลตก
ไถลคามาแล้ว พรหมจกคคขึ้นได้ แล้วไซ้เชือกหนึ่ง เกี่ยวคนไม่ แล้วโรยตัวลงที่ละ
น้อย ถูงยามที่สะพายไว้ ข้างเกาะเกาะ พอแขนนคูกอยก็ขึ้นเหลือเกิน พรหมจกเชิงเชือก
หนึ่ง ไม่ยอมวาง ถอยหยอนตัวลงคอย)

การพรรณนาธรรมชาติของนกแต่ละชนิด เช่น นกยูงยืนสูง นกกกปากกว้าง
 จมูกยาว นกยางตัวสีขาวจับอยู่ที่ตามยอดไม้ แสดงว่าผู้แต่งมีความสังเกตดี ดังนี้

นกเขียนนกยูง	ยืนสูงกกงก
นกกกปากกว้าง	ตั้งยาว
ตัวหงส์ห่านฟ้า	นกยางตัวขาว
จับอยู่ที่ป่าน	ยอดไม้จุ่ม

(นกเขียนนกยูง ยืนสูง นกกกปากกว้าง จมูกยาว หังหงส์ห่านฟ้า นก
 ยางตัวขาว จับอยู่ที่ตามยอดไม้)

การพรรณนาชื่อของควางต่าง ๆ มีควางโต ควางไซ ควางมา ควางลูกไก่
 ควางข้างใหญ่ ควางข้างน้อย ควางสำเภา ควางโลหิณี เป็นต้น

หันควางอนโต	ควางไซควางมา
ควางใสสองฝา	ควางปอน
ตั้งควางโกนน้อย	โกนน้อยควางผอน
อันนอกแฉบซอน	ข้างหลวงข้างหนอย
ตั้งควางสะเปา	ควางเลาถัดถอย
กัทยอนลงลอย	ทองฟ้า
ควางโลหิณี	แคงคีใจจา
เหมือนสี่เลือด	อันแคง ๆ

(เห็นควางโต ควางไซควางมา ควางใสสองฝา ควางหังควางลูกไก่ ควางสว่าง
 หังออกมาแฉบ ควางข้างใหญ่ ข้างน้อย หังควางสำเภา ควางงาม กัทยอนลงลอยทองฟ้า
 ควางโลหิณี สี่แคง เหมือนสี่เลือด)

6. ตอนที่๕ เคนในเชิงวรรณคดี

ไต่แกตอนที่นางสุภาคาทั้งความปรารถนาไว้ก่อนจะออกแตกคายนางรำพันไว้
ว่าตาพญาข้างเกิดเป็นปลา นางขอเป็นน้ำ พญาข้างเป็นแมงมุม นางขอเกิดเป็นโย
พญาข้างเป็นหิ่งห้อย นางขอเกิดเป็นแสงระยิบระยับ พญาข้างเกิดในชั้นฟ้า นางก็ขอ
ติดตามไปควย พญาข้างเป็นนกหรือหนู นางขอเป็นต้นไม้ ผลไม้ และกิ่งไม้ พญาข้าง
เกิดเป็นราชสีห์ นางขอเป็นป่าไม้และถ้ำ พญาข้างเป็นหงส์หรือห่าน นางก็ขอเป็นน้ำ
เป็นต้น ความปรารถนาของนางสุภาคาเป็นที่ประทับใจผู้อ่านยิ่งนักเพราะนางสุภาคาได้
สำนึกผิดว่าตนเองได้เป็นผู้ประหารชีวิตพญาข้าง นางจึงสะเทือนใจจนคิดจะไถบาปที่ทำได้
ดังนี้

ดินเจ้าพอลาง	เกิดเป็นมัจฉา
น้องขอรวมปลา	เป็นน้ำเต็มเตน
หือเจ้าเข็นใจ	ลอยลอยหว่ายเหลน
อย่าหือสะเค้น	แตกฟุ้ง
หลอนเจ้าเกิดเป็น	แมงมุมกำปิ้ง
น้องขอเกิดไค	สายใย
หือเจ้าเจองจัน	ไคเหลนตามใจ
กักกินอันไค	ฝูงสัตว์ใหญ่หนอย
แมนเจ้าเกิดเป็น	หือหือหือ
น้องขอเป็นพลอย	ยิบยิบ
ไคสองควยคน	ติดกันทั่วทิศ
สองแสงสงแจง	ไพรัตน์

เจ้าเกิดจันทา	แหล่งหลาสุวรรณ
น้องขอเทียมกัน	ติดพันรวมสร้าง
แมนเป็นนกหนู	อยูคงปากวาง
มอนขอควยตาง	บาทไท
ขอเป็นรูกษา	และผลหน่วยไม
หือเจ้าสอกโค	เจยจม
ขอเป็นกิงไม	แยงไบหนาดม
หือเจ้าโคจม	แยงรังอยูสร้าง
เป็นราชสีห์	ฤทธิอาจอาจ
บองขอเป็นตาง	ป่าไม
เป็นหินสีลา	ภูหาเจืองไท
หือเจ้าอยู่ไกล	ปิงนอน
เป็นหงสหานฟ้า	แอเวลาบินจอน
ขอเป็นสาคร	วารี่ใหญ่กวาง

(ถาพญาชาง เกิดเป็นมัจฉา น้องขอเกิดเป็นน้ำ เพื่อให้เจ้าชุมเย็น ได้
 ลอยวายเลน ถาเจ้าเกิดเป็น แมงมุม น้องขอเกิดเป็นใย เพื่อให้เจ้า ได้ไต่เล่นตาม
 ใจ และใช้ตักสัตว์ใหญ่นอย แมนเจ้าเกิดเป็น ตัวหึ่งหอย น้องขอเป็นพลอยระยิบระยับ
 จะไต่สองทาง ติดตามไปทั่วทิศ สองแสงสว่างในไพร เจ้าเกิดบนชันฟ้า แหล่งหลาสุวรรณ
 น้องขอตามไปอยูควย แมนเป็นนกหนู อูยคงปากวาง น้องก็ขอตามไป ขอเป็นรูกษา และ
 ผลไม ให้เจ้าได้เขยจม ขอเป็นกิงไม ไบไม ให้เจ้าได้ไต่ทำรัง ถาเป็นราชสีห์ ฤทธิ
 อาจอาจ น้องขอเป็นป่าไม และถ่าหิน ให้เจ้าได้อยูอาศัย เจ้าเป็นหงสหาน น้องขอเป็น
 สาครวารี่ใหญ่กวาง)

6. คติธรรม

ในคาวชอเรื่องนี้ได้แทรกคำสอน และคติธรรมไว้หลายตอน เพื่อให้คนอ่านได้นำไปคิดและปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในความดี เหมือนในเรื่องข้างฉันทันต์ ผู้ใดทำดีก็ได้รับผลดี ผู้ใดทำชั่วก็ได้รับผลชั่ว ตรงกับพุทธภาษิตที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นางข้างสุภาคา ถวายทานถวายคอกบัวจึงไปเกิดเป็นคนสวยงามเพราะผลการทำบุญ แต่เมื่อเป็นคน นางสุภาคาให้พรหมธมาเองาข้างฉันทันต์ นางก็ต้องอกแตกตายไปตกนรกเพราะผลของการทำบาป ส่วนพญาข้างฉันทันต์ได้ทำความชั่วหรือทำบาปโดยไม่ตั้งใจ แต่ได้รับผลกรรมตอบแทน ดังตอนที่พญาข้างเค็ดกิงมะเคื่อไหนดนางข้างสุภาคา เป็นการกระทำผิดก่อนนางข้างสุภาคา แต่ในกิงมะเคื่อนั้นมีมดแดงแฝงอยู่ มดแดงกัดนางข้างสุภาคาให้ได้รับความเจ็บปวด จึงเป็นการทำบาปโดยไม่ตั้งใจ และนางข้างสุภาคาก็ถือโทษพญาข้างฉันทันต์จนถึงกับจงเวรไว้หาโอกาสตอบแทนภายหลัง

คติธรรมที่ปรากฏในเรื่องมีอีกหลายตอน ดังจะยกมาดังนี้

คติเกี่ยวกับการดับความโกรธ แมวผู้ทำให้โกรธนั้นอยู่ที่อำนาจ จะฆ่าเสียเมื่อไรก็ได้ ดังพญาข้างฉันทันต์ดับความโกรธพราหมณ์ สุนตตะรา ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าพราหมณ์แอบมายิงพญาข้าง แต่พญาข้างหวังจะได้เป็นพระพุทธรูปจึงดับความโกรธเสีย

เจ้าพญาข้าง	ก็ไต่ทรงศีล
+ +	หันมันปูเถา
↓	+ +
ทรงเกรงเหลืออง	กาสาบเสา
+ +	เป็ดพระ
ปอมตัวมันเอง	+ +
สะบงจิวร	กาสาบละ

เลยสระปู่เฒ่า	วางลง
บ่มีโกชะ	มานะใจจง
หวังไคเป็นองค	พุทโธพระเจ้า

(เจ้าพญาซาง ก็ไคทรงศีล กลัวเป็นมลทิน เมื่อเห็นพราหมณ์เฒ่า พราหมณ์
 นุ่งหมเหลือง คว้ากาสาหวัดร เพื่อปลอมตัวเป็นพระ ทั้งผ้าสะบงจีวร พญาซางจึง
 วางพราหมณ์ลง อย่างไม่มีโกชะ เพื่อหวังเป็นพระพุทธรองค)

คติไม่โทษสัตว์ พญาซางสอนพราหมณ์ว่า ถ้ามานุษย์ผู้ชายพันคนบาปเท่ามา
 พราหมณ์หนึ่งคน มาพราหมณ์พันคนบาปเท่ามา เสรหนึ่งรูป มาเสรพันรูปบาปเท่ามา กิก
 หนึ่งรูป มากิกพันรูปบาปเท่ามา เจ้าอวาสหนึ่งรูป มาเจ้าอวาสพันรูปบาปเท่ามา นัก
 ปราชญ์คนเดียว และจะตกนรกไม่มีโอกาสผูกพันนรกนั้น คำสอนตอนนี้นำให้เห็นบาป
 นำนโทษคนกลัวบาป ไม่โทษสัตว์ตัวเล็กชีวิตกันง่าย ๆ

มีงฆาบุรุษ	คนจายมมนุษย์
หือตายชาคชว่า	ปอบัน
เทพรามณะ	เอกาสะกัน
พรามณะบัน	เทาเธรนึ่งไค
มาเธรบันคน	บาปถมหนาไค
กิกของคเดียว	นึ่งนัม
กิกขมบันคน	บาปโยนเทือมคัม
เทาคไคนึ่งเจ้า	อาราม
เพนกับบาปนิก	มากมายหลายหลาม
มาเจ้าอาราม	บันนึ่งว่าไค
ก็เที่ยงจักตก	นารกหมกใหม่

ไม่มีเวลา	ออกปน
+ +	บึงอันล้าสน
เป็นกัมอันหนัก	
เท้านักปราชญ์	คนเดียว

(มิ่งสมาธิรูป ไทตายครบพัน บาบเทาสาพราหมณ์ หนึ่งคน สาพราหมณ์
 พันคน บาบเทาสาเถรหนึ่งรูป สาเถรพันรูป บาบเทา สาภิณรูปเดียว สาภิณพันรูป
 บาบเทา สาเจ้าอวาสหนึ่งรูป สาเจ้าอวาสพันรูป บาบเทา ฆานักปราชญ์คนเดียว
 จะตองตกรก ไม่มีเวลาผูกพัน)

คติธรรมเกี่ยวกับความตายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น ทุกคนต้องตายในวันหนึ่ง
 ตอนนางข้างสุภัทธรูปลอบหมูข้างที่โศกเสระอาลัยพญาข้างฉันทันต

เราก็จักตาย	วันหนึ่งบจา
แม่จักบอกหอ	สุฟัง
พระเจ้าบอกไว้	วาอนิจจัง
เอาเชื้อกเหล็กกั๊ง	มัดไวยหมั้น

(เราก็จักตาย ในวันหนึ่งไม่ช้านี้ แม่จะบอกให้สุฟัง พระพุทธองค์บอกไว้
 วาอนิจจังนั้น ถึงเอาโซเหล็กมาผูกไว้ก็ไม่ได้)

6. ข้างโพงนางผมหอม

ผู้แต่งกาพย์เรื่องนี้เป็นกวีนิพนธ์โคลงกลอน เป็นกาพย์ที่มีความยาว 54 หน้า เท่านั้น

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองสะหลีรัตน (ศรีรัตน) มีเจ้าเมืองชื่อท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตมีลูกสาวชื่อนีศา เมื่อนางนีศาอายุได้ 16 ปีก็ไปเที่ยวชมสวนไค้หลงไปในป่าคนเดียว นางไค้ไปกินน้ำที่รอยเท้าช้างซึ่งเป็นปัสสาวะของช้างเชือกหนึ่ง ครั้นนางกลับมาเมืองก็ตั้งครมภ์ คลอลูกเป็นหญิงตั้งชื่อว่านางผมหอม ต่อมานางนีศามีลูกสาวอีกคนหนึ่งชื่อนางเป้งสี นางผมหอมและนางเป้งสีก็ถามแม่วางนางเป็นลูกของใคร นางนีศาก็เล่าเรื่องให้ฟังและบอกว่าเป็นลูกของช้าง นางผมหอมกับนางเป้งสีจึงไปหาช้าง ช้างในนางทั้งสองชื่อคือ นางผมหอมกับนางเป้งสีก็อธิบายว่าถ้าเป็นลูกของช้างโพงจริงก็ขออย่าให้มีอันตราย ถ้าหากไม่ใช่ลูกของช้างก็ขอให้ได้รับอันตราย นางเป้งสีซึ่งไม่ใช่ลูกของช้างก็ตกขางตาย ส่วนนางผมหอมนั้นนางพาไปอยู่ในป่าสร้างอุโมงค์ใหญ่โดยชนกอนหินมากอยู่แล้ว ช้างก็ไปหามนุษย์มาเป็นคนรับใช้ พร้อมทั้งหาเครื่องใช้มาให้นางมากมาย จนกระทั่งนางผมหอมอายุครบ 16 ปี นางก็อธิบายหาคุณแล้วเอานมของนางซึ่งมีกลิ่นหอมมากใส่ในผอบทองล่อนนำไป

กล่าวถึงเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อเมืองหลาน้ำ พญาหลาน้ำมีโอรสชื่อสิทธิกุมาร เมื่ออายุเจ้าสิทธิกุมารได้ 16 ปี พญาหลาน้ำก็ให้หาหญิงสาวมาให้เจ้าสิทธิกุมารเลือกเป็นคู่ครอง เจ้าสิทธิกุมารก็ไม่ได้เลือกใครเลย ขณะนั้นผอบทองก็ไหลมาถึงเมืองหลาน้ำ ผู้คนที่ลงเล่นน้ำจะหยิบผอบ ผอบก็จมน้ำหายไปแล้วก็ไหลขึ้นมาใหม่ เจ้าสิทธิกุมารผู้เดียวที่จับผอบทองได้ เมื่อเปิดดูพบนมผู้หญิงมีกลิ่นหอม เจ้าสิทธิกุมารก็ลาพระบิดาพระมารดาไปตามหาเจ้าของนม เดินทางผ่านบ้านผีโพง (ผีกระสือ) นางผีกระสือคนหนึ่งแปลงกาย

เป็นหญิงสาวเข้ามาทักทาย เจ้าสิทธิกุมารแต่นางมีผมเหม็น เจ้ากุมารจึงรู้ว่านางนี้ไม่ใช่
 มนุษย์ จึงหนีจากผีกระสือไป นางผีกระสือผูกพยาบาทตั้งแต่นั้นมา เจ้าสิทธิกุมารไปถึงที่
 อยู่ของนางผมหอมใคร่จู้รักกัน และอยู่ด้วยกันเป็นเวลาเจ็ดปี นางผมหอมคลอดบุตรชาย
 คนหนึ่งชื่อสีลา และบุตรสาวชื่อสุจาคา (สุชาคา) เจ้าสิทธิกุมารก็พานางผมหอมและลูก
 ทั้งสองหนีจากข้างโพงเพื่อจะเดินทางไปยังเมืองหลาน้ำ ข้างโพงตามมาทันทีเชิงเขาแห่ง
 หนึ่ง ทั้ง 4 คนก็ขึ้นไปอยู่บนยอดเขาข้างขึ้นไม่ได้ก็เรียกนางผมหอมมาสั่งเสียก่อนจะตาย
 ว่าให้เอางาไปเพราะงานนี้ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าขวางลงน้ำก็จะกลายเป็นเรือ มีความประสงค์สิ่ง
 ไถ่ก็จะไถ่ทั้งสิ้น แล้วข้างโพงก็ตาย นางก็ถอดเอางาและวางลงน้ำกลายเป็นเรือ ทั้ง
 ยังมีข้าวของเงินทอง เพชรนิลจินดามากมาย เมื่อเดินทางผ่านถึงบ้านนางผีกระสือ เจ้า
 สิทธิกุมารก็บอกนางผมหอมว่า ถ้าเห็นสิ่งใดผิดปกติก็อย่าได้ซักถามและอย่าจับต้อง ใคร
 เรียกก็ให้แกล้งทำไม่ได้ยินเสีย นางก็รับคำ แ่ก่ดินผมของนางทำให้นางผีกระสือที่เคย
 อาสาทไถ่กลิ่น นางผีกระสือจึงแปลงกายเป็นคอกบัวลอยมาใกล้เรือ ลูกทั้งสองอยากได้
 คอกบัวนั้น นางผมหอมก้มลงหยิบคอกบัว นางผีกระสือจึงลากนางผมหอมลงน้ำ แล้วนาง
 ผีกระสือก็แปลงกายเป็นนางผมหอมแทน เมื่อไปถึงเมืองหลาน้ำ พญาหลาน้ำจัดพิธีเรียก
 ชขวัญ นางผีกระสือแต่งกายไม่เป็นและกินอาหารอย่างไม่ระวังกิริยา เจ้าสิทธิกุมารสงสัย
 ว่านางคงไม่ใช่นางผมหอม ลูกทั้งสองก็กราบทูลเรื่องแม่เก็บคอกบัว เมื่อผ่านบ้านนางผี
 กระสือ เจ้าสิทธิกุมารจึงให้ลูกทั้งสองและเสนาไปตามหานางผมหอม ลูกทั้งสองไปพบแม่
 และอ่อนวอนให้กลับเข้าเมืองหลาน้ำ แต่นางผมหอมไม่ยอมไป เจ้าสิทธิกุมารจึงแกล้งยก
 ทัพออกจากเมืองไปรับนางผมหอมมาแล้วให้เพชรฆาตไปหลอกนางผีกระสือว่าให้นางมารับ
 เจ้าสิทธิกุมาร นางผีกระสือหลงเชื่อ เพชรฆาตจึงฆานางเสีย

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายผู้ที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>		<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>	
<u>มนุษย์</u>	นางเอก	<u>มนุษย์</u>	นี่กระสือ
<u>สัตว์</u>	ช่าง		

3. โครงเรื่อง

1. นางเอกเป็นลูกของลูกสาวเจ้าเมืองกับช่าง
2. พระเอกเป็นลูกเจ้าเมือง
3. นางเอกไปอยู่กับพ่อ
4. นางเอกเสียงาย
5. พระเอกนางเอกได้แต่งงานกัน
6. พระเอกพานางเอกกลับเมือง
7. นางนี่กระสือปลอมเป็นนางเอก
8. พระเอกจับนางนี่กระสือได้ให้ฆ่าเสีย
9. พระเอกรับนางเอกกลับเมือง

4. การดำเนินเรื่อง

เรื่องเริ่มต้นด้วยสิ่งเหลือเชื่อกล่าวคือ นางสีดาลูกสาวเจ้าเมืองไปคั้นน้ำปัสสาวะช่าง แล้วนางตั้งครรภ์ กลอดบุตรเป็นหญิงชื่อนางฉมหม่อม ต่อมานางสีดาตั้งครรภ์ได้ลูกสาว

อีก เมื่อลูกสาวทั้งสองถามหาพ่อ นางสีดาก็บอกว่าพ่อเป็นช่างอยู่ในป่า ลูกสาวทั้งสอง จึงตามหาพ่อและได้พบกัน นางทั้งสองได้อธิษฐานว่าถ้าตนไม่ใช่ลูกของช่างนี้ก็ขอให้ผี อันตรายปรากฏว่านางฉมหมอมเป็นลูกของช่างจริง แต่อีกคนหนึ่งไม่ใช่ลูกสาวของช่าง จึง ตองตายไป แสดงว่านางสีดามีลูกสาวจึงรับกรรมแทน นางฉมหมอนั้นได้อยู่กับช่างใน ป่า ช่างซึ่งเป็นสัตว์แต่มีความรักลูกมากมาย คงจะเห็นได้จากการชนก้อนหินมาสร้างที่อยู่ อย่างแข็งแรงให้ลูกสาว แล้วขโมยลูกสาวชาวบ้านมาเป็นคนรับใช้ลูกสาว หาเครื่องใช้ และเสื้อผ้ามาให้มากมายเพื่อให้นางฉมหมอมได้อยู่อย่างสุขสบาย แต่การที่ลูกมีพ่อเป็นช่าง ก็ทำให้เกิดปมของเรื่อง เพราะพ่อลูกเขากันไม่ได้ มนุษย์ยอมปรารถนาที่จะอยู่กับมนุษย์ นางฉมหมอมจึงหนีจากพ่อช่างเพื่อตามสามีไปอยู่ยังเมืองของสามี ช่างได้ติดตามลูกสาวไป จนชาติใจตาย ก่อนจะชาติใจช่างได้บอกนางฉมหมอมให้นำนางช่างไปใช้ให้เป็นประโยชน์ นางฉมหมอมจึงได้เป็นสุขสบายกับลูกและสามีในเมืองมนุษย์

4. ส่วนวนภาษา

ผู้แต่งเรื่องนี้นิยมใช้บรรยายโวหารมากกว่าพรรณนาโวหาร ส่วนวนภาษาจึง เรียบไม่วิจิตรหรือหยาบ ถ้ากล่าวถึงสิ่งใดก็บรรยายสภาพของสิ่งนั้นตามที่เป็นจริง ไม่มี การเสกสรรคำให้เกินจริงแต่อย่างใด บางตอนก็มีการพรรณนาให้เห็นภาพพจน์ เช่นตอน กล่าวถึงนมของนางผีกระสือว่ามีลักษณะเหมือนเน่า เส้นนมหยาบใหญ่หนาเหมือนข้าวกล้าที่ ชวานาวางไว้เป็นกอง ๆ ยุงคล้ายรังนก และมีสีเหลืองเหมือนอุจจาระอีกด้วย ดังนี้

นางโพงคี่ใจ

จับโคเคษเกล้า

กำถกเอา

ลากตน

กลืนทุกันโซ	เหม็นโอเน่าคั่ง
เส้นหยาบกลา	ปายงอน
ทีกจาหยาบจา	เหมื่อนกลาเซากอง
หยุงเหมื่อนฝอยยอง	คล้ายรังนกแต
มีสีเหลือง ๆ	คล้ายเหมื่อนซี่แซ
เอาลุมตามัน	ดมยักษ์

(นางผีกระสือคือใจ จับได้เศษเกล้า ก็ถลกคิงลากทิ้ง มีกลิ่นทุกันโซ เหม็น
เน่า เส้นผมหยาบ ปลายผมงอน เส้นหนาหยาบ เหมื่อนชาวกลาที่เซากองไว้
ยุงเหมื่อนรังนก ยังมีสีเหลือง ๆ คล้ายเหมื่อนเอาอุจจาระ มาลุมตามันนั้น)

ผู้แต่งมีโวหารเปรียบเทียบกับคมคายอยู่บ้าง ในตอนที่นางผมหอมคักพอเจ้าสิทธิ-
กุมารเมื่อเจ้าสิทธิกุมารไปรับนางกลับเข้าเมือง นางผมหอมคักพอว่า หัวใจผู้ชายเล็กเหมื่อน
แม่น้ำที่ไม่อาจหยั่งรู้ได้ และรากต้นไม้ในป่าถึงจะหยั่งรากไปถึงไหน ถ้าชุกตามไปก็จะพบ
รากนั้น คาวในท้องฟ้าไม่มีใครอาจนับได้หมด ก็เหมื่อนการอ่านนำใจชายนั้นยากยิ่งนัก
ดังนี้

น้ำแม่วังใส	ใญ่รูจหน้า
ใญ่จกรูจา	คั้นเล็ก
หัวใจคนจาย	เล็กหลายยิ่งเล็ก
ใญ่บหยั่งเซา	หันใน
รากไม้ป่าแพะ	หยั่งแหวะไปไกล
กันชุกควยไป	ก็ได้รากขวัน
คาวในเวหา	นักหนานันหัน
เราหันตั้งวัน	อยู่แต่

จ๊กมีคนใด อัจฉริยะได้แม่

ก็เปรียบนั้นแหละ จายพาง

(แม่น้ำวังที่วาใส ใครทุกคนก็รู้ แต่ไม่รู้ความตื้นลึก หัวใจชาย ลึกยิ่งกว่า
 ลึก ใครไม่อาจหยั่งได้ รากไม้ในป่า ถึงหยั่งไปไกล ถ้าซัดตามไป ก็พบรากนั้น ดาว
 ในเวหา มีมากมาย เราก็ก็นับอยู่ทุกวัน แต่ไม่มีคนใด ที่จะนับดาวได้หมด น้ำใจชาย
 ก็อ่านยากเช่นนั้น)

7. เจ้าแสงเมืองหลงดำ

คำขอเรื่องนี้ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง เป็นคำที่มีความยาว 115 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

ที่เมืองเจียงทอง (เจียงทอง) เจ้าเมืองชื่อท้าวมันทะ มเหสีชื่อสุมิลา ทั้งสองมีโอรสชื่อแสงเมือง เพราะตอนที่เจ้าแสงเมืองกำเนิดขึ้นพระอินทร์นำแสงแก้วมาให้ มีคนเกิดวันเดียวกับเจ้าแสงเมืองอีกพันคน ในจำนวนนี้ลูกเสนาคนหนึ่งชื่อสุริยวงศ เป็นคนสนิทของเจ้าแสงเมือง และยังมีลูกหงส์ที่เกิดวันเดียวกับเจ้าแสงเมืองสองตัว เมื่อเจ้าแสงเมืองอายุได้สิบหกปี ท้าวมันทะก็ประกาศให้บรรดาสาวงามเดินทางมาให้เจ้าแสงเมืองเลือกเป็นคู่ครอง แต่เจ้าแสงเมืองไม่เลือกใครเลย คืนหนึ่งเจ้าแสงเมืองฝันถึงหญิงสาวคนหนึ่ง จึงให้ช่างเขียนเขียนรูปร่างตามความฝัน แล้วให้หงส์ทั้งสองนำรูปนี้ไปเสาะหาตัวจริง

มีเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อเมืองขอม ท้าวปรีวังเป็นเจ้าเมือง มเหสีชื่อมาตาลี ทั้งสองมีธิดาชื่อนางเกียงคำ และนางกุมมะรังษี หงส์ของเจ้าแสงเมืองมาถึงเมืองนี้ได้ เห็นนางเกียงคำงามเหมือนภาพวาด หงส์ก็ถวายภาพวาดและคำฝากรักของเจ้าแสงเมือง ให้แก่นางเกียงคำ นางมีความพอใจเจ้าแสงเมืองเช่นกัน จึงฝากสารพร้อมกับแหวนซึ่งมีรูปร่างดีค้อยู่ไปให้เจ้าแสงเมือง ท้าวมันทะจึงจัดเครื่องบรรณาการให้เสนานำไปถวายท้าวปรีวัง และชื่อนางเกียงคำให้เป็นคู่ครองเจ้าแสงเมือง ท้าวปรีวังก็ยกให้และจัดเครื่องบรรณาการให้เสนาเมืองขอมนำไปถวายท้าวมันทะเป็นการตอบแทนไมตรี ในเมืองขอมนั้นมีเศรษฐีแก่คนหนึ่ง อยากได้นางเกียงคำจึงมาขออนางท้าวปรีวัง แต่ท้าวปรีวังไม่ยกให้ เศรษฐีชื่อนางกุมมะรังษีแทนท้าวปรีวังก็ไม่ยกให้ ในระยะใกล้เคียงกันนี้เจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งคือเมืองจำปา ไคทราบข่าวนางเกียงคำรูปงามก็มาขออนาง ท้าวปรีวังก็ไม่ยกนางให้ ท้าวจำปา

ทางเมืองเชียงทองนั้น เคยมียักษ์มากินคนในเมืองเชียงทองทุกวัน แต่
 ยักษ์คนนั้นถูกนายพรานคนหนึ่งฆ่าตาย ในเมืองนี้จึงมีพิธีบูชาผีในป่า ครั้งหนึ่งมีพิธีบูชาผี
 เจ้าแสงเมืองพวยรวิวารเที่ยวเล่นไค้เขาไปในถ้ำแล้วปรากฏว่าไฟดับ คนทั้งหลายต่างก็
 ออกจากถ้ำไม่ได้ บรวิวารของเจ้าแสงเมืองก็ตายไปทีละคนจนเกือบหมด เหลืออยู่แต่เสนา
 หกคนกับเจ้าแสงเมือง ท้าวมันทะให้คนออกติดตามหาเจ้าแสงเมืองและส่งข่าวให้ท้าวปู้รัง
 ทราบด้วย ส่วนเจ้าแสงเมืองอยู่ในถ้ำปีกว่าก็ออกจากถ้ำได้ พระอินทร์แปลงกายเป็นพราน
 มานำทางและสอนเวทมนต์คาถาให้เจ้าแสงเมืองจึงเสกมนต์ให้บรรดาลูกน้องที่ตายไปฟื้นคืน
 ชีพขึ้น แล้วเดินทางไปพบญาติ ญาติบอกทางให้ เจ้าแสงเมืองก็พวยรวิวารทั้งหมดลาญาติ
 เดินทางมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง นายบ้านชื่อโพธิกาออกมาต้อนรับพร้อมทั้งลูกสาวสองคน ชื่อ
 นางสุนันทา (สุนันทา) กับสุลิดา เจ้าแสงเมืองชอบนางสุนันทา ต่อจากนั้นทั้งหมดก็เดิน
 ทางไปถึงเมืองขอม เจ้าแสงเมืองไค้อภิเษกสมรสกับนางเกียงคำ และให้คนมารับนาง
 สุนันทาไปรวมอภิเษกสมรสกับเจ้าแสงเมืองด้วย นางสุลิดากับนางกุมมะรังมีได้แต่งงานกับ
 เสนาภูใจของเจ้าแสงเมือง วันหนึ่งเจ้าแสงเมืองเดินทางกลับไปเยี่ยมพระบิดา มารดา
 ในเมืองเชียงทอง จึงแต่งตั้งนายโพธิกา นายบ้านให้เป็นเจ้าเมืองครองอาณาบริเวณที่นาย
 บ้านอยู่

กล่าวถึงเจ้าเมืองจำปาซึ่งมีใจรักใคร่ นางเกียงคำได้มาขอถึงสามหน ท้าว
 ปู้รังก็ไม่ยกให้ ท้าวจำปาโกรธยิ่งนักจึงรวมพลกับเศรษฐีแก๊ทเคยมาขอนางเกียงคำเหมือน
 กัน ยกทัพมารบกับเมืองขอม ท้าวปู้รังให้คนส่งข่าวไปให้เจ้าแสงเมือง เจ้าแสงเมือง
 มารบไค้ชัยชนะ ท้าวจำปาจึงถวายเป็นเมืองและถวายเป็นลูกสาว ชื่อปทุมมา ให้แก่เจ้าแสงเมือง
 เจ้าแสงเมืองจึงพานางเกียงคำ นางสุนันทา และนางปทุมมาไปเมืองเชียงทอง แล้วก็
 ให้นำทั้งสามแยกย้ายกันอยู่ยังบ้านเมืองของตน

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายผู้ที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>		<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>	
<u>เทวดา</u>	พระอินทร์	<u>มนุษย์</u>	เจ้าเมืองจำปา เศรษฐี
<u>มนุษย์</u>	นางเอก พ่อแม่พระเอก	<u>อมนุษย์</u>	ยักษ์
	นายขาน ลูกสาวนายขาน		
<u>สัตว์</u>	หงส์		

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกเป็นลูกเจ้าเมือง
2. พระเอกให้หงส์ไปเสาะหานางเอก
3. หงส์พบนางเอกเป็นลูกสาวเจ้าเมือง
4. พระเอกหลงทางอยู่ในถ้ำ
5. พระเอกได้แต่งงานกับนางเอก
6. พระเอกได้แต่งงานกับลูกสาวนายขาน
7. พระเอกปราบศัตรู
8. พระเอกได้ลูกสาวของศัตรูเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องเจ้าแสงเมืองหลงถ้ำ ก็คือการที่เจ้าแสงเมืองหรือพระเอกพาบวิวารไปหลงทางอยู่ในถ้ำเหมือนชื่อเรื่องนั่นเอง จึงทำให้การแต่งงานล่าช้าไป และทำให้เหตุการณ์อันแทรกเข้ามาในเรื่อง การหลงทางของพระเอกนั้นนับว่าเป็นอุปสรรคเล็กน้อยของ

ของคูรักที่กำลังจะแต่งงานกัน ผู้แต่งได้กำหนดให้เป็นเคราะห์กรรมของพระเอกที่ต้องใช้กรรมในด้าเป็นเวลาปีกว่า การที่พระเอกตกอยู่ในด้านั้นเป็นเวลาปีกว่าทำให้มีอุปสรรคปลีกย่อยแทรกขึ้นมา คือมีคนมาขอแต่งงานกับนางเอก แต่นางเอกไม่ยอมแต่งงานกับคนที่มาขอ คงครองตัวรอคอยพระเอก นับว่านางเอกมีความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อพระเอกมาก ทางฝ่ายพระเอกเมื่อออกจากด้าก็เดินทางไปหานางเอก ระหว่างทางก็พอใจหญิงสาวคนหนึ่ง ภายหลังก็ได้หญิงนั้นเป็นภรรยาด้วย เมื่อพระเอกนางเอกได้แต่งงานกันแล้ว แทนที่เรื่องจะจบลงด้วยความสุข เหตุการณ์กลับกลายเป็นต้องทำศึกกันระหว่างพระเอกกับคนที่หลงรักนางเอกที่เคยมาขอนาง พระเอกได้ชัยชนะและยังได้ภรรยาอีกคนหนึ่ง

หากพระเอกไม่หลงทางอยู่ในด้าก็คงจะได้แต่งงานกับนางเอก เรื่องก็คงจะจบลงเพียงนั้น แต่ไม่หรืออุปสรรคเมื่อกลัคลายก็มักแสดงความสามารถในเชิงรบและเชิงรักของพระเอกเสมอ

5. สำนวนภาษา

คำวขอเรื่องนี้ผู้แต่งเป็นใครไม่ปรากฏ สังเกตสำนวนโวหารก็เห็นว่าไม่เก่านัก การใช้คำง่ายโยหารเรียบ ไม่นิยมโวหารโลดโผนลึกลับ และผู้แต่งมีอารมณ์ขัน คงจะเห็นได้จากตอนที่ท้าวมันทะป่าวร้องให้บรรดาสาวงามในเมืองเชียงทองเดินทางมาให้เจ้าแสงเมืองเลือกไว้เป็นคู่ครอง สาวงามเหล่านั้นต่างก็ตื่นเต้นในการเตรียมตัว ผู้แต่งบรรยายวบางก็หัวม บางสองกระจก บางอายนำชีวิตวีรภณจนเนื้อตัวชำ และสุมหมคไปหลายกอน เนื้อตัวก็ยังค่านาเกลียดคยูนั่นเอง บางเอวใหญ่กุดสาหอกขาวเพื่อใหเอวคอด บางรีบเสียนฉาทอไม่เสร์จกัคคมาไซ คังนี้

ปากันหัวหัว	แยงเงาแวนไต
กลางพองลงไป	อาบน้
ซัดสี่ตัว	หันปอจุจำ
เสียงสุมกอน	หลายอัน
ตัวคำนางราย	ก็ยงไคหัน
เอาอะละมะมัน	ฟังไปเปี้ยะเจ้า
กลางพองปุมหลวง	บหนากินเซา
ไคหือแหวเอา	แอนแคว
กลางพองฟังไป	สิ้นทอบแล้ว
ฟังตักชะแหว	มาเร็ว

(ปากันหัวนม สองกระจก บ้างลงไปอาบน้ ซัดสี่ตัว จนเนื้อข้ สุมหมคไปหลายกอน ตัวก็ค่านาเกลียด ยังอยากรจะ ไปให้เจ้าแสงเมืองเล็ก บ้างทองใหญ่ เลยทองออกขาว เพื่อให้เอวคอค บ้างรีบไป ด้านงทอยังไม่เสร็จ ก็คักมาอย่างเร็วรีบ)

อีกตอนหนึ่งบรรยายว่าสาวงามที่คิ้วไม่สวยก็ยอมถอน บ้างใช้มีคกันหน้าผากเลยกลายเป็นคนหัวล้านไป

พองกิวบงาม	ไคหือวาควอง
กันเอาแหนมกอม	หลกบน
พองเอามีคน้อย	ซุกริมคินนม
ข้ล่านขึ้นบน	หนามนไบกล้วย

(บ้างคิ้วไม่สวย แตอยากรให้คิ้วโก่ง ก็เอาแหนมมาถอน บ้างเอามีคน้อยกันเชิงนม กลับล่านขึ้นไปไบหน้าเลยกลมอยางไบกล้วย)

ส่วนภาษาไทยในคอนพรรณาคความโศกเศร้า ผู้แต่งสามารถหยิบยกเอาเหตุการณ์
มาประกอบ ให้อ่านรู้สึกโศกเศร้าและเจ็บเหงาตามไปด้วย เช่นตอนที่เจ้าแสงเมือง
หลงป่า ในเมืองเชียงทองเจ็บเหงามาก พอค้าไม้เดินทางไปค้าขาย เบ็ด ไก่ หมู
หมา วัว ควาย ช่าง มา ต่างก็หมองหม่นเซื่องซึม กบเขียดไม่ร้อง นกเขาไม่ขัน
ไก่เข่านอนในเล้าก็ไม่ขัน พวกหนุ่มไม่ตัดดอกไม้ไปเที่ยวบ้านสาว

ตั้งฝูงปัจจัยจา	เสนาไพรฟ้า
บเดี่ยวไปมา	แฉวกา
เบ็ดไก่หมูหมา	จัวควายจางมา
ก็หมองหม่นหนา	ตั้งวัน
กบเขียดบรอง	นกเขาบขัน
ไก่เขาเล้ามัน	บขันเรียกเจ้า
ฝูงบาวตั้งหลาย	บเดี่ยวแฉวเตา
บเห็นมาลา	มายจู

(ตั้งฝูงปัจจัยจา เสนาไพรฟ้า ไม่เดินไปมาค้าขาย เบ็ดไก่หมูหมา วัวควาย
ช่างมา ก็หมองหม่นทุกวัน กบเขียดไม่ร้อง นกเขาไม่ขัน ไก่เขาเล้า ไม่ขันเรียก
เจ้าของเลย หมูทั้งหลาย ไม่เดินเที่ยว ไม่ตัดมาลา)

5. คำขอเรื่องเจ้าแสงเมืองหลงถ้าแสดงสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี
ของชาวภาคเหนือในสมัยราว 100 ปีก่อนดังนี้

5.1 บ้านเมืองในสมัยนั้นยังไม่มีโรงสี ชาวเมืองต้องตำข้าวควยมือ
ฟองเอาข้าวตำ บันไดขอม
ก็ไค้แตกอง เอาเมื่อ

(บ้างตำข้าว ไม่ทันโคขอม ก็โคแตะพายข้าวกลับไป)

5.2 การไว้ทรงผมของสตรีภาคเหนือ คือการไว้ผมเกล้า ปัจจุบันนี้ยังนิยม
เกล้าผมกันอยู่ โดยเฉพาะสตรีสูงอายุและสตรีวัยกลางคนจะเกล้าผมเป็นมวยไว้ทรงท้าย
ทอย

กลางของเกล้าผม จำหน่ายจกก
ฟังไปเปื่อยะเจ้า คนงาม

(บางคนเกล้าผม สะโจงไปข้างหน้า เพราะรีบไปอวดเจ้าคนงาม)
และไถ่กล่าวถึงบางคนทำทำเป็นสาว ด้วยการไว้ทรงผมแบบลาว คือตั้งผมลงย้อยแกม

พองเป็นแมรวาง ทำแปดเป็นสาว
มาหัวผมลาว จักลงย้อยแกม

(บ้างเป็นแมรวาง ทำจริตเป็นสาว หัวผมแบบลาว ตั้งลงย้อยแกม)

5.3 การใช้เงิน "ไฟ" ในสมัยนั้นว่าซื้อแหมได้ 1 ห่อ

พองกินจันนิก ทองใหญ่ปุมใส
จันส้มท่อไฟ ใสก่าก็เสียง

(บ้างกินเนื้อมาก จนท้องใหญ่พุงใส แหมท่อละไฟ หยิบใส่ปากคำเดียวก็
หมด)

5.4 ประเพณีการแฉวสาว ประเพณีนี้มีมาช้านานจนถึงปัจจุบัน ตามหมู่บ้าน
ชนบทหลังจากรับประทานข้าวมือเย็นแล้ว ในบ้านที่มีสาวอยู่จะจุดตะเกียงเล็ก ๆ สาวจะ
ทำงานฝีมือเช่น ทอผ้า ปั่นค้าย เย็บผ้า หนุนกัแตงตัวแล้วเดินทางคีตริงคลอกับชะลอ
(เครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง) เพื่อไปเที่ยวบ้านสาว หนุ่มสาวจะคุยกันบนบ้านมีพ่อแม่ของสาว
นั่งอยู่ด้วย ถ้าสนิทสนมเป็นคู่รักกันแล้ว พ่อแม่ก็จะหลบไปทางอื่นปล่อยให้หนุ่มสาวอยู่คุยกัน
ตามลำพัง บทสนทนาเป็นคำสั้น ๆ พูดกันอย่างมีนัยใหญ่ ไม่บอกรักตรง ๆ โจ่งแจ้ง

แต่จะมีวิธีบอกรักทางอ้อมที่เข้าใจความนัยระหว่างกันและกัน ในคำวซอเรื่องนี้ได้แทรก
ประเพณีการแฉ้วสาวหลายตอน ดังนี้

ตอนชาวเมืองเชียงทองเสรำโศกเมื่อรู้ว่าเจ้าแสงเมืองหายไ้ ผู้แต่งบรรยาย
ว่าหนุ่ม ๆ ถึงกับไม่ไปเที่ยวบ้านสาว สาวเองก็ไม่จุดตะเกียงและทำงานพวกทอผ้าเลยถา
รับประทานข้าวเย็นกันแล้วก็อยู่อย่างเศร้าหมอง

ตั้งบ่าวและรางวัล	ปอบแฉ้วโหนด
สาวมตามไฟ	ทอหูกปั่นฝ้าย
กันกินเขาแดง	แล้วจุกจะกวาง
เทาหมองนอนกาย	ทอคเนื้อ

(หิ่งหนุ่มและพอรางวัล ไม่เดินเที่ยว สาวไม่จุดไฟ เพื่อทอผ้าและปั่นฝ้าย
หลังกินข้าวเย็นแล้ว ต่างอยู่ว่าง ๆ มีอาการหม่นหมอง)

เมื่อเจ้าแสงเมืองไปหยุดพักที่บ้านนายบ้าน นางสุนันทา นางสุลิดา และสาว
ชาวบ้าน ยกกับข้าวออกมาเลี้ยงต้อนรับ บรรดาเสนาของเจ้าแสงเมืองก็ทยอยเข้าสาว
เหล่านั้น โดยการกลองชอคอกไม้ที่สาวตีคณม บอกว่าถ้าสาวยกให้จะเก็บคอกไม้ไว้ในที่
สูงคือหิ่งบูซา ซึ่งมีความหมายว่าถ้าได้สาวเหล่านั้นเป็นคู่ครองก็จะบูซาไว้เหมือนของควร

เคารพ

พองชอคอกไม้	เกษแก้วดวงใส
อันสาวเห็นไป	ตั้งโตะโตกเข้า
ชอเห็นบุปผา	คอกบมีเจ้า
กับสาวคนเลา	นองไท
กันยิงปงปิ่น	ชาจักเอาไว
บนหัวหิ่ง	ผีครู

(บ้างชอคอกไม้ ที่สาวทัศนไป ตอนตั้งอาหาร ว่าชอคคบุปผา ดอกที่ไม่
 เจ้าของ ของสาวคนงาม ถ้าหญิงมอบให้ ข้าจักรักษาไว้ บนหิ้งพระ)

เจ้าแสงเมืองถามนางสุนันทวานางแกงปลากัง หรือแกงผัก หรือแกงหยวกซึ่ง
 แกงทั้งสามนี้มีความหมายโดยนัย เช่น แกงปลากัง แปลว่า ชัง แกงผัก แปลว่า รัก และ
 แกงหยวก แปลว่า สวก (ดู)

ว่าดูรานาง	อย่าได้โสกเส้า
หอคนมเลา	ยังผัก
+ +	+ +
กับแกงปลากัง	กาแกงมะผัก
+ +	+ +
ถาแกงหยวกกล้วย	ชานี้

(ว่าดูรานาง อย่าได้โสกเส้า ที่ให้คนไม่งามได้หยุดพัก กับชานี้แกง
 ปลากัง หรือแกงผัก หรือแกงหยวกกล้วย)

ผู้แต่งควาขอเรื่องนชอ อุนเรื่อน เซือนแกว เป็นคนอำเภอคอยสะเก็ด อยู่
หมู่บ้านแมรอยเงิน มีความยาว 179 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

ที่เมืองอินตะ มีเจ้าเมืองชื่อศิริมิตี มเหสีชื่อนางกันชรา มีธิดาเจ็ดคน คน
สุดท้องชื่อนางรัตนานิมา (รัตนานิมา) ในเมืองนี้มีครอบครัวพราหมณ์ยากจนชื่อ จุตตัง
พราหมณ์ กับเมียชื่อจันทมิถิ นางจันทมิถิมีลูกชายคนหนึ่ง แล้วจุตตังพราหมณ์ตายจากไป
ต่อมานางจันทมิถิตายจากลูกไป ลูกชายต้องเที่ยวขอทานเขากิน เสื่อผ้าเก่าไม่มีเปลี่ยน
ถ้าขาดตรงไหนก็ใช้วิธีขอเป็นปมจนใครรอยชอด คนทั้งหลายจึงเรียกวาทุศะรอยชอด
ครั้งหนึ่งพญาศิริมิตีให้จัดงานกฐินในงานมีการให้ทานแก่คนยากจน อ้ายรอยชอดก็มานั่งรวม
กับพวกขอทาน นางนิมาได้เห็นอ้ายชอดก็มิใจเมตต่าจึงให้อ้ายรอยชอดโมนาบุญรวมกับ
นางแล้วยื่นพานอกไม้อ้ายรอยชอดเพื่อยกขึ้นโมนา ท้าวศิริมิตีโกรธสั่งให้ขับไล่นาง
นิมาทันที นางจึงไปอยู่กับอ้ายรอยชอดตามประสาอยากจน ส่วนพี่สาวทั้งหกของนางนิมา
ก็ไต่คุ้ที่ทุกคน เมื่อถึงหน้าห่านา อ้ายรอยชอดก็มาขอห่านากับพี่หกเชย แต่ทั้งหกเชยไม่
ยอมให้ทำควย นางนิมาจึงมาขอที่นาและเครื่องมือทำนาจากท้าวศิริมิตี พระองค์ก็มอบที่
นาและเครื่องมือทำนาให้ไป วันหนึ่งอ้ายรอยชอดไถนา ไถไปโคนหินจนไถหัก อ้ายรอย
ชอดให้นางนิมาเอาเครื่องมือทำนาไปคืนแล้วให้ขอเครื่องมือทำเหล็กมาแทน เช่น ค้อน
สิ่ว คีม ท้าวศิริมิตีก็มอบให้อ้ายรอยชอดงัดก้อนหินขึ้นมาพบแก้ววิเศษอยู่ในหิน ก็เก็บ
ไว้อย่างดี

วันหนึ่งท้าวศิริมิตีให้หกเชยไปค้าขายที่เมืองจำปา และให้อ้ายรอยชอดไปด้วย
ในฐานะคนใช้ อ้ายรอยชอดได้ขายแก้ววิเศษแก่เจ้าเมืองจำปาในราคาทรัพย์สมบัติครึ่ง
เมืองจำปา แล้วเจ้าเมืองจำปาก็ให้ผู้คนขางมาและทรัพย์สมบัติครึ่งเมืองเดินทางมากับ

อายรอยชอดถึงเมืองอินตะ ท้าวศิริมดีก็ให้เสนามาเชิญเข้าเมืองเพื่อครองเมืองต่อไป แต่
 อายรอยชอดไม่รับคำเชิญของเสนา ท้าวศิริมดีจึงมาเชิญเอง ได้จัดงานอภิเษกอายรอย
 ชอดให้ช่อใหม่ว่า พันชุมติ ไค้ครองเมืองสืบไป

2. ตัวละคร

ฝ่ายผู้ที่เป็นมิตรกับพระเอก
มนุษย์ นางเอก

ฝ่ายศัตรูพระเอก
มนุษย์ พอนางเอก พี่สาวนางเอก

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกเป็นลูกของพราหมณ์ยากจน
2. นางเอกเป็นลูกเจ้าเมือง
3. พระเอกนางเอกรักกัน
4. เจ้าเมืองขี้โล้นางเอก
5. นางเอกไปอยู่กับพระเอก
6. พระเอกไค้แก้ววิเศษ
7. เจ้าเมืองให้พระเอกครองเมือง

4. การดำเนินเรื่อง

การที่นางเอกผู้สูงศักดิ์ไปรักกับพระเอกที่ยากจน ทำให้พ่อของนางเอกอับอาย
 และผิดหวัง จึงได้ขี้โล้นางเอกให้ไปอยู่กับพระเอก แต่พ่อของนางเอกก็ตัดลูกสาวไม่
 ขาด เมื่อลูกสาวมาขอความช่วยเหลือ พ่อก็อุปถัมภ์อยู่เสมอแทน ให้เครื่องมือในการ

ประกอบอาชีพ จนกระทั่งพระเอกไคของวิเศษเดว้นำไปขายได้ราคามาก พระเอกนาง
เอกจึงไคไคเพราะของวิเศษนั้น

พระเอกในเรื่องนี้เป็นตัวอย่างของชายหนุ่มผู้โชคร้าย ไคกรรยาคี และมีลาภคือ
ไคแก้ววิเศษ ถ้าไม่มีแก้ววิเศษแล้วพระเอกก็จะไม่มีโอกาสงอกเงยขึ้นมาเลย เคยจน
อย่างไรก็จนอยู่อย่างนั้น เป็นผู้ชายที่ไม่มีความพยายามสร้างฐานะให้ตนเอง ตอนที่พ่อแม่
ตายก็ไม่ขยันประกอบอาชีพ กัดบิยัดอาชีพขอทานเหมือนผู้มองอเทารอคอยความช่วยเหลือ
จากผู้อื่น แมแต่เสียดาชาคก็ไม่มีบิยัดบิยัดใช้วิธีขอคเป็นปมไวจนไคเชื่อว่า อายรอยขอค
ส่วนนางเอกเห็นพระเอกเป็นหนุ่มรูปงามก็มีใจรักใคร่ นับว่าเป็นความรักที่
บริสุทธิ์ผุดผ่องเพราะมองแค่รูปสมบัติ ไม่คำนึงถึงองค์ประกอบที่ไม่เหมาะสมระหว่างตนเอง
และพระเอกเลย

5. ส่วนวนภาษา

ส่วนวนภาษาในคำขอเรื่องอายรอยขอคนี้ มีลักษณะที่น่าสนใจ 2 ลักษณะ คือ
ลักษณะคในคานการใชอุปมาโวหาร และลักษณะไมคในคานการใชคำภาษาไทยกลางปะปน
กับคำภาษาถิ่นมาก ดังจะยกตัวอย่างต่อไปนี้

5.1 ลักษณะคในคานการใชอุปมาโวหาร นับว่ามีหลายตอนค้วยกัน ส่วนมาก
จะเป็นการพรรณนาความรู้สึกภายในจิตใจของตัวละคร เรื่องของความรู้สึกนั้นถ้าจะ
พรรณนาตรง ๆ ว่าคีใจ เสียใจ เศร้าใจ ก็ไมเกิดความประทับใจแต่ประการใด คอ
เมื่ออธิบายความรู้สึกโดยเทียบกับสิ่งทีมองเห็นได้ หรือกล่าวเป็นอุปมาอุปไมยก็ทำให้
ผู้อนเกิดอารมณ์รวมจนนึกเพียบความรู้สึกของตนเองกับตัวละครจนพลอยหวนไหวไปกับตัว
ละครค้วย เช่นตอนที่นางจันทมนเห็นอาการของสามีไกลจะตาย นางมีความรู้สึกเหมือน
ตนเองกำลังไคสะพานข้ามแม่น้ำกวาง สะพานนั้นไม่มีราวสำหรับเกาะ นางมีจิตใจไม่มัน

คงอยู่แล้วเลยตกลงไปในน้ำ ร่างกายจมดิ่งลงลึกจนเท่าไม้สัมผัสน้ำนั้นข้างลึกและ
กว้างเหลือเกิน ดังในคำพรรณनाव

เหยี่ยวผอมตัวรัก	ใจขาดหวัดหนาว
เหมือนไต่ซิวยาว	หาฮาวไต่
ลวดตกกางเปี้ยว	กางพองน้ำไต่
ไหลล่องไป	ที่เล็ก
มาสุดเจนนิน	หยิ่งคินนเด็ก
น้ำลึกใหญ่กว้าง	สายจน

(เหยี่ยวผอมตัวรัก นางรู้สึกว่าจะขาด เหมือนนางไต่สะพานยาวแล้วไม่มี
ราวเกาะ เลยตกลงไป ในแม่น้ำ แล้วไหลล่องไปที่ลึก สุดจะไขเท่า สัมผัสคิน น้ำ
นั้นลึกและกว้างเหลือเกิน)

นอกจากใจความรวม ๆ จะดีในคำอุปมาให้เกิดอารมณ์หวนไหวไปกับนางจันทร์
แล้ว ผู้แต่งยังเลือกใช้คำมาเรียงกันอย่างให้เกิดความรู้สึกจริง ๆ เช่น "ใจขาดหวัดหนาว"
คำว่า หวัดหนาว นี้อธิบายได้ยากเพราะความรู้สึกเหมือนคนกำลังตกจากที่สูง ลอยละลือ
ลงมาอย่างไม่มีหลักสำหรับยึดเกาะเลย

อีกตอนหนึ่ง พรรณนาความรู้สึกรักและหวังโดยอุปมาไว้อย่างน่าฟัง นางรัตน-
พิมพารักและหวังเห็นอายุรอยชอกมาก โดยเปรียบเทียบว่าตาอายุรอยชอกเป็นเสื้อผ้า
เงินทองหรือเครื่องใช้ นางจะเก็บไว้ในหีบไม่ยอมให้ผู้ใดมาเปิดดูได้ ต่อเมื่อนานไปสัก
เจ็ดปีจึงจะแง่มดูนิดหน่อย คนอื่นจะมาขอดูไม่ได้แน่ ความตอนนี้เป็นการแสดงออกของความ
หวังเห็นอย่างมากจนไม่ใ้ใครมีโอกาสได้ชมของหวงนั้น และหวงเอาไว้กับตัวเองจะได้
ชื่นชมเพียงคนเดียว ดังนี้

ตาเป็นวิศก	แพรพรรณแผนผา
เงินชวาคำกา	เครื่องใช้

จักเอาใส่กับ	หิตหังจับไว้
บื้อไผ่ไกล	ไซกอย
เจ็ดปีเจ็ดแฉ่ง	ไซคูเตือหนอย
กันไผ่ชอกอย	จาคนับโค

(หากเป็นวัดลา พรพรรณเสื่อผ้า เงินทองหรือเครื่องใช้ จะเก็บใส่ ใน หีบปิดไว้ ไม่ให้ผู้ใดใกล้ใกล้เปิดดู ตอนานไปสักเจ็ดปี จะแถมดูทีละนิก ถ้าใครขอดู ชาตินี้ไม่มีหวังโคดู)

5.2 ลักษณะไม่ดีในค่านการใช้คำภาษาไทยกลางปะปนกับคำภาษาถิ่นมาก ทำให้ความงามของภาษาค่อยลงไปเปรียบเสมือนวรรณคดีไทยที่มีศัพท์ภาษาอังกฤษเข้ามาปน เนื้อความและสำนวนภาษาจะไม่ประสานกันสนิท ดังตัวอย่าง

เพราะอาณาตยสา	ผู้จางหลอแกว
มาพยายาม	ลูกรัก
เขาอุจกััน	โคหิ้วว้ายยุ่ม
พองบยุปากสู่ม	รำคาญ
พองวาอยานะ	หัวเราะคนฉาน
เพื่อนเที่ยวชอกทาน	บค็เกียดหนา
จักทุกขลือสุข	จักหนาวลือรอน
ยังไม่ทราบตอง	สันโค

บางแห่งก็มีคำภาษาอังกฤษเข้ามาปะปน เช่น

พวกกุกกุนบอย	ดนกันล็ก ๆ
จัดหากายเขา	เพลลาแลง

6. คำขอเรื่องนี้แสดงถึงสภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อของชาวภาคเหนือ ดังนี้

6.1 ความเชื่อที่ว่า วันอาทิตย์นั้นชาวบ้านไม่นิยมตัดข้าวเปลือกจากยุ้งไปสี ดังปรากฏในคำขอตอนอายุรอยขอคไปชอทาน ชาวบ้านมีการสงวนรอยไม่พอให้ทาน และบังเอิญตรงกับวันอาทิตย์ที่ไม่นิยมสีข้าว เพราะมีความเชื่อว่าเป็นดี ปัจจุบันความเชื่อนี้ยังคงมีอยู่ตามชนบท

เช้าเป็นวันดี	เช้ามืดหลาย
ไปขอที่ยาย	เรือนปั้นตะเภา

(ยิ่งเป็นวันอาทิตย์ ข้าวไม่มีมาก ขอให้ไปขอที่ยาย เรือนปั้นตะเภา)

6.2 สภาพการลวดลึงในชนบทภาคเหนือ บรรยายว่าเมื่อภรรยาคลอดลูกแล้วสามีก็คมนาไบบ่ให้อาบ แล้วใช้เทียนคำลนไฟเพื่อป้องกันเลือดลมไม่ดี ให้คมนาปุเลย (สมุนไพรชนิดหนึ่ง) กุมมะนาว

ฟังไปเสาะหา	คมนาไบบ่
หือแมนางเลา	อาบลาง
เทียนคำหิงเม็ง	บหือชาควาง
สำหรับกาเก็ง	ตั้งลม
อุ่นนำมาไว	ปุเลยลงฝน
สมมะนาวคม	บหือชาคโค

(รีบไปเสาะหา ไบบ่มาคมนาในน้ำ ให้แมนางโคให้อาบลาง เทียนคำลนไฟไม่ให้ชาค สำหรับป้องกันเลือดลม ู่นนำมาไว แล้วฝนปุเลยให้คิม หามมะนาวไวให้คมิไม่ให้ชาคโค)

7. กติกรรม

ตอนจุดตั้งพรหมณีใกล้จะตายจึงได้สั่งสอนลูกชาย เป็นเรื่องราวหลายข้อ เช่น ในเรื่องการปฏิบัติตัวต่อผู้อื่น การรักษาศีล การสร้างฐานะ และการปฏิบัติหน้าที่เพื่อชาติดังนี้

การปฏิบัติต่อเจ้านาย พรหมณ์สอนว่าถ้าลูกชายพบเจ้านายก็อย่า พุดควย แต่ ถ้าเจ้านายทักทายคอยตอบคำ ทั้งนี้เป็นเพราะเจ้านายบางคนอาจไม่ยักทักทายผู้น้อยที่ ไม่มีความสำคัญอะไรเลย ถ้าผู้น้อยทักทายก่อนจะเป็นการอาจเอื้อม ทำให้เจ้านายอาจไม่ พอใจก็ได้

เห็นเจาเห็นนาย อยาชานปากตัก

เพื่อนถามกอยอ ก่าตี

(เห็นเจาเห็นนาย อยาทักถาม เมื่อท่านถามคอยตอบให้ดี)

การปฏิสันถารกับผู้ที่ฐานะต่ำกว่า ให้ทักทายบุคคลที่ยากจนกว่าก่อนเสมอ ไม่ว่า จะพบกันที่ไหน เพราะผู้ที่ยากจนมักเจียมตัวไม่กล้าทักทายใครก่อน

เพื่อนทุกขเหลือตัว ห็นไหนจุงตัก

ฟูจาปากตาน วาตา

(คนยากจนกว่า ถ้าเห็นที่ไหนจงทักทาย พุดจาควย)

การรักษาศีล เช่นเห็นสัตว์ใหญ่ผู้น้อยก็อย่าทุบตี เห็นของ ๆ คนอื่นอย่า ดักขโมย

หันสัตว์ใหญ่ผู้น้อย อยาโคมบูตี

ของโคมตี อยาทำอยาใกล้

หันเพื่อนมีของ อยาพองโคโค

ผันพองเอา ลอมลิก

(เห็นสัตว์ใหญ่ผู้น้อย อยาโคมบูตี ของโคมตี อยาทำและอยาใกล้ เห็นคน

เขามีของ อยานี้ก้อยากได้ แล้วลอบลักของเขา)

การสร้างฐานะ โดยการเก็บหอมรอมริบเหมือนคังนกระจอกทำรัง

หูกอวยวิหา รอมไปเตื่อนอย

เหมือนนกกจกนอย แปงรัง

(ใคออยหาเงิน รอมไปที่ละนิก เหมือนนกกกระจกนอยทำรัง)

การปฏิบัติหน้าที่เพื่อชาติ โดยการเป็นทหาร

กันใหญ่มาแล้ว หือเป็นทหาร

ช่วยรัฐบาล ปองกันแดนหลา

(ถ้าโตขึ้น ให้เป็นทหาร ช่วยรัฐบาล ปองกันแดนหลา)

8. คาวขอเรื่องนี้อางถึงคาวขอเจ้าสุวัตรไว้ตอนหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้อ่านไครรู้ถึง

คาวขอเรื่องเจ้าสุวัตรว่าคงเป็นคาวขอที่ได้รับความนิยมกันมาก

พองคูลิเก เรื่องเจ้าสุวัตร

ปบนางนุมนนอย บัวคำ

(บางคูลิเก เรื่องเจ้าสุวัตร พบนางบัวคำซึ่งมีอายุน้อย)

9. ป่าตะเพียนทอง (ปลาตะเพียนทอง)

เรื่องนี้ไม่ว่าใครจะอ่านก็บอกแต่เพียงว่ามีผู้แต่งสองคน คนแรกแต่งไว้แล้ว คนหลังมาต่อเติมตอนปลาย และที่ขาดหายไป ความยาวทั้งหมด 272 หน้า นับว่าเป็นความมีเนื้อเรื่องซับซ้อนพอสมควร

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่ง ชื่อเมืองปารา(พารา) มีครอบครัวหนึ่ง สามชื่อ หลอ ภรรยาชื่อ หลง ทั้งสองมีอาชีพทำไร่ทำสวน ต่อมานางหลงตั้งครรภ์และคลอดลูกเป็นปลาตะเพียนทอง นายหลอและนางหลงไม่รักลูกเลยแต่ก็เลี้ยงมาเป็นเวลาหลายปี จึงได้ขายแกพอค้าสำเภ ในร่างปลานั้นปรากฏมีร่างผู้หญิงซ่อนอยู่ เมื่อพอค้าแลนเรือไปถึงกลางทะเล นางตะเพียนทองก็ออกจากปลามาชมทะเล พอค้าจึงพานางไปถวายแก่ท้าวมาตคุลี แห่งเมืองเมรุลา นางตะเพียนทองจะออกจากร่างปลาเฉพาะในตอนกลางคืน ส่วนตอนกลางวันนางก็เข้าไปอยู่ในร่างปลาตามเดิม พญามาตคุลีมีชายาอยู่แล้วชื่อนางราวี นางราวีอิจฉานางตะเพียนทองจึงให้คนไปลักปลาทองจะเอามาแกลง พระอินทร์แปลงกายเป็นกามาแย่งนางไปแล้วเนรมิตปราสาทให้นางอยู่พร้อมทั้งให้บริวารข้าทาสมากมาย พระอินทร์ได้ให้แหวนวงหนึ่ง ให้นางสวมนิ้วนางก็กลายเป็นชายและมีฤทธิ์มาก ส่วนท้าวมาตคุลีก็ออกติดตามหานางจนพบแล้วพานางกลับไปยังเมืองเมรุลาอภิเษกนางตะเพียนทองเป็นมเหสีพอของนางราวีซึ่งเป็นพราหมณ์โรหิตโกรชที่ท้าวมาตคุลีสั่งให้ชิงนางราวี จึงส่งสาสน์ลับไปยังท้าวทสสะราชาแห่งเมืองมิตถิราโดยท่านกเสกชั้นและไปบอกว่า ขอเชิญท้าวทสสะยกทัพมารบกับท้าวมาตคุลี เพราะท้าวมาตคุลีมีน้องสาวที่สวยงามคนหนึ่ง บุโรหิตรับอาสาจะเป็นได้ศึกให้ ท้าวทสสะก็ยกทัพมา พราหมณ์โรหิตแอบส่งสาสน์ลับแก่ลูกจับได้ พราหมณ์จึงถูกฆ่าตัดหัวเสียบประจาน ทั้งสองกษัตริย์ได้พบกันจึงรู้เรื่องพราหมณ์โรหิตไม่ซื่อสัตย์ กษัตริย์ทั้งสองก็เป็นไมตรีกัน ต่อมานางตะเพียนทองคลอดโอรสให้ชื่อว่าสุวรรณวงศ์ กุมารองค์นี้ชอบค่าน้ำมากและค่าน้ำแรง เจ้าสุวรรณวงศ์ขอภัยโทษให้นางราวี นางราวีจึงรัก

เจ้าสุวรรณหงศ์มาก ครั้งหนึ่งเจ้าสุวรรณหงศ์ค้ำนำตามมังกร จึงหายตัวไปใต้ไผ่ลึ้น
กลางป่าเป็นอุทยานมีผลไม้มากมาย เจ้าสุวรรณหงศ์ได้เก็บผลไม้กิน เงาะซึ่งเป็นผู้เฝ้า
สวนก็โกรธร้องคาถุมาร เจ้าสุวรรณหงศ์จึงเอาคชามาตีศีรษะเงาะ เงาะขอชีวิตแล้วชี้
ทางไปค้นหาแห่งหนึ่งบอกว่ามีอาวูช้อย่างค้อยู่ในนั้น เจ้าสุวรรณหงศ์ก็เดินทางไปตามที่เงาะ
บอก ไปพบยักษ์สองตนรักษาถ้ำอยู่ ยักษ์จะทำร้าย เจ้าสุวรรณหงศ์จึงมายักษ์โดยขวาง
แหวนของแม่ที่ให้อาวูช้อยักษ์ ยักษ์ขอชีวิตแล้วพากุมารไปยังถ้ำ เจ้าสุวรรณหงศ์ได้เรียน
คาถาอาคมและยังได้อาวูชुकอนทิพย์ แล้วแปลงกายเป็นนกบินไปถึงเมืองบิปปะตา(บรรพต)
เป็นเมืองยักษ์ มีพญายักษ์ชื่อไวยะภาค มเหสียักษ์ชื่อเทพอภา มีลูกชายชื่อไวยะกัน ลูก
สาวชื่อมาลา

วันหนึ่งไวยะกันพาบริวารชมสวน เจ้าสุวรรณหงศ์เฝ้ามองมาได้สู้รบกัน เจ้าสุวรรณหง
วงศ์ฆ่าไวยะกันตาย ยักษ์บริวารพากันมาราบทุลท้าวไวยะภาค ท้าวไวยะภาคมาดูศพลูก
เจ้าสุวรรณหงศ์ก็แปลงกายเป็นไวยะกันมอกท้าวไวยะภาคว่าตนยังไม่ตาย แล้วก็พากันเข้า
ในเมือง เจ้าสุวรรณหงศ์เห็นนางมาลาที่รักจึงเข้าหานางมาลาโดยไม่มีใครสงสัย

กล่าวถึงยักษ์อีกเมืองหนึ่งอยู่ที่เกาะมัสสา (มัจฉา) เจ้าเมืองยักษ์ชื่อหะมินมาร
มีมเหสีชื่อสร้อยมาณี ทั้งสองมีโอรสชื่อผานณรงค์ ท้าวหะมินมารเป็นเพื่อนกับท้าวไวยะภาค
และเคยขอนางมาลาให้ลูกชาย ครั้นถึงกำหนดเวลาที่ขอไว้ก็ยกทัพมาจะแต่งงานนางมาลา
กับผานณรงค์ เจ้าสุวรรณหงศ์ก็แปลงเป็นลูกชายยักษ์ก็โกรธเพราะตนเองรักนางมาลาอยู่
จึงได้ฆ่าท้าวหะมินมารตาย ส่วนผานณรงค์ก็ยกทัพกลับเมือง เจ้าสุวรรณหงศ์เข้าหานาง
มาลาโดย แปลงกายเป็นตนเองอย่างเดิม เจ้าสุวรรณหงศ์กับนางมาลาที่รักและชวนกัน
หนีกลับไปเมืองพารา

ส่วนผานณรงค์ก็โกรธเจ้าสุวรรณหงศ์จึงไปขอร้องลุงชื่อท้าวโลกวินาศ ซึ่งเป็นเจ้า
เมืองยักษ์อยู่ที่เมืองทะเลใหม่มาพบกับเจ้าสุวรรณหงศ์ เมื่อยกทัพมาถึงเมืองบรรพตทราบบว่า
เจ้าสุวรรณหงศ์กับนางมาลาหนีไป ยักษ์ทั้งสองพร้อมทั้งบริวารก็ออกติดตามมาทันกลางป่าสู้รบ

กัน ยักษ์ผู้เจ้าสุวรรณวงศ์ไม่ได้อีกหลบหนีไป คนทั้งสองก็เดินทางมาถึงริมสระแห่งหนึ่งก็พักนอนหลับ เจ้าสุวรรณวงศ์ไต่หางมาลาสามแหว่นางก็เลยกลายเป็นชาย

ขณะนั้นมีนางยักษ์คนหนึ่งมาพบเจ้าสุวรรณวงศ์และมาลาซึ่งกลายเป็นชาย นางยักษ์นั้นรักนางมาลาจึงตรงเข้าอุ้มเอานางมาไว้ในถ้ำ นางยักษ์แปลงกายเป็นหญิงแล้วบอกนางมาลาว่าตนเองเป็นนางฟ้าถูกสาปมาเฝ้าถ้ำ นางมาลาไม่รูจะทำอย่างไรจึงต้องอยู่กับนางยักษ์แล้ววันหนึ่งก็ขโมยหมวกทองคำกับสายแก้ของนางยักษ์หนีไป นางยักษ์ติดตามมา นางมาลาจึงฆ่านางยักษ์ตาย และนางก็เหาะไปในเมืองเมรุลา

กล่าวถึงเจ้าสุวรรณวงศ์ครั้นตื่นขึ้นไม่พบนางมาลา ก็เสาะหาจนสลบไป พระอินทร์มาชุบชีวิตและบอกว่านางมาลานั้นเข้าไปในเมืองเมรุลาแล้ว เจ้าสุวรรณวงศ์ก็ใจได้ออกติดตามนางไป แตรหว่างทางเกิดลมพายุพัดเลยหลงทางไปถึงเมืองหิรัญบรรพตซึ่งเป็นเมืองยักษ์ เจ้าเมืองยักษ์ชื่อท้าวเมฆทะเลลายมีลูกสาวสวยชื่อนางแก่นจัน เจ้าสุวรรณวงศ์อยากเห็นนางแก่นจันก็แปลงกายเป็นนกไปหานางแล้วก็ล่ายร่างเป็นคนจนลอยไค่นางแก่นจัน

ยังมีพญายักษ์อีกคนหนึ่งชื่อจิตตะสุน มีโอรสชื่อจิตตะสัน ท้าวจิตตะสุนเป็นเพื่อนรักกับท้าวเมฆทะเลลายจึงไค่นางแก่นจันให้เป็นคู่อภิเษกกับจิตตะสัน เมื่อหาฤกษ์ยามได้แล้ว ท้าวจิตตะสุนกับจิตตะสันก็ยกขบวนมายังเมืองหิรัญบรรพต เจ้าสุวรรณวงศ์ได้คิดอุบายโดยแปลงกายเป็นนางแก่นจัน พอไค่ฤกษ์ส่งตัวแล้วเจ้าสุวรรณวงศ์ก็ฆ่าจิตตะสันตาย แล้วแบกศพไปทิ้งกลางป่า วิญญาณของจิตตะสันไปสิงสาวไรชของท้าวจิตตะสุนเพื่อออกข่าวแก่พวาทนเองถูกเจ้าสุวรรณวงศ์ฆ่าตาย ท้าวจิตตะสุนยกทัพมายังเมืองหิรัญบรรพต ท้าวเมฆทะเลลาย**เลี้ยว** มีมนุษย์มาเป็นลูกเขยตนเอง จึงให้เจ้าสุวรรณวงศ์รบกับท้าวจิตตะสุนไค่ฆ่าท้าวจิตตะสุนตาย หลังจากนั้นอีกปีก็ว่าเจ้าสุวรรณวงศ์จึงพานางแก่นจันไปยังเมืองเมรุลาซึ่งเป็นเมืองของเจ้าสุวรรณวงศ์ ไค่พบกับท้าวมาตคุลี นางตะเพียนทอง และนางมาลา คนทั้งสี่ตั้งกับสลบไปด้วยความดีใจ นางแก่นจันเป็นคู่แค้นให้ทุกคนฟื้นขึ้น แล้วท้าวมาตคุลีกับนางตะเพียนทองก็ให้จัดงานอภิเษกเจ้าสุวรรณวงศ์ให้ครองเมืองเมรุลาและจัดงานอภิเษก

สมรสระหว่างเจ้าสุวรรณวงศ์กับนางมาลาและนางแก่นจันทน์

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายผู้ที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>		<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>	
<u>เทวคา</u>	พระอินทร์	<u>อมมนุษย์</u>	ยักษ์
<u>มนุษย์</u>	เจ้าเมืองเมรุลา นางตะเพียน	<u>สัตว์</u>	นกเสก
	ทอง(เมื่ออยู่ในร่างคน) นาง		
	มาลา นางแก่นจันทน์		
<u>สัตว์</u>	นกแปลง		

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกเป็นลูกเจ้าเมืองกับนางตะเพียนทอง
2. พระเอกเรียนวิชา
3. พระเอกแต่งงานกับนางเอก
4. พระเอกพานางเอกหนี
5. พระเอกนางเอกพลัดพรากกัน
6. นางเอกถึงเมืองพระเอก
7. พระเอกตามหานางเอก
8. พระเอกไถ่ภรรยาอีกคนหนึ่ง
9. พระเอกพาภรรยาคนที่สองกลับเมือง

4. การดำเนินเรื่อง

เรื่องนี้มีเนื้อเรื่องเป็นสองตอน ทั้งนี้แบ่งตามช่วงชีวิตของตัวละคร ตอนแรกกล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงชีวิตแม่ของพระเอก ตอนที่สองกล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงชีวิตของพระเอก

ปมแรกของเรื่องก็คือการที่ชาวบ้านคลอคลุกเป็นปลา เป็นที่อับอายขายหน้า จึงขายลูกของตนให้แก่พอกา ขณะที่อยู่กับพอกานางตะเพียนทองที่ซ่อนรูปอยู่ในตัวปลาก็ปรากฏตัวให้พอกาเห็น พอกาจึงพานางไปถวายหาวมาศกษัตริย์องค์หนึ่ง ตอนนี้มีปมเรื่องย่อยอีกคือกษัตริย์นั้นมีชายอายุแล้วชื่อนางราวี เมื่อกษัตริย์ได้นางตะเพียนทองก็หลงใหลนางจนลืมชายาเดิม ธรรมชาติจิตฝ่ายต่ำของนางราวีจึงผลักดันให้นางราวีคิดฆ่านางตะเพียนทอง พระอินทร์ได้ช่วยให้นางตะเพียนทองโดยเนรมิตปราสาทพร้อมทั้งข้าทาสบริวาร และแหวนวิเศษให้นาง ถ้าจะพิจารณาการกระทำของพระอินทร์ว่าทำไมจึงได้ให้อะไรแก่นางตะเพียนทองมากถึงเพียงนี้ ก็คงได้คำตอบว่านางตะเพียนทองนั้นตั้งแต่เกิดมาไม่เคยที่จะทำผิดคิดร้ายใคร แต่เหตุการณ์ทำให้นางตะเพียนทองต้องได้รับความลำบาก นับตั้งแต่พ่อแม่ร้างเกียด และเมื่อมาเป็นชายากษัตริย์ก็ถูกกลั่นแกล้งอีก พระอินทร์ซึ่งเป็นฝ่ายของคนดีจึงตอบแทนความดีของนางตะเพียนทองให้นางได้รับความสุขสบายบาง

ตอนที่สองกล่าวถึงพระเอกผู้มีนิสัยชอบค้ำน้ำ วันหนึ่งได้ค้ำน้ำหายไป จนได้รู้ว่าเรียนวิชาอาคม เช่นวิชาแปลงกาย และได้อาวุธป้องกันตัว วิชาควาวิชาและอาวุธยอมเป็นคู่มือของพระเอกในนิยายไทยแทบทุกเรื่อง ในอันที่จะส่งเสริมพระเอกให้เป็นคนมีชื่อเสียง และมีฝีมือเก่งกาจในการสู้รบ จากนั้นเหตุการณ์ก็ทำให้พระเอกได้พบกับหญิงงามถึงสองคน หญิงคนแรกคือนางมาลาเป็นลูกสาวยักษ์ แต่นางมาลามีคู่มือแล้วนี้เป็นปมเรื่องที่สองพระเอกจึงแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ดึงกับสามีชายของนางมาลาและพ่อของคู่มือนางมาลาแล้วยังพานางมาลาหนีไปอีก นับว่าพระเอกได้สร้างความเจ็บช้ำให้พ่อแม่ของนางมาลาอย่างมาก แต่คนทั้งสองก็ต้องพลัดกัน ตอนที่เหตุการณ์เปิดโอกาสให้พระเอกได้พบกับหญิงคนที่สองคือนางแก่นจันเป็นลูกสาวยักษ์อีกเมืองหนึ่ง วิธีการที่พระเอกใช้เพื่อพบนางแก่นจันนั้น

ใช้วิธีแปลงกายเป็นนก เราอาจตีความได้ว่าพระเอกปลอมแปลงตัวเข้าหานางแกนจันอย่างแนบเนียนจนไม่มีใครจับได้นั่นเอง นางแกนจันมีคู่มือเป็นโอรสภคินียอีกเมืองหนึ่ง พระเอกจึงกำจัดคู่มือและพ่อของคู่มือนางแกนจันเสีย แล้วพานางแกนจันกลับมานเมืองของพระเอก

พฤติกรรมของพระเอกในเรื่องนี้จะเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มักแสดงพฤติกรรมเก่งกล้าและก้าวร้าวหลายครั้งหลายหน นับแต่ครั้งเป็นเด็กก็ยอมค้ำน้ำตามมังกรเพื่อจะจับมาขี่เอน เมื่อเห็นว่าไม่พอมังกรแล้วไปโผล่ในสวนผลไม้ที่เงาะเฝ้าอยู่ พระเอกก็ไม่ได้มีอาการโศกเศร้าที่ตนเองต้องพลัดมาอยู่ในสถานที่ที่ไม่คุ้นเคย นับว่าพระเอกเป็นบุคคลที่ใจแข็งมากผิควิสัยคนธรรมดาทั่วไป เงาะตรงเขาทำร้ายแต่ทำอะไรพระเอกไม่ได้ เงาะจึงบอกทางให้ไปยังถ้ำที่มีอาวสุวิเศษอยู่ในนั้น พระเอกพบยักษ์สองคน ฝ้าถ้ำอยู่ก็มีโคกรันครามหัวนหวาด ทั้ง ๆ ที่ตนเองเป็นเพียงมนุษย์โคมาพบยักษ์ถึงสองคน และยักษ์นั้นก็ฝ้าถ้ำมาเป็นเวลานานยอมทวงแหวนอาวสุที่อยู่ในถ้ำยิ่งนัก แต่พระเอกก็ปราบยักษ์ได้ เมื่อโคอาวสุและเรียนคาถาอาคมแล้วพระเอกก็ยังมีใจในตนเองมากขึ้นแหวนวไม่เกรงกลัวใครอีกแล้ว จึงได้แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวในเมืองยักษ์ โดยฆ่าพี่ชายของนางมาลา และฆาตาทะมิณมารพ่อของผานณรงค์ซึ่งเป็นคู่มือของนางมาลา พฤติกรรมก้าวร้าวนี้ยังแสดงออกในตอนที่พระเอกได้ผู้หญิงคนที่สองคือนางแกนจันโดยฆาตคู่มือและพ่อของคู่มือนางแกนจันอีก

แต่เมื่อพิจารณาพฤติกรรมของพระเอกในอีกแง่หนึ่งก็น่าสนใจพระเอกเพราะผู้หญิงสองคนที่พระเอกได้เป็นภรรยานั้นก็คู่หมั้นแล้ว วิธีการละมุนละม่อมที่จะได้ผู้หญิงทั้งสองมาเป็นภรรยาคงไม่มีจึงต้องแย่งชิงและใช้กลวิธีดังที่พระเอกใช้อยู่

พระเอกของเรื่องนี้ใช้ความสามารถของตนเองโดยตลอด เทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องกับตอนที่พระเอกพลัดกับนางมาลา พระอินทร์จึงปรากฏกายมาบอกพระเอกว่านางมาลาปลอดภัยแล้วเท่านั้นเอง นอกจากนั้นพระเอกต้องใช้สติปัญญาและมีมือช่วยตนเองในอันที่จะ

เอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ จนได้รับความสุขในบั้นปลาย

5. ส่วนวนภาษาในเชิงพรรณนา

ผู้แต่งได้แสดงความสามารถทางการประพันธ์ได้อย่างดี ส่วนวนภาษาราวรื่น
สละสลวยโดยตลอด การใช้คำสมาสเสมือนสัมผัสคล้องจอง นับว่าเป็นคำวาทที่แต่งดีสม
ควรเป็นตัวอย่างทางด้านฉันทลักษณ์ได้เรื่องหนึ่ง กระบวนการพรรณนาที่นับว่าดีเกินได้แก่
พรรณนาชมความงาม พรรณนาความรัก และพรรณนาความทุกข์โศก

5.1 การพรรณนาชมความงาม ชมไว้สามตอนตามจำนวนหญิงที่เป็นตัวเอกใน
เรื่อง ผู้แต่งได้พรรณนาความของนางทั้งสามแตกต่างกันไปบ้าง เช่นชมนางตะเพียนทอง
ว่า สองตานางนั้นเป็นประกายและไหวระริกราวกับดวงเค็อนเคลื่อนผันเมฆ นับว่าเป็น
การชมความงามที่ทำให้เห็นภาพพจน์ว่าตาของนางนั้นคงมีชีวิตชีวา เป็นประกาย

สองตาไหล ค้งเค็อนคั่นผ้า

มาโสภางาม เลิศล้ำ

(สองตาไหล ค้งเค็อนคั่นเมฆ มาโสภางามเลิศล้ำ)

ความงามของนางมาลา ผู้แต่งได้พรรณนาว่า ริมฝีปากนางแดงเหมือนผลชมพู
และไบหนางามชุ่มชื้นมีแววยิ้ม เหมือนจะตกหายปราศรัยกับผู้พบเห็น นับว่าเป็นไบหน้าที
งามดวงและมีไมตรีจิต คนไทยมีความเชื่อว่าคนที่มีไบหน้าอ้มเอิบคั่งจะยิ้มอยู่ในใจนั้นเป็น
ผู้บุญ

ริมปากแดงงาม เปรียบได้หน่วยไม้

จุมพู่เตศไต่ สุกคี่

หน้าจุมยววย ดวงพรรณมีสี

เหมือนจักหาดี ปราศัยปากตาน

(ริมฝีปากแดงงาม เปรียบได้กับผล ชมพูที่สุดดี ใบหน้าชุ่มชื้น ผ่องพรรณ
เหมือนจักพาทิ ปราศรัยควย)

ส่วนนางแกนจันนั้น ผู้แต่งโคลงมาว่าใบหน้านางมีรัศมีเหมือนแสงดาวที่ไม่ถูกเมฆ
บดบัง ดังนี้

พระพักตร์แห่งนาง มีรัศมี
เหมือนแสงดาววิ บมีเมฆฝ้า

(พระพักตร์แห่งนาง มีรัศมี เหมือนแสงดาวลูกไก่ ไม่มีเมฆบัง)

คิ้วของนางแกนจันโค้งคอมดังพระจันทร์วันแรมสิบสองค่ำ ซึ่งพระจันทร์จะเรียว
โค้งสวยงาม

คิ้วโค้งคอม แวดอ้อมตาชำ
เหมือนจันเค็อนแรม สิบสองค่ำได้

(คิ้วโค้งคอม อ้อมตาชำ โกงเหมือนจันทร์แรมสิบสองค่ำ)

ริมฝีปากนางเป็นสีชมพูแดงเหมือนแสงทับทิม

ริมปากออนแดง เหมือนแสงกอไต้
งามาวีไล เลิศล้ำ

(ริมฝีปากเป็นสีชมพูแดง เหมือนแสงทับทิม งามาวีไลเลิศล้ำ)

5.2 การพรรณนาความรัก ความพิศवास คำมั่นสัญญาและบทอัศจรรย์ มีหลาย
ตอนด้วยกัน ดังนี้

ตอนท้าวมาตศุภกักล่าวกำฝากรักนางตะเพียนทองว่า จะอยู่เป็นคู่เคียงไปจนถึงชีวา
ตราบไคที่ห้ายังไม่ตกในหลุมฝังศพ ก็จะไม่ทอดทิ้ง และหมายร่วมชีวิตไปให้ยั่งยืน เพราะ
เมื่อบอกรักแล้วก็ไม่นั่งกำ หากกลืนนางไคก็จะกลืนเพราะรักนางมากเหลือเกิน

จักอยู่เพื่อแฉง	เต็มแยงรวมเฝ้า
ไปจนชีวัง	มวยามาง
ห้วงตกขม	บคุมเป็นฮาง
พิหมายรวมสร้าง	ยาวยื่น
กันไคววรัก	ฮักแลวขึ้น
กันเสียไควสิ้น	บคนออกไคว

(จะอยู่ รวมเรียง ไปจนสิ้นชีวิต ตราบใดที่หัวไม่ตกในหลุมศพ ก็ไม่ทอดทิ้ง พินัยเป็นอุสร่างยาวยื่น หากได้รักแล้ว ก็ไม่เปลี่ยนใจ หากกลืนไควก็จะกลืนนางไว้)

ตอนบทรักของเจ้าสุวรรณวงศ์กับนางมาลา ผู้แต่งได้พรรณนาโดยใช้คำ "สอง" ซ้ำ ๆ กัน แต่เป็นการใช้อย่างเหมาะสม เช่น

สองรักกัน	ไปมาตอบตา
สองรวมผา	ปิงนอน
สองแรกรัก	จับจิตตั้งใจจน
สองมือชอน	สองแกมกายแกม
สองรักกัน	นาวคอมาแอม
ยววยแยมอยู่	ไปมา

(สองรักกัน ตอมสนองกัน สองรวมผापิงกันนอน สองแรกรักกัน จับจิตจับใจ สองมือชอกชอน สองแกมกายแกม สองรักกัน โนมคอมาจิต ยิมแยมอยู่ไปมา)

จะเห็นว่าผู้แต่งใช้คำ "สอง" ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับกิริยาอาการของคนสองคนที่ทำควยกันในยามรัก ใค้อย่างเหมาะสม เช่น สองรักกัน สองนอนปิงกันในผาหม่นเดี่ยวกัน สองแกมกายแกม เป็นต้น

อีกตอนหนึ่งเป็นบทรักระหว่างเจ้าสุวรรณวงศ์กับนางแก่นจันทน์ มีการพรรณนามาบท
 อัจฉรย์ควย บทที่ฉรรย์ไม่ปรากฏในคำขอเรื่องอนงกเวณ เรื่องสุวรรณหอยสังข์และเรื่อง
 นกกระจาบ จึงนับว่าคำขอเรื่องปลาตะเพียนทองมีลักษณะพิเศษผิดไปจากคำขอทั้งหลาย
 ดังตัวอย่าง

กอดประทับ	ที่รักสาวจี่
ยอกนารี	ไม่เคยถูกทอง
ก็ลวดเต็มใจ	บजाปากทอง
กับพระองค์ทอง	ที่รัก
บังเกิดลมหลวง	มีนม้มามากนัก
สายฟ้าแลบเกี่ยว	มุงเมือง
ฝนตกหลังขอย	หวยหนองคลองเหมือง
ไหลออกนาเฟื่อง	ลนเหมืองฝั่งกำ

(กอดประทับ ที่รักสาวจี่ ยอกนารี ไม่เคยถูกเนื้อทองตัวชาย ก็เลยเต็ม
 ใจ ไม่พูดจา กับพระองค์ทองที่รัก บังเกิดลมพายุ มีนม้มามากนัก สายฟ้าแลบทั่วเมือง
 ฝนตกหลังขอย หวยหนองคลองบึง ลนไหลออกทุ่งนา)

5.3 การพรรณนาความทุกข์โศก คร่ำครวญ และอาลัย

ในเรื่องนี้มีบทโศกหลายตอน ความโศกทุกครั้งนั้นเนื่องมาจากการพลัดพราก
 จากสิ่งอันเป็นที่รัก เช่น นางมาลาโศกถึงพระบิดาพระมารดา พระมารดาโศกถึงนางมาลา
 เจ้าสุวรรณวงศ์รำพันถึงนางมาลา เป็นต้น

ความโศกของนางมาลาเมื่อจะหนีออกจากเมืองไปกับเจ้าสุวรรณวงศ์ นางรำพัน
 ถึงพระมารดาว่าขอไห้พระมารดาคอยอยู่ คอยกิน อยาได้โศกเศร้า เพราะลูกมีกรรม
 ทองหนีไปไกล ขอไห้พระบิดาและพระมารดาเปรียบเสมือนฉัตรทองเคยได้ไหม้เงาแก่
 ลูกจงอยู่เถิด

กอย <u>ย</u> ก <u>อ</u> น <u>เ</u> ด <u>ะ</u>	มา <u>ค</u> า <u>เ</u> ียม <u>ใ</u> จ
ล <u>ูก</u> จ <u>ัก</u> ล <u>า</u> ไป	ห <u>น</u> ี <u>ไ</u> ก <u>ล</u> จ <u>าก</u> เจ <u>า</u>
ห <u>อก</u> ก <u>อ</u> ย <u>อ</u> ย <u>ก</u> ิน	อ <u>ย</u> า <u>ท</u> ุ <u>ก</u> โ <u>ศ</u> ก <u>เ</u> ร <u>า</u>
ย <u>ัง</u> จ <u>อ</u> น <u>อ</u> ง <u>ค</u> เ <u>ล</u> า	ม <u>า</u> ม <u>พ</u> ร <u>ะ</u>
ท <u>ัว</u> ล <u>ูก</u> ม <u>ี</u> ก <u>ม</u>	จ <u>ำ</u> ห <u>ือ</u> พ <u>า</u> ก <u>ล</u> ะ
พ <u>ร</u> ะ <u>ม</u> เ <u>า</u> เจ <u>า</u>	ม <u>า</u> ค <u>า</u>
ก <u>อ</u> ย <u>อ</u> ย <u>ก</u> อ <u>น</u> เ <u>ด</u> ะ	ม <u>า</u> ค <u>ุ</u> ป <u>ิต</u> ต <u>า</u>
อ <u>ัน</u> ค <u>ร</u> อง <u>ป</u> า <u>ร</u> า	พ <u>ฤ</u> ก <u>ข</u> า <u>ม</u> ิ <u>ง</u> ห <u>อง</u>
เป <u>ร</u> ี <u>ย</u> บ <u>ก</u> ือ <u>เ</u> ห <u>ี</u> ม <u>อ</u> น <u>เ</u> ง <u>า</u>	ส <u>ั</u> ท <u>ร</u> ค <u>ำ</u> ร <u>ม</u> จ <u>อง</u>
เ <u>ก</u> ย <u>ไ</u> ค <u>ย</u> ป <u>ก</u> ค <u>ร</u> อง	ล <u>ูก</u> ไ <u>ว</u>

(คอยยกอนเดะ มาคาเียมใจ ลูกจักลาไป หนีไกลจากเจา หือคอย
 อยกิน อยาทุกโศกเรา นะจอมองคเลามพระ ทัวลูกมีกม จำหือพากละ พระมเาเจา
 มาคา คอยอยกอนเดะ มาคุปิตตา อันครองปารา เปรียบกือเหีมอนเงา ฉิทรหอง
 รมเงา เกยไคยปกครองลูกไว)

ความโศกของพระมารคาเมื่อรูวานางมาลาหนีไป จึงครำครวชูวา ปานนี้ลูก
 แกวคงหมนหมอง เมื่อลูกแกคลมทองยามเินทางกลางปา ยามกินก็คองกินผลไมทางอาหาร
 เทระไมมีใครทำอาหารมาเยบหือลูกหังสอง เมื่อตกกลางคินก็คองนอนหลับบน
 กอนหิน ไมมีใครใคมาขับขานกลอมหือลูกนอนหลับละย
 วาปานนี้เย ลูกแกวหนอไท
 จักหมองหมนไหม กายา
 ลูกเป็ยวแกครองลมทองอิตตา
 ยามเยวมักกา ไพรสนีคเสา
 ยามจักเสวย ญุชาคายเา

ต้องสิ้นเวลา	ลูกไม้
จกมีไผ่ไทย	มาสร้างแต่งไว้
หือสองลูกเต่า	กัญญา
กันถึงกำพลบ	จักยืมหลับตา
จักไค้ไสยา	บนหินแฮกอน
จกมีไผ่ไทย	มาชานขับดอง
มากลอมบางนอน	แค้นมิด

(ว่าปานจะนี้ ลูกแก้วหนอให้ จักหมองพินใหม่กายา ถูกเปลวแดดร้อน ลม
ต้องอัทธา ยามเดินมิดคา ไพรสณทมิดเสรา ยามจักเสวย กัญญาอาหาร ต้องเสวย
ผลไม้ จกมีไครที่ไทน มาตกแต่งไว้ ให้สองลูกเต่ากัญญา ถ่าถึงกำพลบ จักเค็ดมหลับ
ตา จักไค้ไสยา บนก้อนหินแร จกมีไครที่ไทน มาชานขับ กลอมให้นางนอนหลับสนิท)

เจ้าสุวรรณวงก์รำพันถึงนางมาลา เมื่อนางมาลาหายไป พรรณนาว่าเสียแรง
ที่คนเป็นผู้มีฤทธิ์ เคยเคยปราบยักษ์พรายเปรตมานับแสน แต่ตอนนี้มาเสียที่ถูกเขาลักเมียไป

เสียที่คนเรา	ไค้มีเคชฤทธิ์
เพื่อนกิดักไค้	เมียแปง
ฝูงพรายเผตยักษ์	มากมายนับแสน
เรายังพันแแตง	ปราบแปมาไค้

(เสียที่ตัวเรา ไค้มีเคชฤทธิ์ ยังถูกลักเมียรักไป ฝูงพรายเปรตยักษ์ มาก
มายนับแสน เรายังพันแแตง ปราบชนะไค้)

6. กล่าวถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่และสภาพบ้านเมือง

6.1 การละเล่นต่างๆในงานอภิเษกท้าวภาคคู่ลี้กับนางตะเพียนทอง มีหลาย
อย่างเช่น ฟ้อน มโนห์รา ละคร ลิเก โขน หนัง กลืนเรื่อ ลากไส้ ไขสามใบ
 เป็นต้น

- + การเล่นแะฟ้อน มีทุกภาษา
- มโนรา ละครจาวไต
- ลิเก โขนหนัง ลิ่นเรื่อจักไส้
- เล่นพายสามใบ โลกลัก

(การเล่นแะฟ้อน มีทุกภาษา มโนห์รา ละครจาวไต ลิเก โขนหนัง กลืน
เรื่อลากไส้ เล่นไขสามใบโลกลัก)

6.2 ความเชื่อในความฝันของคนไทย เมื่อท้าวภาคคู่ลี้ฝันว่าพ่อค้าคนหนึ่งนำ
แหวนแก้วมณีมาถวาย พระองค์ได้หยิบแหวนนั้นสวมนิ้ว ความฝันเช่นนี้นักโหราศาสตร์ มัก
ทำนายว่าจะโคตรครอง ท้าวภาคคู่ลี้ก็ไคนางตะเพียนทองซึ่งพ่อค้านำมาถวาย

- หลับฝันเห็น ว่ามีวานิช
- ผู้นงห่อ ควางคี่
- มณีเลิศล้ำ ชำรงก่พลอยดี
- + เป็นมณี จาตนำแก้วเกา
- เขามาถวาย พระองค์จอมเพงา
- ฝันว่าองค์เรา เหนอไท
- เก็บเอาควางแสง กวางแหวนนั้นไว้

สวมสอคกอย มีองค์
 (กล้วยไม้เห็น ว่ามีวานิช ผู้หนึ่งให้ มีฉิ่งเล็กคำ ขำรงค์พลอยสี เป็นมณี
 นำแก้วเกา เขามาถวาย พระองค์ ยืนว่าองค์เราหนอให้ เก็บเอาดวงแสง วงแหวน
 นั้นไว้ สวมสอคกอยมีองค์)

10. สุวรรณะหอยสังข์

คำขอเรื่องสุวรรณะหอยสังข์มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับปัญญาสชาดกเรื่องสุวรรณะสังข์ชาดก ผู้แต่งคำขอเรื่องนี้เป็นใครไม่ปรากฏ และระยะเวลาของการแต่งก็คงเกิดขึ้นในช่วง 50 ปีมานี้เอง ทั้งนี้สังเกตจากสำนวนภาษาไม่เก่า มีกล่าวถึง "รถ" "ยานยนต์" การแต่งกายผู้ชายก็สวมกางเกงแบบสากล และสรรพนามที่ใช้ "ฉัน" ตลอดทั้งกล่าวถึงมหรสพมีภาพยนตร์ด้วย

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่ง ชื่อเมืองพาราณสี มีเจ้าเมืองชื่อท้าวสามล มเหสีชื่อนางมณฑา ทั้งสองมีลูกสาวเจ็ดคน คนสุดท้ายชื่อธรรมา เมื่อลูกสาวทั้งเจ็ดมีอายุสมควรจะมีคู่ท้าวสามลจึงให้ป่าวประกาศลูกชายเจ้าเมืองใหญ่หน่อยทั้งหลายมาให้ลูกสาวเลือกคู่ครอง ลูกสาวทุกคนก็เลือกได้คู่ทุกคน แต่นางธรรมาไม่ใคร่เลือกใคร ท้าวสามลให้ป่าวประกาศใหม่ให้ชายทุกคนในเมืองพาราณสีมาให้นางธรรมาเลือก นางธรรมาก็ยังไม่เลือกไม่ได้ ท้าวสามลก็ให้หาเจ้าเงาะมาให้นางธรรมาเลือก เพราะผู้ชายในเมืองเหลืออยู่แต่เจ้าเงาะคนเดียว นางธรรมาก็เสียดหวังมาลัยให้เจ้าเงาะเพราะเห็นรูปทองอยู่ชั้นใน ท้าวสามลโกรธมากขี้โลเจ้าเงาะและนางธรรมาให้ไปทำไร่อยู่ปลายนา เจ้าเงาะไปอยู่ปลายนาก็ถอดรูปเงาะในตอนกลางคืน ตอนกลางวันก็สวมรูปเงาะดั้งเดิม ทั้งสองช่วยกันทำไร่ปลูกผักผลไม้หาเลี้ยงชีพ วันหนึ่งธรรมาเผลอรูปร่างเงาะเพราะอยากให้พระสังข์ถอดรูปเงาะเสีย แต่รูปเงาะก็เผาไม่ไหม้ เจ้าเงาะทราบเข้าตั้งแต่นั้นเจ้าเงาะก็ไม่ยอมถอดรูปเงาะอีกเลย

ส่วนท้าวสามลมีใจคิดฆ่าเจ้าเงาะ จึงรับสั่งให้ลูกเขยทั้งเจ็ดไปหาปลามาถวายคนละร้อยตัว ใครหาไม่ใคร่จะฆ่าเสีย เจ้าเงาะก็รายมนต์เรียกปลาให้มาอยู่รวมกัน ทกเขยหาปลาไม่ใคร่ไปอ่อนน้อมขอจากพระสังข์ซึ่งอ้างตัวว่าเป็นเทพารักษ์ พระสังข์ก็ขอแลกปลากับจุมูกของทกเขย ทกเขยก็ยอมให้พระสังข์ตัดปลายจุมูก แล้วพระสังข์พานางธรรมา

เอาปลาไปส่งพอกา

ท้าวสามลก็ศึกษาเจ้าเงาะอีกจึงรับสั่งให้ลูกเขยทั้งเจ็ดหาเนื้อมาถวาย เจ้าเงาะก็ไปรายมนต์เรียกเนื้อมารวมกัน ทกเงฆาหาเนื้อไม่ได้ก็มาขอจากพระสังข์ พระสังข์แลเห็นอกกับใบหูของทกเขยคนละนอย

พระอินทร์อนใจ สงสารนางรจนาเพราะพระสังข์ไม่ยอมดอกรูปเงาะ จึงลงมาช่วยโดยแปลงกายเป็นกนยกพล เทวดามาจะรบกับท้าวสามลโดยจะตีคลี่กัน ถ้าพระอินทร์ชนะก็จะเอาบ้านเมือง ขาหาสรวีวารของท้าวสามล ถ้าแพ้จะยกทัพกลับไป ท้าวสามลให้ทกเขยออกไปรบก็แพกลับมาก จึงคิดถึงเจ้าเงาะ นางมณฑาออกไปอ้อนวอนเจ้าเงาะให้มาตีคลี่ เจ้าเงาะหรือพระสังข์ขอเครื่องแต่งตัวท้าวสามลก็ส่งเครื่องทรงเก่า ๆ ไปให้ พระสังข์ก็ไม่ยอมรับบอกว่าเครื่องทรงเก่าไป รอนถึงพระอินทร์ พระอินทร์จึงให้พระวิสุกรรมเชิญเครื่องทรงมาให้พระสังข์จึงดอกรูปเงาะแล้วแต่งเครื่องทรงที่เทวดานำมาให้ ท้าวสามลและนางมณฑาก็รักใครชมเชยพระสังข์ พระสังข์ขอให้คนไปจับมาตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นมาที่เทวดาส่งมาให้ แล้วพระสังข์กับพระอินทร์ก็ได้ตีคลี่สู้กัน พระอินทร์แกลงแพ พระสังข์จึงได้ครองเมืองพาราณสีสืบมา

2. ตัวละคร

ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก

เทวดา พระอินทร์ พระวิสุกรรม
มุนษย์ นางเอก

ฝ่ายศัตรูพระเอก

มุนษย์ เจ้าเมืองพอนางเอก

3. โคร่งเรื่อง

1. เจ้าเมืองให้ลูกสาวเจ็ดคนเลือกคู่ครอง
2. นางเอกเลือกพระเอก
3. เจ้าเมืองขี้โลพระเอกและนางเอก
4. เจ้าเมืองให้พระเอกหาปลาและเนื้อ
5. พระอินทรยกทัพมาทำศึก
6. พระเอกก็คิดชนะพระอินทร์

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องอยู่ที่พระสังข์หรือพระเอกไม่ยอมถอครูปเงาะ ทำให้ท้าวสามลพของนางเอกไม่พอใจเมื่อนางเอกหรือนางรจนาเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ท้าวสามลจึงขี้โลลูกสาวและลูกเขยเงาะออกจากวังให้ไปหาไรอยู่ปลายนาทองคำยากจน นางเอกใคออวอนพระเอกให้ถอครูปเงาะ พระเอกก็ไม่ยอมทำตามคำขอร้อง การที่พระเอกไม่ยอมถอครูปเงาะนี้อาจตีความได้ว่าพระเอกเป็นผู้ไม่ถือว่ารูปร่างเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่สำคัญกว่ารูปร่างคือความดีพระเอกพยายามทำไรทั้ง ๆ ที่พระเอกก็เป็นถึงลูกกษัตริย์ ส่วนพอคตามैयाกดีบดีรูปร่างเป็นสิ่งสำคัญถึงกับวางแผนฆ่าลูกเขยเงาะโดยรับสั่งให้น้องหาปลาแข่งกับทกเขย แต่ท้าวสามลก็ไม่สามารถเอาดีลูกเขยเงาะได้ ปมเรื่องมาคลี่คลายเอาก็ตอเมื่อพระอินทรยกทัพมาทำศึกก็กับท้าวสามล ท้าวสามลให้ทกเขยไปตีคลี่ก็แพ้พระอินทร์ ท้าวสามลไปขอร้องพระเอกให้มาตีคลี่ พระเอกจึงยอมถอครูปเงาะและตีคลี่ชนะพระอินทร์

นางมณฑาเป็นผู้หญิงที่ขมขื่นในเรื่องมากคนหนึ่ง บุคลิกของนางมณฑานั้นปรับ
ตัวเก่งและใจเย็นกว่าท้าวสามล เมื่อท้าวสามลแสดงความโกรธนางรจนานางมณฑาก็
อุทิศสัพเพทตไปปลอมสวมตามเหตุผลจากนางรจนานางว่า เหตุใดจึงเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ถึง
แม้นางจะไม่ได้รับคำตอบขณะนั้น การสอบถามของนางก็ยังแสดงว่านางพยายามทำความเข้าใจกับ
เหตุการณื แต่ทว่านางไม่ตัดทอนเมื่อสามีขับไล่ออกสาวไปนั้นก็เพราะนางรู้ว่าสามี
กำลังโกรธหนัก ทอมาเมื่อป้าชึกมาทักตัก นางมณฑาก็เป็นที่ปรึกษาที่ดีของท้าวสามล
นางเห็นว่าท้าวสามลหมดหวังที่จะทิ้งทงเขยแล้ว นางมณฑาก็เสนอแนะให้ลูกเขยเงาะ
ออกตีคดี และนางสามารถลอบขโมยมาเนาะไคถึงกับไปอ้อนวอนเจ้าเงาะด้วยตนเองให้ช่วยออก
คดีแทนท้าวสามลจนไคชัยชนะ

นางรจนานางเป็นนางเอกที่มียันตาแหลมคมจึงมองคนอย่างพินิจพิจารณาได้ รู้ว่า
เจ้าเงาะนั้นไม่ใช่เงาะป่าบ้าไม้ แต่หากเป็นคนดีดังในคำขอว่า นางรจนานางเห็นว่า เจ้า
เงาะนั้นมีรูปทองอยู่ชั้นใน ความจริงรูปทองเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงว่าเจ้าเงาะนั้นเป็นผู้มีค่า
ดังทอง นางรจนานางเป็นผู้มีความอดทนยอมรับกรรมแต่โดยดี เมื่อท้าวสามลขับไล่นางก็ตาม
เจ้าเงาะไปอยู่ปลายนา นางรจนานางได้อ้อนวอนเจ้าเงาะให้ถอดรูป เพื่อให้คนทั้งหลายรู้
ว่านางรจนานางไม่ได้เอื้อคนผิด เจ้าเงาะก็ไม่ยอมทำตามคำอ้อนวอน เมื่อขอรองแล้วเจ้า
เงาะไม่ทำตามนางก็ไม่อ้อนวอนอีก คงกมหนารับกรรมอยู่ปลายนาและปรณณิบคเจ้าเงาะ
เยี่ยงภรรยาที่ปรณณิบคสามี จนในที่สุดพระอินทร์ก็เห็นใจนางรจนานางจึงได้สร้างเหตุการณ์
ให้เจ้าเงาะต้องถอดรูป นางรจนานางจึงได้รับความสุขในบั้นปลาย

5. ส่วนวนภาษา

คำขอเรื่องนี้เป็นคำที่แต่งขึ้นใหม่ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาสมัยใหม่ มีการใช้
ภาษากลาง แทนภาษาถิ่นมาก บางแห่งใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษ และส่วนวนโวหารบางตอน

เขียนแบบบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ภาษากลางที่ใช้แทนภาษาถิ่น นับว่ามีมากถึงขนาดให้คนภาคกลางอ่านคำขอ
 เรื่องนี้แทบจะอ่านรู้เรื่องโดยตลอด เช่น

หันเป็น <u>อย่าง</u> ไร	บ่ใช่ <u>ตอบ</u> ตา
มัน <u>มา</u> สึกหนา	ตา <u>ดู</u>
เลี้ยง <u>มา</u> ยากทุกข	ป่อย <u>เป็น</u> ศัตรู
ไป <u>ตาม</u> มันดู	หอรู <u>แน่</u> แจจ
อยู <u>มา</u> มานาน	<u>ประ</u> มา <u>ณ</u> ห <u>ว</u> าง <u>ห</u> ิต <u>ย</u>
นาง <u>ค</u> ิก <u>อ</u> อก <u>ไ</u> ค	<u>อ</u> บาย
หัน <u>จ</u> ัก <u>ส</u> ม <u>น</u> ิก	<u>ค</u> วย <u>ค</u> ว <u>าม</u> ม <u>ง</u> ห <u>ม</u> าย
ร <u>จ</u> นา <u>น</u> าย	ค <u>ิ</u> ค <u>ิ</u> ใจ <u>ไ</u> ฟ <u>ห</u> อย

การใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษ มีอยู่หลายคำ เช่น ออฟฟิศ เลื่อฟอม ปะหลัน ซ่า-
 เป้น (แซมเปญ) แกแร็ค (ซิก้าแร็ค)

สำนวนโวหารที่เขียนแบบบทพระราชนิพนธ์สังข์ทอง ในคำขอเรื่องสุวรรณ-
 หอยสังข์ มีเนื้อความหลายตอนที่คล้ายคลึงกับเรื่องสังข์ทองฉบับของพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธเลิศหล้านภาลัย

เช่นตอนนางรจนาลือกู่ ทรงพระราชนิพนธ์มีใจความว่าเมื่อเจ้าเงาะได้เห็นโฉม
 นางรจนางามบุคผาคราวกับดวงจันทร์ นางในโลกนี้ไม่มีใครใคงามเท่า เจ้าเงาะหรือพระ
 สังข์จึงอธิษฐานว่าหากแมนเกลยไคเป็นคูครองของนางก็ขอใหนางเห็นรูปทองและนักรักพระ
 สังข์ คั้งนี้

เมื่อนั้น
 พิศโฉมพระธิดาวิลาวัณย์

เจ้าเงาะแสนกลคนขยัน
 บุคผาคณิวพรธังคองเคื่อน

งามละม่อมพร้อมสิ้นทั้งอินทรีย์	นางในกรณีไม่มีเหมือน
แสรงทำแล เลียงเบียงเบือน	ไต่พันเพื่อน เตือนจิตคิปปอง
พระจิ้งกิ้งฉัศยอชิตฐาน	แมนบุญญาธิการ เคยสมสอง
ขอไหทรามสงวนนวลนอง	เห็นรูปพี่เป็นทองต้องใจรัก

คำขอพรรณนาตอนนี้ว่า เจ้าเงาะเห็นนางรจนางามเหมือนหยาดลงมาจากฟ้า มีเครื่องประดับกายงดงาม แกม กาง หู ตา กิ่งงามพร้อม เจ้าเงาะจึงอชิตฐานวอน พระอินทร์ พระพรหม หากวาเคยทำบุญร่วมกันในชาติก่อนก็ขอให้พระอินทร์ พระพรหม บันดาลไฉนางเห็นรูปทอง

หั้นรจนา	ชิตาแกมเกลี้ยง
เหมือนหยาดลงมา	จากฟ้า
เครื่องประดับกาย	ใสงามวาคว่า
เจ้าเหยงเหิงยงหนา	แดงดู
วางามเสียงชำ	แกมกางตาห
มุนษยชุนภู	งามแต่เตาอ
รวคี่หัวใจ	พระทัยปณี
หั้นจอมนารี	หนอฟ้า
เจ้าอชิตฐาน	วอนวานกล่าวตา
ถึงกบเลศหศา	อินทพรหม
หลอนบุญชาติ	เคยโคสุสม
ใครรวมอารมณ์	ชาติแล้วโคสร้าง
หลอนวาโคเปบ	คูเวรชอนชาง
แต่ชาติเดิม	กอนนั้น
ขออินตาพรหม	บันคลหนอชั้น

หือ ^๓ ห็น ^๓ ร ^๓ ู ^๓ ป ^๓ ชา ^๓	ท ^๓ าง ^๓ ใน ^๓
เป็ ^๓ น ^๓ สุ ^๓ ว ^๓ ร ^๓ ระ ^๓	ท ^๓ อง ^๓ ค ^๓ ำ ^๓ ฉ ^๓ ี ^๓ ว ^๓ ไ ^๓ ส ^๓
อ ^๓ ัน ^๓ ช ^๓ อน ^๓ อยู่ ^๓ ใน ^๓	ร ^๓ ู ^๓ ป ^๓ เ ^๓ าะ ^๓ ห ^๓ อ ^๓ ห ^๓ ู ^๓ ม ^๓

(เห็น^๓ร^๓จ^๓นา^๓ ช^๓ิ^๓ค^๓า^๓แ^๓ก^๓ม^๓เ^๓ก^๓ล^๓ย^๓ง^๓ เ^๓ห^๓ี^๓ม^๓เ^๓ห^๓ย^๓า^๓ค^๓ด^๓ง^๓มา^๓จ^๓าก^๓ฟ^๓า^๓ เ^๓ร^๓็^๓อง^๓ป^๓ระ^๓ค^๓ั^๓บ^๓ก^๓าย^๓
 ไ^๓ส^๓ง^๓า^๓ม^๓ว^๓ะ^๓ว^๓ั^๓บ^๓ เ^๓า^๓เ^๓ย^๓เ^๓ท^๓า^๓แ^๓ด^๓ดู^๓ ว^๓าง^๓า^๓ม^๓ท^๓ุ^๓ค^๓ว^๓า^๓น^๓ ท^๓ัง^๓แ^๓ก^๓ม^๓ค^๓าง^๓ค^๓า^๓ห^๓ู^๓ ม^๓น^๓ุ^๓ษ^๓ย^๓ช^๓ม^๓พ^๓ู^๓ ง^๓า^๓ม^๓จ^๓ริ^๓ง^๓
 เ^๓า^๓น^๓ี^๓ เ^๓ล^๓ย^๓มี^๓ห^๓ั^๓ว^๓ใจ^๓ พ^๓ระ^๓ท^๓ั^๓ย^๓ป^๓น^๓ี^๓ เ^๓เ^๓น^๓จ^๓อม^๓น^๓า^๓ร^๓ี^๓ท^๓อ^๓ฟ^๓า^๓ เ^๓า^๓อ^๓ช^๓ิ^๓ฐ^๓า^๓น^๓ ว^๓อน^๓ว^๓า^๓น^๓ก^๓ด^๓าว^๓
 ด^๓ิ^๓ง^๓พ^๓ระ^๓อ^๓ิน^๓ท^๓ร^๓พ^๓ระ^๓พ^๓ร^๓ม^๓ ห^๓าก^๓ม^๓ุ^๓ช^๓ู^๓ช^๓า^๓ไ^๓เ^๓ เ^๓ย^๓เ^๓ค^๓ุ^๓สุ^๓ม^๓ ไ^๓ค^๓ร^๓วม^๓อ^๓า^๓ร^๓ม^๓ณ^๓ ช^๓า^๓ค^๓ิ^๓ก^๓อน^๓ไ^๓ค^๓ั^๓ส^๓ร^๓าง^๓
 ห^๓าก^๓ว^๓า^๓ไ^๓ค^๓เ^๓ป^๓เ^๓น^๓ คุ^๓เ^๓ว^๓ร^๓แ^๓น^๓ข^๓าง^๓ แ^๓ด^๓ช^๓า^๓ค^๓ิ^๓เ^๓ก^๓ม^๓ก^๓อน^๓น^๓ ช^๓อ^๓อ^๓ิน^๓ท^๓ร^๓พ^๓ร^๓ม^๓ บ^๓ัน^๓ค^๓ล^๓ไ^๓ท^๓าง^๓ เ^๓เ^๓น^๓
 ร^๓ู^๓ป^๓ชา^๓ข^๓าง^๓ใน^๓ เป็^๓น^๓สุ^๓ว^๓ร^๓ระ^๓ ท^๓อง^๓ค^๓ำ^๓ฉ^๓ี^๓ว^๓ไ^๓ส^๓ อ^๓ัน^๓ช^๓อน^๓อยู่^๓ใน^๓ ร^๓ู^๓ป^๓เ^๓าะ^๓ห^๓อ^๓ห^๓ู^๓ม^๓)

การพรรณนามหัตตจรรย์ มหัตตจรรย์ในเรื่องนี้นับว่าเป็นของแปลกสำหรับวรรณกรรมภาคเหนือ มีวรรณกรรมกล่าวขอเพียงสามเรื่องที่กล่าวถึงมหัตตจรรย์คือ เรื่องสุวรรณะหอยสังข์ เรื่องนกกกระเจาบ และเรื่องปลาตะเพียนทอง ส่วนเรื่องอื่นๆ ผู้แต่งจะข้ามบทนี้ไปโดยออกตัวว่าอายปาก ผู้แต่งเรื่องสุวรรณะหอยสังข์คงจะได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีภาคกลางในการพรรณนามหัตตจรรย์ ดังนี้

พ ^๓ ระ ^๓ ท ^๓ าย ^๓ เบ ^๓ ิก ^๓ ม ^๓ ัด ^๓	อ ^๓ า ^๓ ก ^๓ าศ ^๓ เว ^๓ ห ^๓ า
แ ^๓ น ^๓ พ ^๓ ุ ^๓ ช ^๓ า	ก ^๓ ิ ^๓ ไ ^๓ ท ^๓ ว ^๓ ห ^๓ ัน ^๓ ก ^๓ อง
ย ^๓ า ^๓ ม ^๓ ส ^๓ อง ^๓ ส ^๓ ง ^๓ ว ^๓ น	ช ^๓ ิ ^๓ น ^๓ ช ^๓ ม ^๓ ใจ ^๓ ช ^๓ อง
อ ^๓ ย ^๓ ุ ^๓ ป ^๓ าย ^๓ น ^๓ าค ^๓ อน	ต ^๓ ู ^๓ บ ^๓ น ^๓ อย
ช ^๓ ำ ^๓ หม ^๓ อก ^๓ เ ^๓ ม ^๓ ย ^๓ ท ^๓ น ^๓ าว	ค ^๓ ก ^๓ ล ^๓ ง ^๓ ระ ^๓ ช ^๓ อย
น ^๓ ก ^๓ ห ^๓ น ^๓ ุ ^๓ ไ ^๓ ห ^๓ ู ^๓ น ^๓ อย	ใน ^๓ ค ^๓ ง
น ^๓ อน ^๓ ต ^๓ า ^๓ ม ^๓ ก ^๓ ิ ^๓ ง ^๓ ไ ^๓ ม	ก ^๓ อน ^๓ ร ^๓ ัง ^๓ ช ^๓ อง ^๓ ต ^๓ น
ก ^๓ ิ ^๓ ห ^๓ ย ^๓ ว ^๓ ะ ^๓ ห ^๓ ย ^๓ ว ^๓ ค ^๓ ด ^๓ ง	ค ^๓ ม ^๓ ท ^๓ ั ^๓ ถ ^๓ บ ^๓ ค ^๓ อง

(พระพายโบกพัด อากาศเวหา แฉนพสุชา ก็ไหวหวั่นกอง ยามสองสงวน
 ชื่นชมเกี้ยวของ อยู่ปลายนาคอนกระทอนนอย ยิ่งหมอกนำคางหนาว ตกพรำ นกใหญ่
 นอยในคอง นอนตามกิ่งไม้ กอนรังของคน ก็พลัดลง ลมที่ปะทะ)

6. คำขอเรื่องสุวรรณะหอยสังข์ แสดงสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของ
 ชาวภาคเหนือและของชาวไทย ในสมัยที่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์มีบทบาทต่อชีวิตความ
 เป็นอยู่ของประชาชน และวัฒนธรรมในยุคที่รับอิทธิพลจากฝรั่ง ดังกล่าวไว้ในคำขอ เช่น
การใช้คำว่า ออฟฟิศ ในความหมายที่เกี่ยวกับสถานที่ทำงาน มีอำมาตย์มนตรี
 ประจำอยู่ในออฟฟิศ มีเขียนเขียนหนังสือราชการ และหนังสือราชการก็มีซองใส่ ที่ของ
 หนังสือมีตราประทับ ตอนท้าวสามลสั่งอำมาตย์ให้บอกไปยังโอรสท้าวพระยาทั้งร้อย เอ็ดเมือง
 สภาออฟฟิศของท้าวสามลนับว่าเป็นสถานที่ทำงานที่ใหม่มากจนคล้ายปัจจุบันนี้

เขาสู่ออฟฟิศ	ที่คิดแขวงโงง
ร่างเอาสำนวน	พนักกระดาษไต่
แล้วสั่งเขียน	รีบเขียนจะใจ
ครบร้อยเอ็ดใบ	บนอย
จารึกหลังของ	ถูกต้องเรียบร้อย
ประทับรูปเทมา	กางค

ตำแหน่งเลขานุการ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ใหม่มาก คนที่ทำหน้าที่นี้มักจะเป็นผู้จก

บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ

เลขานุการ	มาจู้แคมคัก
มานับภาคเสน	นำไป

กล่าวถึงสมัยที่ราคาทองคำกะยี่สิบห้าศตวรรษ ตอนโอรสท้าวพระยาทั้งหลาย

อาบนำ

ฟุ้งอาบนำ ชัดโคสีใส
สบู่เมืองไทย กอนยี่สิบห้า

การซักผ้าด้วย "ด่าง" หรือ "ดั่ง" ตามชนบทภาคเหนือ ทำด่างซักผ้าในสมัย
ที่สบู่และผงซักฟอกยังไม่แพร่หลาย วิธีทำด่างโดยการเอาขี้เถ้าแฉะนำไว้ในหม้อ ทิ้งไว้
สักคืนหรือสองคืน แล้วรินเอาน้ำนั้นมาซักผ้า น้ำด่างก็จะมีฟองเหมือนสบู่

ผ่ายอนสไบ ไม้ใสสว่างแจ้ง

กัหวดกั้งเก็ม ฟอกซัก

(ผ่ายอนสไบ ไม้ใสสว่าง กัหวดกั้ง(ด่าง) เค็มสำหรับซักฟอก)

กล่าวถึงรถยนต์ จึงทำให้กล่าวได้ว่าความชอบเรื่องนี้แต่งขึ้นหลัง พ.ศ. 2448¹

เพราะรถยนต์รุ่นแรกในเมืองไทยมีใช้ เมื่อ พ.ศ. 2448

ลูกเจาขาวท้าว ทางคนทางตน
ฟองชยานยนต์ รถเกวียนทองเต่า

(ลูกเจาขาวท้าวระยา ทางคนทางไป บางชยานยนต์ รถเกวียนโตเต่า)

วัฒนธรรมการไว้ทรงผม และการแต่งกาย กล่าววานิยมหัวผมแสกปลาย ถึงจะ

ทันสมัย การสวมเสื้อก็เลือกเสื้อแพรลาย กางเกงขาก้วย

หัวหัวแสกปลาย ทวยตามสมัย

เสื้อราคีแพรลาย เกี้ยวรัดขาก้วย

(หัวผมแสกปลาย ตามสมัยนิยม เสื้อแพรลาย กางเกงรัดขาก้วย)

¹ เสาวนิต, สยามในอดีต (พระนคร : แพร่พิทยา, 2515) หน้า 232

วัฒนธรรมการแต่งกายแบบฝรั่ง มีการใส่ถุงน่อง เสื้อฟอม สวมหมวก
ใส่ถุงน่องทาว เสื้อฟอมหมวกหัว
จัดแจงแต่งกร๊ว ผืนยาวผืนสั้น

การเลี้ยงอาหารแขกกินโต๊ะ

เรียกมากินโต๊ะ เลี้ยงเซาผักปลา
ที่ในประพลา สนามใหญ่กว้าง

(เรียกมากินโต๊ะ เลี้ยงเซาผักปลา ที่ในพลับพลา สนามใหญ่กว้าง)

ค่าของเงินไทยในสมัยราว 50 ปีก่อน เงินไทยมีค่าเท่านี้ เงินเดือนคน

เลี้ยงมา เดือนละสองสลึง

เบิ่งไปเลี้ยงมา เดือนสองสลึง
คนนำอย่างมึง บเบิ่งเป็นเจ้า

(ควรไปเลี้ยงมา เงินเดือนสองสลึง นำหน้าอย่างมึง ไม่สมควรเป็นเจ้า)

การบรรยายสภาพบ้านเมืองว่ามีโรงไฟฟ้า

ก็ดูกรีกกรีน พาราณสี
โรงจักรอ๊กก็ ไฟฟ้าสองแจ่ง

กล่าวถึงมหรสพ ว่ามีละคร แขงกลอง ภาพยนตร์ หุ่นหนังและดิเก โดย
เฉพาะภาพยนตร์ไทย เป็นมหรสพที่เริ่มตนเมื่อราว 50 กว่าปี²

ละครบานเงี้ยว มองเซ็งกองตี
ก็จักห้อมี่ ละครชาวไต

² แนบ สายหยุด, มหาราชภรณ์นิบวรรณกรรมเพื่อชีวิต, พฤษภาคม 2516, หน้า 7

เรื่องภาพยนตร์ หนึ่งหน้าปากใต้
 ตั้งลิเกไทย ไห่ร้อง
 (ละครพม่าไทยใหญ่ แข่งตีกลอง ก็จะทำให้ ละครชาวใต้ เรื่องภาพยนตร์
 หนึ่งหน้าปากใต้ ตั้งลิเกไทยไห่ร้อง)

7. คติธรรม

คติเกี่ยวกับความอดกลั้น	ว่าถ้าอดกลั้นได้ก็จะได้เป็นพระที่บุญมาก อดกลั้น
มาก ๆ ยิ่งจะไ้ไ้ตั้งแทนทอง	
ว่ามีความอด	จ้างไ้เป็นพระ
+ คนแก่กล้า	บุญเรื่อง
เกาอดสืมเขื่อน	ไ้แทนคำเหลืออง
คำโบราณเมือง	ว่าไ้และเจ้า
(ว่าถ้าอดกลั้น มักไ้เป็นพระ ที่เก่งกล้าบุญเรื่อง เกาอดสืมอด ไ้แทน	
ทอง คำโบราณเมือง ว่าไ้และเจ้า)	

11. มุลละกิติ

ผู้แต่งคาวชอเรื่องนี้ชื่อ น้อยควงคำ เป็นชาวมาน โท่งมานแกวมุญโยง (ท่ง
มานแกวมุญยง) คำบอหัวฝาย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย มีเนื้อเรื่อง
คล้ายคลึงกับปัญญาสชาดก เรื่องสิริวิมลกิติ ความยาวของคาวชอ 67 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองจำปา เจ้าเมืองชื่อ ยัสสะกิติ (ยศกิติ) มีมเหสีชื่อ
สิริมติ พระนางสิริมติรักมาศเพื่อชอบุตร ต่อมาพระนางก็ตั้งครรภ์ ก็ปรากฏว่าม้าว
วิโรหปะ ยกทัพมารบเอาเมืองจำปา ท้าวยัสสะกิตินั้นกับพระนางสิริมติ จึงหนีจากเมืองออก
ไปเป็นถ้ำอยู่ในป่า ท้าววิโรหปะโคตรครอบครองเมืองจำปาแทนและป่าวประกาศ สว่าจะให้
ทองแกมตุ้มที่อยู่ของท้าวยัสสะกิติ ยังมีพรานป่าคนหนึ่งหลงป่าไปพบท้าวยัสสะกิติ และพระ
นางสิริมติก็ก่อดับมาออกท้าววิโรหปะ ท้าววิโรหปะให้เสนาไปจับตัวท้าวยัสสะกิติ พระ
องค์ก็เดินออกมาให้เสนาจับตัวไปและถูกขังไว้ ส่วนพระนางสิริมติคลอดโอรสให้ชื่อว่า
มุลละกิติ พอกุมารอายุได้ 3 ปี ก็ลาพระมารดาตามตามชาวพระบิดา ยังเมืองจำปา
กุมารมาถึงในวันที่ท้าววิโรหปะจะให้เพศฆาตประหารชีวิตท้าวยัสสะกิติ เจ้ากุมารจึงไป
ตอรองชอตายแทนพ่อ เพศฆาตเฒ่าชอพันกุมาร ปรากฏว่าคาบหัก จุดไฟเผากุมารก็มี
คอกบัวยุคขึ้นมารองรับเจ้ากุมาร ไหลลงมาสาชางก็ไม่ทำร้าย ผลสุดท้ายให้หนึ่งเหวกมี
พญานาคแปลงกายเป็นคอกบัวมารองรับแล้วพาธำแรกแผ่นดินขึ้นมา บังเกิดแผ่นดินไหวน้ำ
ท่วมและแผ่นดินสูบท้าววิโรหปะตายไป ท้าวยัสสะกิตินั้นครองเมืองพร้อมด้วยเจ้ากุมาร
และทั้งสองพระองค์พร้อมทั้งเสนาไปตามนางสิริมติในป่าไปพบนางตายเสียแล้ว จึงเอาศพ
มาทำพิธีเผา เจ้ากุมารก็อธิษฐานขอตายเพื่อแม่แลนอนจะให้ไฟไหม้ ไฟดับไม่ไหม้เจ้า
กุมารเลย ท้าวยัสสะกิติจึงแต่งตั้งให้เจ้ากุมารครองเมืองสืบไป

2. ตัวละคร

ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก
มนุษย์ เจ้าเมือง มเหสี
สัตว์ พญานาค ช่าง

ฝ่ายศัตรูพระเอก
มนุษย์ เจ้าเมืองที่เป็นข่าศึก

3. โคร่งเรื่อง

1. เจ้าเมืองและมเหสีหนีข่าศึก
2. ข่าศึกจับตัวเจ้าเมืองขังไว้
3. มเหสีกอดพระเอก
4. พระเอกติดตามหาพ่อ
5. ข่าศึกให้ทองโทษพระเอก แต่ไม่สำเร็จ
6. ข่าศึกตาย
7. มเหสีตาย
8. เจ้าเมืองและพระเอกไครองเมือง

4. การดำเนินเรื่อง

เจ้าเมืองจำปาเป็นเจ้าเมืองที่รักชีวิตของไพร่พลจึงยอมเสียสละราชสมบัติให้ ท้าววิโรหปะเจ้าเมือง ๆ หนึ่งที่ยกทัพมารุกรานเมืองจำปา แล้วเจ้าเมืองจำปากับมเหสี ก็ไปใช้ชีวิตเป็นดาบอยู่ในป่า ท้าววิโรหปะไครองเมืองจำปาแล้วยังสั่งให้ทหารไปจับตัว เจ้าเมืองจำปามาขังไว้ให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ผู้คิดคล้ายปมของเรื่องคือโอรสของเจ้า เมืองจำปานั้นเอง โอรสได้มาช่วยชีวิตเจ้าเมืองจำปา และธรรมชาติไครองโทษท้าว-

วิโรหาปะไ้ตายไปเพราะกรรมชั่วที่โคกอไว้

ปมเรื่องนี้เห็นได้ชัดเพราะผู้แต่งเจตนาจะให้เห็นความตรงกันข้ามกันระหว่างความคิดกับความชั่ว ความรักสงบกับการรุกราน ฝ่ายรุกรานในเรื่องนี้ได้ชัยชนะในตอนต้น แต่ก็เป็นชัยชนะที่ไม่จริงยั่งยืน เป็นชัยชนะที่โง่มาอย่างไม่บริสุทธิ์ ทำให้ผู้ชนะมีความไม่มั่นคงในจิตใจ ทองหาวเคราะห์ดวงอาทิตย์ดังกล่าวของคนไม่มั่นคงจึงให้คนไปตามจับเจ้าเมืองจำปามาซึ่งไว้วางวิโรหาปะหรือผู้รุกรานจึงมีพฤติกรรมก้าวร้าวตลอดเวลา นับแต่ยกทัพมาชิงเมืองจำปาจนเจ้าเมืองหนีไป ก็ยังให้คนไปตามจับตัว แมแต่โอรสของเจ้าเมืองจำปาซึ่งมีอายุเพียง 3 ขวบ ท้าววิโรหาปะยังสั่งประหารชีวิต

เจ้าเมืองจำปาในเรื่องนี้เป็นตัวแทนของคนดี รักสงบ รักชีวิตของลูกน้อง โดยตนเองยอมอับอายต้องหนีภัยไปอยู่ในป่าฆ่าเพี้ยกษะเยียงดาซึ่งหลาย เมื่อท้าววิโรหาปะให้คนไปตามจับตัว เจ้าเมืองจำปาก็ไม่หันไหว ไม่อาลัยชีวิตจึงไม่ยอมหนีต่อไปและยอมให้จับแต่โดยดี

นางศิริมิตินเฒ่าของเจ้าเมืองจำปานั้นเป็นตัวอย่างภรรยาที่ดี เมื่อสามีหนีไปอยู่ป่า นางก็ติดตามไปปรนนิบัติสามีตามหน้าที่ นับว่านางมีน้ำใจเด็ดเดี่ยวและซื่อสัตย์ต่อเจ้าเมืองจำปามาก

ส่วนโอรสเป็นผู้มีความกตัญญูต่อผู้บังเกิดเกล้า จึงค้นค้นไปตามหาพ่อซึ่งถูกจับตัวไปอยู่ในเมืองทั้ง ๆ ที่ตนเองอายุยังน้อยคืออายุเพียง 3 ขวบเท่านั้น นับว่ามีความกล้าหาญมาก และมีน้ำใจกตัญญูสูงยิ่งถึงกับขอยอมตายแทนพ่อ เพื่อให้พ่อมีชีวิตอยู่ต่อไป

5. ส่วนวนภาษา

คำขอเรื่องนี้มีความยาวเพียง 67 หน้า จึงมีตัวอย่างส่วนวนภาษาที่เด่นไม่มากนัก แต่ผู้แต่งก็ได้แสดงความรู้ในการพรรณนาเรื่องต่าง ๆ ดังจะยกมาเป็นตัวอย่างดังนี้

การพรรณานไม้ในป่า

ผู้แต่งพรรณานไม้ชนิดนี้มีประโยชน์ทางใช้สอยมากกว่าชนิดที่มิสนใจภาพ ต้นไม้
ที่ผู้แต่งกล่าวถึงมักเป็นต้นไม้ใหญ่ เช่นกล่าวถึง ต้นสัก ตะเคียน ยาง ในแง่ที่นำมา
เลื่อยเป็นไม้กระดาน

ป่าไม้อุทมา	ต้นใหญ่ทนทนอย
ไม้สักเคียนยาง	กันัก
เขาจางเลื้อยแปง	แปนฝาแปนพิม
เหลาโทเตาเกียง	งามดี

(ป่าไม้อุทมา ต้นใหญ่ทนเล็ก ไม้สักตะเคียนยางก็มาก เขามักเลื่อยทำ
ฝากระดาน เหลาแล้วใส่เรียงงาม)

นอกจากไม้ใหญ่แล้วผู้แต่งได้พรรณาดังไม้ที่ใช้ทำยาสมุนไพรชนิดต่าง ๆ เช่น
ต้มเตา กับไม้องนกใช้ทำยาแก้โรคทราง

ต้มเตาเนาใน	แถมไม้องนก
เขายาลูใหม่	ช่างดี

(ต้มเตาเนาใน และไม้องนก ใช้ทำยาทรางดี)

ตนกาฝากใช้เป็นยาแก้กินของแสลง หายใจไม่สะดวก ตามีคิ้ว ตาฟาง
ให้ฝนแล้วดูหน้าอาการจะดีขึ้น

หันกาฝากไม้	หยอนลงเป็นสาย
จับันมอกนาย	วากาฝากแหล
เขายาเหมือนกัน	ยาถึมยาแก
กินสังฉิดไป	ยังกิด
ตามีคิ้วฟาง	หายใจยังชัด
ฝนต้มดูหน้า	ใจดี

(เห็นไม้กาฝาก หย่อนลงเป็นสาย เจ้าธรมอนาย ว่าไม้กาฝาก ไซ้เข้ายา เหมือนกัน ยาดีขยาแก่ กินของผิดแล้วอืดอืด ตามีคมีวฟาง หายใจไม่สะดวก ฝนยานี้ดูหน้าก็จะหาย)

การพรรณาดังคอกเอื้องหรือกล้วยไม้ที่ขึ้นในป่าภาคเหนือ ทำให้ผู้อานทราบชื่อกล้วยไม้ประเภทต่าง ๆ เช่น เอื้องผึ้ง สามปอยคอง เอื้องไซ (เอื้องมอนไซ) สามปอยบาน ตกโตลายแดง (ตกแตกลายแดง) ชางคำ ชางแดง เอื้องผา เอื้องสร้อยเอื้องเงิน เอื้องคำ เอื้องชางนาว และคำถาหงษ์ เป็นต้น

หินฝูงคอกไม้	เอื้องผึ้งจุฬาลม
พองมวยทองบาน	พองจุพองหอย
หากมีหลายสี	มาลีคอกสร้อย
ชางคำแดงมี	พำพร้อม
<u>สามปอยคอง</u>	สีเหมือนชุกขยวม
พะมยอิน	ชอนแดง
ตั้งเอื้องไซขอย	<u>สามปอยบานแถม</u>
<u>ตกโตลายแดง</u>	ผอลายขอยทอย
<u>ชางคำจางแดง</u>	<u>เอื้องผาเอื้องสร้อย</u>
สูงกั้นงามคี่	มากนั๊ก
<u>เอื้องเงินเอื้องคำ</u>	ผอหน้าคีรัก
ไคเค็กมีส้ม	มากม
<u>คอกเอื้องจางนาว</u>	และ <u>คำถาหงษ์</u>
ไคเค็กเอาลง	มาหวันเกษเกล้า

(เห็นม่วงคอกไม้ เอื้องผึ้งผลิคอกมาก บางมวยบางบาน บางตูมบางหอยลง หากมีหลายสี มาลีคอกสร้อย ชางคำแดงมีพร้อม สามปอยคอง สีเหมือนชุกขยวม

ม่วงเขียวแซมแดง หิงไฉ่ชวย สามปอยบ้านอีก ตกเกล้าแดง ดูลายพรอย ขาง-
 คำข้างแดง เอื้องผาเอื้องสรอย ปนกันงามมาก เอื้องเงินเอื้องคำ ดูน่ารัก ใครเค็ด
 มารอยคม ดอกเอื้องชางนาว และคำกาหงษ์ ใครเค็ดเอาลง มาพันเกสรเกล้า)

6. กวีขอเรื่องมูลละกิติแสดงสภาพความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมประเพณี
 ของชาวภาคเหนือ และของชาวไทยในสมัยประมาณ 100 ปีมานี้

การแต่งตัวของหญิง ไชรุกทาแกม และคัคคม

บทนแหะ	แมอินฉิวผาง
น้องสาวคนงาม	เอารุกไสแกม
+ เป็นบทเอกา	เนอจันฟองแปง
แมผมคัคแปง	คินคัก

(บทนแหะ แมอินฉิวผาง น้องสาวคนงาม เอารุกทาแกม เป็น
 บทเอกา เนจันฟองแปง แมผมคัคทำเป็นคลื่น)

ความเชื่อเกี่ยวกับการคลอดลูก จะมีคนเอาลูกไปขายที่หัวบันได

บมีไฉแล้ว	เอาเจ้าไปขาย
ที่หัวบันได	ทอยรองโก่ง ๆ

(ไม่มีใครแล้ว เอาเจ้าไปขาย ที่หัวบันได ทอยรองโก่ง ๆ)

7. คติธรรม

คติเกี่ยวกับการรักษาศีล

กุรักษาศีล	บหือหมนเสรา
+ กลัวไปอามาย	ลุมป็น

จักฆ่าฟันกัน เค็ดคนันคักกัน
 กิ้วเป็นบาปต้อง ตนกู

(ฎักรักษาที่ล โม่โห้หม่นเสตรา กิ้วไปนรกอบาย จักฆ่าฟันกัน เสียงกั้ง
 ครึกครื้น กิ้วเป็นบาปตกแกตณกู)

คติเกี่ยวกับการทำบุญ โดยให้ทำบุญทำทาน หยาดน้ำและถวายอาหารพระ
 ก็นทานหยาดน้ำ ซาเขาจ้งหาร
 ห่อหมั้นไปทาน เนอจันทอนแฉว

(ทำทานหยาดน้ำ ถวายอาหาร ให้หมั้นทำทาน นะจันทอนเล็ก)

คติเกี่ยวกับการใช้บิณฑบาต

ทาสาทสี่ นับได้นับใจ
 อยาเอกคาหยอ เนอนาย

(ทาสาทสี่ อยามสี่ผดามไซเขา อยาตวาคคาแตกคั้นนะนาย)

คติในการปฏิบัติหน้าที่ภรรยาที่ดี เมื่อเจ้าเมืองจำปาจะออกไปอยู่ป่า นาง
 สิริมตีขอติดตามไปควย นางกลัวถึงอยู่ในป่าตองกิน คินตางซาว กินกลอย กินมัน ผลไย
 นางก็จะกินตามพระองค์ ถึงจะเอาไมมาหนูนตางหมอน เอาไปไมมารองนอนตางพรม
 ตางเสื่อ นางก็จะนอนควย ไมขอจากพระองค์เลย

ไซอยู่ในไพร ก็นคินตางเขา
 ก็นกอยมันลา ลูกไม
 นองก็จักกิน ทวยองคบาทไท
 บปีคผากเจ้า องคทอง
 เถมจักเอาไม มาหนูนตางหมอน
 ไปไมมานอน ตางพรมสาตบาน

นองจักนอนตาม บหือผากข้าง
 ไกลองกล้า ทานทาว

(ไปอยู่ในไพร กินดินต่างข้าว กินกลอยมันผลไม้ นองก็จะกิน ตามองค์
 บาทไท ไมพัดพรากเงาองค์ทอง ถึงจะเอาไม มาหนุนคางหมอน ไปไมมานอน ต่าง
 พรหมเสื่อ นองจะนอนตาม ไมให้พรากข้าง ไกลองคทองทานทาว)

12. เจ้าโศทนาและนางปะละวี

คำขอเรื่องนี้มีบทราบอยู่แต่ มีความยาว 27 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองสิงหา มีผิวเมืองหนึ่งเป็นยาจกเชื่องใจ เมียคลอดลูก เป็นหญิง หมอคู่ทำนายว่าเป็นผู้มีบุญเป็นวงศ์พระโพธิสัตว์ ลูกคนนี้ชื่อปะละวี นางปะละวี มักจะกราบไหว้บูชาเทวดาเสมอ เมื่อนางอายุได้ 16 ปี พระอินทร์กับศาลปราสาทให้นางอยู่ พ่อแม่ของนางได้เข้าไปอยู่ในปราสาทด้วย นางปะละวีมีความงานยิ่งนักจนชายหนุ่มหลายคนรวมทั้งเจ้าเมืองได้มาเกี้ยวนาง แต่นางปะละวีมีปัญหาตามชายหนุ่มเหล่านั้น ถ้าผู้ใดสามารถแก้ปัญหาได้นางก็จะแต่งงานกับบุคคลนั้น ปัญหาของนางไม่มีผู้ใดตอบได้จนกระทั่งโอรสเจ้าเมืองพาราชื่อโศทนาได้ทราบก็คิดศัพทความงานของนางก็เข้ามาทันรู้ดี เหาะไปหานางและสามารถแก้ปัญหาของนางได้จึงได้แต่งงานกับนางปะละวี

2. ตัวละคร

ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก

ฝ่ายศัตรูพระเอก

เทวดา พระอินทร์

มนุษย์ นางเอก

3. โครงเรื่อง

1. นางเอกบูชาเทวดา
2. พระอินทร์เนรมิตปราสาทให้นางเอก

3. นางเอกตามปัญหาชายหนุ่มทั้งหลาย
4. พระเอกแก้ปัญหาใด
5. พระเอกนางเอกแต่งงานกัน

4. การดำเนินเรื่อง

นางเอกเป็นหญิงสาวที่ยากจน แต่มีคุณสมบัติตรงที่หมั้นกราบไหว้บูชาเทวดา เทวดาเห็นคุณสมบัติจึงเนรมิตปราสาทให้ นางเอกยังเป็นผู้มีปัญญา ในการเลือกคู่ครอง จึงต้องตั้งปัญหามาชายหนุ่มทั้งหลาย ใครแก้ปัญหาได้ก็แสดงว่าบุคคลผู้นั้นมีปัญญา ในที่สุด นางเอกก็ได้คนมีปัญญาเป็นคู่ครอง จุดของเรื่องต้องการแสดงลักษณะเด่นของนางเอกอยู่ 2 ประการ คือการทำความคิดโดยกราบไหว้เทวดาสั่งศักดิ์สิทธิ์ และการใช้สติปัญญาในการเลือกคู่ครอง

ปัญหาของนางประวิที่ถามบรรดาชายหนุ่ม ถ้ามว่า เห็นคอกน้อยเกิดบนภูเขา ถ้ากินเห็นนั้นเพียงคนเดียวก็จะเกิดอาการเมาเห็นนั้นทั่วโลก

ว่าเห็นคอกน้อย เกิดคอกเขาเขียว
 กันกับคนเดียว เมาทั่วโลกหลา

เจ้าโศกธนะนาญแก้ปัญหานี้ได้ว่า พระอาทิตย์กินพระจันทร์เพียงผู้เดียว , แต่เกิดอาการเมากันทั่วโลก

พี่ว่าพระอาทิตย์ ควบจอมพระจันทร์
 กินคนเดียว เมาทั่วโลกหลา

5. ประเพณีของชาวภาคเหนือ

ประเพณีแฉาวสาว กล่าววามบรรดาชายหนุ่มที่จะไปแฉาวสาวก็จะพากันแต่งตัว แล้วคัดพิณเป็ยะ (พิณเหล็ก) ไปตามถนน

ปากันแต่งเนื้อ

ตานาคสี่จัน

ชาวใส่มีวรรณ

เหมือนคำบับไต

เอาเป็ยะบิน

คืดสี่ใจ ๆ

เสียงวอนโย

มวนลำ

(พากันแต่งเนื้อ ทานาคสี่จันทร นิ่วชาวใส่มีวรรณ เหมือนทองคำ เอาพิณเหล็ก คืดสี่ เสียงไพเราะยิ่งลำ)

เมื่อไปถึงบ้านของนางปะละวี นางก็ยกพานหมากพลูออกมาต้อนรับ

ขันหมากขันบุญ!

เจ้าคาแต่งไว้

ก็ยกยื่นให้

วางยอง

(พานหมากพลู เจ้าเตรียมแต่งไว้ ก็ยกมาวางไว้ให้)

ประเพณีเรียกขวัญ หรือภาษาถิ่นเหนือว่า ฮองขวัญ มักทำพิธีนี้เมื่อบุคคลใดเผชิญ กับเหตุการณ์ร้าย ใดเคินทางไกล เมื่อมาถึงบ้านอย่างปลอดภัย ก็จะมีการเรียกขวัญ ที่ อาจตกหายระหว่างการเดินทางให้มาอยู่กับตัวบุคคลนั้น ผู้ทำพิธีเรียกขวัญจะไขค้ายผูกข้อมือ ให้เป็นสิริมงคล คำเรียกขวัญนี้จะพรรณนามีเนื้อความคล้ายคลึงกันว่า หากขวัญตกไปอยู่ใน เขตยักขั้ขอไห้กลับมา ถ้าขวัญอยู่ในป่าไม้ ในห้วยหินผา ก็ขอเชิญมาชมดอกไม้ มากินอาหาร มีทั้งข้าวตาด กอวย และออย คำเรียกขวัญจะสั้นยาวอย่างใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับอาจารย์ ผู้ทำพิธีจะเจาสำนวนเพียงไหน บางคนก็พรรณนายาว บางคนก็พรรณาสั้น แต่ถือเคล็ด อย่างเดียวกันว่า ทำเพื่อความ เป็นสิริมงคล ดังตัวอย่าง

แม่ <u>น</u> ข <u>ว</u> ญ <u>ต</u> ก <u>ไป</u>	ค <u>ง</u> ไ <u>ท</u> ร <u>เซ</u> ต <u>ย</u> ก <u>ษ</u>
ห <u>ือ</u> ป <u>อ</u> ก <u>เ</u> ท <u>า</u>	ค <u>ึ</u> น <u>มา</u>
แม่ <u>น</u> อ <u>ย</u> ุ <u>ป</u> า <u>ไม</u>	ส <u>อ</u> ม <u>ห</u> ว <u>ย</u> ห <u>ิน</u> ฉ <u>า</u>
ป <u>อ</u> ข <u>อ</u> เจ <u>ิ</u> ญ <u>มา</u>	จ <u>ม</u> ค <u>ว</u> ง <u>ค</u> อ <u>ก</u> ส <u>ร</u> อ <u>ย</u>
มา <u>ก</u> ิ <u>น</u> อ <u>า</u> ห <u>า</u> ร	น <u>ำ</u> ค <u>า</u> ล <u>ก</u> ด <u>ว</u> ย <u>อ</u> ย
ใ <u>ส</u> ข <u>ั</u> น <u>เ</u> จ <u>ิ</u> น <u>ค</u> ำ	ท <u>ำ</u> พ <u>ร</u> อ <u>ม</u>

(แม่นขวญตกไป คงไทรเซตยกษ ใทกลบคึนมา แม่นอยุปาไม ระหวาง
 หวยหินฉา ขอเจิญมา จมควงคอกสรอย มากินอาหาร นำคาลกดวยอย ใสขันเจินคำ
 วางไวพรอม)

ผู้แต่งไม่ใคร่บอกชื่อไว้ บอกแต่ว่าเป็น น้อย คือเคยบวชเณรมาแล้ว กวางขอ
เรื่องนี้มีความยาว 134 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองจำปา เจ้าเมืองชื่อพญากาดลีย์ (กาดลีย์) พญากาดลีย์มี
มเหสีสองคน มเหสีที่หนึ่งชื่อนางจันทรา (จันทรา) มเหสีที่สองชื่อกาไว (กาไว) นาง
จันทรมีโอรส 2 คน คนโตชื่อสุรียา คนน้องชื่อบั้วระวงศ์หงส์อำมาตย์ นางกาไวมีโอรส
ชื่อไชยทัต พญากาดลีย์เห็นว่าลูกของนางจันทราทั้งสอง มีความประพฤติก็คิดจะยก
ทรัพย์สมบัติให้โอรสคนโต เมื่ออายุครบ 16 ปี นางกาไวจึงคิดแค้นใจเจ้าสุรียา
กับเจ้าบั้วระวงศ์ไปรับประทานอาหารที่ปราสาทของนาง แล้วนางก็ใส่โทษขุนนางทั้งสอง
ว่าปลุกปล้ำจะทำผิดกับนาง พญากาดลีย์โกรธรับสั่งให้เอาขุนนางทั้งสอง ไปประหารชีวิตเสีย
นางจันทราสงสารลูกจึงคิดสินบนเพชรฆาตให้ปล่อยลูกของนางไปเสีย นางก็แอบให้ทรัพย์-
สินแก่ลูกและให้แถวคูเมืองไปถวาย เจ้าสุรียากับบั้วระวงศ์ก็ออกเดินทางไปในป่า เทวดา
เนรมิตของกินให้ และพระอินทร์แปลงกายเป็นไก่ 2 ตัว ตัวหนึ่งชื่อว่า ถ้ากินเนื้อเราก็ก
จะได้ครองเมืองในไม้อา ไก่ตัวอื่นชื่อว่าใครกินเนื้อเราจะมีแต่โศกเศร้าแต่เป็นสุขที่หลัง
เจ้าสุรียากินเนื้อไก่ตัวแรก เจ้าบั้วระวงศ์กินเนื้อไก่ตัวหลัง แล้วทั้งสองคนก็เดินทางมา
ถึงเมืองปัญจรา ท้องขอทานเขากินและได้ไปพักนอนหลับบนศาลาแห่งหนึ่ง ในเมืองนี้ไม
มีกษัตริย์ครองมีแต่วาณิชกานักปทุมมา พวกเสนาได้ทำพิธีเสี่ยงทายหาคู่ให้นางปทุมมาโดย
ให้หมาเสี่ยงทาย มากก็หาไปหาสุรียา เสนาก็อุ้มเอาสุรียามา ส่วนบั้วระวงศ์นั้นเทวดา
ยังไว้ไม่ให้เห็น เจ้าสุรียาเลยได้เป็นเจ้าเมืองนี้ และได้สร้างศาลาโรงทานให้วาณิชกา
ของตนไว้ที่ผนัง

ส่วนทางเมืองจำปา นางจันทร์ถูกขับไล่ออกจากวังเพราะถูกจับได้ว่าชโมย
แก้วมิดำ และเงินทองไปจ้างเพชรฆาตและให้โอรส นางไปสร้างกระท่อมอยู่ เทวคา
นิรมิตของกินให้นางเสมอไม่ได้รับความเคียดแค้น

เจ้าบัวระวงสนั้นเมื่อตั้งขึ้นไม่พบพี่ชายก็ออกเดินทางไปจนถึงเมืองพาราณสี เจ้า-
เมืองมีราชธิดาชื่อนางปิ่นปา ในเมืองนี้มีครอบครัวเศรษฐีครอบครัวหนึ่งมีลูกสาวชื่อซาระวี
เจ้าบัวระวงส์เดินทางมาขอพักอาศัยอยู่กับตายายซึ่งเป็นคนของเศรษฐีเพราะขณะนั้นเป็นเว-
ลาค่ำแล้ว ตายายก็ให้อยู่ที่ใดถุนบาน เจ้าบัวระวงส์ขอไฟเพื่อส่องดูตอนจะรับประทาน
อาหารมือเย็น ตายายก็ไม่ให้ เจ้าบัวระวงส์จึงนึกถึงแก้วที่แม่ให้มาแคว้นนั้นมีศรีเมื่อเรื่อง
ตายายแอบดูและวิ่งไปบอกเศรษฐี เศรษฐีก็โงกแก้วเจ้าบัวระวงส์โดยกล่าวหาว่าเจ้าบัวระวงส์
ชโมยแก้วของตน เจ้าบัวระวงส์จึงต้องโทษถูกคุมขัง นางพิมพาธิดาเจ้าเมืองเห็นเข้า
ก็ส่งสารจึงลอบให้คนสนิทนำข้าวปลามาส่งให้เสมอ และนางซาระวีก็มีใจรักเจ้าบัวระวงส์
นางได้คิดสินบนคนคุมในเวลากลางคืนให้ปล่อยเจ้าบัวระวงส์ เป็นอิสระ เจ้าบัวระวงส์ได้
พบนางซาระวีและได้เสียกัน ต่อมาเศรษฐีจะไปค้าขายและพานางซาระวีไปด้วย นาง
อธิษฐานขอให้สำเภาอลยาแดนเจนกว่าจะมีเจ้าบัวระวงส์ไปด้วย ครั้นแล้วขบวนเรือสำเภา
ก็ไปถึงเมืองสุวรรณภูมิ เศรษฐีเอาแก้วไปขายแก่เจ้าเมือง เจ้าบัวระวงส์ร้องไห้
เมื่อได้เห็นแก้วของตน เจ้าเมืองคอยเศรษฐีว่าตอนนี้กำลังมีความทุกข์ เนื่องจากมียักษ์
มากินคนทุกวัน เศรษฐีได้ถวายเจ้าบัวระวงส์ให้เป็นอาหารของยักษ์ เจ้าเมืองได้ซักถาม
ประวัติเจ้าบัวระวงส์เมื่อได้ยินแล้ว เจ้าเมืองก็ค้าเศรษฐีมากมาย แล้วมีรับสั่งให้เจ้าบัว-
ระวงส์ไปรบยักษ์ ถ้ายักษ์ไหนพระองค์จะมอบสมบัติให้ครอบครอง เจ้าบัวระวงส์ได้มา
ยักษ์ตายเจ้าเมืองจึงจัดงานฉลองราชสมบัติบ้านเมืองให้เจ้าบัวระวงส์พร้อมทั้งราชธิดาองค์
หนึ่งชื่อนางปทุมมา เจ้าบัวระวงส์ได้ชื่อนางซาระวีด้วย เศรษฐีก็กลับบ้านของตน

วันหนึ่งเจ้าบัวระวงส์ก็คิดถึงพี่ชาย จึงลานางปทุมมาและนางซาระวีจะไปติดตาม
หาพี่ชาย นางซาระวีขอติดตามไปด้วย ทั้งสองคนเหาะไปด้วยฤทธิ์ของแก้ว จนลวงถึง

แดนยักษ์ นางมาระวีเจิมกรรมจึงขอลงข้างล่าง ยักษ์ทั้งหลายก็รุมกันมาจะกินคนทั้งสอง เจ้าบัวระวงศ์จึงพานางเหาะขึ้นไปจนถึงอาศรมพระฤๅษี ฤๅษีขอทดลองอมแก้วทิพย์ แก้วพาฤๅษีเหาะขึ้นสูงมากถูกลมมีพัดคุดคองลงมา มีคนเก็บหัวฤๅษีไปถวายเจ้าสุริยา เจ้าบัวระวงศ์กับนางมาระวีต้องเดินทางต่อไป ไปถึงฝั่งน้ำแห่งหนึ่ง ทั้งสองคนได้เกาะขอนไม้ลอยไป เกิดมีพายุพัดกลางน้ำทำให้ขอนไม้ขาดเป็นสองท่อน เจ้าบัวระวงศ์ไปขึ้นฝั่งที่เมืองปัญจราไปรับของบริจาคนานที่ศาลาโรงทานก็เลยร้องไห้เพราะเห็นภาพประวัติของตนเองแต่หนึ่งหลัง ส่วนนางมาระวีขึ้นฝั่งไปพบพรานปลาคนหนึ่ง พรานปลาพานางไปบ้าน แต่เมียพรานปลาไม่ยอมให้นางมาระวีอยู่ด้วย พรานปลาจึงปลุกกระท่อมให้นางอยู่ เมื่อนางคลอดลูกจนลูกอายุครบเดือนก็พาเด็กเดินไปถามหาบัวระวงศ์จนลงเขาเขตเมืองปัญจรา บัวระวงศ์กับสุริยาได้พบกันแล้ว บัวระวงศ์ก็ให้สร้างศาลาโรงทานอีกแห่งหนึ่งและได้ให้ช่างเขียนภาพประวัติของตนเองครั้งยังเป็นนักโทษ จนได้นางมาระวีและพลัดพรากจากกัน นางมาระวีเอาผ้าขาวมาผูกตนไม่ทำเป็นเปลแล้วเอาลูกข้างไว้ในเปลผ้านั้นแล้วนางก็ไปยังศาลา ไปเห็นรูปเรื่องราวตนเองนางจึงร้องไห้ ส่วนเจ้าบัวระวงศ์ได้มาพบลูกเข้าก็จำได้เพราะมีผ้าขาวมาเป็นที่สังเกต เจ้าบัวระวงศ์และนางมาระวีจึงได้พบกัน นางได้เล่าเรื่องความทุกข์ของพรานปลาให้เจ้าบัวระวงศ์ฟังแล้วรับสั่งให้คนนำสิ่งของเงินทองไปให้กรรมกรไว้ พรานปลาคนนั้น เมียพรานปลาที่เคยค้าทอนางมาระวีและไม่ให้นางอยู่ด้วยทั้งยังกล่าวหาว่านางลอบเป็นชู้กับพรานปลา เมียพรานปลาหลงใจในทรัพย์สินนางได้แต่งตัวพิศดารปรากฏตนเองจนพลัดตกเรือตาย

ต่อมาเจ้าสุริยากับเจ้าบัวระวงศ์กลับไปยังบ้านเมืองของตนที่เมืองจำปา ได้ผ่านเมืองพาราณสีเพราะนางมาระวีจะไปเยี่ยมพ่อแม่ พญาพาราณสีได้ยกนางพิมพ์ให้เจ้าบัวระวงศ์ ส่วนเศรษฐีพ่อของนางมาระวีซึ่งขางมารับลูกสาวแต่ได้พลัดตกจากหลังช้างแล้วเกิดมีไฟลุกไหม้ตัว เศรษฐี ยิ่งกว่านั้นแผ่นดินได้สูบเอาเศรษฐีหายไปด้วย เจ้าบัวระวงศ์จึงชวนนางพิมพ์ นางมาระวีไปด้วยกัน เดินทางไปถึงเมืองสุวรรณพรตมา แวะรับนาง

ปทุมมาอีกคนหนึ่ง เมื่อถึงเมืองจำปา นางกาไวและไชยทัตได้ขอร้องพญากาไลว่า อย่าได้
 ตอนรับลูกทั้งสองเลย น่าสงสัยว่าลูกทั้งสองจะยกทัพมาร่วมกับพญากาไลเพราะมีไพร่พลมาก
 เหลือเกิน ไชยทัตเกณฑ์คนไปรบกับเจ้าสุรียากับเจ้าบัวระวงค์ ให้คนยิงเจ้าสุรียากับเจ้า
 บัวระวงค์ก็ยังไม่ถูก ไชยทัต นางกาไว พ่อของนางกาไวถูกแผ่นดินสูบ พ่อของนางกา
 ไวเคยทำเสน่ห์ให้พญากาไลของไหลนางกาไว เจ้าสุรียากับเจ้าบัวระวงค์จึงเข้าเมืองได้
 แล้วให้เสนาไปรับนางจันทร์มาอยู่ในวังตามเดิม เจ้าบัวระวงค์ได้ครองเมืองจำปาสืบมา

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>		<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>	
<u>เทวคา</u>	พระอินทร์	<u>มณนหมย</u>	พ่อพระเอก
<u>มณนหมย</u>	พี่ชาย ลูกสาวเศรษฐี	<u>อมมณนหมย</u>	มเหสีที่สอง เศรษฐี
	ลูกสาวเจ้าเมือง		ยักษ์

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกและพี่ชายถูกแม่เลี้ยงใส่ร้ายต้องหนีภัย
2. พี่ชายได้ครองเมือง
3. พระเอกถูกเศรษฐีฉ้อฉล
4. พระเอกได้ลูกสาวเศรษฐีเป็นภรรยา
5. พระเอกได้ลูกสาวเจ้าเมืองเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง
6. พระเอกและลูกสาวเศรษฐีตามหาพี่ชาย
7. พระเอกและลูกสาวเศรษฐีพลัดกัน

8. พระเอกพบพี่ชาย
9. พระเอกพบลูกสาวเศรษฐี
10. พระเอก พี่ชายกลับเมืองของตน
11. พระเอกไถ่ลูกสาวเจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งเป็นภรรยา

4. การดำเนินเรื่อง

ปมเรื่องอันแรกคือความอัจฉริยภาพของเมียน้อยที่ตอเบียดหลวง จึงคิดกลืนแกลงไถ่ลูกของ เมียดหลวงทองที่ออกจากเมืองเพื่อเอาชีวิตรอด สุรียาลูกคนหนึ่งได้พบความสุขก่อนโดยไถ่ครองเมืองและแต่งงานกับลูกสาวเจ้าเมือง ส่วนบ่าวระวางที่ลูกอีกคนหนึ่ง นั้น เทวดาให้พลัดพรากจากสุรียา บ่าวระวางต้องผจญเคราะห์กรรมตามลำพัง ต้องถูกจองจำเป็นนักโทษของเศรษฐีคนหนึ่งทั้ง ๆ ที่บ่าวระวางที่ไม่มีความผิด ระหว่างเป็นนักโทษนั้นก็ได้รับความรักจากนางสรวี ลูกสาวเศรษฐีจนได้นางเป็นภรรยา เศรษฐีได้เพิ่มเคราะห์กรรมให้บ่าวระวางที่อีกโดยถวายตัวบ่าวระวางให้แก่ท้าวสุวรรณพรพรมมาเพื่อยกให้เป็นอาหารยกกับแม่เมื่อบ่าวระวางที่ปรายยกกับได้ บ่าวระวางที่ไถ่ครองเมืองและแต่งงานกับลูกสาวเจ้าเมือง ต่อมาบ่าวระวางที่เดินทางไปตามหาสุรียาพี่ชายพร้อมกับนางสรวีคนรักคนแรก ก็ให้มันตอเบียดพรากจากนางสรวีอีกในที่สุดจึงกลับมาพบกัน

พระเอกในเรื่อง คือบ่าวระวางที่มีชีวิตที่ผจญเคราะห์กรรมหลายครั้งหลายหนทำให้ผู้อ่านสนใจในการติดตามอ่านเรื่อง เมื่อบ่าวระวางที่ผจญเคราะห์กรรมอย่างหนึ่งผู้อ่านก็พลอยโล่งอกสบายใจตามไปด้วย และเมื่อบ่าวระวางที่ผจญเคราะห์กรรมครั้งใหม่ผู้อ่านก็เอาใจช่วยให้บ่าวระวางที่ผจญเคราะห์กรรมนั้นด้วยดี พระเอกเป็นคนที่มีความตั้งใจ เข้มแข็งถึงแม้จะประสบเคราะห์กรรมหรือปัญหาหลายครั้ง แต่ก็แก้ปัญหาที่ทำให้ชีวิตของพระเอกเปลี่ยนไปในทางดี คือเพิ่มพูนวาสนาบาปทั้งสิ้น เช่นเมื่อนางกาไวเมียน้อยใส่ร้ายสุรียากับบ่าวระวางที่

เป็นปมเรื่องอันแรก สุริยากับบัวระวงศ์กลับรอดตายไปได้ พนมแรกไปแล้วชีวิตของบัวระวงศ์เริ่มเผชิญปมหรือปัญหาใหม่คือการพบตายายคนของ เศรษฐี บัวระวงศ์นำแก้วคู่มือออกมาใช้ ตายยายมีความโกลนอยากได้รางวัลจึงไปบอกเศรษฐี เศรษฐีจึงกล่าวโทษว่า บัวระวงศ์เป็นขโมย ทำให้ชีวิตของบัวระวงศ์กลายสภาพจากคนพเนจรเป็นนักโทษทันที นักโทษบัวระวงศ์เป็นที่ถูกตาถูกใจของนางมาระวีลูกสาวเศรษฐีนั่นเอง คนทั้งสองจึงรักกันในขณะที่เศรษฐีเกลียดบัวระวงศ์ยิ่งนัก ทำให้เกิดปมเรื่องอีก ความขัดแย้งทางจิตใจระหว่างเศรษฐีและลูกสาวเป็นผลให้เศรษฐีต้องเอาตัวบัวระวงศ์เดินทางไปค้าขายด้วย เพราะลูกสาวชอบ เศรษฐีไม่ยอมขใจจึงพาบัวระวงศ์ไปโดยยอมขใจตนเอง เมื่อไปถึงเมืองใหม่ ปมเรื่องใหม่ก็ซบเซาขึ้นมา อีกโดยเศรษฐียกบัวระวงศ์ให้เจ้าเมือง เพื่อเอาไปเป็นอาหารยักษ์ ชีวิตของบัวระวงศ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอีก เพราะบัวระวงศ์กลับเป็นผู้พิชิตยักษ์ จึงไต่มาเห็นรางวัล คือลูกสาวเจ้าเมือง นางซาระวีและราชสมบัติ แต่ปมเรื่องอันที่สี่ก็เริ่มตนหลังจากบัวระวงศ์มีความสุขอยู่ไม่นาน คือให้บัวระวงศ์กับซาระวีเดินทางตามหาสุริยาพี่ชายที่พลัดกัน โดยเหาะไปเพราะแก้วคู่มือของบัวระวงศ์นั่นเอง ปรากฏว่าแก้วนี้ต้องมือนอกจากบัวระวงศ์ไปเนื่องจากบัวระวงศ์ให้ญาติสองอำนาจของแก้ว แล้วถูกกลุ่มพคัตคคอสาคในขณะนั้นแก้วนั้นไว้ บัวระวงศ์กับซาระวีต้องเดินทางด้วยเท้าพบแม่น้ำขวางหน้า เมื่อไม่มีทางใจจะข้ามแม่น้ำได้ นอกจากเกาะขอนไม้ข้ามแม่น้ำ ทั้งสองต้องพลัดพรากจากกันกลางแม่น้ำใกล้ฝั่งคนละแห่ง แต่ในที่สุดก็ได้พบกัน บัวระวงศ์จึงพบเคราะห์กรรม นับแต่ได้แก้ปัญหาคือหรือยานเคราะห์กรรมมาหลายครั้งหลายคราแล้ว ตั้งแต่บัดนั้นมาบัวระวงศ์มีความสุขยั่งยืนไกลครอง ราชสมบัติในเมืองจำปาอีกเมืองหนึ่ง

นางซาระวีเป็นนางเอกที่มีใจเด็ดเดี่ยว รักมั่นคงต่อพระเอกยิ่งกว่ารักพ่อของตน เพราะซาระวีช่วยแก้บัวระวงศ์ทั้งที่บัวระวงศ์เป็นนักโทษของพ่อ ซาระวีลึกลอบคิดสินบนผู้คุมเพื่อปลดปล่อยให้บัวระวงศ์มาหานาง แสดงว่าซาระวีเป็นผู้หญิงที่รักเพราะรักโดยแท้ ไม่ไคมององค์ประกอบอื่นใด นอกจากรูปสมบัติและบุคลิกลักษณะ เมื่อพ่อจะพรากนาง

ให้ไกลจากบัวระวงค์ ขวาระวิกไม่ยอมและยังทำร้ายจิตใจพอโดยขอให้บัวระวงค์ติดตามไป
ค้าขายควย และเมื่อบัวระวงค์จะเดินทางไปตามหาพี่ชาย ขวาระวิกขอติดตามไปด้วยโดย
ไม่ขอทอดความลำบากจนต้องพลัดพรากจากกันกลางแม่น้ำกว้าง เมื่อหมดเคราะห์กรรม
แควนางก็ไปพบกับพระเอก

เศรษฐีพ่อของนางขวาระวิกเป็นคนโง่มาก เห็นแก่ได้โดยไม่คิดถึงความเดือด
ร้อนของผู้อื่น เช่นโลกเองแควคูเมืองของบัวระวงค์โดยมิชชชกรรม จนทำให้เกิดวิบัติ
ในชีวิตหลายประการเช่น ค้าขายขาดทุน และสูญเสียลูกสาวให้บัวระวงค์ แต่เศรษฐีก็มี
น้ำใจรักขวาระวิกลูกสาวของตนเอง ถึงกับอนุญาตให้บัวระวงค์ไปกับเรือค้าขายควย ทั้ง ๆ
ที่เศรษฐีไม่ชอบบัวระวงค์เลย ในคราวชอกช้ำว่าเพราะอำนาจลึกลับหรืออำนาจคำอธิษฐาน
ของนางขวาระวิกทำให้เศรษฐีต้องยอมพาบัวระวงค์ไปด้วย แต่แท้ที่จริงเป็นเพราะเศรษฐี
รักและตามใจลูกสาวมากนั่นเอง

ท้าวกาลดิษฐ์ในเรื่องนี้เป็นเจ้าเมืองที่หูเบามาก ฟังความข้างเดียวแล้วด่วนตัดสิน
ความว่าสุริยา และบัวระวงค์มีความผิดเมื่อนางกาไวมากอ่าวโทษคนทั้งสอง ท้าวกาลดิษฐ์
ควรเรียกสุริยากับบัวระวงค์มาพิจารณาสอบสวนดูความผิดให้รู้แน่ชัดก่อนที่จะสั่งลงโทษ

นางกไวเป็นผู้หญิงที่มีความเฉลียวฉลาดเมื่อเห็นว่าสุริยา และบัวระวงค์จะได้
ราชสมบัติต่อจากท้าวกาลดิษฐ์ นางกไวก็คิดถึงโชยทัตลูกชายของตนเองว่าจะต้องตกต่ำเพราะ
ลูกชายมีความประพฤติไม่ดี ไม่เป็นที่โปรดปรานของท้าวกาลดิษฐ์ เพราะความรักที่มีต่อลูก
นางจึงไถ่ลั่นแกล้งสุริยากับบัวระวงค์ให้ได้รับความเดือดร้อน ในที่สุดนางกไวก็ได้รับโทษ-
ทัตจากธรรมชาติคือแผ่นดินสูบตายไป

ท้าวสุวรรณพรหมมาเป็นเจ้าเมืองที่มีความยุติธรรมดี ให้โอกาสแก่บัวระวงค์
เมื่อบัวระวงค์บอกว่าเป็นเจ้าของแควคูเมือง ท้าวสุวรรณพรหมมาได้ให้บัวระวงค์ปราย
ยักษ์ เมื่อปรายยักษ์ไถ่แล้ว ท้าวสุวรรณพรหมมาก็ยกลูกสาวให้ และยังให้บัวระวงค์ครอง
เมืองอีกควย

ถ้าผู้ที่ขอทศของอำนาจของแก้วคูเมืองนั้น เป็นผู้ไม่รู้จักประมาณ เห็นแก่ความแปลกประหลาดเมื่ออมแก้วแล้ว แก้วพาเหาะขึ้นบนท้องฟ้าสูงขึ้นไป ๆ ถ้าได้เห็นฤทธิ์ของแก้วว่าทำให้คนเหาะได้ก็น่าจะพอใจแล้ว แต่ถ้ามีแก้วเหาะสูงขึ้นไปอีกจนถูกลมพัดคัดคอขาด ถ้ามีจึงเป็นอุปสรรคในการเดินทางของบัวระวงศ์และซาระวี ทำให้คนทั้งสองต้องเดินทางควยเหาะจนต้องสลัดพรากจากกัน

ในเรื่องนี้มีการอ้างถึงความลึกลับและไสยศาสตร์เป็นบางตอน เช่นนางกาไวทำเสน่ห์ให้ท้าวทศพลึงรัก สัตว์ในป่าพูดกับสุรียาและบัวระวงศ์ พระอินทร์แปลงกายเป็นไกมาเป็นอาหารของสุรียาและบัวระวงศ์ อำนาจของแก้วคูเมืองเมื่ออมแล้วเหาะได้ คำอธิษฐานของนางซาระวีไม่ให้เรือเคลื่อนถ้าบัวระวงศ์ไม่ลงเรือไปควย และแผ่นดินสูบเอาคนชั่วให้ตายไป สิ่งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญยิ่งในกรณีนี้ เรื่องเพื่ออธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่นคำอธิษฐานของนางซาระวีไม่ให้เรือเคลื่อนออกจากท่า ถ้าบัวระวงศ์ไม่ลงเรือไปควย ก็ปรากฏว่าเรือไม่ยอมเคลื่อนจริงตามคำอธิษฐาน แต่ที่จริงผู้แต่งต้องการให้ชีวิตของบัวระวงศ์เปลี่ยนแปลงไป จึงต้องให้บัวระวงศ์ติดตามเศรษฐีไปค้าขายควย ซึ่งการที่เรือไม่ยอมเคลื่อนที่แน่นอนเป็นเพราะนางซาระวีขึ้นกรานที่โพงทองยอมจำนนก็ได้ ที่สัตว์ป่าพูดกับสุรียาและบัวระวงศ์ก็เป็นจินตนาการของผู้แต่งที่ให้ตัวละครเงียบเหงาเสียจนอยากให้มีใครพูดควย หรือการที่พระอินทร์แปลงกายเป็นไกก็เพื่ออธิบายบทเหตุการณ์ว่าดวงหน้าจึงให้ไกสองตัวนั้นขึ้นเป็นภาษาคนบอกว่าถ้ากินไกตัวแรกจะได้เป็นเจ้าเมืองโดยเร็ว และกินไกตัวที่สองจะได้รับความโศกเศร้าแล้วจึงจะมีความสุขในภายหลัง สุรียากินไกตัวแรกจึงได้ครองเมืองก่อนบัวระวงศ์ บัวระวงศ์นั้นกินไกตัวหลังจึงต้องผจญเคราะห์กรรมต่อไปอีก ส่วนแก้วคูเมืองของบัวระวงศ์มีอำนาจมาก ผู้ใดอมไว้ก็จะเหาะได้ก็ตีความได้ว่าแก้วนั้น เป็นแก้วสารพัดนึกเหมือนคนมีเงินมากที่จะทำสิ่งใดก็สำเร็จโดยง่าย สิ่งทั้งหลายที่กล่าวมาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ไม่ไกลความจริงเกินไปนัก

5. ส่วนวนภาษา

มีการใช้ส่วนวนเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยหลายตอน การเปรียบเทียบนั้นบาง
ตอนก็เปรียบเทียบธรรมชาติ บางตอนก็เปรียบเทียบสิ่งซึ่งคมคาย

เปรียบเทียบคนร้องไห้วาทาแคงเหมือนถูกกรรมคว้น เป็นการเปรียบเทียบ
ธรรมชาติ แต่ใ้ภาพพจน์ ทำให้หนักไปถึงคนที่ถูกกรรมคว้นหรือคว้นเซวาทา ตาจะแคงซ้ำ

จักขุหน่วยตา ปอแคงสองเบ้อง
เหมือนเฆวคว้นสม เลือดจำ

(จักขุตา แคงทั้งสองข้าง เหมือนถูกคว้นสมเลือดซ้ำ)

เปรียบเทียบคนตีตกยากเหมือนตีขิม แม้จะตกในโคลนตกก็ยิ่งใสสว่าง

เหมือนแกวจาทกอ ตกบอเปอะตม
เต็มจยเปียงโค กีสเปงปอช

(เหมือนตีขิม ถึงตกในบอโคลนตม จมลงแคไ้ไหน ก็ยิ่งใสสว่าง)

เปรียบเทียบคนทำทางดีปะปนอยู่กับคนชั่วเหมือนควาที่ไ้ล้ขึ้นเหนือดิน ใน
ควาอุปมาว่า ควาหลวงหนึ่งสุกใสบึงน้ก แต่แปลกเหลือเกินที่มาไ้ล้ขึ้นเหนือทรายฝุ่นหญา
อยากจะตายไปเป็นเมฆจะไ้บึงควานั้นไ้ ความตอนนีอุปมาได้สิ่งซึ่งดี การกล่าวอุปมาว่า
บิวระวงศันนเหมือนควาที่ปรีศึบสุกใส แต่แปลกที่ควานั้นขึ้นผิดที่ แทนที่จะปรากฏบนทอง-
ฟ้า กลับปรากฏขึ้นเหนือดิน หมายถึงบิวระวงศันนจะปรากฏกายขึ้นในฐานะที่สูงส่งสมกับตัว
มีเครื่องแต่งกายอันงาม และมียศศักดิ์สมตัวไม่ใช่ปรากฏกายในฐานะที่เป็นนักโทษ : ของ
เศรษฐีเช่นนี้

ว่าควาหน่วยน้ งามดีจิง ๆ
มาออกสังกิน แกรมทรายฝุ่นหญา
มาตายใครเป็น หมอกคว้นเมฆฝา

จักไปล้มกวาง หน่วยนั้น

(วาดกวางนั้น งามจริง ๆ ทำไมจึงโผล่ขึ้นเหนือดิน เป็อนทรายฝุ่นหญ้า
อยากตายไปเป็น หมอกควันเมฆ จักไปบังกวางดวงนั้นไว้)

นอกจากส่วนวนเปรียบเทียบแล้ว กวางขอเรื่องบัวระวงศ์หงส์อำมาตย์ยังมีบท
พรรณนาที่ลึกซึ้งควย เช่นพรรณนาคามรู้สึก พรรณนาให้เกิดภาพพจน์ เกิดอารมณ์ได้ค
เช่น

พรรณนาคามรู้สึกที่ทวมทนของผู้ที่อยู่ในอารมณ์รัก จนอยากจะทำในสิ่งที่ไม่
เคยทำและอยากทำในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เช่นอยากเอาคนรักไว้ในดวงตา เพราะความ-
รักของคนนั้นมากมายเหลือเกิน จนอยากเห็นคนรักทุกเวลา

การว่าพี่รัก	ถึงรักเหลือใจ
โลเอาไว้ใน	หน่วยตาหงษา

(อื่นความรักของพี่ หากรักเหลือใจ จนใครเอาตัวน้องไว้ในดวงตาพี่)
และการรอคอยคนรักอย่างใจจืดใจจ่อ จนร่างกายเวลายาวทางเดินสาเหลือเกิน อยากสอย
ดวงตะวันให้ตกเพื่อจะไหม้คแล้วจะได้พบกับคนรัก เพราะใจนั้นเดินเร็วยิ่งกว่าเวลา

เหลียวผอตะวัน	ใครสอยได้
ใจนองอาลัย	หนอฟ้า

(เหลียวผอตะวัน ใครสอยลงได้ ใจนองอาลัยหนอฟ้า)

พรรณนาให้เกิดภาพพจน์ ตอนถ้ำที่ตกลงมาบนอากาศว่าหัวหมุนวนเหมือนมะ-
พร้าวหล่นจากขั้วแล้วหมุนวนรวงสุ่มพัน หัวบิดไปดิบ ๆ เหมือนดาวทองลม

ลมมีคซูกมิด	ปลุกคอตัวตน
หัวคกวน ๆ	เหมือนปาวหล่นขั้ว
กายาถ้ำ	ตกลงที่หัน
บไปทางใด	แทบมิด

ส่วนว่าหัว ปลิวไปวิด ๆ
 เหมือนกันว่าทอง ดมโท

(ลมมีที่มาคัก คอขาด หัวหมุน ๆ เหมือนมะพร้าวหล่นจากขั้ว ภาย
 ภายนี้ ตกลงที่นั่น ไม่ไปทางโคเจียบสนิท ส่วนหัวนั้น ปลิวไปดิบ ๆ เหมือนกับว่าถูกลม
 พัด)

ผู้แต่งได้ไรท์คำบอกกิริยาอาการให้มองเห็นภาพพจน์จริง ๆ เช่น หัวตกวน ๆ
 และปลิวไปวิด ๆ

พรรณานารมย์กั้ว ทหารชาวเมืองสุวรรณพรหมมากตัวยักษ์ยิ่งนัก พรรณา
 ว่า แอบตอไม้ บางอยู่ที่เถาวัลย์แล้วยี่คคอกุ้ยก็กั้วก็มาเห็นตน พอได้ยินเสียงคน
 ส่งเสียงก็พากันสะคุ้งตกใจ บางถืออาวุธจนอาวุธเลื่อนหลุดจากมือ บางคนใจสั้นใจปลิว
 ตัวสั้นขนาดมือจับคนหย่ายังสั้นไหว

พองก็มอบคอ	พองอิงแอบไม้
พองอยู่คุมโต	เถาวัล
ยอหัวผอของ	กั้วยักษ์มาทัน
ยินเสียงคนนั้น	ปากันสะคุ้ง
พองกำศัตรา	ขอมือเลื่อยหลุย
จนหลุดคอกมือ	ทอดละ
หลางคนใจปลิว	สั้นอยู่จะ ๆ
มือกำคุมหย่า	ปอเพื่อน

(บางก็แอบคอ บางอิงแอบไม้ บางอยู่ที่เถาวัลย์ ยินหัวคูลลอน กั้วยักษ์
 มาเห็น พอได้ยินคนส่งเสียงก็พากันสะคุ้ง บางถือศัสตรา จนขอมือลา จนหลุดมือไป
 บางคนใจปลิว ใจสั้นริก ๆ มือกำหย่าจนสั้นไหว)

6. ก้าวขอเรื่องนี้แสดงความเชื่อของชาวภาคเหนือในเรื่องโศกกลาง
ของคลัง ได้แก่การสักยันต์ความเชื่อตัว มีเขี้ยวหมูโพน หอยคัน พระพุทธรูป การสัก
ยันต์นั้น บางคนสักเป็นรูปปากพันตัว บางคนสักรูปหมูแบบเงี้ยว (ชาวไทใหญ่) ไว้กลาง
หลัง บางคนก็สักเป็นรูปแมวคำไว้ตามแขน

พองตัวลายพุย	สักยันต์เต็มตน
ป่าเขี้ยวหมูคน	หอยคันแถวเขา
พองสนระจา	สารูปพระเจ้า
อาคุมปุมป่า	บแป
พองสักปากหวน	แขวนแถวเกาแฮ
หลังลายคอแค	มียันต์
สักหมูแบบเงี้ยว	เกี้ยวข้างกลางหลัง
พองสักแมวคำ	ยายแขนเป็นตา

(บางตัวลายพรอย เพราะสักยันต์เต็มตัว บางมีเขี้ยวหมูโพน มีหอยคัน
บางบูชา กราบไหว้พระพุทธรูป พระสูงพระวังแทบคลองไม้ไผ่ บางสักนาคเกี้ยว ถึง
รักแร้ หลังลายพรอยมียันต์ สักหมูแบบเงี้ยว เกี้ยวกลางหลัง บางสักแมวคำ เรียง
ตามแขน)

7. คติธรรม

ในเรื่องนี้ขอความที่เป็นคติเตือนใจ มีแบบอย่างความประพฤติที่งาม และ
ข้อความเตือนให้ถึงบาปบุญคุณโทษดังนี้

ความประพฤติที่งามของสุริยาและมัวระวงศ์ เช่นรู้จักทำตัวอ่อนน้อม พูคา
สำเนียงอ่อนหวาน มีความเมตตาผู้ใหญ่น้อย หมั่นกราบไหว้บิดามารดา และรู้จักทำบุญ

รู่บ้านอมกบ	เมื่อปากจาเจียน
สัตตะสำเนียง	วิงวอนออนออย
มีความเมตตา	ผู้ใหญ่ผู้น้อย
บจงจ้งเลย	พี่น้อง
พระปิตตา	มารดาเพื่อนพ้อง
เจ้าสากรรไกร	ยอกุณ
เห็นทานแก่แล้ว	ยกไว้ที่สูง
รู้จักทำบุญ	กุศลของพระเจ้า

(รู่อนนอม เมื่อพูดเจรจา สัตตะสำเนียง วิงวอนออนออย มีความเมตตา ผู้ใหญ่ผู้น้อย ไม่ชิงชังพี่น้องเลย พระปิตตา มารดาเพื่อนพ้อง เจ้าสากรรไกรช่วยยก เห็นทานแก่แล้ว ยกไว้ที่สูง รู้จักทำบุญ คุณศลของพระเจ้า)

บาปของตายายที่เห็นแถวของบิวระวงค์แล้วไปบอกเศรษฐี ทอมาก็เลยปากเน่า เปื่อยไป ทั้งยังหูหนวก ตาบอดอีกคนละข้าง

เสียบาปขมหัว	ตกตัวมาไกล
ปากเน่าปากไป	บคาง
หูหนวกตาตัน	เวรต้นจากนั้น
คนโง่และเบื่อง	เสียไป

(เป็นบารพราหณ์ แก้ว ปากเน่าเปื่อยไปไม่เหลือ หูหนวกตาบอด เหว ทันชาตินั้น คนละข้างเสียไป)

บิวระวงค์ถูกจับเป็นนักโทษเพราะชาติก่อนจับกบมามัด ชาตินี้บาปจึงมาสนอง เป็นการแทรกคติธรรมเพื่อให้คนกลับบาป

เมื่อจากหลัง	เอากบมาเล่น
ไค้มัดแอมเชิง	จงจ้ง

(เมื่อชาติก่อน เฉากบมาเล่น ไค้มัดเอวทขแล้วตั้ง)

ขาปมาพันเศรษมีที่โลกเอาแก้วของบัวระวงศ์ ทำให้เตือครอนเหมือนกินถาน

ไฟแดง ๆ ไบซ่าไมนานทรพิยสินก็วอควายไปหมด

ของบชอบธรรม โลกอำเอาไว้

เหมือนกินถานถอน ไฟแดง

บเงินไหนทำ โทษคบั้งไปแฉม

ของตัวอีกแฉม วอควายซ้ำเสี้ยง

(ของไมชอบธรรม โลกอำเอาไว้ เหมือนกินถานไฟแดง ไบซ่าไมนาน

ก็พังไปอีก ของตัวอีก วอควายหมดสิ้น)

14. สุวรรณะเมกมะ ทมาชนคำ

คำขอเรื่องที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง มีความยาว 101 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

ที่เมืองพาราณสี มีเจ้าเมืองชื่อท้าวสุทัศน์ (สุทัศน์) ท้าวสุทัศน์มีมเหสี 2 คน มเหสีหนึ่งชื่อปทุมมา มเหสีที่สองชื่อนางเกศียา ท้าวสุทัศน์อยากไดบุตร จึงให้นางทั้งสองภวานาชอมบุตร นางปทุมมาได้โอรสชื่อ สุวรรณะเมกมะ กับทมาชนคำ (ทมาชนทอง) 1 ตัว นางเกศียามีธิดาชื่อ จันทาเกณี (จันทราเกณี) กับโอรสชื่อไชยา เมื่อเจ้าสุวรรณะเมกมะอายุได้ 3 ขวบ นางปทุมมาก็ตาย นางเกศียาได้เป็นมเหสีเอก นางคิดมาเจ้าสุวรรณะเมกมะกับทมาชนทอง นางเกศียาให้พ่อของนางทำเสน่ห์ให้ท้าวสุทัศน์ลุ่มหลงนางแล้วนางก็ยุยงให้ท้าวสุทัศน์รับสั่งให้เสนาพาสวรรณะเมกมะกับทมาชนทองไปปล่อยไว้ในป่า ทมาชนทองก็พานองกลับมาอยู่ในปราสาทของพระมารดาตามเดิม วันหนึ่งทมาชนทองไปเที่ยว นางเกศียาให้คนมาเอาเจ้ากุมารไปทิ้งลงเหว เทวดาเอาชาติพิมายมารับไว้ ส่วนทมาชนทองกลับมาไม่พบน้องก็ตามกลิ่นไปจนพบและพานองขึ้นจากเหวทั้งสองได้อาศัยอยู่ในป่านั้นเอง

ในป่านั้นมีฤาษีชื่อพรหมะรังษี ได้เค็กหญิงจากคอกม้าจึงนำมาเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่า กันธมาลา (คันธมาลา) ครึ่งนางเติบโตใหญ่ขึ้น ฤาษีก็สร้างที่อยู่ให้นางอยู่ในใหม่

ทมาชนทองกลับไปยังปราสาทเพื่อหาเสื้อผ้ามาให้นอง นางจันทราเกณีก็นำแหวน สร้อยคอและเสื้อผ้าไปให้เจ้าสุวรรณะเมกมะ นางเกศียารู้เรื่องเจ้ากุมารยังไม่ตาย จึงไปกราบทูลพญาสุทัศน์ให้ยกทัพไป ไชยาโอรสก็ไปด้วยเพื่อไปหาเจ้ากุมาร ท้าวสุทัศน์ไปกับกุมารไชยาตามกวางจำแดงไปพบวรุณยักษ์ ยักษ์ชูจะซา พญาสุทัศน์สาขอชีวิตและรับปากว่าจะสร้างศาลาพร้อมทั้งหาหญิงสาวให้ยักษ์กินทุกสามวัน

ส่วนเจ้าสุวรรณเมกษะก็ไปขมนางคันธมาลา และถามปัญหา นางตอบได้ เจ้าสุวรรณเมกษะจึงขอนางคันธมาลาจากพระฤๅษีได้แต่งงานกันในป่า พระอินทร์ให้คาบ ก็ชยกับชฎิพยแก่เจ้ากุมาร วันหนึ่งหมาขนทองไปพบวรุณย์ก็ เห็นหัวกะโหลกคนเป็นอัน มาก เป็นหัวของหญิงสาวอายุราว 15 ปี ชาวเมืองพาราณสี หมาขนทองถามวรุณย์ วรุณย์ ก็ตอบว่าอีกสามวันจะไปกินคนอื่นอีก หมาขนทองกับเจ้าสุวรรณะเมกษะจะไปรบวรุณย์ ฤๅษี ได้สอนเวทมนต์คาถาให้หมาขนทองและเจ้ากุมาร ครั้นแล้วทั้งสองก็ไปยังเมืองพาราณสี วันนั้นเผอิญนางจันทราเกษิ์ถูกนำไปไว้บนศาลาคอยยักษ์มากิน สาเหตุที่นางต้องถูกส่งตัวมา เพราะนางได้มอบข้าวของให้เจ้าสุวรรณะเมกษะครั้งก่อนนั้น หมาขนทองและเจ้าสุวรรณะเมกษะ รบชนะวรุณย์ วรุณย์ถวายไม้เท้าที่สามารถชกคนตายให้ฟื้นได้ ชกคนเป็นให้ตายได้เรียกว่าไม้เท้าคนชกตายปลายช้เป็น เจ้าสุวรรณะเมกษะจึงได้แต่งงานกับนางจันทราเกษิ์

ท้าวสุทศิศา นางกะศิยา และเจ้าไชยา อพยพผู้คนหนีไปเพราะกลัวเจ้าสุวรรณะเมกษะกับหมาขนทอง ชาวเมืองที่ไม่ได้อพยพไปก็ให้นางจันทราเกษิ์เป็นเจ้าเมืองสืบต่อพระราชบิดา เจ้าสุวรรณะเมกษะกับหมาขนทองก็กลับไปในป่า สุวรรณะเมกษะบอกหมาขนทอง ให้ไปบอกยักษ์เก็บกระดูกมารวมกันไว้ แล้วเจ้าสุวรรณะเมกษะก็ช้ไม้เท้าคนทั้งหลายก็คืนชีวิตมา พระอินทร์ได้มาเนรมิตเมืองใหญ่ ให้คนกลับปกติ และเสียดาแพรพรรณ แล้วพระอินทร์ได้ให้หมาขนทองกินยาพิษร่างหมากก็หายไป พระอินทร์เอารางคำ (รางทอง) รับน้ำยาพิษรคนมา กลายเป็นคนโคธชื่อว่า สุวรรณะรางคำ

ส่วนนางจันทราเกษิ์ พาเสนามาตั้งปราสาทเจ้าสุวรรณะเมกษะ เจ้าสุวรรณะเมกษะกับนางจันทราเกษิ์ได้ขมกับก็สลบไป ส่วนเจ้าสุวรรณะรางคำกับนางคันธมาลาเห็นสุวรรณะเมกษะสลบไปทั้งสองก็สลบไปอีก บรรดาลูกสาวเสนาได้พบขอต่างพากันสลบไปด้วยความศึใจ พระอินทร์จึงบันดาลให้ฝนตกลงมาทุกคนจึงฟื้นขึ้น เสนาได้เชิญเจ้าสุวรรณะเมกษะไปครองเมืองพร้อมทั้งนางคันธมาลาและเจ้าสุวรรณะรางคำ เมืองที่พระอินทร์เนรมิตให้ก็หายไป ทั้งหมดจึงเข้าไปอยู่ในเมืองพาราณสี

กล่าวถึงเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อเมืองสาวัตถี พญาสาวัตถีกับพระมเหสีได้ตายไป
 ทิ้งพระธิดาคนหนึ่งชื่อ จันทาสุมุท (จันทราสมุท) พวกเสนาได้มาเชิญเจ้าสุวรรณะ
 รางค์ไปเป็นเจ้าเมืองสาวัตถี และได้อภิเษกกับนางจันทราสมุท

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>		<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>	
<u>เทวดา</u>	พระอินทร์	<u>มนุษย์</u>	เจ้าเมืองและมเหสีที่สอง
<u>มนุษย์</u>	นางเอก ลูกสาวเจ้าเมือง	<u>อมนุษย์</u>	ยักษ์
<u>สัตว์</u>	หมา		

3. โคร่งเรื่อง

1. พระเอกกับพี่ชายซึ่งเป็นหมาขนทอง เป็นลูกเจ้าเมือง
2. พระเอกกับพี่ชายถูกนำไปปลดอยไว้ในป่า
3. หมาขนทองพาพระเอกกลับเมืองได้
4. มเหสีที่สองให้คนเอาตัวพระเอกไปทิ้งลงทะเล
5. เทวดาช่วยพระเอก
6. หมาขนทองอยู่กับพระเอกในป่า
7. พระเอกแต่งงานกับนางที่เกิดจากคอกบัว
8. เจ้าเมืองและมเหสีที่สองยกทัพจะไปฆ่าพระเอก
9. เจ้าเมืองพบยักษ์ได้สัญญาว่ายักษ์ว่าจะหาหญิงสาวให้กินทุกสามวัน
10. หมาขนทองและพระเอกปราบยักษ์ได้

11. พระเอกแต่งงานกับลูกสาวของมเหสีที่สอง
12. พระอินทร์เนรมิตเป็องไห้พระเอกอยู่ในป่า
13. พระอินทร์ขมขานหมาขนทองไห้เป็นชายหนุ่มและไ้แต่งงานกับลูกสาวเจ้าเมือง ๆ หนึ่ง

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องเกิดจากความอิจฉาริษยาของมเหสีที่สองของเจ้าเมือง อิจฉาลูกของมเหสีหนึ่ง นางกลัวว่าลูกชายของมเหสีหนึ่งจะได้ครองเมือง นางมีแต่ลูกสาว (ภายหลังมีลูกชาย) จึงยุยงเจ้าเมืองไห้พาลูกชายและหมาขนทองไปพลอยในป่า เจ้าเมืองก็ทำตาม แต่หมาขนทอง เป็นหมาปัดูที่จึงพานองชายหรือพระเอกกลับเมืองไ้ วันหนึ่งหมาขนทองไม่อยู่ มเหสีที่สองจึงไห้คนเอาตัวพระเอกไปทิ้งลงแหว ก็มีเทวดามาช่วยชีวิตไว้ หมาขนทองจึงตามไปอยู่ป่ากับพระเอก ภายหลังมเหสีที่สองรู้ว่าพระเอกยังไม่ตาย จึงยุไห้เจ้าเมืองไปมาควยตนเอง ปรากฏว่ามาไ้ไม่ได้เพราะไปพบยักษ์กลางทาง ยักษ์ โดดกลายมาเป็นตัวยุ่งยากที่ไห้พระเอกหนีบเทาต่อไป ยักษ์จะตองมากินคนในเมืองทุกสามวัน เมื่อพระเอกอยู่ในป่าก็ไ้แต่งงานกับนางที่เกิดจากดอกบัวชื่อนางคันชมาลา วันหนึ่งพระเอกและหมาขนทองก็ไ้ไปรบยักษ์ จึงไ้แต่งงานกับลูกสาวของมเหสีที่สองอีกคน หนึ่ง หมาขนทองนั้นเทวดาช่วยขมขานกลายเป็นคน ไ้ครอบครองเมืองอีกเมืองหนึ่ง

พระเอกในเรื่องนี้มีผู้ช่วยถึงสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นหมา ฝ่ายหนึ่งเป็นเทวดา ฝ่ายหมานั้นช่วยให้ลือมาถึงแคว้นนับแต่พาพระเอกกลับเข้าเมืองหลังจากถูกนำไปพลอยไว้ในป่า ช่วยอยู่เป็นเพื่อนในป่าหาอาหารเสื่อผืนมาไห้ และช่วยรบยักษ์จนไ้ชัยชนะ ฝ่ายเทวดานั้นช่วยมาคั้งแต่คนเห็นกัน และมักจะช่วยในตอนที่พระเอกอยู่ระหว่างความลำบากหรือเข้าที่คับขัน เช่นช่วยเอาผ้าทิพย์มารองรับเมื่อพระเอกถูกโยนลงแหว ไ้หาอาวุธ

แก่พระเอก และเนรมิตปราสาทให้อยู่กลางป่าเหวค้ำจึงช่วยขจัดความขัดข้องให้พระเอก
อย่างมาก การที่พระเอกมีผู้ช่วยถึงสองฝ่ายเช่นนี้จึงทำให้พระเอกไม่ได้แสดงวีรกรรมมาก
นัก

หมาขนดำ เป็นหมาที่แตราง จิตใจนั้นเหมือนคนธรรมดาตัวเอง คือรักนง
มาก เป็นเพื่อนคู่ทุกข์คู่ยากของนงหรือพระเอก ในที่สุดหมาขนดำก็ได้กลายร่างเป็นคน
เมื่อหมควิบากกรรม เหวค้ำจึงชุบชีวิตใหม่ให้ และได้แต่งงานกับลูกสาวเจ้าเมืองโคตรอง
เมืองอีกเมืองหนึ่ง

มเหสีที่สองของเจ้าเมืองนั้นอิจฉาลูกของมเหสีหนึ่งก็เพราะ ตนเองมีแต่ลูก
สาวในขณะที่ลูกของมเหสีหนึ่งเป็นชาย ลูกชายยอมได้รับราชสมบัติต่อจากเจ้าเมือง มเหสี
ที่สองจึงเกิดความหวงวิตกว่าอนาคตของตนจะไม่มั่นคง จึงต้องหาทางกำจัดพระเอกเสีย
ก่อน เมื่อกำจัดโดยนำไม้ทิ้งลงเหวได้แล้ว นางจึงคลายวิต กายหลังนางมีลูกชายคนหนึ่ง
ทำให้นางมั่นใจว่าลูกชายจะครองโคตรองเมืองแน่นอน แต่ความหวังของนางก็ต้องดับไปอีก
เมื่อทราบว่าพระเอกยังไม่ตาย นางจึงยุให้เจ้าเมืองยกทัพไปฆ่าพระเอก แต่ทำไม่ได้แล้ว
ยังจะทำให้หญิงสาวชาวเมืองทุกชนชั้นเสียอีก เนื่องจากต้องหาหญิงสาวไปสังเวยยกกับทุก
สามวัน นับว่าความอิจฉาริษยาของนางทำให้คนต้องเสียชีวิตไปมากมาย เพื่อแลกกับชีวิตเจ้า
เมืองเพียงชีวิตเดียว แต่ความชั่วที่นางกระทำนั้นได้รับความเคียดแค้นเพียงแต่ขยพไปอยู่
เมืองอื่นเท่านั้น นับว่าคำขอเรื่องนี้ปรานีคนชั่วอยู่มาก

ส่วนเจ้าเมืองเป็นคนหุเบา เมื่อถูกยุยงว่าลูกของมเหสีหนึ่งเป็นกาลกิณี เจ้า
เมืองก็มีความเห็นคล้อยตาม ถึงกับคิดฆ่าลูกของตนเอง การที่เจ้าเมืองหันไปหวตามคำยุยง
นั้นก็เพราะคนยุยงคือมเหสีของคนและพ่อของมเหสี ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำให้เจ้าเมืองต้องเกรง
ใจและเชื่อตามโดยง่าย ความหุเบาของเจ้าเมืองจึงทำให้วิถีชีวิตของพระเอกต้องเปลี่ยนแปลงไป

5. ส่วนวนภาษา

คำขอเรื่องนี้ มีส่วนวนภาษาที่ใหม่มาก คงจะแต่งขึ้นไม่นานนัก โวหาร
ที่ใช้โดยมากเป็นบรรยายโวหารมากกว่าพรรณนาโวหาร มีตอนที่น่าสนใจดังนี้

ส่วนวนเปรียบเทียบว่าของที่ไมควรอยู่ใกล้กัน เช่นงูกับเขียด ไก่กับรุ้ง
หนูกับแมว งูเห่ากับตะขาบ เพราะสัตว์คู่นี้ตั้งกลาวมักจะทำอันตรายแก่กัน เพราะมี
ฝ่ายหนึ่งเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เช่นงูเหนือกว่าเขียดก็มักทำอันตรายแก่เขียดให้ถึงตายได้

งูกับเขียดคณอย ไก่หนอยกับแหลว

อันหนูกับแมว บกวนถูกตอง

งูเห่าจิกเข็บ บกวนถูกตอง

จางพุมพวมปอง ปวดจำ

(งูกับเขียดคณอย ถูกไก่กับรุ้ง อันหนูกับแมวไมควรถูกตองตัวกัน งูเห่า
ตะขาบไมควรถูกตองกัน มักเกิดพวมพองปวดจำ)

พรรณนาความเปลวเปลี่ยวของนางคันธมาลา ว่าแม่แตงหนู ฟู ปลา กุ้ง
เห็นยว (สัตว์น้ำจืด) ยังมีคู่รักอิงแอบกัน แม่แตงขอนไม้ทมอดกินก็ยังมีถูกไฟไหม้ แตงนาง
อยู่คนเดียวไม่มีคู่เลย

วาฝูงนกหนู ยังมีคู่รัก

แฝงไฟเย็น กายา

เหมือนตัวขานอย เปลี่ยวปอดอะตา

ฝูงสัตว์นา ๆ ฟูปากุ้งเห็นยว

ยังมีคู่แฝง คู่แบ่งหัวนเกี้ยว

อยู่ตามซิมจำ นำโลละ

สุดแต่ไม่ชอบ
ยังรู้ใหม่

นอนคืนมอดทีละ
กับไฟ

(ว่าฝูงนกหนู ยังมีคู่รัก แฝงไฝ่กายา เหมือนตัวข้านอย เปลี่ยวเปล่า
อิตตา ฝูงสัตว์นานา ฟูปลากุ้งเหี้ยว ยังมีคู่แฝง คู่รักกอดเกี้ยว อยู่ตามริมฝั่งน้ำ
แม่แต่ชอบไม่ ทัมอดกัก ยังรู้ใหม่ไฟ)

6. ประเพณีในคาวขอเรื่องนี้ มี ประเพณีแอมสาว คำเกี่ยวพาราสิระหว่าง
พระเอกกับนางคันทมาดา เป็นที่จดจำของหนุ่มสาวนำมาพูดกันในระยะ 30-40 ปีมานี้
ปัจจุบันก็ยังได้ยินอยู่มาก ดังนี้

พระเอกถามนางคันทมาดา ว่าไมคนนี้ (หมายถึงตัวผู้หญิง) งานหนักหนา มี
เทวดา (หมายถึงคู่รัก) รักษาหรือไมهنอ

ว่าไมคนนี้

เลาคีหนักหนา

มีเทวดา

รักษากาเจ้า

(ว่าไมคนนี้ งานคีนักหนา มีเทวดา รักษาใหม่เจ้า)

นางคันทมาดาตอบพระเอก

ว่าไมคนนี้มีเทวดารักษาแล้ว

ว่าไมคนนี้

เลางาบคี่หี

มีเทวดา

รักษาวาอื่น

(ว่าไมคนนี้ งานคี่แท้ มีเทวดา รักษาแล้ว)

พระเอกพอใจรักใคร่นางคันทมาดา หลังจากพระเอกถามปัญหาให้นางแก้ปัญห
แล้ว นางได้แสดงมฤตกาใหม่ปรากฏ พระเอกจึงนึกรักอย่างจับอกจับใจว่า เหมือนไท์กับ
หม้อที่รับกันพอเหมาะพอดี พระเอกจึงโคปลุกตนสลัด ให้พันตนนำแน่ (ตนไม้ชนิดหนึ่ง) และ

ให้มันพันกอดเกี่ยวปลายใบไผ่ ส่วนวนที่ว่าจะปลุกสลิดติดต้นไม้อื่นใดก็ตาม หมายความว่า
 ผู้พูดอยากเกี่ยวพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผู้หญิง

จับออกจับใจ	เหมือนโห้จับหม้อ
จับใจจับคอ	พี่แท้
ใครปลุกสลิด	ติดต้นน้ำแฉ
หวนกอดเกี่ยว	ปลายราง

(จับออกจับใจ เหมือนโห้จับหม้อ จับใจจับคอพี่จริง ใครปลุกสลิด ติดต้น
 น้ำแฉ ให้พันกอดเกี่ยวปลายใบไผ่)

15. ชิวหาลิ้นคำ

การขอเรื่องนี้ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง บอกว่าตนเองเป็นน้อย คือผู้ที่เคยบวชเณรมาแล้ว มีความยาว 1/49 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองปารา มีเจ้าเมืองชื่อฉัษสะวัต มีเชื้อชื่อ จันตะเทวี (จันทราเทวี) ทั้งสองมีโอรสชื่อ สุวรมหิชา หรือเจ้าลิ้นคำ (เจ้าลิ้นทอง) เมื่อเจ้าลิ้นทองอายุได้ 16 ปี ท้าวฉัษสะวัตได้จัดงานอภิเษกให้ ครั้นนั้นมีบุตรเศรษฐีคนหนึ่ง เกิดวันเดือนปีเดียวกับเจ้าลิ้นทองชื่อบุตตะมาร ท้าวฉัษสะวัตก็อนุญาตบุตตะมารให้เป็นสหายของเจ้าลิ้นทองแล้วบุตตะมารก็ลากลับมายังบ้านของตน ต่อมาไทรทำนายว่า เมืองปาราจะมีเคราะห์ 7 วันควรให้ทำพิธีในเมืองโคยให้ปิดประตูเมืองไม่ให้คนเข้าออก บุตตะมารมาหาเจ้าลิ้นทองไม่ใคร่โกรธแค้นจึงหนีไปในป่าเรียนวิชากับฤาษี วันหนึ่งบุตตะมารไปพบยักษ์ชื่อวิชาทอน เกิดรบกันขึ้นต่างก็ไม่แพ้ชนะแก่กัน ทั้งสองจึงได้เป็นเพื่อนนำสาบานกันตั้งแต่นั้น บุตตะมารก็ม้นำสาบานแล้วตัวก็กลายเป็นยักษ์ บุตตะมารได้ชวนวิชาทอนยักษ์ไปรบกับเจ้าลิ้นทองในเมืองปารา คืนนั้นเทวดามาอุ้มเอาเจ้าลิ้นทองไปไว้ยังสำนักฤาษีในป่าหิมวันต์ บุตตะมารกับวิชาทอนยักษ์เข้าเมืองปาราได้จับพญาฉัษสะวัตกิน นางจันทราเทวีหนีไปอยู่กับยายในสวนแห่งหนึ่ง

กล่าวถึงเจ้าลิ้นทอง เทวดาได้นำเอาเครื่องทิพย์มาให้ เจ้าลิ้นทองก็เรียนวิชากับฤาษี และได้แต่งงานกับนางวิมาลาซึ่งเป็นนางที่เกิดจากคอกบัว เมื่ออยู่กับฤาษีได้ 10 เดือน เจ้าลิ้นทองก็ลาพระฤาษีกลับไปบ้านเมืองพร้อมกับนางวิมาลา ระหว่างเดินทางทั้งสองคนมาพักนอนยังที่แห่งหนึ่ง ก็มีนางกินรี 2 นาง ชื่อปิมมะลา (พิมลา) กับนาถิกา มา

ลักเอาเจ้าล้นทองไปยังเขาไกรลาส ส่วนนางวิมาลานั้นเหวคาพานางไปไว้อย่างตำแหน่งหนึ่ง และเนรมิตอาหารทิพย์ให้นางกิน

ฝ่ายนางกินรีทั้งสองที่ลักเจ้าล้นทองไปนั้น พ่อของนางกินรีโกรชลูกสาวมากจึงสั่งให้พาเจ้าล้นทองไปส่งที่เดิม แต่ก็ไม่พบนางวิมาลา เจ้าล้นทองจึงเดินทางไปถึงป่าราวได้พบพระมารดา เจ้าล้นทองไปเอากระดูกพระบิดามาเสกด้วยมนต์คาถา กลับเป็นท้าวผีสสะวดีตามเดิม เจ้าล้นทองจึงพาพระบิดาพระมารดาไปซ่อนไว้ในถ้ำแห่งหนึ่ง เจ้าล้นทองจะตอบแทนบุญคุณของยายที่เลี้ยงนางจันทร์หาเทวีไว้ โดยแปลงตัวเป็นไก่แก้วให้ยายพาไปขายในราคา 4 พันบาท ยายก็ได้ขายให้แก่นางจันทะโกษร (นางจันทราเกษร) ซึ่งเป็นลูกสาวเศรษฐี พอตกกลางคืนเจ้าล้นทองก็กลายเป็นคนไคนางเป็นภรรยา แล้วลางนางไปหายายอีก เจ้าล้นทองแปลงกายเป็นนกสาริกา ยายเอาไปขายแก่นางกัมสมุทร ลูกสาวเศรษฐีอีกคนหนึ่ง เจ้าล้นทองก็ไคนางเป็นภรรยา วันต่อมาเจ้าล้นทองแปลงกายเป็นมา ยายพาไปขายให้แก่นาคะมาร มุคตะมารรู้ว่าเจ้าล้นทองจึงบังคับมาให้เหาะขึ้นอากาศ และจับมากินเสียไม่ให้มีอะไรเหลือเลย เพราะถ้ามีอะไรเหลือเจ้าล้นทองจะเสกมนต์กลายเป็นตัวคนขึ้นมาได้ แต่เมื่อกินมาแล้วมุคตะมารก็เอาเงินลงในสระ เจ้าล้นทองจึงเสกมนต์กลายเป็นปลาตะเพียนทอง ขณะนั้นนางวรรณคำฟูธิดาเจ้าเมืองพาราณสีได้มาที่สระและเก็บปลาไปเลี้ยงไว้ เจ้าล้นทองจึงไคนางเป็นชายอีกคนหนึ่ง ต่อมานางวรรณคำฟูตั้งครรภ์ พญาพาราณสีก็รักมากรับสั่งให้บรรดาเจ้าเมืองมาจับตัวผู้ที่เป็นชู้กับนางวรรณคำฟู มุคตะมารกับวิชาทอนยักษ์มาด้วยไครบกัน เจ้าล้นทองชนะไคชามุคตะมารและวิชาทอนยักษ์ตาย แล้วเจ้าล้นทองก็พานางมายังเมืองพารา และในที่สุกักไคครองเมืองพาราณสีด้วย

2. ตัวละคร

ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก

เหวคา

ฝ่ายศัตรูพระเอก

เคราะห์หามคนเข้าวัง บุตตะมารก็คิดว่าคนเป็นสหายของพระเอกก็คิดว่าคนมีอภิสิทธิ์ที่จะเข้าวังให้ได้ เมื่อไม่สามารถเข้าวังได้ บุตตะมารจึงโกรธแค้นพระเอกมากถึงกับหนีออกจากเมืองไปเรียนวิชาอาคมกับฤษีคนหนึ่ง เพื่อจะกลับมาแก้แค้นพระเอก ความแค้นของ บุตตะมารได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนร่วมสามานซึ่งเป็นยักษ์ และบุตตะมารก็ได้กลายเป็นยักษ์ควย การแก้แค้นของบุตตะมารเริ่มโดยการฆ่าเจ้าเมืองซึ่งเป็นพ่อของพระเอก ต่อมาก็ทำร้ายพระเอกเมื่อพระเอกแปลงกายเป็นมา บุตตะมารได้ทราบมาแล้วจับมานั้นกินเสียให้สิ้นทรวด เพราะบุตตะมารรูวามานั้นคือพระเอกนั่นเอง ถ้ากินไม่หมดพระเอกก็จะเสกมนต์ให้กลายเป็นคนมีชีวิตขึ้นมาได้ แต่เมื่อบุตตะมารอาเจียรก็แน่ใจว่าพระเอกยังไม่ตาย ในที่สุดโอกาสที่บุตตะมารจะได้ทำร้ายพระเอกก็คือตอนที่เจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งให้หาตัวคนที่ เป็นชู้กับนางวรรณะกำฟู บุตตะมารจับได้ว่าชู้นั้นคือพระเอกนั่นเอง แต่บุตตะมารก็ถูกพระเอกฆ่าตายไป

การดำเนินเรื่องนับว่าเป็นเรื่องที่เหตุน่าพิศวงไปเป็นส่วนใหญ่ เป็นไปเพราะนิสัยตัวละครเป็นส่วนน้อย พระเอกมักมีผู้ช่วยเหลือ เช่น ตอนที่บุตตะมารจะพาวิชาทอนยักษ์บุกเข้าในวังเพื่อทำร้ายเจ้าเมืองและพระเอก เทวดาก็เห็นว่าพระเอกยังไม่มีวิชาอาคมคิดตัวคงจะสู้รบกับบุตตะมารและวิชาทอนยักษ์ไม่ได้ จึงนำตัวพระเอกไปให้ฤษีสอนวิชาให้ เมื่อเรียนวิชาแล้วพระเอกก็ได้แต่งงานกับนางวิมลาลาซึ่งเป็นลูกเลี้ยงของฤษีนั่นเอง นับว่าพระเอกไม่ต้องใช้ความพยายามในการแสวงหาคุณครองเลย เมื่อพระเอกตอบแทนบุญคุณของยายแก่ ที่เลี้ยงแม่พระเอกมาปรากฏว่าเหตุการณ์ได้เปิดโอกาสให้พระเอกได้ภรรยาอีกถึงสามคน โดยพระเอกไม่ต้องแสวงหาอีกเหมือนกัน

เรื่องที่น่าพิศวงไปเพราะนิสัยของตัวละครนั้น มีเป็นบางตอนเช่นบุตตะมารแสดงความอาฆาตมาดร้ายพระเอก เพราะถูกหักหาญนำใจจากคนของพระเอกที่ไม่ยอมให้บุตตะมารเข้าไปหาพระเอกในวัง บุตตะมารจึงโกรธแค้นแล้วจองเวรกรรมกับพระเอก แล้วบุตตะมารก็แสวงหาวิชาเพื่อกลับมาแก้แค้นพระเอกในภายหลัง เรื่องการแก้แค้นของ

บุตตะมารจึงเกิดขึ้นเพราะนิสัยของบุตตะมารเอง ที่ไม่ได้ไตร่ตรองหาเหตุผลว่าทำไมคน
 ฝ่าประตูลังจึงไม่ยอมให้คนเข้าวัง ถ้ารู้ว่าในวังกำลังทำพิธีเซ่นเซาะเคราะห์ห้ามคนเข้า
 ออก บุตตะมารก็จะไม่โกรธแค้นมากมาย และในตอนเช้าเมืองพอของนางวรรณคำฟู
 ประกาศให้เจ้าเมืองต่าง ๆ มาจับตัวผู้ที่เป็นฐูของนางวรรณคำฟู บุตตะมารก็มาจับผิด
 พระเอก เพราะว่าบุตตะมารก็ความฐูนั้นต้องเป็นพระเอก ในที่สุดก็ถูกพระเอกฆาตตาย
 เพราะนิสัยก้าวร้าวของบุตตะมารนั่นเอง ถ้าบุตตะมารอยู่ในเมืองไม่มาสู้รบกับพระเอก
 บุตตะมารก็จะไม่ตองตายเลย

5. คติธรรม

ในคำขอเรื่องนี้มีคติธรรมที่แฝงไว้หลายตอน ดังนี้

คติเกี่ยวกับการคบคนไม่ดี ทำให้เราเสียชื่อเสียงไปด้วย เปรียบเหมือนปลา-
 ราชี่มีกลิ่นเหม็น เอาใบคามาห่อ ใบคาก็ไม่มีกลิ่นก็จะมีกลิ่นเหม็นตามปลาร้าไปได้
 จาเปรียบเทียบเหมือน ใบคาคือ
 ปกบกุม เหม็นไป

(พูดยเปรียบเทียบเหมือน ใบคาคือปลาร้า ปิดไม่มีกลิ่นไป)

คติเกี่ยวกับการคบคนดีมีความรู้ ได้แก่การเลือกคนนักปราชญ์ จะทำให้เรา
 ฉลาดปราดเปรื่องไปด้วย เพราะนักปราชญ์ยอม เปรียบเหมือนดวงไฟ ที่ส่องสว่าง
 บันไดโต นักปราชญ์เจ้าเงิน
 เสมอคงอัน ดวงไฟ
 อะเสาะอะ เป็นที่อาศัย
 เรากวรีดีไป คบนักปราชญ์เจ้า

(บันทิต นักปราชญ์ เหมอดังดวงไฟ อเสวนา เป็นที่อาศัย เราควรไป
คบนักปราชญ์)

คติที่ว่าให้เจียมตัว ไม่ควรนำตัวไปเปรียบเทียบกับคนที่สูงกว่าทั้งตระกูล ยศ
ศักดิ์และฐานะ จะเหมือนกับหิ่งห้อยที่มีแสงริบหรี่ ไปแข่งกับพระจันทร์ที่ใสสว่าง ย่อม
เปรียบกันไม่ได้ รุกขเทวดานั้นก็ไม่มีฤทธิ์เท่าพระอินทร์ แม่น้ำแสนสายรวมกันก็ไม่ใหญ่
ความหาสมุทรไปได้ นกน้อยเช่นนกแขกเต้านกแก้วจะไปแข่งกับนกการเวกย่อมไม่ได้

หิ่งห้อยตัวน้อย ถ้ามเอียงพระจันทร์

อันใสสองงาม ลอยบนเมฆผ้า

ฝูงหมู่รุกข เทวาโลกกล้า

บเทวอินตา อยู่ฟ้า

แม่น้ำแสนสาย จักมาเอียงตา

สมุทรใหญ่กว้าง กงกา

จาคินกน้อย แขกเตาแลหลา

หากมาถามลอง กาละวิกแก้ว

(หิ่งห้อยตัวน้อย ถ้ามแข่งพระจันทร์ อันใสสองงาม ลอยเหนือเมฆ ฝูง
หมู่รุกข เทวาโลกกล้า ไม่เทวอินตราอยู่ฟ้า แม่น้ำแสนสาย จักมาแข่งหา สมุทร
ใหญ่กว้างคงคา จาคินกน้อย แขกเตานกแก้ว จะทำแข่ง การ เวกแก้ว)

16. ก่ำกาคำ

ผู้แต่งชื่อ นายโอด เป็นชาวจังหวัดเชียงราย ความชอบมีความยาว 109 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองพรหมทัต ท้าวพรหมทัตมีเมียหนึ่งชื่อนางจันทรา (จันทรา) มีเมียที่สองชื่อนางสิงกี ท้าวพรหมทัตอยากได้ออรสจึงใหม่เมียทั้งสองภาวารักษา ที่ลอบขุดรจากเหวคา ต่อมามีเมียทั้งสองก็ตั้งครรภ์ ท้าวพรหมทัตนั้นรักและเอาใจใส่นางจันทรา มาก นางสิงกีก็อิจฉาก็ให้คนทำเสน่ห์ให้ท้าวพรหมทัตหลงรักนาง แล้วนางสิงกีก็ยุยงว่านางจันทราไปคบชู้จนตั้งครรภ์ ท้าวพรหมทัตจึงให้ขับไล่นางจันทราไป นางจันทราได้ไปอาศัยอยู่กับตายายในสวน ต่อมานางจันทราคลอดออรสมีนิวพรรณคำมากจึงตั้งชื่อว่า ก่ำกาคำ (ก่ำ = คล้ำ, ก่า = ก่า) นางสิงกีก็ยุท้าวพรหมทัตให้โกรชว่ามีออรสประหลาดเป็นที่ขายหน้า ท้าวพรหมทัตจึงสั่งให้พานางจันทรากับลูกใส่แพลอยน้ำไป ตายายที่เลี้ยงนางจันทราและลูกขอชีวิตนางจันทราและก่ำกาคำ แต่ละกะเสนาซึ่งเป็นพ่อของนางสิงกีไม่ยอมตายายเลยออกแตกตายไปเกิดบนสวรรค์ นางจันทรากับก่ำกาคำถูกลอยแพไป แพแตกออกเป็น 2 ท่อน แม่ลูกก็พลัดพรากจากกัน นางจันทราขึ้นฝั่งได้ก็ไปอาศัยอยู่กับยายแก่คนหนึ่งในเมืองมิลิดา

เมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อเมืองพาราณสี พญาพาราณสีมีธิดาเจ็ดนาง มีชื่อว่า นางพิมมะลา ลิกา มาลา นันทา สุวิมาลา สัจจิม่า เทปะกัญญา (เทพกัญญา) ทั้งเจ็ดนางมีอุทยานให้ยายแก่ชื่อมัทธิกามาเป็นคนเฝ้า ก่ำกาคำขึ้นบกได้ก็หลงทางมาถึงสวนอุทยานและไปอาศัยอยู่กับยายแก่ชื่อมัทธิกามา

พระอินทร์ไล่พาเอานางหนึ่งมาไว้ในถ้ำใน พญาพาราณสีนำมาเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่าพิมปา (พิมพา) ไล่สร้างปราสาทให้อยู่รวมกับนางเทพกัญญา นางพิมพาเป็นผู้ชอบ

ตามปัญหาธรรม เจ้าก่ากาคำได้ถอดเสื้อคำที่สวมกายแล้วเหาะไปหานางพิมพากับนางเพก-
 กัญญา นางพิมพาดามปัญหา เจ้าก่ากาคำก็ตอบไค้ทั้งสองนางก็รักใครเจ้าก่ากาคำ เจ้า
 ก่ากาคำก็มาหาสองนางเฉพาะตอนกลางคืน สองนางก็ไม่รู้ว่าเจ้าก่ากาคำเป็นใคร วัน
 หนึ่งยายปักชิกานำดอกไม้ไปถวายสองนาง แต่ในดอกไม้มีพวกหนึ่งที่เป็นปริศนา สอง
 นางจึงให้ทาสเอาเสื้อผ้ามานำให้ยายปักชิกาที่สวนอุทยานเพื่อสืบดูว่าใครเป็นผู้ทำดอกไม้ปริศนา
 ก็รู้ว่ามิเจ้าก่ากาคำอาศัยอยู่กับยาย แต่เจ้าก่ากาคำไม่ไค้ถอดเสื้อคำ

พญาพาราณสีให้ข่าวประกาศแก่บรรดาชายหนุ่มให้มาตอบปัญหาของนางพิมพา เจ้า
 ก่ากาคำมาตอบปัญหาควย และตอบไค้จะไค้ไค้แต่งงานกับนางพิมพาและนางเพกกัญญา เทวคา
 จึงมาชุมนุมกันเนรมิตแห่นกแห่นกเจ้าก่ากาคำ แล้วเทวคาไปอุ้มนางจันทรามาให้พบกับ
 เจ้าก่ากาคำ เมื่อแต่งงานแล้วเจ้าก่ากาคำได้ชื่อใหม่ว่า บัณฑิตราชา พระอินทร์เหาะขึ้น
 ฟ้าแล้วเรียกบัณฑิตราชาขึ้นไปแก้ปัญหากันบนอากาศ บัณฑิตราชาถอดเสื้อคำทิ้ง นางพิมพา
 และนางเพกกัญญาเอาเสื้อคำนั้นเสีย บัณฑิตราชาได้ครองเมืองพาราณสี และได้รับยายปักชิกา
 มาเลี้ยงดูในวัง ต่อมาบัณฑิตราชากับนางจันทราไปเยี่ยมท้าวพรหมทัต ละกะเสนาพอ
 ของนางสิ่งก็และนางสิ่งก็วิ่งลงไปถูกถูกแผ่นดินสุคตหายไปเพราะไค้ยุ้งท้าวพรหมทัตว่าลูกจะ
 ยกทัพมารบ ท้าวพรหมทัตขอขมาที่ไค้หูเขาไป แล้วเชิญนางจันทรากับบัณฑิตราชาเข้าเมือง
 แล้วบัณฑิตราชาก็กลับไปอยู่กับนางพิมพาและนางเพกกัญญาในเมืองพาราณสี

2. ตัวละคร

ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก

ฝ่ายศัตรูพระเอก

เทวคา

มุนษย์ นางเอก ลูกสาวเจ้าเมือง
 แมพระเอก ยายแก่

มุนษย์ เจ้าเมือง มเหสีที่สอง

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกเป็นลูกเจ้าเมือง
2. พระเอกกับแม่ถูกไล่ออกจากเมือง
3. พระเอกกับแม่พลัดกัน
4. พระเอกอาศัยอยู่กับยายแก่
5. พระเอกแต่งงานกับนางเอกและลูกสาวเจ้าเมือง ๆ หนึ่ง
6. พระเอกพบแม่และพากันกลับเมืองเดิม

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องเกิดจากความอิจฉาของเมียน้อยที่มีต่อเมียหลวง เมียน้อยจึงยุยงเจ้าเมืองให้ขับไล่มียหลวง เมียหลวงและลูกชาย (พระเอก) ต้องไปอาศัยอยู่กับคนอื่น และต้องพลัดพรากจากกันไปอยู่คนละเมือง พระเอกนั้นมีปัญญาสามารถแก้ปัญหของนางเอกได้ จึงได้แต่งงานกับนางเอก นางเอกในเรื่องมีสองคนคนหนึ่งเกิดในผลุน อีกคนหนึ่งเป็นลูกสาวเจ้าเมือง เมื่อได้แต่งงานกับนางทั้งสองแล้วพระเอกก็หมดเคราะห์กรรม แล้วก็ได้ครองเมือง ได้ลอบครุจากที่มีชีวิตมาเป็นชายหนุ่มรูปงาม และได้พบแม่ที่พลัดพรากจากกันไปนาน

เทวดานี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องมาก เช่น พระอินทร์ได้นำเด็กหญิงไปไว้ในผลุน เพื่อให้เจ้าเมืองพาราณสีนำไปเลี้ยงไว้ นางที่เกิดในผลุนก็ได้แต่งงานกับพระเอก การอิจฉานางเอกเกิดขึ้นได้เพราะเทวดานั้น จึงเป็นกลวิธีของผู้แต่งที่จะสร้างนางเอกขึ้นมาคนหนึ่งคู่กับลูกสาวเจ้าเมืองพาราณสีนั่นเอง และตอนที่พระเอกจะแต่งงาน เทวดาก็พากันมาเนรมิตแทนแก้วแล้วช่วยกันแหแหนพระเอก และยังพาแม่พระเอกให้ได้

พบกับพระเอกอีกด้วย การอ้างเหตุนั้นจึงเป็นกลวิธีของผู้แต่งที่จะดำเนินเรื่องให้รวดเร็วและรวดเร็ว โดยให้เทวดาช่วยเหลือ เพราะเทวดานั้นจะทำสิ่งใดก็ได้ในช่วงพริบตาเดียว พระเอกจึงไม่ไ้แสดงความเก่งกล้าให้ปรากฏเป็นที่ประทับใจผู้อ่านมากนัก

5. ส่วนวนภาษา

ผู้แต่งได้บรรยายโวหารเป็นส่วนมาก ไม่มีการเล่นคำ หรือโวหารเปรียบเทียบมากนัก ตัวอย่างของโวหารในเรื่องมีดังนี้

การประชดประชันว่าเมื่อพูดถึงสิ่งใดไปแล้วก็ไม่ควรเก็บมาชนชมใหม่ เหมือนของที่บูคเน่าทิ้งลงดินแล้วจะเก็บมากินใหม่มักจะเป็นหนามแทงใส่ทำให้ไม่สบายที่หลัง

ของบูคเน่าแล้ว

จิกเอามากิน

ทิ้งลงดิน

กลับกินใส่ใส่

จางเกิดเป็นหนาม

ปักแทงเสียบใส่

อูราใน

เมื่อชอย

(ของบูคเน่าแล้ว จะเอามากิน ทิ้งลงดินแล้วกลับกินใหม่ มักเกิดเป็นหนาม ปักแทงเสียบใส่ ปักอูราที่หลัง)

การรำพันความโศก ผู้แต่งได้บรรยายโวหารอย่างธรรมดา ไม่ทำให้ผู้อ่านโศกตามไปด้วย เช่น กล่าวถึงแม่พลัดพรากจากลูกก็ร้องไห้ น้ำตาอาบหน้า พलयกมือไหวเทวดาขอให้โคพบลูกในเร็ววัน

นางไห้ร้อง

ทิวคองคองหนา

บมีเวฮา

น้ำตาเหือดเบา

ยกมือसानสา

ไหวหากรามเฝ้า

วาขอเตปลา	ที่
ปอขอินดู	มุกกลาวจ
หือหันลูกธา	เร็วบัน

(นางไทรำรอง หัวทองจงหนา ไม่มีเวลา นำตาเหือคเข่า ยกมือกราบ
ไหว วาขอเทวคาคัน วังเอนดู ตัวชา ไทเห็นลูกชาเร็วพลัน)

6. คำขอเรื่องกำกาคำแสดงสภาพความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของ
ชาวภาคเหนือหลายอย่าง เช่น

การตั้งหมอนำไวนาบ้าน หมอนำนั้นเป็นหมอนดินเผาใส่สำไวนาบ้าน มีกระ-
บายทำคายกะลามะพร้าวสำหรับตัก คนสัญจรไปมาได้แะพักค้ม ตามชนบทไม่มีร้านอาหาร
มากมายเหมือนในเมืองใหญ่ ชาวบ้านมักทำอาหารรับประทานกันเอง เมื่อไม่มีร้านอาหาร
บูที่เดินทางเหนื่อย ๆ กระทบน้ำก็จะแะค้มนำที่ตั้งไวนาบ้านของชาวบ้าน ปัจจุบันนี้การ
ตั้งหมอนำไวนาบ้านก็ยังมีอยู่ตามชนบท

มีตั้งลูกไม้	ลูกส้มของหวาน
สองทรายตาง	นอกวังขอบชั้น
หมอนำหมอกับ	ใสเย็นตั้งหัน
มักกาตาง	ที่นั่น

(มีตั้งลูกไม้ ลูกส้มของหวาน สองข้างทาง นอกวัง หมอนำค้ม ใสเย็น
ตั้งไว้ ตามมักคาทางที่นั่น)

กล่าวถึงไฟฟ้า พรรณนามาที่มีการประกบโคลมไฟฟ้าตามถนนหนทาง ไฟฟ้าเริ่ม
ใช้ในภาคเหนือสมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงค์ ซึ่งครองเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2444 ¹

¹ ปรานี ศิริธร ณ พัทลุง, เพชรล้านนา, เชียงใหม่, หน้า 111

จึงเป็นหลักฐานยืนยันว่าดาวซอเรื่องนี้มีอายุไม่ถึง 100 ปี

มีโคมไฟฟ้า หอยย่อยหลามไหล

ข้างล่างโคมไฟ ประดับแถมทอง

(มีโคมไฟฟ้า หอยย่อยหลากหลาย ข้างล่างโคมไฟ ประดับแต่งแถม)

กลางถึงดอกไม้ไฟชนิดต่าง ๆ ที่นิยมจัดกันเพื่อบูชาในงานมงคลสำคัญ ๆ ภาษา

ถิ่นเหนือเรียก บอกไฟ เช่น บอกไฟดอกไม้ บอกไฟชีวี่ บอกไฟเทียน บอกไฟวาง บอกไฟญี่ปุ่น บอกไฟรางรอง บอกไฟบุปผา และบอกไฟดาว เป็นต้น

ไฟดอกไม้ไฟชีวี่

ไฟเทียนไฟวาง

ไฟญี่ปุ่นสร้าง

เสียงดัง

บอกไฟจางสอง

มีมากหนาหน้า

เสียงแตกแพ้ง

+ + +
ปูนก้ามักอง

บอกไฟบุปผา

ดอกไม้แถมทอง

สีแฉงออน

มุยซอน

บอกไฟดาว

เขี้ยวขามีพรอม

ไฟแตกฉิ่น

ปายบน

กลางถึงของที่แม่กานำมาขาย มี ข้าวแค้น (ข้าวเกรียบแผ่นใหญ่) ข้าวแตน

(ขนมคล้ายกระยาสารท) ขนมวง น้ำเมียง แคมขม มะเขือพวง เป็นต้น

ข้าวแค้น ข้าวแตน

ขนมวง น้ำเมียง

แคมขม เคียม

มะแฉง

กลางถึงรถชนิดต่าง ๆ

มีรถมา รถยนต์ รถจักรยาน และรถจักรยานยนต์

คนนั้นชะชาว

+ + +
เป็นปากเป็นจา

รถมารรถลา

รถยนต์โตเตา

รถจักรยาน

ผานออกผานเขา

มอเตอร์ลา

ซอนชค

ผู้แต่งคือขุนพันทีเสขกิจ มีความยาว 106 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

ที่เมืองพาราณสี มีกษัตริย์ปกครองชื่อท้าวพรหมทัต มเหสีชื่อนางจันทะเทวี (จันทราเทวี) ในเมืองนี้มีเศรษฐีหนึ่งคนหนึ่ง นางมีลูกชายชื่อ สุตันตะพุททวงศ์ วันหนึ่งสุตันตะไปค้าขายทางเรือสำเภา เผลอเรือแตกมีสุตันตะคนเดียวที่รอดตาย ไปขึ้นฝั่งในเมืองพาราณสีนั่นเอง ทองขอรานเซากิน ส่วนแม่ของสุตันตะได้ทราบข่าวเรือแตกคิดว่าลูกชายตาย แมก่เสียใจจนตัวตาย แล้วไปเกิดเป็นเทพประจำคนโพ วันหนึ่งท้าวพรหมทัตได้มายังบริเวณคนโพ ก็ให้เสนาบึกเบิกบริเวณนั้นเป็นไรนา แล้วท้าวพรหมทัตก็รับสั่งให้แบ่งกันคนละสิบลวาและให้เจ้าของที่ลอมรั้วของตนเอง สุตันตะได้เป็นเจ้าของที่ด้วย แต่สุตันตะลอมรั้วไม่แข็งแรง

ยังมีช่างเผือกชื่อหนึ่งมีงาเดี่ยวพาบรืวารมาหากิน พวกบรืวารพากันเหยียบย่ำข้าวกล้าในนาโดยเขาทางเขตแดนของสุตันตะ ท้าวพรหมทัตโกรธรับสั่งให้จับสุตันตะมัดไว้ตรงปากทางที่ช่างมาเพื่อจะให้ช่างเหยียบ แม่ของสุตันตะที่เป็นรุกชเหวดาก็มาเข้าฝันให้ของาช่างเผือกไว้และไคมาแก้คดีให้สุตันตะ เมื่อพญาช่างเผือกมาอีกครั้งหนึ่งสุตันตะก็ถวาทโหมพญาช่างเผือกว่าไคทำความเดือดร้อนให้แกตน พญาช่างเผือกตองให้งาช่างแกตนเพื่อชำระโทษ พญาช่างก็ยอมให้งาช่างแกสุตันตะแล้วช่างก็ตาย

ในงาช่างเผือกนั้นมีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองบุมปะการี (บุมการี) มีไพรพลมาก และมีนางเทพธิดาชื่อสุภาตา (สุภาตา) เป็นเจ้าเมือง นางสุภาตาได้เนรมิตปราสาทให้สุตันตะอยู่และนางเทพธิดาก็ไคแต่งงานกับสุตันตะ

วันหนึ่งท้าวพรหมทัตมีความอยากกินนกจึงสั่งให้พรานไปล่านก พรานผู้หนึ่งไปยิงนกได้ 2 ตัว แล้วได้ไปพบสุตันตะก็เข้าไปพักนอนในบ้านของสุตันตะ ขณะที่พรานกำลัง

ย่างนกอยู่บนสูงอากาศก็ออกมาปรากฏตัว พรวนตกตะลึงในความงามจนนกใหม่ นางจึงได้
ให้อาหารไปอย่างหนึ่งเพื่อแทนที่ใหม่ไป นายพรวนได้ไปเล่าให้ท้าวพรหมทัตฟังว่าสุคันตะ
มีภรรยาสวยเหลือเกิน ท้าวพรหมทัตนึกอยากเห็นนางจึงปลอมตัวเป็นพรวนไปพบนาง เกิด
คิดใจนางสูงอากาศ ท้าวพรหมทัตคิดจะกำจัดสุคันตะจึงได้รับสั่งให้สุคันตะหาโกมาชนกันกับโก
ของพระองค์ ถ้าโกของสุคันตะแพ้ก็จะริบภรรยาของสุคันตะ สุคันตะก็แสดงความทุกข์ใจ
ไม่รู้อะไรจะทำใหม่มาชน นางสูงอากาศไปเรียกนางเห็นในป่ามาแปลงกายเป็นโกชน ได้
ชนกับโกของท้าวพรหมทัตและในที่สุคันตะชนะโกของท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตคิดหาอุบาย
ใหม่โดยหาแข่งวัว นางสูงอากาศไปเรียกเสื่อมาแปลงเป็นวัวชน ก็ชนะวัวของท้าวพรหมทัต
อีก ท้าวพรหมทัตหาชนช้าง นางสูงอากาศไปเรียกราชสีห์มาแปลงเป็นช้าง ให้สุคันตะนำ
มาชนก็ชนะช้างของท้าวพรหมทัต ต่อมาท้าวพรหมทัตให้สุคันตะมาชมมวย เสนาของนาง
สูงอากาศอาสาชกแทนโดยปลอมแปลงตัวเป็นสุคันตะชกมวยก็ชนะอีก ท้าวพรหมทัตคิดฆ่า
สุคันตะอย่างไรก็ไม่ได้อ จึงสั่งให้เสนาไปจับตัวสุคันตะใส่หีบเอาไปถ่วงน้ำ เสนาใน
เมืองงาซางก็ไปแกะเอาสุคันตะกลับคืนมาและจับเอาอุปราชซึ่งเป็นน้องชายของท้าวพรหมทัต
ใส่หีบแทน ท้าวพรหมทัตให้คนจับสุคันตะอีกแล้วให้ฆ่าฟันให้ตายเสีย เสนาเมืองงาซางก็
กำบังตาเปลี่ยนตัวสุคันตะกับราชบุตรท้าวพรหมทัต ราชบุตรก็ตองตายแทน ท้าวพรหมทัต
โกรธมากจึงยกทัพมารบกับสุคันตะ แต่แพ้สุคันตะ ท้าวพรหมทัตถูกฆ่าตาย แผนดินก็สลับลง
ไป ชาวเมืองจึงเชิญสุคันตะเป็นเจ้าเมืองพาราณสี ครั้นนั้นพระอินทร์ได้นำเครื่องใช้ อา
วุธวิเศษมาให้ มีคยาวิเศษ เกือก (รองเท้า) วิเศษ ชนุแก้ววิเศษ และปืนวิเศษ 3
เล่ม ปืนเล่มหนึ่งถ้ายิงไปก็จะเป็นไฟ ปืนเล่มที่สองยิงไปเป็นยักษ์ 2 คน ปืนเล่มที่สาม
ยิงไปฆ่าคนได้แสนคน พระอินทร์ยังได้สอนคาถาให้ พร้อมทั้งบันดาลแก้วแหวนเงินทองให้
ตกลงมาเหมือนฝน เมืองพาราณสีจึงเป็นที่เลื่องลือไปไกลถึงเมืองเวสาดี ว่าเป็นเมืองอุดม
สมบูรณ์เหลือเกิน ท้าวอโนมัตตะเจ้าเมืองเวสาดีก็อยากได้เมืองพาราณสีไว้ในครอบครอง
จึงยกทัพมารบ แต่แพ้เจ้าสุคันตะ เมืองอินตะสาเกตซึ่งมีท้าวอินตะสาเกตเป็นเจ้าเมือง

ได้ยกทัพมารบอีกเมืองหนึ่ง แต่แพ้สตันตะอีกเหมือนกัน และยังมีเมืองสีวิราชะ (สีวิราช)
มีท้าวสีวิราชเป็นกษัตริย์ยกทัพมารบอีก ทั้งสามเมืองจึงยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้น
สตันตะก็ปกครองเมืองต่อมา

2. ตัวละคร

	<u>ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>	<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>
<u>เทวดา</u>	พระอินทร์ เทพธิดา รุกขเทวดา	
<u>มนุษย์</u>	แม่พระเอก	<u>มนุษย์</u> เจ้าเมือง
<u>สัตว์</u>	ช้าง	

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกไปค้าขายแล้วเรือแตก
2. พระเอกได้ทีนาแปลงหนึ่ง
3. ช้างเหยียบย่ำนาของพระเอกและคนอื่น
4. เจ้าเมืองให้จับพระเอกมัดเพื่อให้ช้างเหยียบ
5. พระเอกของาช้างไว้
6. พระเอกแต่งงานกับนางเทพธิดาซึ่งอยู่ในางช้าง นางเทพธิดาเนรมิตปราสาทให้พระเอกอยู่
7. เจ้าเมืองอยากได้นางเทพธิดาจึงคิดกำจัดพระเอก
8. พระเอกชนะเจ้าเมืองจึงได้ครองเมือง

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องมีอยู่สองตอน ปมแรกก็คือความประมาทของสุตันตะหรือพระเอกที่ ล้อมรั้วนาของคนไทยแข็งแรง ทำให้รางมาเหยียบย่ำข้าวกล้าในนาของตนและของผู้อื่น เจ้าเมืองโกธรจึงสั่งให้เอาตัวพระเอกไปไว้ตรงทางที่รางจะมาเพื่อให้รางเหยียบตาย แต่ พระเอกไม่ถึงที่ตาย รุกขเทวดาที่เป็นแม่ของพระเอกจึงมาแนะนำให้พระเอกว่าให้กล่าว โทษรางเผือกงาเคียวที่เป็นจ่าโขลงแล้วให้ของนางไว้ พระเอกจึงได้รับโชคคัมภีร์ศาสตร์ เพราะงาข้างนั้น ทำให้มีปราสาทอยู่ มีไพรพล มีภรรยาเป็นถึงเทพธิดาสวยงาม และ จากการที่นางเทพธิดาหรือนางเอกสวยงามมากนี้เอง ทำให้เกิดปมเรื่องที่สองคือเจ้าเมือง เกิดหลงใหลนางเอก จนคิดกำจัดพระเอกด้วยวิธีต่าง ๆ เช่นให้พระเอกหาไก่ วัว และขางมาชนกับ ไก่ วัว และขางของเจ้าเมือง นางเอกก็ได้เนรมิตสัตว์เหล่านี้มาให้ พระเอกให้พระเอกไปชกมวยก็มีคนไปชกแทนพระเอก เจ้าเมืองให้ฆ่าพระเอกอย่างไรก็ไม่ ตาย แต่คนสนิทของเจ้าเมืองกลับต้องตายไปทีละคน ในที่สุดเจ้าเมืองก็ต้องตายเอง

พระเอกมีผู้อยู่ปล้ำมักเป็นหญิงถึงสองคน คนแรกคือแม่ของพระเอกที่ตายไปเป็น รุกขเทวดา ได้ชี้ทางให้พระเอกได้รับความสุขสบายในชีวิต ผู้หญิงอีกคนหนึ่งคือ นางเอก ได้ไปปราสาทราชวัง ไพรพลแก่พระเอก และช่วยเหลือพระเอกต่อสู้กับเจ้าเมืองจนได้ ชัยชนะ พระเอกจึงเกิดมาสำหรับเป็นผู้มีโชคโดยตลอด แม้จะเป็นคนยากจน สุดแต่จะ ล้อมรั้วนาของตนยังล้อมไทยแข็งแรง เพราะไม่มีอุปสรรค หรือตอนที่เจ้าเมืองหาแข่งขัน สัตว์ต่าง ๆ พระเอกก็ไม่คิดหาสัตว์เหล่านั้นมาช่วยตนเอง นางเอกจึงได้หามาให้ การ เรียนวิชาอาคมและการเสาะแสวงหาอาวุธคู่มือก็ไม่ต้องไปเสาะหาที่ไหนมาให้นำมาให้ทั้งยัง สอนลาตาอาคมอีกด้วย พระเอกจึงเป็นคนโชคดี

เจ้าเมืองนั้นเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม เห็นภรรยาของผู้อื่นสวยก็อยากได้มา เป็นชายาของตน ทั้ง ๆ ที่ตนเองก็มีชายาอยู่แล้ว เจ้าเมืองจึงคิดฆ่าพระเอกให้ตายไป

ด้วยวิธีการต่าง ๆ เจ้าเมืองได้ทำลายน้ำใจคนถึงสามคนเป็นอย่างน้อย คือนางเอกพระ
เอกและชายของเจ้าเมืองเอง บารพอันนี้ทำให้เจ้าเมืองต้องพ่ายแพ้ถึงตายไปในที่สุด

5. จำนวนภาษา

การพรรณนาชมความงาม ผู้แต่งพรรณาวางสุภาตานั้นงามจนผู้ใดพบเห็น
ตกตะลึงตาค้าง ลืมคิดว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ เหมือนกับพราหมณ์นางก็ตกตะลึง จนลืมนึกไป
ว่าตนเองกำลังปิ้งนกก ความลืมนึกนั้นทำให้กใหม่หมก การพรรณนาโดยยกเหตุการณ์เช่นนี้
ทำให้ผู้อ่านเห็นวามงามสุภาตางามยิ่งนัก

เมื่อพราหมณ์นาง	ตาค้างบพิบ
-----------------	------------

มันเลยกะคาง	ลืมนึก
-------------	--------

มีอกำแอนนง	ลนไฟเผาผิง
------------	------------

มันได้ลืมนึก	ไฟใหมหมกเสียง
--------------	---------------

(เมื่อพราหมณ์เห็นนาง ตาค้างไม่กระพริบ มันเลยกระคางลืมนึก มีอกำแอนนง
ลนไฟเผา มันลืมนึก จนไฟใหมหมก)

การเขียนเสียงธรรมชาติในคำประพันธ์ ทำให้คำประพันธ์มีความไพเราะยิ่งขึ้น
เช่น เสียงโกซัน โอค โอโอ ผู้อ่านจะได้รสรรมคึกทั้งภาพพจน์ และเสียง ดังนี้

โกซันโจงหลวง	มันหลวงลอลลา
--------------	--------------

โคคบบีกมา	ซันตา
-----------	-------

ซันโอกโอโอ	อกโอ โอกอา
------------	------------

คันทักกลา	เซียบคิน
-----------	----------

หรือเสียงวัวร์อง โบกโบ โอคโอ ซึ่งเป็นเสียงของวัวร์องตามหูของชาวภาคเหนือ
 แยกเสียงโบคโบ โอคโอคคคค
 เกือกกลิ้งนอนคิน แล้วยืนขึ้นคัง

6. ผู้แต่งแทรกความรู้เรื่องยาบำรุงกำลังสัตว์ที่จะให้ชน ว่าจะให้กิน
 อะไรสัตว์จึงจะกล้าแข็ง มีกำลังมาก และเป็นเครื่องรางอีกด้วย

ยาวิ้ว ผู้แต่งกล่าวว่ามีส่วนผสมของ ชิง ไพล พริกไทย หอยกาบ วาน
 ทั้งหมดนี้แนะนำให้วิ้วกินจะเป็นเครื่อง รางป้องกันภัยแก้ว ทำให้วิ้วอุชนชนไม่ถูก และ
 ยิงหนังเห็นยวทนต์านอีกด้วย

หัวชิงหัวไพล	พริกไทยเกาเม็ด
ไส้นิคหนอย	คองคัง
เผาหอยกาบลาน	หวานสามปันคัง
แล้วเอาแซคัง	คองควยน้ำเผิง
เอาก็กังไป	กัณฑ์กาเก็ง
งัวอุชน	บัตต
ตั้งขามตั้งพน	อญคองเคงกัก
กัณฑ์กยาหนี	ลงคอ

(หัวชิงหัวไพล พริกไทยเกาเม็ด ไส้นิคหนอยแล้วคองไว้ เผาหอยกาบลาน
 วานสามปันคัง แล้วเอาแซคองควยน้ำเผิง เอาให้วิ้วกิน จะคุ้มกันภัย วิ้วอุชนไม่ถูก
 หังเห็นยวทนต์าน อญคองกระพัน ถ้ากรอกยานี้ลงคอ)

ยาซาข ไชซาขมีกำลังมาก มีส่วนผสมของมะขาม อ้อยคำ อ้อยนาง วา
 โทศ เครื่องจุงจาอิง กังใบเหมา คองยี่มา ส่วน และชะคาน

หมอยาขางนั้น	มันเอามะขาม
ออยคำออยนาง	วางโกศตั้งเกา
เครื่องจางอิง	กิ่งใบมะเหมา
ทองยี่บา	सानแวง
ชะคานหนาณา	กับวาसानแต
เอาแตหน่วยหัน	ผ่านลง
สิ่งละหาชอย	พักชอยเปนผง
ไคยสมลง	ปนหัวน้ำเหลา

(หมอยาขางนั้น มันเอามะขาม ออยคำออยนาง วางโกศตั้งเกา เครื่อง
 จางอิง กิ่งใบมะเหมา ทองยี่บา สานแวง ชะคานหนาณา กับวาसानแต เอาแตหน่วยหันผ่าน
 สิ่งละหาชอย(ชวคหนึ่ง) สับใหละเอี้ยค แลวสมลงปนหัวน้ำเหลา)

7. คติธรรม

คติเกี่ยวกับการกระทำไม่สมควร เช่นท้าวพรหมทัตจะมาสักคันตะ เพื่อรับนาง
 สุภาตมาเป็นชางา พวกเสนาภักกราบพูลโหชอกิดวากการกระทำเช่นนั้นไมคิ ผู้คนจะติฉิน
 นินทาว่าเหมือนกับมาขางทั้งตัวเพื่อจะเอางาขางแทนัน หรือลงทุนมาหามาเพื่อจะเอาเชี้ยว
 ของหมา เป็นการทำบาป

เขาจักเลาเลา	วาเจาบาปหนา
มาขางเอองา	มาหามาเอาเชี้ยว
มาฉิวเขาตาย	เลยกายลวคเกี้ยว
เอาเมียบเขามา	รวมรัก

(เขาจักนึกตา ว่าเจ้าบาปหนา ข้าข้างเองา ข้าพมาเอาเขี้ยว ข้าตัว
เขาคาย เลยกกลายเป็นแก้ว เอาเมียเขามารวมรัก)

กิติที่ว่าไมควรวอลเก่ง เหมือนไม้ยางไม้ตะเคียน คิดว่าเป็นต้นไม้ที่สูงสุดแล้ว ก็
ยังมีต้นไม้โพทนไทรสูงกว่ามันไปอีก

มันไคอวคคี่	วิทธิเก่งล้ำ
บมันอัน	เหมือนมัน
เฉียบยางเคียนไม้	ต้นไม้สูงจิ่ง
ไม้ไหนมัน	สูงกว่ามันไค
ก็หากยังมี	รุกชี่แหลงไหล
โพธิชะไล	เลิศล้ำ
สูงกว่ามันไป	ไคหลายวานั้น
นี้และเห็น	เทียบมา

(มันไคอวคคี่ วิทธิเก่งล้ำ ไม่มีใครอื่นเหมือนมัน เปรียบไม้ยางไม้ตะเคียน
ต้นไม้สูง ไม้ไหนมัน ต้นสูงกว่ามันไค ก็หากยังมี รุกชี่ โพ ไทรเลิศล้ำ สูงกว่า
มันไป ไคหลายวานั้น)

กิติของผู้เป็นเจ้านาย ควรยึดหลักธรรมสี่ประการที่เรียกว่า พรหมวิหารสี่ อัน
มี เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ผู้เป็นท้าว	เชื่อนชาวกรุงศรี
หรือรภยาก	ธรรมมีสี่อัน
พรหมวิหาร	โองการทวนตั้ง
มีสี่ดวงธรรม	บพลิ่ง
เมตตากกรุณา	มุทิตานั้น

และอุเบกขาอัน ชรมา
 (ผู้เป็นท้าว เจ้ากรุงศรี ไทรักษา ชนม์สินัน พรหมวิหาร โองการ
 ทานตั้ง มีศีลวงธรรมในพลาดพลั่ง เมตตากุณา มุทิตานัน และอุเบกขาธรรม)

18. วงศ์สวรรค์

ผู้แต่งคำขอเรื่องนาค อายไชยเมืองเลน ท่านผู้นี้ได้ถึงแก่กรรมไปไม่ นานนี้เอง ความยาวของคำขอเรื่องนาค 258 หน้า นับว่าเป็นคำขอเรื่องที่ยาวที่สุด มีเรื่อง ขบขันหลายเหตุการณ์

1. เนื้อเรื่อง

มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองเหมราช เจ้าเมืองชื่อท้าวพรหมทัต มเหสีชื่ออำพร ทั้งสององค์มีโอรสชื่อ วงศ์สวรรค์ เมื่อเจ้าวงศ์สวรรค์อายุได้ 10 ปี ก็ขออนุญาตพระบิดาพระมารดาจะไปเรียนวิชา แต่กษัตริย์ทั้งสองห้ามไว้ ต่อมาผู้คุมคนหนึ่งเป็นชาวเมืองคักสีลา คิดทำหนังสือขโมยไปมาถวายท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตโดยยกให้เจ้าวงศ์สวรรค์ขี่เล่นตามใจ จนกระทั่งอายุเจ้าวงศ์สวรรค์ได้ 16 ปี ก็มีความคิดอยากเห็นดวงจันทร์ว่าจะมีกระต่ายอยู่ข้างในหรือไม่ เจ้าวงศ์สวรรค์จึงแอบขโมยหนังสือไปดูในคืนหนึ่ง เลยถูกอมพัดหงส์ตกลงมา เจ้าวงศ์สวรรค์สิ้นชีวิตในป่าแห่งหนึ่ง พระอินทร์มาชุบชีวิตให้และประทานสายเพชรให้อีกด้วย เจ้าวงศ์สวรรค์ก็เดินทางไปถึงภูเขาแห่งหนึ่งเป็นสถานที่ ๆ พระอินทร์บอกให้มา ได้พบยักษ์เฝ้าภูเขาอยู่ เจ้าวงศ์สวรรค์ก็มาขยักตายแล้วเข้าไปในภูเขาพบพระฤาษี พระฤาษีสอนวิชาอาคมพร้อมทั้งให้คาบพิพย์ เจ้าวงศ์สวรรค์ยังได้ลงอาบน้ำในบ่อพิพย์อีกด้วย ทั้งคาบพิพย์ และบ่อพิพย์นี้เป็นของที่พระพรหมฝากแก่พระฤาษีให้ยกให้เจ้าวงศ์สวรรค์ เจ้าวงศ์สวรรค์ก็เหาะได้เพราะอาบนำพิพย์

ยังมีพระฤาษีอีกคนหนึ่งชื่อ สมมิตร เป็นฤาษีที่บูชาไฟ วันหนึ่งได้เก็บดอกจันมาในดอกจันนั้นมีเด็กผู้หญิงคนหนึ่ง ฤาษีได้เลี้ยงเด็กหญิงนั้นไว้ และตั้งชื่อว่าระวีทอง เมื่อนางระวีทองเติบโตขึ้นสมควรมีคู่ พระฤาษีก็ป่าวประกาศให้ชายหนุ่มทั้งหลายทั้งคนทั้งยักษ์ นาค ครุฑ วาดำใครสามารถยกไม้เท้าขึ้นได้ คนนั้นจะได้นางไปเป็นคู่ครอง พวกยักษ์ นาค ครุฑ พวกกันมายกไม้เท้าขึ้น เจ้าวงศ์สวรรค์เดินทางจะกลับมายานเมืองผานมาจึง

แปลงกายเป็นคนแก่ยกไม้เท้าขึ้นไคอย่างงายตาย จึงไคแต่งงานกับนางระษีทอน พวกยักษ์
เสียใจพากันรุมฆ่าเจ้าวงศ์สุวรรณ เจ้าวงศ์สุวรรณก็ปราบพวกยักษ์ได้ แล้วยกอยู่กับ นาง
ระษีทอนเป็นเวลานานถึงหกปี ก็อยากกลับบ้านเมือง เจ้าวงศ์สุวรรณจึงชวนนางระษีทอน
ไปด้วย ทั้งสองมาถึงที่แห่งหนึ่งก็พักนอนหลับ

มียักษ์ตนหนึ่งชื่ออินธุมาร มีหน้าที่รักษาป่าไม้ ไคเห็นคนทั้งสองนอนหลับ ก็ลัก
นางระษีทอนไป นางไคชายักษ์ตายแล้วก็คิดตามหาเจ้าวงศ์สุวรรณ พระอินทร์ไคลงมา
บอกว่าเจ้าวงศ์สุวรรณยังมีชีวิตอยู่และไคไคไหนแหวนแกนาง ถ้าสวมแหวนมือขวาจะกลายเป็น
ชาย นางก็สวมแหวนมือขวากลายเป็นชาย พระอินทร์ตั้งชื่อว่าจักรขุณสังข์

ส่วนเจ้าวงศ์สุวรรณตื่นขึ้นไม่พบนางก็ออกเดินทางตามหานาง จนถึงเมืองจันทะ
บุรี (จันทบุรี) มีเจ้าเมืองชื่อ สุริยวงค์ มเหสีชื่อสุวรรณบุปผา ทั้งสองมีโอรสชื่อ
จันทะวาท(จันทวาท) ในเมืองนี้ไคได้รับความเค็ดครอน เนื่องจากมีเสาคินแห่งหนึ่งมียักษ์สิง
อยู่ ยักษ์ตนนี้จะปรากฏตัวปีละครั้งแล้วก็จับผู้คนไปกินเป็นอันมาก เจ้าวงศ์สุวรรณไคอาสา
ฆ่ายักษ์ตาย ในเสาคินมีคาบคี่ของพระพรหม เจ้าวงศ์สุวรรณไคยกคาบนี้ให้จันทวาท
และไคควักแก้วตาของยักษ์ให้จันทวาท แก้วตานี้ถ้าใครไคได้จะมีฤทธิ์เหาะไคได้ เจ้าวงศ์
สุวรรณไคพักอยู่เมืองนี้เป็นเวลา 3 ปี ก็ขอลาไปตามหานางระษีทอน ท้าวสุริยวงค์ไค
ให้จันทวาทติดตามไปด้วย

เจ้าวงศ์สุวรรณและจันทวาทเหาะมาถึงเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองโกลาศ ซึ่งมีเจ้า
เมืองชื่อสุพรรณยักษ์ มเหสีชื่อนางแจ่มจันทร์ มีธิดาชื่อสุคันธา (สุคันธา) วันหนึ่งนาง
สุคันธาไปชมสวน เจ้าวงศ์สุวรรณกับจันทวาทตามมา เจ้าวงศ์สุวรรณไคแปลงกายเป็นนก
สาริกา บินไปหานางสุคันธาไคพูดจากับนาง ครั้นเวลากลางคืนก็บินไปหานางแล้วแปลง
ร่างเป็นคนไคอยู่กับนางสุคันธา ครั้นเวลากลางวันก็ลับเป็นนกบินหนีไป สุพรรณยักษ์
สงสัยจึงไคนางชะกะนาแปลงกายเป็นนางสุคันธาไปอยู่ในห้องแทนนางสุคันธา ครั้นถึงเวลา
เจ้าวงศ์สุวรรณมาหา นางชะกะนาก็ลับกลายเป็นยักษ์ไคสู้รบกัน นางยักษ์แพไคนำความ

ไปบอกท้าวสุพรรณยักษิ์ ทำให้สุพรรณยักษิ์โกรธมากรีบสั่งให้จัดกองทัพไปรบกับเจ้าวงศ์สุวรรณ
 รบกันจนเหนื่อยอ่อน แล้วเจ้าวงศ์สุวรรณก็จับท้าวคักหนีไป ได้พบนางระมีทอง
 ที่แปลงกายเป็นชายชื่อจักรขุสิงห์ ทั้งสามคนก็กลับมารบยักษ์ใหม่ จักรขุสิงห์ฆ่าท้าว
 สุพรรณยักษิ์ตาย นางแจ่มจันทร์กับนางสุกัณฐามารับศพพญายักษ์ไปทำพิธีเผาแล้วเชิญทั้ง 3
 คนเข้าไปในเมืองโกสลาศ นางแจ่มจันทร์ถวายเมืองแก่เจ้าวงศ์สุวรรณปกครองสืบไป จักร-
 ขุสิงห์อยู่ในเมืองโกสลาศเป็นเวลานานก็ไม่เห็นว่าเจ้าวงศ์สุวรรณจะติดตามนางระมีทองที่
 หายไป จึงน้อยใจเลยหนีไปบวช ก่อนที่จะไปได้เขียนบอกลาเจ้าวงศ์สุวรรณนางขอลา
 ไป อย่าได้ติดตามนางเลย นางระมีทองเหาะไปถึงป่าแห่งหนึ่งซึ่งมีกุมมินยักษ์รักษาอยู่
 ยักษ์จะทำร้ายนาง นางจึงทรมาณยักษ์ ยักษ์ยอมแพยยอมเป็นข้ารับใช้ จักรขุสิงห์จึงบอก
 ให้ยักษ์รักษาทันทาง อย่าให้ใครล่วงล้ำไปหนางเพราะนางจะไปบวช

กล่าวถึงเจ้าวงศ์สุวรรณคืนขึ้นก็รู้ว่านางระมีทอง ซึ่งปลอมเป็นชายได้หนีไปแล้ว
 ก็ออกติดตามพร้อมด้วยจันทวาท ทั้งสองคนตามมาถึงที่ยักษ์กุมมินเฝ้าป่าอยู่ไครบกัน ยักษ์
 ยอมแพไครพาเจ้าวงศ์สุวรรณและจันทวาทไปหาจักรขุสิงห์ เจ้าวงศ์สุวรรณคอนนาง
 ระมีทองแต่นางไม่ยอมออกจากอาศรม เจ้าวงศ์สุวรรณจึงแกล้งสลบไป นางระมีทองจึง
 ได้ออกมาว่าพันความทุกข์ ที่เจ้าวงศ์สุวรรณสลบไป เจ้าวงศ์สุวรรณจึงได้ตัวนาง แต่
 นางระมีทองเสียใจที่ตนเองเสียรูปก็สลบไปจริง ๆ เจ้าวงศ์สุวรรณจึงใส่กุมมินยักษ์ไปขอยา
 ทัพยจากพระอินทร์ พระอินทร์ลงมารักษาจนนางฟื้นขึ้น แล้วทั้งสามคนก็ลาพระอินทร์เหาะ
 กลับเมืองมาถึงฝั่งน้ำแห่งหนึ่งไครพักนอน

ขณะนั้นมีนักษิ์ตัวหนึ่งบินผานมาเห็นนางระมีทอง ก็อยากไครนางจึงคิดฆ่าเจ้า
 วงศ์สุวรรณ แต่สู้เจ้าวงศ์สุวรรณไม่ได้ นักษิ์ยอมตัวเป็นข้ารับใช้ เจ้าวงศ์สุวรรณจึง
 ให้นำนักษิ์บอกทางกลับเมือง ของ ตนแล้วทั้งสามคนก็เหาะไปถึงเกาะแห่งหนึ่ง จึงพักนอน
 หลับ

กลางถึงนางยักษ์คนหนึ่งซึ่งรักนามหาสมุทรชื่อว่า พรายกะสินธุ์ (พรายกระสินธุ์) นางยักษ์ได้เห็นคนทั้งสามก็ลักเอาจันทวาทไปอยู่ในถ้ำของนาง แล้วนางยักษ์ก็แปลงกายเป็นหญิงงาม เจ้าจันทวาทไม่รู้ว่า เป็นนางยักษ์ก็ได้นางเป็นภรรยา อยู่กับนางยักษ์เป็นเวลาเจ็ดเดือนจึงรู้ว่า เป็นนางยักษ์ เจ้าจันทวาทจึงแกลงป่วย นางยักษ์ถามว่าทำอย่างไรจึงจะหายป่วย จันทวาทบอกว่าต้องไปคาบพิศภัยกับแก้วของคนมาชนำกิน นางยักษ์ก็ทามาให้ เจ้าจันทวาทจึงเหาะหนีจากนางยักษ์ไปจนถึงกลางป่าแห่งหนึ่งก็พักผ่อน ขณะนั้นมีพราหมณ์สองคนผ่านมาพบได้เป็นเพื่อนเดินทาง พราหมณ์ทั้งสองคิดทำรถเหาะได้จึงได้อาศัยรถเหาะมาถึงเมืองแห่งหนึ่งชื่อเมืองโยนก เจ้าเมืองชื่อวงศอาทิตย์ มีธิดาชื่อนางรัตนา ทั้งสามคนมาขอพักอยู่กับตายายในอุทยาน แล้วก็พารถแก้วไปถวายท้าววงศอาทิตย์ เจ้าจันทวาทได้เห็นนางรัตนาสวยมาก ก็รักนางจึงเขียนสารใหนักซึ่งพราหมณ์สี่เลี้ยงเสกขึ้นพาไปให้นาง นางรัตนาก็ตอบมาและนัดหมายให้ไปหานางที่ตำหนัก ครั้นแล้วท้าววงศอาทิตย์ก็ยกนางรัตนาให้อภิเษกกับเจ้าจันทวาท ต่อมาเจ้าจันทวาทก็พานางกลับไปยังบ้านเมืองของตน

ส่วนเจ้าวงศสวรรค์กับนางระวีทอนก็ตามหา เจ้าจันทวาทจนกระทั่งไปถึงเมืองเขมราช ทางเมืองเขมราชก็จัดพิธีอภิเษกกับขวัญเจ้าวงศสวรรค์และนางระวีทอน

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>		<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>	
<u>เทวดา</u>	พระอินทร์	<u>อมนุษย์</u>	ยักษ์
<u>มนุษย์</u>	นางเอก ลูกสาวยักษ์		

3. โครงเรื่อง

1. พระเอกเป็นลูกเจ้าเมือง
2. พระเอกเรียนวิชา
3. พระเอกโศกคามพิพม์และสามารถเหาะได้
4. พระเอกพบนางเอกใจแต่งงานกัน
5. พระเอกพานางเอกกลับเมือง
6. ยักษ์ลักตัวนางเอก
7. พระอินทร์ช่วยนางเอกและให้นางเอกกลายร่างเป็นชาย
8. พระเอกติดตามหานางเอก
9. พระเอกได้เพื่อนร่วมทางเป็นลูกเจ้าเมือง
10. พระเอกได้ลูกสาวยักษ์เป็นภรรยา
11. พระเอกพบนางเอกและพากลับเมืองของพระเอก

4. การดำเนินเรื่อง

เรื่องวงศ์สุวรรณค์เป็นเรื่องการผจญภัยของพระเอกตลอดเรื่อง โดยเริ่มต้นเมื่อพระเอกหรือวงศ์สุวรรณค์ได้ขงหยงตนเพื่อจะไปให้ถึงดวงจันทร์ แต่พระเอกไม่สามารถไปถึงดวงจันทร์ได้ ก็ต้องตายเสียก่อน รอนถึงพระอินทร์ต้องแก้ไขให้ฟื้นขึ้น จากนั้นพระเอกก็เรียนวิชากับฤาษี มีวิชาอาวุธแล้วก็ได้คู่ครองคือนางระมีทอง แต่ทั้งสองก็ต้องพลัดพรากจากกัน เพราะมีอุปสรรคคือยักษ์ลักพานางเอกไป นางเอกต้องกลายร่างเป็นชาย เพราะพระอินทร์ให้นางสวมแหวน พระเอกได้แสดงฝีมือในการรบกับยักษ์จนได้เพื่อนร่วมทางคนหนึ่ง จากนั้นพระเอกก็เดินทางเข้าไปถึงเมืองยักษ์ได้ภรรยาอีกคนหนึ่งเป็นลูกสาว

ยักษ์ ตอนที่พระเอกหลงเพศผิดเพี้ยนอยู่ เมืองยักษ์ไม่คิดติดตามหนทางระวีทอง นางระวีทองก็ขยี้ไกลธิดกับพระเอกนั่นเอง แต่อยู่ในร่างของผู้ชาย นางระวีทองน้อยใจจึงหนีไปบวช พระเอกก็ออกติดตามจนได้พบกัน จากนั้นก็มีเรื่องของจินชวาคเพื่อนร่วมทางของพระเอกแทรกในตอนปลาย

การดำเนินเรื่องจะเป็นไปเพราะเหตุการณ์ทำให้เป็นไป เช่นในตอนที่พระเอกซึ่งสงสัยคนไปดูว่าในดวงจันทร์นั้นมีอะไรแน่ จนประสพเคราะห์กรรมถูกลมพัดหึ่งสยันทกลงจากอากาศ ในเรื่องก็เกริ่นไว้ก่อนเกิดเหตุร้ายว่าเป็นคราวเคราะห์กรรมของพระเอกเอง พระเอกชะตาขาดในตอนนี้ เรื่องจึงดำเนินไปตามพรหมลิขิตหรือกรรมบันดาลให้ เป็นไป เมื่อพระเอกตายก็รอนถึงพระอินทร์ตกลงมาแก้ไขให้พระเอกจนจัญเคราะห์กรรมต่อไปอีก โดยพระอินทร์ใคร่ทางให้พระเอกเดินไปตามทิศที่พระอินทร์บอก พระอินทร์จึงเป็นผู้ทำให้เรื่องเดินต่อไป พระเอกจึงได้วิชาและอาวุธ จากนั้นก็ได้ครอง และอุครองนั้นยังบังเอิญอยู่ในเส้นทางที่พระเอกผ่านไปด้วย ต่อจากนั้นคนทั้งสองต้องพลัดพรากจากกัน ตอนนี้อย่างใดแทรกโครงเรื่องย่อยคือให้พระเอกได้เพื่อนร่วมทางซึ่งเป็นโอรสของเจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่ง เพื่อนร่วมทางของพระเอกก็ได้แต่งงานไป แต่เพื่อนร่วมทางไม่ได้มีส่วนทำให้ชีวิตของพระเอกเปลี่ยนไปเลย เมื่อพระเอกนางเอก พลัดกันนั้นเหตุการณ์ก็พาพระเอกให้เดินทางไปถึงเมือง ๆ หนึ่ง และได้ลูกสาวเจ้าเมืองเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง

พระอินทร์ได้เข้ามาเป็นผู้ช่วยเหลือในตอนที่พระเอก นางเอกประสพเคราะห์กรรมเช่นชีวิตพระเอก และลงมาปลอมใจนางเอกเมื่อนางเอกพลัดกับพระเอก และพระอินทร์ยังได้เปลี่ยนร่างกายของนางเอกให้เป็นชาย โดยการให้สวมแหวนแล้วร่างกายก็จะเปลี่ยนไปเอง การเปลี่ยนแปลงกายจากหญิงเป็นชายของนิยายไทยเช่นนี้ เป็นจินตนาการของผู้แต่งที่คิดว่าพระอินทร์หรือเทวดาทำได้ และจินตนาการนี้ก็เป็นความจริงในสมัยปัจจุบันคือแพทย์สามารถผ่าตัดแปลงเพศได้

จินตนาการของผู้แต่งเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ ยังมีอีกสองสิ่ง นั่นคือ หงส์ยนต์ และรถเหาะ หงส์ยนต์นั้นชาวเมืองคนหนึ่งประดิษฐ์ขึ้นสามารถเหาะได้ และรถเหาะ ก็ เป็นฝีมือของพรานหมอสองคนช่วยกันทำ นับว่าผู้แต่งได้ให้สิ่งประดิษฐ์ทั้งสอง เป็นผลงานของ มนุษย์ แทนการกล่าววาทะเวลาเนรมิตให้ สิ่งประดิษฐ์ทั้งสองดังกล่าวก็เป็นไปได้จริงใน สมัยปัจจุบันนี้ ผู้แต่งจึงมีแนวโน้ม ของความคิดไปทางวิทยาศาสตร์มากกว่า อาจว่าเป็น ผลงานของเวทคา

5. ส่วนวนภาษา

ผู้แต่งได้แสดงฝีมือในการพรรณนาให้เห็นภาพพจน์ มีการใช้สำนวนเปรียบเทียบ-เทียบ ตลอดจนการพรรณนาอารมณ์แล้วก็คือ

การพรรณนาปรากฏลักษณะของยักษ์ ว่าตัวโตเหมือนควาย ฌมยักษ์เส้นโต เทาหวาย ตนเทาบาตรพระ แขงชายักษ์เทาสำตนาตาล หรือตนลาน หรือตนมะพร้าว เป็นการพรรณนาที่ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์ว่ายักษ์ตนนี้คงตัวใหญ่โต หน้าตานากแล้ว เพราะ มีขนาดตาโตเทาบาตรพระ เส้นฌมก็ใหญ่หยาบเทาเส้นหวาย ซึ่งใหญ่โตความมนุษย์หลาย เทานั้น

ตัวมันใหญ่หลวง

คิงปวงยิ่งดำ

มีตัวใหญ่คุด

เหมือนควาย

ฌมตัวปุกยักษ์

ป้อเทาเส้นหวาย

หน่วยตาศายักษ์พาย

เทาบาตรพระเจ้า

คังแขงและชา

ชองยักษ์ปุกเถา

เทาตนตาลาน

หมากปาว

(ตั้วมันใหญ่หลวง ยิ่งล้ำ มีตั้วใหญ่วนเหมือนควาย ฅมยักษ์ ขนาดเทา
เส้นหวาย ลูกต่ายกับพราย เพาะมาตพระ หังแขงและชา ของยักษ์เขา เพาะทนต์
คนลานหรือตนมะพร้าว)

การพรรณนาชมความงาม โดยใช้สำนวนเปรียบเทียบ เมื่อชมความงามของ
นางระมีทอนว่า นางมีกลิ่นหอมเหมือนดอกไม้ นิ้วมือนกลมกึ่งเหมือนลำเตียน คิ้วโก่ง
ฅมคำราวกับขอมควายน่ารัก แขนทั้งสองอ่อนคอมและผิวพรรณขาวราวกับตนกกล้วย สิ่งที่ผู้
แต่งได้อุปไมยถึงก็เป็นสิ่งพิ้นๆ ตามธรรมชาติ แต่ก็ให้ความรู้สึกว่านางระมีทอนเป็นหญิง
สาวทั้งงามตามธรรมชาติจริง ๆ

มีกลิ่นอันหอม	เหมือนรสดอกไม้
เหลือจันไต	กันชา
หน้าปุ่นน่ารัก	ยอดสีเนหา
เนื้อหนึ่งกายา	ใสงามเป่งป่อย
ส่วนนิ้วมือนาง	นิ้วกลางนิ้วก้อย
กลมเหมือนลำเตียน	เคียนคัค
กึ่งวงฅมคำ	เหมือนกันน่ารัก
มาชมพูชัคแตม	เขียนเอา
คังสองแขนเอง	แกวงคอมเหมือนเหลา
เนื้อตั้วมีเงา	ขาวเหมือนทอนกล้วย

(มีกลิ่นหอม เหมือนรสดอกไม้ หอมกว่ากลิ่นจันพัน หน้าตาน่ารัก ยอด
สีเนหา เนื้อหนึ่งกายา ใสงามเป่งปลั่ง ส่วนนิ้วมือนาง นิ้วกลางนิ้วก้อย กลมเหมือน
ลำเตียนทกตั้งแล้ว คิ้วโก่งฅมคำ เหมือนกับน่ารัก มาชมพูชัคแตมเขียนไว้ ทั้งสองแขนเอง
แกวงคอมเหมือนไม้เหลาเรียว เนื้อตั้วมีเงา ขาวเหมือนทอนกล้วย)

การพรรณนาอารมณ์กลัว ตอนทหารเมืองจันทบุรีกลัวยักษ์ พรรณนาว่า บางก็
 หลบอยู่หลังต้นไม้ บางวิ่งกระโจนถึงบ้าน ฟันงตามก็พูดไม่ออกเพราะเหนื่อยเหลือเกิน
 ใจสิ้นขวัญหาย พูดเสียงปนร้องไห้กลัวยักษ์ยิ่งนัก นับว่าผู้แต่งได้พรรณนาไว้ได้เหมือนจริง
 มาก

ปากันพายหนี	พองลิ้นไม้
พองทงวิ่งไค	แผนเวร้อน
จิกบอกฟันอง	ทองอิดเหลือเกิน
ฟังกแผนเวร้อน	ปากปอมไค
ใจสิ้นขวัญหาย	ปากไปสบบให้
กลัวยักษ์จึงไร	ยั้งนัก

(ปากันพายหนี บางหลบอยู่หลังต้นไม้ บางกระโจนถึงเรือน จิกบอกฟันอง
 ก็เหนื่อยเหลือเกิน รับกระโจนถึงเรือน พูดแทบไม่ได้ ใจสิ้นขวัญหาย พูดไปปนร้องไห้
 กลัวยักษ์จึงไรยั้งนัก)

6. คติธรรม

คติที่ว่าไม่ควรฝ่าฝืนคำสั่งของพ่อแม่ เพราะพ่อแม่มีพระคุณเท่าฟ้า
 คำพ่อแม่สอน บควรลงขาม
 +
 ทนทานก็ถูกย เทาฟ้า

(คำพ่อแม่สอน ไม่ควรลงขามฝ่าฝืน เพราะท่านมีคุณเท่าฟ้า)

คติไม่ให้ไว้ใจของสองอย่างที่เป็อันตรรายแก่กันแลวอยู่ใกล้กัน เช่นอึ่งอ่าง
 กับแมงเม่า เนื้อเนาภิหมา เพราะอึ่งอ่างจับแมงเม่ากิน และหมายอมตะครุบเนื้อกิน
 จึงควรแยกของสองอย่างที่เป็อันตรรายต่อกันให้อยู่ห่างกันไว้จึงจะดี

เหมือนน้องอัยเม่า จินเนาภิพมา
บควรและนา ไวใจกันไค

(เหมือนน้องอากับนางเมก เนื้อเนาภิพมา ไม่ควร ไวใจกัน)

ขอควรปฏิบัติของภรรยาที่ค ตอนดามีสอนนางระมีทอนว่า ถ้าอยากไห้สามีรัก
ก็จงบิบนวคไให้เมื่อสามีเห็นคเห็นอย อยานอกใจสามีไปมีฐ และกิจการสิ่งไคที่ยังไม่รุ้
ไ้ถามสามี

ไครหื้อยัรัก	ชอบแมนพอตา
บิบนในกายา	หื้อยัถูกเฝ้า
อย่าลัใจยั	หื้อกลัใจเจา
อย่าทำปาไ	โลกจุ
การสิ่งไค ๆ	ที่ควไม่รู้
หื้อถามพี่เจา	ภาค

(อยากไห้ยัรัก ชอบพอ กับบิบนวคกายา ไ้ยัถูกเฝ้า อย่าลัใจยั ไ้
กลัใจเจา อย่าทำปาไ โลกจุ การสิ่งไค ๆ ที่ควไม่รู้ ไ้ถามพี่เจาภาค)

คำสอนไ้ยัคคือพระรัตนครัย ไ้หมั้นทำบุญทำทาน ไ้รักษาศีลหาแควบ้านเมือง
จะเจริฐรุงเรื่องไปภายหนา

พระแกวคังสาม	อย่าปะมาตะ
หื้อหมไฝ่ ลวย	กินทาน
ศีลหนั้นเภา	ถือเป็นหลักฐาน
บ้านเมืองจักมาน	รุงเรื่องไปหนา

(พระแกวคังสาม อย่าปะมาท ไ้ชอบทำบุญทำทาน รักษาศีลหา ถือเป็น
หลักฐาน บ้านเมืองจัก รุงเรื่องไปภายหนา)

ผู้แต่งคำขอเรื่องนี้ คงจะชื่อว่าปัญญา ดังปรากฏในคำขอหน้า 71 ว่า
 คอยฟังเถอะนอง ปัญญาจะเป็นผู้แต่งคำขอนี้
 คอยฟังเถอะนอง รอมแปงขวัญตา นามะปัญญา กอนแสงแต่งสร้าง ความ
 ยาวของเรื่องมีทั้งหมด 90 หน้า จักว่าเป็นคำที่แต่งดีเรื่องหนึ่ง

1. เนื้อเรื่อง

มีนกกระจาบตัวเมียตัวหนึ่งมีลูกด้วยกัน 3 ตัว วันหนึ่งพอนกไปหาอาหาร ได้
 พบดอกบัวดอกหนึ่ง พอนกก็จิกเอาเกสรมากไปจนได้เวลาคอกบัวหุบ พอนกจึงออกไปได้
 ทางแมนกกกูกอยู่ที่ไฟไหม้ป่า ลูกทั้ง 3 ต้องตายไป แมงกมีความเสียใจและโกรธแค้น
 พอนก จนพอนกกลับมา แมงกก็ยังโกรธ จึงอธิษฐานว่าเกิดชาติหน้าอย่าได้พบกับผู้ชาย
 เลย แล้วก็กระโดดเข้ากองไฟตายไป ส่วนพอนกก็อธิษฐานว่าขอให้พมแมนกทุกชาติไป
 แล้วบินเข้ากองไฟตายตามแมนกไป พอนกไปเกิดเป็นบุตรชายเศรษฐีโกษฐ์กับนางเขมา
 ชื่อว่าสัตพะสิทธิ์ ส่วนแมนกไปเกิดเป็นธิดากษัตริย์พรหมทัตแห่งเมืองพาราณสี ชื่อนางทิพ
 ไกสร

เมื่อสัตพะสิทธิ์เจริญวัยขึ้นได้ไปศึกษาเล่าเรียนยังสำนักพระฤาษี ส่วนนางทิพ
 ไกสร นั้นไม่เคยพุดจากกับผู้ชายเลยแม้แต่ท้าวพรหมทัต นางก็ไม่พุดด้วย ท้าวพรหมทัตจึง
 ป่าวประกาศว่า ถ้าชายหนุ่มคนใดทำให้นางทิพไกสรพุดด้วย จะยกนางให้พร้อมทั้งไพร่ครอง
 เมืองพาราณสี ชายหนุ่มหลายคนต้องผิดหวังเพราะไม่ว่าจะพุดกับนางอย่างไร นางก็ไม่
 ยอมพุดด้วย สัตพะสิทธิ์เรียนวิชากลับมาจึงได้ใช้วิชาอดหัวใจของพี่เลี้ยงไปด้วย สัตพะ
 สิทธิ์เอาหัวใจของพี่เลี้ยงไปไว้ยังประตู โคมไฟ พานหมาก และผ้าม่าน แล้วสัตพะสิทธิ์
 ก็ได้เล่านิทานให้หัวใจของพี่เลี้ยงฟัง เมื่อนิทานจบก็ถามปัญหาให้หัวใจของพี่เลี้ยงตอบ
 หัวใจของพี่เลี้ยงมักตอบปัญหาผิด ๆ นางทิพไกสรจึงตอบปัญหาแทน เป็นอันว่าสัตพะสิทธิ์

สามารถทำใ้นางพุกควายไ้ ท้าวพรหมทัตจึงใ้จัดพิธีอภิเษกสมรสระหว่างสัพพะสิทธิ์ กับ พระราชาธิศา ครั้นอยู่มานานหนึ่งสัพพะสิทธิ์ก็อยากเที่ยวป่า จึงชวนพี่เลี้ยงไปคนหนึ่ง เดิน ทางไปพบกวางตาบ สัพพะสิทธิ์ก็อดหัวใจเข้าสิงร่างกวาง ส่วนร่างคนก็ฝากพี่เลี้ยงไว้ พี่เลี้ยงก็คิดนอกใจจึงอดหัวใจตนเอง เข้าสิงร่างของสัพพะสิทธิ์ ร่างของตนเองเอาไฟเผา เสีย แล้วพี่เลี้ยงในร่างสัพพะสิทธิ์ก็กลับเข้าในวัง บอกนางทิพโก สรว่ว่าพี่เลี้ยงตายแล้ว เพราะสัพพะสิทธิ์มาเอง นางทิพโกสรสงสัยหาทางและรู้ว่าไม่ใช่สัพพะสิทธิ์ สัพพะสิทธิ์ ปลอมเข้าใกล้นางทิพโกสรไม่ได้เพราะตัวนางรอนมาก ส่วนสัพพะสิทธิ์ในร่างกวางเห็น ความไม่ ดี ของพี่เลี้ยงก็เสียใจจึงเปลี่ยนหัวใจไปเข้าร่างนก แล้วบินมาหานางทิพโกสรขอ ฆมอติหิตุ์ของสัพพะสิทธิ์ปลอม พอสัพพะสิทธิ์ปลอมอดหัวใจ สัพพะสิทธิ์ก็อดหัวใจเข้า สิงร่างของคนทันที พี่เลี้ยงนั้นก็ตายเพราะแผนกินสุบ

2. ตัวละคร

<u>ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>	<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>
<u>มนุษย์</u> นางเอก	<u>มนุษย์</u> พี่เลี้ยงของพระเอก
<u>สัตว์</u> นกกระเจาบ	

3. โครงเรื่อง

1. มีนกกระเจาบตัวเมียและลูก
2. แมงกโกรรพอนกจึงฆ่าตัวตาย พอนกฆ่าตัวตายตาม
3. แมงกเกิดเป็นลูกสาวเจ้าเมืองไม่ยอมพุกกับผู้ชาย
4. พอนกเกิดเป็นลูกชายเศรษฐี

5. พระเอก (ลูกชายเศรษฐี) แต่งงานกับนางเอก (ลูกสาวเจ้าเมือง)
6. พี่เลี้ยงพระเอกทรยศต่อพระเอก
7. พระเอกชนะพี่เลี้ยงทรยศ

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องคือความโกรธแค้นของแมงกั่มที่ต่อพอนก จึงได้อธิษฐานว่าเกิดชาติใดก็ไม่ผูกพันผู้ชายเลย ความโกรธนั้นข้ามภพข้ามชาติมาจนกระทั่งแมงกั่มเกิด เป็นลูกสาวเจ้าเมือง (นางเอก) และพอนกก็เกิดเป็นลูกชายเศรษฐี (พระเอก) นางเอกไม่ยอมผูกพันผู้ชายแม้แต่พ่อของตนเอง พ่อของนางเอกจึงร้อนใจต้องหาทางแก้ไขลูกสาว พระเอกเป็นผู้ที่ทำให้นางเอกผูกพันกับตนได้ จึงได้แต่งงานกับนางเอก

สาเหตุของคำอธิษฐานของแมงกั่มเกิดจากความเสียใจ และเสียคายนกที่ถูกไฟครอกตาย โดยที่ตนไม่มีปัญญาช่วยเหลือลูก ในขณะที่เกิดเหตุร้ายนั้น พอนกก็ไม่อยู่ เพราะพอนกไปติดอยู่ในคอกม้าที่หุ้มนกสืบลูกก็ออกจากคอกม้าไม่ได้ ทางแมงกั่มไม่รู้ก็คิดว่าพอนกนอกใจ ความโกรธนั้นเลยรุนแรงยิ่งขึ้น ถึงกับตั้งสัตย์อธิษฐานว่าจะโกรธจะเป็นศัตรูกับผู้ชายทุกชาติ ทั้ง ๆ ที่โกรธพอนกเพียงคนเดียวเท่านั้น ส่วนพอนกผู้ไม่มีความผิดแต่ทำให้แมงกั่มเข้าใจผิดจึงได้เกิดเป็นลูกรองของแมงกั่มในชาติที่เป็นคน และได้ใช้สติปัญญาแก้ไขคำอธิษฐานของแมงกั่มโดยใช้วิธีอดหัวใจไปสนทนากับปัญหาที่สิ่งของ เช่น ประตู โคมไฟ พานหมาก และผ้ามาวน เป็นต้น เมื่อสิ่งทั้งสี่ตอบปัญหาผิดคนางเอกจึงหักทวงว่าสิ่งเหล่านั้นตอบผิด พระเอกจึงกลายเป็นบุคคลที่ทำให้นางเอกลบคำอธิษฐานของตัวเองได้

5. ส่วนวนภาษา

คำขอเรื่องนกกะจายคงตั้งขึ้นไม่นานนัก เพราะสังเกตจากส่วนวนภาษา เป็นภาษาใหม่ มีภาษากวางปะปนอยู่มาก ผู้แต่งได้ใช้พรรณนาโวหารในการชมความงาม พรรณนาความโศกเศร้า และผู้แต่งมีอารมณ์ขันจึงสอดแทรกอารมณ์ขันลงในบทบาทของตัวละคร ทำให้คำขออ่านอานยิ่งนัก

พรรณนาความโศกเศร้า ตอนแมนกเห็นไฟไหม้ป่าก็ตรงเข้าคาบลูกนกถึงสองสามหน แต่ไม่สามารถคาบลูกไปได้ แมนกก็โศกเศร่านองน้ำตา และส่งเสียงร้องดังเต็มป่านั่น เปลวไฟก็ร้อนจนอกหนอยกับลูกตอไปไม่ได้

เขากาบลูกนอย	ถวนสองสามหน
นางก็ทานทน	อคร้อนอคไหม้
กามเอาบุตรคา	บิยาลูกไค้
ก็พาบินไป	บแป
มาเป็นทุกข์ใจ	ทุกข์คอเช่นเต
นางร้องแฉดแฉ	เต็มไพร
สกุดแมนก	นองน้ำตาไหล
ซำรอนเปลวไฟ	อคทนบไค้

(เขากาบลูกนอย ถึงสองสามหน นางก็ทานทน ทนร้อนไหม้ คาบเอาบุตรคา บิยาลูกไค้ ก็พาบินไปไม่ไหว เป็นทุกข์ใจ เหลือเกิน นางร้องแฉดแฉเต็มไพร สกุดแมนก นองน้ำตาไหล ยิ่งร้อนเปลวไฟ อคทนบไค้)

การพรรณนาตอนนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ว่า แมนกเสียใจเหลือเกินที่ไม่อาจช่วยชีวิตลูกนกไค้ นางจึงส่งเสียงร้องดัง "แฉดแฉ" เป็นเสียงร้องที่ดังไปหึ่งป่า ด้วยความเสียใจของแมนก

การพรรณนาความเจ็บปวดโดยอุปมาโวหาร ว่าแมงกเจ็บปวดเสียใจเมื่อ
สูญเสียดวงนกก ความรู้สึกเหมือนกับงูเห่าจกแล้วพินทุแดนชานไปทั้งกายให้เจ็บปวด แมงก
แสนจะเสียดายลูกน้อยนางรักเหมือนดวงตา ต้องมาตายเพราะไฟคลอก การพรรณนา
ตอนนี้ นับว่าลึกซึ้งกินใจมากที่สุดที่เปรียบเทียบความเจ็บปวดเหมือนถูกงูเห่าที่พิษร้ายกัด ซึ่ง
เจ็บปวดอย่างที่สุด

ปุ่นหัวใจ	เหมือนงูเห่ากัด
มาสกคอคคอง	กายา
เสียดายลูกน้อย	ที่รักเทียมตา
ตายมรณา	ไฟเผาเอาไหม

(ในหัวใจ เหมือนงูเห่าพิษร้าย มาจกตองกายา เสียดายลูกน้อย ที่รัก
เหมือนดวงตา ตายมรณา เพราะไฟเผา)

การชมความงาม นางทิพโกสธลูกสาวเจ้าเมืองมีความงามยิ่งนัก ใบหน้า
งามเหมือนเทวดานางฟ้าแดงโหงงาม กิริยาก็เรียบร้อย ผิวเนื้อขาวเหลือง รูปร่างกลม
กลิ้งแน่นนอย ไม่มีบาดแผล และผมคกยาวเกล้ามวยไว้ เป็นการชมความงามโดยไม่ใช้
อุปมาโวหารเหมือนกวีอื่น

มีดวงพระพักตร์	เจ้าแวนเงาตา
เหมือนเทวดา	นางฟ้าหยานหยอง
ดูงามถนัด	บซัดบซอง
กิริยาคี	เรียบร้อย
ผิวเนื้อขาวเหลือง	คิงกลมรางนอย
บมีทุมพร้าว	แวนนาว
งามยิ่งดำ	กำลังขึ้นสาว
ผมคกยาว	ป็นมวยชอคเกี้ยว

(มีกวางพระพักตร์ เหมือนเทวดา นางฟ้าแต่งไทรงาม กุงามถนัด ไม่ซัด
ไม้ของ กิริยาคีรีขบรอม นิวเนื้อขาวเหลือง รูปร่างกลมแน่นนอย ไม่มีปากแผลเป็น
แนว งามยิ่งดำ กำลังย่างเขาวัยสาว ผมคกยาว พันเป็นมวยชอคเกี้ยว)

การพรรณนามนุชจรวย กวาวว่าเมื่อทั้งสองรวมรักกัน ก็ปรากฏฟารองครวญ
ครางมีเสียงคัง และเมฆฝนหลังยอย

เมื่อสองรวมรัก	บ่ได้ซัดขวาง
ฟารองรวมคราง	ไอศวรรลั่นก้อง
เกิดอัสจัน	เสียงคังซึ้งซอ
เมฆะเนื่องนอง	ถึงยอย

(เมื่อสองรวมรัก ไม่ได้ซัดขวาง ฟารองรวมคราง ไอศวรรลั่นก้อง เกิด
อัสจัน เสียงคังซึ้งซอ เมฆเนื่องนองหลังยอย)

6. คำขอเรื่องนกกะจามแสดงวัฒนธรรมของ คนภาคเหนือ

การแต่งกายของชายหนุ่มภาคเหนือในสมัยก่อน กล่าววว่าชายหนุ่มบางคนนิยม
ตัดผมแบบคนภาคกลาง แต่ยาวเกินไปจนปิดตา นุ่งผ้าโสร่งที่มีดอกดวงลาย ที่คอคล้อง
พวงมาลัยดอกมะลิ และมีผ้าคาดไหล่ลายคำแดงเลอะเทอะ

กลางพองตัดผม	ลงทรงอย่างไ้
เกินพิกัดไป	แต่ทัก
จนหมสองตา	ทาทางคังยัก
นุ่งโสร่งโคง	คอควาย
เอาดอกมะลิ	หอยลงเป็นสาย
คุ่มผ้าสีลาย	คำแดงกานเบอ

(บางคนที่คณ ลงทรงอย่างไ้ เกินพิศไปเหลือที่ จนปิศสองตา ทำ
ทางคั้งยักษ์ นุงโสรงฉาย เอามาลัยคอกมะลิ หอยลงเป็นแถว หมผาลาย คำแคงเลอะ
เทอะ)

ประเพณเิวสาว มีคำพูดเกี่ยวสาวหลายแบบ แต่ละคนก็มีวิธีเกี่ยวแบบของ
ตนเอง คั้งคัวอย่าง

บางคนเกี่ยวโดยชมความงามของผู้หญิง ว่าเจางามนักหนาทำไมถึงงามอย่าง
นี้ พื่อยากจะรู้เหลือเกิน นองซางไม่เขงความงามไปให้ผู้อื่นบางเลย ความงามทั้งหมด
เลยมารวมอยู่ท่นองคนเกี่ยว

โอยเจ้าที่รัก	งามนักงามหนา
+ เป็นเหตุใจจา	ใครรูเปงปอย
+ บป็นกั้งาม	คนเล็กคนหนอย
+ เทาซอนนง อยู่	คนเดียว

(โอยเจ้าที่รัก งามนักงามหนา เป็นเพราะเหตุไคณะ ใครรูแจ่มแจ้ง ไม่
แยงกั้งาม คนละเล็กละหนอย มารวมอยู่ท่นองคนเดียว)

ชายหนุ่มอีกคนหนึ่งมีคำเกี้ยวว่า นางอยู่คนเดียวไม่มีเพื่อนพ้องใกล้ชิด หรือ
ว่ามีคู่แล้วจึงไม่ยอมมีอีก พี่เมารักนางยิ่งกว่าเม่าผีนของพวกฮ้อเสียดีก

ยังอยู่คนเดียว	บหมีเป็อนปอง
แฝงไฝทอง	เคียมเงา
ถาวาแมวด	จางบแอมเถา
พี่เห็นบคอกเป่า	เม่าเหลือผีนทอ

(ยังอยู่คนเดียว ไม่มีเพื่อนพ้อง แฝงอยู่ในทองเหมือนเงา ถาวามีแล้ว
จึงไม่ยอมมีอีก พี่คคอกเป่า เม่ากว่าผีนของฮ้อ)

คำว่า "แมวลี" และ "แอมเดา" เป็นคำผวน ซึ่งผวนไคว่า "มีแล้ว" และ "เอาแถม"
เอาแถม ก็คือเอาอีก

เมื่อชายหนุ่มเห็นว่า ทักทายพูดจา กับนางอย่างไร นางก็ไม่พูดด้วย จึงเกิด
เคือง คอวานางว่า สาวเอ๋ย เจ้าดาวค้างฟ้า ทำไมจึงเป็นไปเช่นนี้ พี่มาถามทัก ก็
เงิบเหมือนตอไม้ สงสัยกางจะติดคอน้อง ขอให้หนึ่กินน้ำมันกับข้าวเสียบ้าง เพื่อให้
คอจะได้พูดบ้าง ส่วนวณเกี้ยวทอนนี้ ผู้แต่งแสดงอารมณ์ขัน โดยให้ตัวละครซัดเคื่อง แต่
คำพูดที่ออกมาไม่รุนแรง เพียงแต่ประชวว่า สงสัยกางจะติดคอสาวจึงไม่พูด

วาสาวเอ๋ยสาว	เจ้าดาวฟ้าค้าง
จางเป็นกิ่งอ	ไปนอ
พี่มาปากทัก	ลวดคักเหมือนตอ
เสียกางคางคอ	กานายนองเนา
ปอดคใจกิน	น้ำมันกับเขา
หือปากคอนาย	มันเตอะ

(วาสาวเอ๋ยสาว เจ้าดาวค้างฟ้า ซางเป็นคั้งนี้ไปได้ พี่มาพูดทัก เลย
เงิบเหมือนตอไม้ เพราะกางติดคอ หรือน้อง จงอคใจกิน น้ำมันกับข้าว ให้ปากค
นายลนเดอะ)

ชายหนุ่มอีกคนหนึ่ง เกี้ยวว่า เจานองรักผู้มีตาชำ ซางใจคำไม่เห็นใจพี่
เลย ถึงไม่พูดกับพี่ก็ขอไหมองหน้าหนอยเถิด พรุ่งนี้เขาจะได้กินข้าวอรอย คำเกี้ยวทอน
นี้แสดงถึงอารมณ์ขันของผู้แต่งอีกคนหนึ่ง

โอยเจานองรัก	แมมอนตาชำ
สังมาใจคำ	บสังเวรซา
เตมบฟูจา	อคใจผอหนา

หือกินเ้าสำ พุกเจ้า
 (โอยเจ้านองรัก แมตาคว่ำ ทำไมใจคำ ไม่สังเวชชา ถึงไมพุกจา
 ก้อคใจคูหน้า ให่กินชาวพรงนี้เ้าอรอย)

กล่าวถึงการละเล่นในงานมหรสพ มีทั้งเต้น ฟ้อนรำ ซอ จ้อย¹ ไม้เชือก
 และเลนกล เช่น ดึงไส้ออกจากทอง ตักแข่งชา เคี้ยวแทงเหล็กแดง กลืนเรือ เอา
 มีดแทงคอตนเอง เป็นต้น

ตั้งเต้นฟ้อนรำ	จับซอและจ้อย
มีเสียงอื้อค้อน	+ ปุนพั้ง
จับหลางพองนั้น	ขึ้นไต เชือกหนึ่ง
สองข้อมันยัง	+ กำสวยดอกไหว
+ มาปุนคี่กอย	+ ตางเขาแต่ใบ
หลางกนไตไป	หายน่า
หลางพองนั้นนา	+ ใจกลายิ่งสำ
เอาฟายอัน	+ คุ้มมัน
จกไส้ออกทอง	+ มากองหือหัน
แล้วตักแข่งมัน	+ ความออกเหลน
มีแต่สองชา	+ หกยันวังเต้น
แล้วเก็บเอามา	+ ทอมิด
หลางกนนั้นเหย	+ คูเสี้ยงทีคึด
มาเกี้ยวแทงหล่ม	+ เหล็กแดง

¹ การขับทำนองเพลงอย่างหนึ่ง

กินหมกปากแล้ว	ทาทางกลาแข็ง
ชำนอนตะแคง	ฉิ่นเรือกักไค
หลางคนนั้นนา	เยยะเหมื่อนบ่าไบ
เอามัดแคงคอ	เล็คยอย

(ทั้งแทนฟ่อนรำ ชับขอและจอย มีเสียงอ็อคออนน่าฟัง บางคนนั้น ชื่นไต่
เชือกหนึ่ง สองมื่อยัง ถือกรวยคอกไม้ ช่างนำดู แทนเขาเหลือเกิน บางคนไต่ไป
หายน่า บางคนนั้นนา ใจกลายิ่งดำ เอาฟ้าผ่าตัวมัน ชักไส้ออกทอง มากองให้เห็น
แล้วตัดแข้งมัน ขวางออกเลน มีแต่สองขา กระจอนวังแทน แล้วเก็บเอามาตอให้สนิท
บางคนนั้น คูฉินคิด มาเคี้ยวแทง...เหล็กแคง กินหมกปากแล้ว ทาทางกลาแข็ง ยัง
นอนตะแคง กฉิ่นเรือกักไค บางคนนั้นนา ทำเหมื่อนบ่าไบ เอามัดแคงคอ เล็คยอย)

7. คติธรรม

<u>คติว่าคนทุกคนต้องตาย</u>	ไม่ว่าจะเป็นเจ้าเป็นข้า ก็ยอมตายเหมือนกัน
คนเราเกิดมา	ทั้งเจ้าและข้า
ยอมมรณา	แตกมาง

<u>คติว่าถ้าใครนินทาอย่าได้เสียใจ</u>	ถ้าใครชมว่าดีก็อย่าหลงชื่นชม
แถมเขาเลาราย	อย่าได้เสียใจ
หลอนไฉวาคี	อย่ามจื่นหน้า

(ถึงเขาเลาราย อย่าได้เสียใจ ถ้าใครชมว่าดี อย่าชื่นชมจนออกนอกหน้า)

ผู้แต่งกล่าวขอเรื่องนี้บอกไว้ว่า อินตาเป็นผู้แต่ง มีความยาว 47 หน้า นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก

1. เนื้อเรื่อง

ที่เมืองพาราณสี มีเศรษฐีคนหนึ่งมีเมียสองคน เมียหลวงชื่ออุจฺจिता เมียน้อยชื่อมีสาร์ เมียหลวงมีลูกสาวชื่ออุทธะลา เมียน้อยมีลูกสาวชื่อสามาริ เศรษฐีเป็นคนลำเอียงรักแต่เมียน้อย เมียน้อยเป็นนักกระเสือกชอมกินของสด ๆ คาว ๆ วันหนึ่งเศรษฐีพาเมียทั้งสองไปทอดแห ให้เมียน้อย เมียหลวงนั่งหัวเรือท้ายเรือ เมื่อได้ปลาก็กแบ่งให้เมียหลวงบ้าง เมียน้อยบ้าง นางมีสาร์แอบกินพลาสติก แลวนางก็ทำอุบายเปลี่ยนที่นั่งกับนางอุจฺจिता เศรษฐีอุปโลกน์ของเมียหลวงก็มีปลาน้อย เพราะนางมีสาร์แอบกินไปมาก เศรษฐีโมโหโซ่ไผ่พ่ายตีเมียหลวงจนนางตกน้ำตาย ไปเกิดเป็นเต่ากระดองเป็นทอง นางอุทธะลา รวบรวมแม่ตาย เพราะหมาบอกให้รู นางก็ไปเลี้ยงวัวและไปหาเต่าเสมอ เต่าก็หัวนม เกลาหมให้นางอุทธะลาเสมอ จนแม่เลี้ยงสงสัย พอรู้ว่านางอุจฺจिताเกิดเป็นเต่านางมีสาร์ก็แกล้งป่วยอยากกินเต่าทอง เศรษฐีให้คนไปหามาให้แต่ไม่พบ ต้องให้นางอุทธะลาซื้อรองไหแม่ขึ้นมาหา เพราะนางอุทธะลาถูกบังคับเขียนดี เมื่อเต่าจะตายก็บอกแก่ลูกว่าขอให้เอากระดูกไปฝังไว้ยังทางหลวง อุทธะลาทำตาม กระดูกเต่าเกิดเป็นคนโพรมเย็นเป็นที่พึ่งของคนสัญจร และสัตว์ทั้งหลาย จนเล้าลือไปถึงท้าวพาราณสี ว่ามีคนไม่ที่เวลาลมพัดแล้วมีเสียงไหเราะมาก ท้าวพาราณสีให้คนทั้งเมืองช่วยกันซุดแต่ก็ซุดไม่ขึ้น เกณฑ์คนมาหมดเมืองก็เหลือแต่นางอุทธะลา ท้าวพาราณสีจึงรับสั่งให้นางอุทธะลา มาช่วยซุด นางก็อธิษฐานขอให้คนไม่นี้จงถอนขึ้นโดยง่าย คนโพ นั้นก็ถอนได้ ท้าวพาราณสีเลยรับนางอุทธะลาไปเป็นมเหสี มีโอรส ธิดา นางอุทธะลา มีความสามารถทางทอผ้า วันหนึ่งเศรษฐีผู้เป็นพ่อและแม่เลี้ยงซึ่งอิจฉานางอุทธะลา ก็ทำอุบายว่า เศรษฐีเจ็บหนัก ไกลจะตาย ขอรองไห่นางอุทธะลาไปคูใจ นางก็พาผู้คนไปเยี่ยม นางมีสาร์

ขอให้คนที่ตามมาคอยอยู่ข้างล่าง แล้วพานางอุษะลาเข้าไป นางมีสารีขอเปิดเครื่อง
ทรงของลูกเลี้ยงไว้ แล้วนางมีสารีก็ผลักนางอุษะลาลงหมอนำรอน จากนั้นก็จัดแจงแต่ง
ตัวให้นางสารีโดยปิดเครื่องทรงของนางอุษะลาให้เป็นนางอุษะลาปลอมมาแทนตัว ผู้
คนทั้งหลายก็สงสัย เมื่อกลับไปที่หาท้าวพราหมณ์ โอรสและธิดาก็สงสัยว่าจะไม่ใช่นาง
อุษะลาพญาพราหมณ์ก็อยากพิสูจน์ จึงให้นางสารีทอดจากนางอุษะลาทองคำไว้
นางสารีทอดจนเส่นกายขาด พญาพราหมณ์ก็รู้ว่าไม่ใช่นางอุษะลาแน่ จึงให้คนฆ่านางสารี
เอาเนื้อมาทำแหนม เอาหัวกะโหลก มือเท้าใส่ไว้กับไหส่งไปบ้านเศรษฐี เศรษฐีและ
นางมีสารีก็กินแหนมแล้วก็รู้ว่า เป็นแหนมเนื้อลูกตัวเอง ส่วนนางอุษะลามาก็เกิดใหม่ในลูก
มะตูมทองในสวนของตายาย เวลาตายายไปทำไร่ นางก็ออกมาจากมะตูมทองคำ ช่วย
ทำอาหารและตักน้ำไว้ให้ ตายายสงสัยพากันแอบดูก็รู้ว่า เป็นมนุษย์ก็เลี้ยงไว้ วันหนึ่ง
ตายายเก็บดอกไม้จะเอาไปขาย นางอุษะลาจึงร้อยเป็นมาลัยให้ พวกบริวารของท้าว
พราหมณ์ซื้อไปถวายท้าวพราหมณ์ ท้าวพราหมณ์จึงมาคู่ได้พบนางอุษะลาที่พานางไปอยู่ใน
วัง พร้อมทั้งอุปการะสองตายาย ส่วนเศรษฐีและนางมีสารีถูกแผ่นดินสูบตายไป

2. ตัวละคร

ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก
มนุษย์ นางเอก
สัตว์ เตาทอง
พืช ผลมะตูมทองคำ

ฝ่ายศัตรูพระเอก
มนุษย์ แม่เลี้ยงนางเอก ลูกสาวแม่เลี้ยง
 พอนางเอก

3. โครงเรื่อง

1. เศรษฐีมีเมียสองคน เมียทั้งสองมีลูกสาวฝ่ายละคน
2. เศรษฐีฆ่าเมียหลวง
3. เมียหลวงเกิดเป็นเตาทอง
4. เมียน้อยจับเตาทองมากิน
5. นางเอก (ลูกเมียหลวง) เอากระดูกเตาไปฝังดิน กลายเป็นคนโท
6. เจ้าเมือง ขอคนโทและรับนางเอกไปเป็นมเหสี
7. เศรษฐีและเมียน้อยฆ่านางเอก
8. เศรษฐีและเมียน้อยส่งลูกสาวคนปลอมเป็นนางเอก
9. เจ้าเมืองจับได้โทษาลูกเมียน้อย
10. นางเอกไปเกิดในผดุมะตูมทอง
11. เจ้าเมืองพบนางเอกและรับเป็นมเหสีดั้งเดิม

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องเกิดจากความอิจฉาของ เมียน้อยที่มีต่อลูกเมียหลวง เมียน้อยจึงคิดฆ่าเมียหลวง เมียหลวงไปเกิดเป็นเตาทอง เตาทองช่วยแต่งตัวให้ลูกเมียหลวงสวยงาม เมียน้อยจึงคิดฆ่าเตาทองอีก เมื่อเตาทองตายไป และเกิดใหม่เป็นคนโท เจ้าเมืองฟังพอใจคนโทได้ขอให้ลูกเมียหลวงซุกให้ แล้วเจ้าเมืองก็รับลูกเมียหลวงไปเป็นมเหสีอยู่ในวัง เมียน้อยจึงเคียดแค้นใจอิจฉาลูกเมียหลวงยิ่งขึ้น เพราะลูกสาวตนเองไม่ได้ค้ำไม่มีใครมาขอ เมียน้อยจึงวางแผนฆ่าลูกเมียหลวงโดยรวมมือกับพ่อของลูกเมียหลวงนั่นเอง เมื่อฆ่าได้สำเร็จก็เปลี่ยนตัวเอาลูกสาวของตนไปให้เจ้าเมืองแทน เจ้าเมืองจับได้ก็ฆ่า

ลูกของเมียน้อยเสีย ลูกเมียหลวงก็ไปเกิดใหม่อีกชาติหนึ่งและได้เป็นมเหสีตามเดิม
 เมียน้อย เป็นผู้ร้ายที่มีพฤติกรรมร้ายแรงไคกลางฉลาญเมียหลวงและลูกเมีย-
 หลวงไม่ให้ได้รับความสุข เป็นการจงลางจงฉลาญหลายภพหลายชาติ ตั้งแต่เมียหลวง
 เป็นคน จนเป็นสัตว์ และคนไม่ เมียหลวงจึงได้มีความสุข ส่วนลูกเมียหลวงนั้นเมียน้อย
 ก็ฆ่าให้ตาย จนไปเกิดใหม่อีกชาติหนึ่งจึงมีความสุขเหมือนแม่ บาบที่เมียน้อย เศรษฐีและ
 ลูกสาวเมียน้อยได้รับก็ออกทุกคนต้องตายในที่สุด เขาทำนองกรรมยอมชนะกรรม

5. คติธรรม

แสดงหน้าที่ของภรรยาที่ดี ที่ปฏิบัติต่อสามีว่าควรทำสิ่งต่อไปนี้

ไม่นอนก่อนสามี

ยามเค็กเตียงจอน	หลับนอนเตียงเตา
บนอนก่อนเจ้า	สามี

(ยามคึกเตียงคิน ไคเวลาหลับนอน ไม่นอนก่อนเจ้าสามี)

กอนนอนกรายเทาสามี เช็ดเทาสามีควยฉม

นั่งกรายคั้นฉัว	เช็ดควยฉมยเกล้า
ตามกองธรรม	จำระ

(นั่งกรายเทาฉัว เช็ดควยฉมยเกล้า ตามคลองธรรม)

ค่นกอนสามี แลวเตรียมน้ำอาบน้ำแปรงพัน

กั้นระคิงใส	นงวียคั้นเจ้า
กอยลูกกอนเจ้า	สามี
นางตกแตงไว	น้ำไซค์สี่

21. กำพร้าบัวทอง

ผู้แต่งไม่ได้บอกชื่อไว้ บอกแต่ที่อยู่ว่าอยู่ตรงหน้าวัดสุพรรณ เชียงใหม่ คำขอ
เรื่องนี้มีความยาว 49 หน้า

1. เนื้อเรื่อง

ที่เมืองพาราณสี ท้าวพาราณสีเป็นพ่อหม้ายเพราะแม่เหลือตาย ในเมืองนี้มีชาย
คนหนึ่งทำไร่ ชายคนนี้มีหมาคำตัวหนึ่งมาอยู่ด้วย แต่เขาก็ไม่ชอบหมาคำตัวนี้จึงไล่ไป
หมาคำเป็นหมาตัวเมียจึงไปอยู่ในป่าตรงผาสามกอน ต่อมาหมาคำก็ตั้งท้องแล้วคลอดลูก
เป็นเด็กหญิงสองคน หมาคำก็เลี้ยงลูกไว้ในป่านั้นจนลูกเติบโตเป็นสาว วันหนึ่งมีพราน-
ป่ามาพบ เขาจึงไปกราบขอลูกให้ท้าวพาราณสีทราบ ท้าวพาราณสีจึงยกพลมารับสองนางไป
เป็นมเหสี สองนางนั้นคนพี่ชื่อ เจรูกา (เจอร์กา) คนน้องชื่อบัวทอง (บัวทอง) พญาพาราณสี
สร้างปราสาทใหญ่คนละหลัง นางเจอร์กาเป็นคนปากกรายใจร้าย ส่วนนางบัวทองเป็นคนดี
ใจดี เมื่อแม่หมากลับมาไม่เห็นลูกก็ออกตามหา ทเวคามาบอกว่าลูกไปอยู่ในเมืองพาราณสี
แม่หมายังไปหาลูกเจอร์กา นางเจอร์กาอายุไม่ตอนรับแม่สั่งให้คนขับไล่มะของตนไป แม่หมา
จึงไปหานางบัวทอง นางก็ให้กินข้าวปลาอาหาร และไปขอพญาพาราณสีขอกุ๊ให้เพื่อใส่
แม่ของตนโดยนางโกหกว่าจะเอาไปใส่เงินทอง วันหนึ่งพญาพาราณสีก็ขอกุ๊ให้ว่ามีเงินทอง
จริงหรือไม่ รอนถึงพระอินทร์ต้องมาช่วย ตอนนั้นแม่หมาอยู่ในหีบแม่หมาก็ขาดใจตาย
พระอินทร์เอาซากหมาออกไป และใส่เงินทองไว้แทน พญาพาราณสีถามนางว่าใครมาจาก
ไหน นางบัวทองก็กล่าวเท็จว่าใครมาจากป่า พญาพาราณสีก็ให้นางไปเอามาให้อีก ได้
สิ่งแก่ตนคิดตามนางไปในป่า นางบัวทองขอลาไปหาสมบัติคนเดียวให้คนติดตามรออยู่
นางก็ร้องไห้ กราบไหว้ทเวคานี้ถึงบุญคุณแม่ นางก็เดินไปพบผีเสื้อห่วย ผีตนนี้เป็น
ผีที่หัวเข้า นางบัวทองหวังจะให้ผีกัดกินก็วิ่งเข้าไปชนผี ทำให้ผีแตก ผีหายเจ็บจึงบอก
ที่ซ่อนสมบัติให้ นางได้ให้เสนามาขุดเอาไปได้มากมาย นางจึงให้คนสร้างหอให้เมออยู่

ตรงที่เคยอยู่ พร้อมทั้งถวายทานไปถึงแม่หมา เมื่อกลับถึงเมือง พญาพาราณสีก็โปรดปรานมาก นางเจรูกาจึงนำเงินมาซื้อการเอาเงินทองจากนางบัวทอง แล้วนางเจรูกาจึงอาสาพาไพร่พลไปในป่า แต่นางเป็นคนปากร้ายไม่กราบไหว้เทวดา ไม่นึกถึงบุญคุณแม่ ทำให้ผีสงฆาตายไป ท้าวพาราณสีจึงมีมเหสีเอกเพียงคนเดียว ต่อมานางก็ไปโอรสชื่อบุญเรืองและธิดาชื่อบุญสี ต่อมาท้าวพาราณสีและนางบัวทองก็มอบทรัพย์สมบัติใหญ่บุญเรืองครอบครองแล้วทั้งสองก็ตายไปเกิดบนสวรรค์

2. ตัวละคร

	<u>ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก</u>		<u>ฝ่ายศัตรูพระเอก</u>
<u>เทวดา</u>	พระอินทร์	<u>มนุษย์</u>	พี่สาวนางเอก
<u>มนุษย์</u>	นางเอก		
<u>อมมนุษย์</u>	ผี		
<u>สัตว์</u>	หมา		

3. โทรงเรื่อง

1. นางเอกเป็นลูกสาวของหมา
2. นางเอกและพี่สาวได้เป็นมเหสีเจ้าเมือง
3. นางเอกขอหีบจากเจ้าเมืองเพื่อให้แม่หมาอยู่
4. เจ้าเมืองขอกุหีบ
5. เทวดาเอาเงินทองใส่ในหีบ
6. เจ้าเมืองให้นางเอกไปเอาเงินทองอีก

7. นางเอกไปพบผี ผีบอกที่ซ่อนสมบัติให้
8. พี่สาวนางเอกอาสาไปเอาเงินทอง แต่ถูกผีฆ่าตาย

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องอยู่ที่หมามีลูกเป็นคน และลูกของเขาก็ได้เป็นมเหสีของเจ้าเมือง ลูกคนหนึ่งอายุห้าขวบเป็นหมาจึงไม่ตอนรับเมื่อแม่หมามาทหา ส่วนลูกอีกคนหนึ่งมีความกตัญญู ได้ให้แม่หมากินอาหารและรับหมาเลี้ยงไว้ในวังโดยคอยให้แม่หมาอยู่ แคนางก็ไม่กล้าเปิดเผยว่าหมานั้นเป็นแม่ของตน จึงโกหกเจ้าเมืองว่าคอยไว้ใส่เงินทอง เมื่อเจ้าเมืองชอกช้ำเงินทอง เทวดาก็เอาเงินทองใส่ไว้เพื่อตอบแทนความกตัญญูของนาง เจ้าเมืองก็โปรดปราน มเหสีอีกคนหนึ่งไม่มีความกตัญญูจึงต้องถูกผีฆ่าตายในที่สุด

ปัญหาที่ยากของเรื่องนี้ก็คือคนไม่ยอมรับว่าหมาเป็นแม่ของตน ซึ่งอาจตีความได้ว่าหมานั้นก็คือคนนั่นเอง แต่เป็นคนทีคำศักดิ์สิทธิ์เกิน จนมเหสีของเจ้าเมืองไม่อาจเปิดเผยให้ใครรู้ได้ว่านั่นคือแม่ของตน แม่แต่คนที่มีความกตัญญูได้เลี้ยงแม่ไว้ก็เลี้ยงอย่างบิดบังซ่อนเร้นไม่ให้ใครเห็นเลย

5. คติธรรม

ตอนที่เคเนเคอ พรรณนาความรักของแม่หมาที่มคตลูกทั้งสอง พรรณนาไว้ว่าแม่หมาให้สองลูกน้อยดูकिनนม แม่หมาเหย้อมาป้อน แล้วไปเสาะหาผ้าเสื่อเกาที่เจ้าของทิ้งไว้ตามป่าหญ้าเอาให้ลูกน้อย

ส่วนสุนัข	รักษาลูกน้อย
นั่งนอนอยู่เฝ้า	แยงจุม

หือสองลูกรัก	ดูคกัันนม ⁺ นม ⁺ ตน
แม็กัฉวรม	เซาะหาเหี้ยป้อน
ออกจกคกงหลวง	อกทรวงคั่นตอง
แสวงเคินเคี้ยว	เลียบเลาะ
รอกถึงบ้านคน	เววนสอดเซาะ
ยังฉ่าเกาเกือ	รุงรัง
เจ้าของเป็นทิง	บตองการสั่ง
เก็บทุมมะนัง	ไ่วตามโขงญา
สวนสนักชา	มารคาหนอหลา
แอวกายเอามา	พำพรอม

(ส่วนสุนัข รักษาลูกน้อย นิ่งนอนอยู่เฝ้าแฝงชม ให้สองลูกรัก ดูคกัันนม
 ตน แม็กัปรารมกั เซาะหาเหี้ยป้อน ออกจกคกงหลวง อกทรวงคั่นตอง แสวงเคิน
 ไปเลียบเลาะ มาถึงบ้านคน ก็เหี้ยวสอดเสาะ ยังฉ่าเการุงรัง เจ้าของเซาทิง ไม่
 ตองการแลว เก็บทิงขวาง ไ่วตามพงญา สวนสนักชา มารคาหนอหลา เที้ยวคาบ
 เอามาพำพรอม)

ข้อความข้างต้นนี้ จึงแสดงความรักของแม่ที่มีต่อลูก แม้จะเป็นความรักของหมา ก็เป็น
 ความรักที่บริสุทธิ์ผุดผอง มีความเป็นห่วงลูกของตนเหมือนคนนั่นเอง

๒๒. จันตะฆา

ผู้แต่งคือ อ้ายโตยเมืองเลน ท่านผู้ใดแต่งควาขอเรื่องวงศ์สุวรรณกอกเรื่อง
หนึ่ง ควาขอจันตะฆา มีความยาว 213 หนา

1. เนื้อเรื่อง

ที่หมู่บ้านจกคาม ในเมืองจำปา มีสองตัวเมียยากจนมาก ทั้งสองมีบุตรชาย 2 คน คนที่เกิดมาในวันที่มีสุริยคราส จึงได้ชื่อว่าสุริยา คนรองเกิดตอนที่จันทร์คราส จึงได้ชื่อว่าจันตะฆา (จันหม่า) เมื่อสุริยาอายุได้ 11 ปี และจันหม่าอายุได้ 6 ปี บ้านเมืองเกิดทุกข์ภัย ภัยคออยากแห้งแล้งกันทั่ว พ่อแม่ไม่อาจเลี้ยงดูบุตรได้จนต้องมีอะไรกินก็แอบขอนกินกันเอง วันหนึ่งสุริยาได้ปูมา 4 ตัว เมื่อปิ้งไฟแล้ว จันหม่าก็ร้องจะกินจนหมดทั้ง 4 ตัว พ่อแม่รู้เข้าก็โกรธขับไล่ลูกออกจากบ้าน ทั้งสองคนต้องเดินทางไปกลางป่า พบงูกับพังพอนต่อสู้กัน งูและพังพอนนั้นคือพระอินทร์และพระวิศกรรมแปลงมา พังพอนก็ถูกตายแล้วก็ไปพยายามรักษางู งูนั้นก็กลับมีชีวิตขึ้นมาใหม่ สองพี่น้องเห็นเหตุการณ์เลยเก็บเปลือกไม้ซึ่งเป็นยาวิเศษนั้นไว้ เดินทางไปพบกาตายก็ทดลองรักษากา กาก็กลับมีชีวิตขึ้น ภายหลังเป็นลูกนงของหยาจกไม่มาให้กินจนเดินทางไปถึงที่อยู่ของยักษ์ 2 ตัวเมีย เมียยักษ์ตายกาได้ขโมยเนื้ออย่างของยักษ์ ยักษ์ตามมาพบ 2 กุมาร ยักษ์จับกาทินและจับสองกุมารไปบ้าน สุริยาให้ยักษ์ที่ตายกินยา ยักษ์ก็ฟื้นขึ้นแล้วทั้งสองตัวเมียยักษ์จึงพาสองพี่น้องเหาะหนีพวกยักษ์อื่น ๆ มาถึงเมืองกาสี ที่เมืองนี้ธิดาเจ้าเมืองชื่อ สจุติงสา (สจุติงสา) ถูกงูเห่ากัดตาย สุริยาและจันตะฆาไปอาศัยอยู่กับเศรษฐีคนหนึ่งที่ได้ยงดู 2 พี่น้องเหมือนลูก เศรษฐีพาสองพี่น้องไปรักษาธิดาเจ้าเมือง เจ้าเมืองกาสีจะให้สุริยาแต่งงานกับนางสจุติงสา แต่สุริยาขอกลับไปยังหมู่บ้านก่อน แล้วจะกลับมาแต่งงานด้วย สุริยาได้ขอเงินทองจากท้าวกาสี ใสในกระบอไม้ไปตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ และผู้ที่เคยอนุเคราะห์มาแต่ครั้งอยู่ในเมืองจำปา

กล่าวถึงในเมืองจำปา ยังมีพญาข้างเข็อกหนึ่งโคปัสสาวะรกรอยเท้าตนเอง
 ครั้งนั้นมีนางเหมะรังษี ชาวเมืองจำปาได้กินน้ำนั้น เมื่อกลับกลับบ้านนางก็ตั้งครรภ เมื่อ
 คลอดลูกแล้วปรากฏว่าเป็นเด็กชาย ตั้งชื่อว่ากุกุจิโน (กุกุจิโน) บุตรคนนี้เป็นคนขยัน
 ชันแข็ง คนในหมู่บ้านเห็นนางเหมะรังษีตั้งครรภโดยไม่มีพ่อเด็ก ก็ประพาศินิดประเวณีกัน
 มาก บ้านเมืองเกิดวิปริต พญาจำปาจึงตั้งลงโทษผู้หญิงที่ตั้งครรภโดยเล่นชู้ให้จับเผาไฟ
 และให้สมพันธก์กับมา แค้นนั้นมาชาวเมืองก็กลัวบาปจึงรักษาศีลกันทุกคน สूरียากับจันทมา
 ก็นำกระบอกละม้ายไปหอบแมและผู้มีพระคุณ มีคนจำสองพี่น้องโคไม่กคน แมแต่พอแมยังจำ
 ลูกของตนไม่ได้ แล้วสองพี่น้องก็กลับมาถึงเมืองกาดี ต่อมาอีกหลายปีสूरียาก็แต่งงานกับ
 นางสุจาตังสา และโคครองเมืองกาดี ส่วนจันทมาอาศัยอยู่กับเศรษฐีนั้นต่อมา

ครั้งหนึ่งมีพอคาศำเภแดนเรือมาค้าขายในเมืองกาดี ลูกชายพอคาศำถูกเสือ
 กัดตาย จันทมาได้รักษาจนฟื้นขึ้น พอคาศำแดนเรือจากไปถึงเมืองอินตะปะณะ (อินทปัด)
 ที่เมืองนี้เจ้าเมืองชื่อพรมจักร พระมเหสีชื่อวิมาลา ทั้งสองมีธิดาชื่อเทวะชิสังกา (เทวะชิสังกา)
 นางเทวะชิสังกาเอาเชี้ยวเสื่อมาเล่น ทำหล่นถูกหัวแม่เท้าของตนเอง เลยป่วยไข้
 ใกล้เคียงตาย พอคาศำที่จันทมาเคยรักษาลูกชายทรามชานางเทวะชิสังกाप่วยมาก ก็อาสาพา
 จันทมารักษา เมื่อจันทมาเดินทางมานั้นนางโคตายเสียแล้ว แต่จันทมาก็รักษาจนฟื้นคืน
 ชีวิต ท้าวพรมจักรจึงให้จันทมาอภิเษกกับนางเทวะชิสังกา

วันหนึ่งจันทมาชวนนางเทวะชิสังกาลงเรือไปเยี่ยมเศรษฐีผู้เป็นพ่อเลี้ยง และ
 พี่ชายในเมืองกาดี เกิดเรือแตกต้องพลัดพรากกันไปคนละทาง นางเทวะชิสังกาไปขึ้นบก
 ที่เมืองอนุปะมะ โคอาศัยอยู่กับแม่เข่าปะริสุทธิ (ปะริสุทธิ) กิตติศัพท์ความงามของนางโค
 เลื่องลือไปถึงท้าวสุทัศน์ (สุทัศน์) จึงให้คนมาขอนางไปเป็นมเหสี แม่เข่าปะริสุทธิให้
 นางหลบซ่อนตัวอยู่แล้วแม่เข่าก็บอกว่าไม่มีผู้หญิงอยู่ที่นั่น ท้าวสุทัศน์จึงให้คนไปขอนางพรมมาจารี
 (พรมมาจารี) ธิดาเจ้าเมืองอนุราช เมื่ออภิเษกสมรสแล้วไม่นานท้าวสุทัศน์ก็ได้ยิน
 ข่าวลือถึงความงามของนางเทวะชิสังกาอีก จึงทะเลาะกับนางพรมมาจารี เพราะท้าวสุทัศน์

จะไปขออนางเทวธิดาสังกา แลวนางพรหมจารีก็ชักขวาง นางจึงถูกลอยแพ นางเทวธิดาสังกา
เห็นปัญหายุ่งยากก็ออกบวชช

จันทชาขึ้นเมกโคพมรวงฆาญ ก็รักฆาญจนคั่นชีพ ปรากฏว่างั้นกลายเป็นชาย-
หนุ่ม ชายหนุ่มให้แก่วทพยซึ่งแกวนัดอมแล้วจะมองเห็นเหตุการณ์ตัว ๆ ไป เดินทางคอ
ไปพบคืบพญาทอน (วิทยากร) กำลังรบกัน มีคนหนึ่งใกล้จะตาย วิทยากรคนนั้นก็มอบดาบ
กายสิทธิ์และรองเท้าพิพยที่สวมแล้วเหาะได้แก่จันทชา ครั้งนั้นมีลูกสาวเศรษฐีแห่งเมือง
สังกัสสะเดินทางหลงป่ามา 3 คน นางทั้งสามชื่อ ปทุมมา สุคันธา และคืบปะโสตา
(ทิพโสตา) จันทชาพานางทั้งสามไปส่ง ระหว่างทางโคพมกับชาวเมืองปาตะริบุตร ได้
ติดตามข้างเข็อกหนึ่งหายไ้ ชายคนนั้นขอให้จันทชาทำนายว่าข้างอยู่ที่ไหน จันทชาก็
บอกโคอย่างแม่นยำเพราะมีแก่วทพย แลวก้เดินทางต่อไป พบโจร ผานโจร ผานแนะนำ
ยักษ์ คอสูยักษ์ในที่สุดก็ถึงเมืองสังกัสสะ ทั้งสามเศรษฐีผู้เป็นพ่อของนางทั้งสามก็ยกลูกสาว
ให้แต่งงานกับจันทชา วันหนึ่งจันทชาก็ลาเมียไปตามหานางเทวธิดาสังกา

จันทชามาพบนางพรหมจารีที่ถูกลอยแพก็ช่วยนางให้พ้นจากแม่น้ำกว้าง และพา
นางไปยังเมืองปัญจะโคอาศัยอยู่กับยาสุละโยธา ซึ่งเคยเลี้ยงนางมาก่อน ยาสุละโยธา
สอนวิชาการป้องกันตัวแก่นางพรหมจารี ต่อมานางพรหมจารีกับจันทชาก็เข้าไปยังเมือง
อนูราช ระหว่างนี้มีพญากาวินตะ (กาวินตะ) ให้คนมาขอนางพรหมจารีไปเป็นมเหสี ท้าว
ธัมมะชิตติก็ยกนางให้ แต่เมื่อนางเล่าเรื่องจันทชาได้ช่วยเหลือนางมา ท้าวธัมมะชิตติ
ให้นางพรหมจารีเป็นคู่ครองของจันทชา ท้าวกาวินตะส่งคนมาขอนางพรหมจารีอีก ท้าว
ธัมมะชิตติหลงคำสรรเสริญก็ยกนางให้ท้าวกาวินตะ นางพรหมจารีโกรธพระบิดามากและได้
ประกาศว่าจะไม่ขอแต่งงานกับใครอีก พวกเสนาก็กลับไปบอกพญากาวินตะ พญากาวินตะ
ก็ชักเคืองจึงยกทัพมารบกับนางพรหมจารี ปรากฏว่านางพรหมจารีต้องยอมยกเมืองให้นาง
และต้องยอมถวายตัวเป็นขารับใช้ ต่อมานางพรหมจารีจะกลับไปแก่แคนท้าวสุทัศน์ จันทชา
ก็ไปด้วยจึงโคพมกับนางเทวธิดาสังกา

ท้าวสุทัศน์ให้คนไปขออนางอุตมะธานี (อุตมะธานี) ธิดาเจ้าเมืองกันธะรัฐระ
 ส่วนทางเมืองของท้าวสุทัศน์นั้น นางพรหมจารีกับท้าวธัมมะชิตก็ยกกองทัพมารบชนะท้าว
 สุทัศน์ ได้ประหารชีวิตท้าวสุทัศน์เสีย จึงหนากับนางเทวธิงกาได้ครองเมืองแทนท้าว
 สุทัศน์ ส่วนนางอุตมะธานีเดินทางมาถึงจึงได้อภิเษกสมรสกับจันทมา

กล่าวถึงท้าวจุกกะสีปภา (จุกกะสีปภา) ครองเมืองบันธุมขัติ เคยมาสู่ขอ
 นางอุตมะธานี แต่ท้าวกันธะรัฐระไม่ยกให้ ก็มีความโกรธแค้นเพราะกลับไปยกให้จันทมา
 จึงยกทัพมารบกับท้าวกันธะรัฐระ ท้าวกันธะรัฐระชอกำลังเมืองนุปะมะ จึงหนาก็ยกกำลัง
 มาช่วยรบ จุกกะสีปภาแพ้จันทมา จันทมาอยู่ในเมืองกันธะรัฐระนานแล้วก็ลากลับไป
 ยังเมืองนุปะมะ ต่อมานางพรหมจารีก็ลาจันทมากลับไปหาพระบิดามารดาที่ เมืองนุราช
 นางอุตมะธานีมีโอรสชื่อทุกกะชัตติ (ทุกชัตติ) เป็นคนลักษณะดีมีบุญ แล้วจันทมาก็พานาง
 เทวธิงกาไปเยี่ยมบ้านเมืองที่เมืองอินทะปัตต์ มาถึงเมืองกาฬกับพอลเฉียงที่เป็นเศรษฐี
 และพี่ชายคือเจ้าสุริยา แล้วก็ไปครองเมืองอินทปัตต์แทนท้าวพรหมจักรที่สิ้นชีวิตไป

กล่าวถึงเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อมิดิดา เจ้าเมืองชื่อธัมมะปะโซ มีโอรสธิดา
 โอรสชื่อมหาปะละวิชามีฤทธิมากจนท้าวมิดิดาประกาศว่าถ้าใครมาขอธิดาต้องลงกำลังกับ
 โอรสก่อน เจ้าเมืองทั้งหลายก็แพ้วิชาของมหาปะละวิชาหมด เจ้าทุกกะชัตติก็ขออนุญาต
 จันทมาและนางอุตมะธานีมาลองวิชาไค้ชยชนะเกมมหาปะละวิชา ได้อภิเษกสมรสกับนาง
 สุวรรณา ธิดาท้าวธัมมะปะโซในที่สุดก็ครอง เมืองอินทปัตต์

2. ทิวละคร

ฝ่ายที่เป็นมิตรกับพระเอก

เทวคา พระอินทร์ พระวิสุกรรม

มุนษย นางเอก นางพรหมจารี

ฝ่ายศัตรูพระเอก

มุนษย พ่อแม่พระเอก ท้าวสุทัศน์

อมนุษย์
สัตว์

นางปทุมมา นางสุคันธา
นางทิพโสทา นางอุทมนานี
วิทยาธร ยักษ์
พิงพอน งู ก

3. โกรงเรื่อง

1. พระเอกและพี่ชายเป็นลูกคนยากจน
2. พ่อแม่ขี้ใจพระเอกและพี่ชาย
3. พระเอกและพี่ชายไคยารักษาสิ่งที่ตายให้คืนชีวิต
4. สองพี่น้องชุบชีวิตลูกสาวเจ้าเมือง พี่ชายพระเอกได้แต่งงานกับนาง
5. พระเอกชุบชีวิตนางเอกจึงเป็นลูกสาวเจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่ง จึงได้แต่งงานกัน
6. พระเอกนางเอกเดินทางไปเยี่ยมผู้อุปการะพระเอก
7. พระเอกนางเอกพลัดกัน
8. ท้าวสุทัศน์เจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งหลงใหลนางเอก
9. นางพรมจารีรับเหตู่ท้าวสุทัศน์ซัดขวางจึงถูกลอยแพ
10. นางเอกบวชชี
11. พระเอกได้ภรรยาอีกสามคนชื่อปทุมมา สุคันธา ทิพโสทา
12. พระเอกพมนางพรมจารีจึงทไปส่งเมืองเดิมของนาง และได้นางเป็นภรรยา
13. นางพรมจารีฆ่าท้าวสุทัศน์
14. พระเอกพมนางเอก

15. พระเอกไฉนางอุตมธานีเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง
 16. นางอุตมธานีมีโอรส โอรสโคศุกรอง

4. การดำเนินเรื่อง

ปมของเรื่องอยู่ที่ความอดอยากของชาวเมือง จนพ่อแม่ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกของตนได้จึงต้องขับไล่ลูกไปตามยถากรรม ลูกในเรื่องนี้คือสุรียากับจันทผาไค้เดินทางผจญโชคชะตาที่มั่งคั่งสุขและทุกข์ สุรียาและจันทผา(พระเอก) มีيارักษาคณตายุให้พื้นค้ำชีฟไค้ สุรียาดำบากอยู่มานานก็ไค้เป็นเจ้าเมือง ส่วนจันทผาดำบากอยู่นานจึงไค้สุขสบายและมีบุญญาธิการยิ่งใหญ่ในบั้นปลาย เมื่อแยกจากสุรียา จันทผาไค้รักษานางเทวธิสังกาลูกสาวเจ้าเมืองที่ตายใหม่ชีวิตขึ้นมาจึงไค้แต่งงานกับนาง นางเทวธิสังกาจึงเป็นภรรยาคนแรกของจันทผา จันทผาชวนภรรยาคนนี้ไปเยี่ยมเสริมฐิคนหนึ่งที่อยู่กระตนมมา แต่ทั้งสองก็ต้องพลัดพรากจากกัน

นางเทวธิสังกาไค้พลัดไปทางหนึ่งทำให้เรื่องแยกแขนงออกไปอีก เพราะท้าวสุทัศน์เจ้าเมือง ๆ หนึ่งหลงใหลนาง นางไม่ยินยอมแต่งงานกับท้าวสุทัศน์ และนางพรมจารีมเหสีของท้าวสุทัศน์ไค้ช้คขวาง ท้าวสุทัศน์ก็โกรธมเหสีถึงกับสั่งให้คนเอานางพรมจารีไปลอยแพหวังจะให้ตายไป

จันทผาที่พลัดกับภรรยาก็เดินทางไปอีกทางหนึ่ง ซึ่งก็ทำให้เรื่องแตกแขนงไปอีกมาก เช่นจันทผาไค้ภรรยาอีกสามคนเป็นลูกสาวเสริมฐิ และจันทผาพบนางพรมจารีจึงพานางไปส่งยังเมืองของนาง ที่เมืองของนางพรมจารีก็มีเจ้าเมือง ๆ หนึ่งมาขอนางพรมจารี นางปฏิเสธเพราะรักใคร่ในตัวจันทผา เจ้าเมืองคนนั้นจึงยกทัพมารบกับนางแต่ก็พ่ายแพ้นางพรมจารี

ต่อมานางพรมจารียกทัพไปรบท้าวสุทัศน์สามีเกา จันทผาไปช่วยรบด้วย จึงไค้พบนางเทวธิสังกาภรรยาคนแรก และเมือญท้าวสุทัศน์ก็สู้ขอนางอุตมธานีลูกสาวเจ้าเมือง

อีกเมืองหนึ่งมาเป็นแม่เหล็กแทนนางพรหมจารี แต่ไม่ทันได้แต่งงาน ท้าวสุทัศน์ก็ถูกนาง
พรหมจารีฆ่าตายเสียก่อน นางอุคตมาธานีจึงได้แต่งงานกับจันทมานับเป็นภรรยาคนที่หกของ
จันทมา

ทางเมืองของนางอุคตมาธานีเคยมีท้าวจุกกะสีปามาสู่ขอนางอุคตมาธานี แต่พอ
ของนางไม่ยกให้ ท้าวจุกกะสีปามีความเคืองแค้นก็ยกทัพมารบ จันทมานาช่วยรบและได้
ชนะท้าวจุกกะสีปลา เนื้อความตอจากนั้นก็กล่าวถึงลูกชายของจันทมาได้คู่ครองคนหนึ่งเรื่อง
จึงได้จบลง

กล่าวขอจันทมาเป็นเรื่องที่มีเนื้อเรื่องซับซ้อนและยืดเยื้อมาก มีปมเรื่องย่อย
แทรกอยู่หลายตอนเชิงนิทานซ้อนนิทาน การดำเนินเรื่องเป็นไปตามเหตุการณ์สยัตัวละคร
มีส่วนในการดำเนินเรื่องเพียงเล็กน้อย เช่นเจ้าเมืองที่เคยสวามิภักดิ์แล้วผู้หญิงไม่ตกลง
ปลงใจก็โกรธแค้นถึงกับยกทัพมารบทันที นอกนั้นเหตุการณ์พาไปทั้งสิ้น

5. ส่วนวนภาษา

ผู้แต่งมีพรสวรรค์โวหารที่สละสลวย ถ้อยคำวิจิตรบรรจง ภาษาที่ใช้ก็เก่าและ
เป็นส่วนวนพื้นเมืองแท้ จึงนับว่าเป็นเรื่องแต่งประณีตเรื่องหนึ่ง

พรรณารชมความงามของนางอุคตมาธานี นางมีรูปร่างกลมกลึงสวย หน้าอก
เหมือนบัวตูม งามมีสีเหมือนคราม มือของนางอ่อนค้อม เหมือนกินรีที่จะลูกขึ้นพ่อน
อกพุงเหมือนจะบินได้ ก้าวไกล สองตาไหวระริกเหมือนมีขงกำลังพลั่วสะบัดในดวงตา

รูปร่างลวน	คิงเคเรือสวยกม
สองตานานม	เหมือนบัวจ็จน
เกษาผม	เหมือนคานนำหม
หัตถนาง	ออนกอม

เหมือนกินนารี	เมื่อจักลูกฟ้อน
อกแอนอา	บินไป
กัวโกงกอม	สองหน่วยตาไหล
เหมือนวิฑูณใจ	บมไวตาเจ้า

รูปร่างลวน สวยกลมกลึง สอง ถัน เหมือนบัวตูม เกศ่าดม เหมือน
 ครามนำลอม หัตถนางอนกอม เหมือนกินนรี เมื่อจักลูกฟ้อน อกแอนอาบินไป กัวโกง
 กอม สองนัยน์ตาไหล เหมือนธงชัย บมไว้ในตาเจ้า)
 บทพรรณาคความงามนี้ มีความเค้นซัด ทำให้เกิดภาพพจน์วานางอุดมธานี คงจะงามมาก
 โดยเฉพาะดวงตาที่ไหวระริก ราวกับมีขมิ้นปลิวสะบัดในดวงตา แสดงว่าตาของนางเป็นมัน
 ระยิบซึ่งถือว่าเป็นแบบฉบับของดวงตาที่งดงาม

พรรณาคความยิ่งใหญ่ของกองทัพนางพรมจารี ที่ยกไปรบกับท้าวสุทัศน์ ผู้แต่ง
 พรรณาคได้โอฬาร เห็นภาพพจน์วาดดูปลาไมจนกลายเป็นสีแดงสีเหลืองไปหมด (อาจเป็น
 เพราะสีเลือดของทหาร) แขนดินยังสะเทือน และน้ำในคลองแห้งเหือด (อาจเป็นเพราะ
 ทหารใช้น้ำนั้น) กองทัพเดินกันเป็นหนากระดานเรียง คับคั่งเป็นแถว เสียงสีนาคพาทย์
 ปีนคัง คาบคมก็แกว่งกวัด บางถือหอก ถือกระบอง ธนู ละมอก ตองหาม
 กันไป กองทัพข้างเรียงรายเป็นแถว มาหลายแสนวังเป็นคณะ เหลือจะนับได้คั้งนี้

ดอปลาไม	ถวนปอแดงเหลือง
แขนดินปอเฟือน	น้ำเหมืองปอแห้ง
คืบคอคืบ	เดินดินเป็นแป้น
มักกาแดน	กั้งกัก
สีนาคปากปิ่น	คาบคมแกว่งปัก
คั้งหอกสम्म	กระบอง
ธนูละมอก	หามสี่หามสอง

ข้างวางอน	ประทับเป็นเส้น
มาหลายแสน	ชนชาววังเคน
+	
เป็นคณา	คณะ

(ดูป่าไม้ มีสี่แควงเหลืออง แผนดินสะเทือน น้ำคลองแห้งเหือด คันทอตัน
เดินคินเป็นพนากระถาน ตามมัทคาคับคัง สีนาคพายปั่น คาบคมแกว่งกวัด ทั้งหอก
กระบอง ชนุ ห้ามสี่ห้ามสอง ข้างวางอน ประทับเป็นแนว มาหลายแสน
เบียดกันวัง เป็นคณาคณะ)

สำนวนเปรียบเทียบว่าตนเองมีปัญหาคล้ายเหมือนควายตัวเล็กกำลังไม่กล้าแข็ง
ถ้าไปสู้กับควายตัวอื่นก็จะแพ้เพราะควายตัวเล็กเขาไม่คม

เหมือนมะหิงสา	ตัวแรวแฉวนอย
บสามารถไค	ตั้งจน
หลอนเปื้อนหลอแต่	บแม่กุงหน
เขาค่วมคม	จักจนไหนไค

(เหมือนมะหิงสา ตัวเล็กนอย ไม่สามารถทางชน ถ้าเขากระโจนใส่ ก็
คงถอย เพราะเขาตัวไม่คม จักจนไคที่ไหน)

การเปรียบเทียบควายกับคนเช่นนี้ กวีภาคกลางไม่นิยมเปรียบเทียบ เพราะถือว่าควายเป็น
สัตว์ที่โง่ จนมีคำกล่าวว่างเหมือนควาย แต่ผู้แต่งเปรียบดิ้นควายในแง่ความสามารถ
ของควายในการต่อสู้ ไม่ได้ตีความไปในทางว่าควายโง่เลย

เปรียบเทียบความดีใจว่าเหมือนต้นไม้ไคฝน ต้นไม้ในฤดูร้อนที่ถูกแดดแผดเผา
จนแทบไหม้เกรียม เมื่อไคฝนจะสดชื่นผลิดอกออกช่อทันที ความสดชื่นยินดีของต้นไม้
เปรียบเหมือนความดีใจจึงแสดงถึงความดีใจอย่างมากเหลือเกิน

เยี่ยมคือดอกไม้	ดอกสร้อยบุปผิ
อันจับกำดั่ง	กิมหาแค้นไหม
อุตุระดู	มาเถิงรอดไกล
ฝนตกเจย	ลมเกา
บุปผาเผย	จนเจยทั่วเตา
ปุปงสรอย	จไป

(เปรียบคือดอกไม้ ดอกสร้อยบุปผิ อันกำดั่งทองคิมหันตรอนไหม เมื่อ
 อุตฤดู ย่างเข้ามาไกล ฝนตกพรหมโค่นตน บุปผานั้น ก็ขึ้นเซย ผลิดอกไม้)

6. คติธรรม

คติว่าไถ่กรรมเพราะชน คนงามเพราะเสียผ้า เป็นท้าวพญางามเพราะยศ
 หังชน เสียผ้า และยศ เป็นเครื่องประดับภายนอกที่ส่งเสริมโก้ คนและท้าวพญาให้
 งามขึ้นได้

ไถ่กรรมเพื่อชน	คนงามเพื่อผ้า
เป็นท้าวพญา	ยอนยศ

คติว่าไม่ควรเอาลูกคนอื่นมาเลี้ยง จะเหมือนกับเก็บหมาหลงเจ้าของมาเลี้ยง
 เก็บลูกที่เสียอยู่มาใช้ และการเอาลูกคนอื่นมาเลี้ยงนั้นร้ายยิ่งกว่าซื้อเมียขี้มาอม เพราะ
 สิ่งเหล่านั้นมักเป็นอันตรายในภายหลัง เช่นหมาหลงก็ไม่ว่าวันใดเจ้าของ เขาจะมาทวง
 คืน เก็บลูกมาใช้ ลูกนั้นอาจมีเจ้าของ คำโบราณจึงได้ห้ามการกระทำเหล่านั้นว่าไม่ดี
 ไม่ควรทำ

อันเก็บหมาทอง	เก็บดงเฮียบ้าน
ถูกกำบัวราด	บ่เปียน
ดูกตัวมี	เอาเปื่อนมาเลี้ยง
รายเหลือขอเมียง	มาฉ

(อันเก็บหมาทอง เก็บดงเฮียบ้าน ถูกกำบัวราดไม่ผิดเพี้ยน ดูกตัวมี
เอาคนอื่นมาเลี้ยง รายกว่าขอเมียงมาฉ)